MARC LEVY

Copiii libertăţii

3
TREI

MARC LEVY

COPIII LIBERTĂŢII

Traducere din franceză şi note de Ileana Busuioc

Îmi place mult acest verb, „a protesta”. Să protestezi împotriva a tot ceea ce ne face prizonieri, împotriva prejudecăţilor şi judecăţilor pripite, împotriva dorinţei de a judeca, împotriva a tot ceea ce este rău în noi şi nu aşteaptă decât să iasă la suprafaţă, împotriva dorinţei de a renunţa, împotriva nevoii de a stârni compasiunea şi a celei de a vorbi despre sine în detrimentul celuilalt, împotriva modelor, ambiţiilor periculoase şi dezamăgirii din jurul nostru.

Să protestezi şi... să zâmbeşti.

Emma DANCOURT

Tatălui meu, fratelui său Claude, tuturor copiilor libertăţii.

Fiului meu şi ţie, dragostea mea.

O să te iubesc mâine, fiindcă astăzi încă nu te cunosc. Am început prin a coborî scările clădirii vechi în care locuiam, puţin cam grăbit, recunosc. La parter, mâna, cu care mă ţinusem de balustradă, mirosea a ceară de albine: îngrijitoarea lustruia metodic lemnul până la cotul celui de-al doilea palier lunea şi apoi către ultimele etaje, joia. Cu toate că lumina poleia faţadele caselor, trotuarul era încă lucios de la ploaia din zori. Şi când te gândeşti că, mergând aşa cu paşi vioi, nu ştiam încă nimic, habar nu aveam de tine, tu, care aveai să-mi dăruieşti într-o zi cel mai frumos cadou pe care viaţa îl face bărbaţilor.

Am intrat în micuţa cafenea de pe strada Saint-Paul, în buzunare aveam timp berechet. Eram cu toţii trei la bar şi printre puţinii care să dispună de o asemenea avere în acea dimineaţă de primăvară. Şi apoi a intrat tata, în fulgarin, cu mâinile la spate; s-a sprijinit cu coatele de tejghea, ca şi cum nu m-ar fi văzut, cu eleganţa lui caracteristică. A cerut o cafea tare şi am putut să-i văd zâmbetul pe care încerca să-l ascundă de mine, însă fără succes. A lovit puţin în tejghea şi mi-a dat de înţeles că încăperea e „sigură”, că pot în fine veni mai aproape. Pe când îi atingeam în trecere haina, i-am simţit puterea, greutatea tristeţii de pe umeri. M-a întrebat dacă sunt „în continuare sigur”. Nu eram sigur de nimic, dar am dat din cap. Atunci, foarte discret, şi-a dat la o parte ceaşca de cafea. Sub farfurioară, am văzut o bancnotă de cincizeci de franci. Am refuzat s-o iau, dar şi-a încleştat tare fălcile şi a mârâit spunându-mi că, dacă vrei să porneşti la luptă, trebuie să ai burta plină. Am luat hârtia şi, din privirea lui, am înţeles că era momentul să plec. Mi-am aranjat mai bine şapca, am deschis uşa cafenelei şi am luat-o înapoi pe stradă în sus.

Am privit pe furiş spre bar, unde era tatăl meu; el mi-a oferit ultimul lui zâmbet, atrăgându-mi atenţia că aveam gulerul strâmb.

În privirea lui era ceva imperios şi am avut nevoie de ceva ani ca să înţeleg acest lucru, dar azi e de ajuns să închid ochii şi să mă gândesc la el, pentru ca ultima sa imagine să revină, intactă. Ştiu că pe tata îl întrista plecarea mea şi mai cred că presimţea că nu aveam să ne mai revedem. Nu se gândise la moartea lui, ci la a mea.

Mă gândesc mereu la acest moment din cafeneaua des Tourneurs. Un bărbat are nevoie, desigur, de mult curaj pentru

a-şi îngropa fiul pe când soarbe o cafea cu cicoare, chiar lângă el, pentru a rămâne tăcut şi a nu-i spune „Te duci imediat înapoi acasă şi te apuci de lecţii”.

Acum un an, mama s-a dus să ia de la comisariat însemnele galbene[1]. Pentru noi era semnalul exodului şi plecam la Toulouse. Tata era croitor şi niciodată nu ar fi cusut mizeria aia pe vreo haină.

În acest 21 martie 1943 am optsprezece ani, urc în tramvai şi plec spre o staţie care nu apare pe nici o hartă a oraşului: plec să caut *maquis*[2]-ul.

Acum zece minute mă chema încă Raymond, de când am coborât la ultima staţie a liniei 12, mă cheamă Jeannot[3]. Jeannot cel fără de nume. În acest moment încă liniştit al dimineţii, o groază de persoane din lumea mea nu ştiu ce li se va întâmpla. Tata şi mama nici nu ştiu că în curând li se va tatua un număr pe mână, mama nu ştie că, pe un peron de gară, va fi despărţită de acest bărbat pe care îl iubeşte aproape mai mult decât pe noi.

Nici eu nu ştiu că peste zece ani voi găsi, într-un maldăr de perechi de ochelari înalt de aproape cinci metri, la Muzeul de la Auschwitz, rama pe care tatăl meu şi-o pusese în buzunarul de sus al hainei, în ziua când l-am văzut ultima dată la cafeneaua de pe strada Saint-Paul. Fratele meu mai mic Claude nu ştie că voi veni în curând să-l caut şi că, dacă n-ar fi spus da, dacă nu am fi fost împreună în toţi aceşti ani, nici unul dintre noi nu ar fi supravieţuit. Cei şapte tovarăşi ai mei, Jacques, Boris, Rosine, Ernest, François, Marius, Enzo nu ştiu că vor muri strigând, aproape toţi cu accent străin, „Trăiască Franţa”.

Sunt convins că nu am mintea limpede, bănuiesc că am capul plin de cuvinte confuze, dar din această zi de luni, timp de doi ani, inima îmi va bate numai în ritmul impus de frică; mi-a fost

---

[1] Marcă sau insignă pe care naziştii i-au obligat pe evrei s-o poarte (în Franţa, o bucată de ţesătură galbenă în formă de stea cusută pe haine). *(N. t.)*

[2] Loc împădurit, sau cu o vegetaţie de tufişuri şi de arbuşti spinoşi, greu accesibil, care se întâlneşte în unele regiuni mediteraneene. În timpul ocupaţiei germane, loc unde se refugiau şi se grupau formaţiunile de partizani (mai ales din Franţa, Spania şi Italia); mişcarea luptătorilor din Rezistenţa franceză. *(N. t.)*

[3] Diminutiv al prenumelui masculin francez Jean, echivalentul prenumelui românesc Ion. *(N. t.)*

frică vreme de doi ani, mă mai scol uneori noaptea cu senzaţia asta idioată. Dar tu, dragostea mea, dormi alături de mine, chiar dacă încă nu ştiu acest lucru. Aşa că iată o fărâmă din povestea lui Charles, Claude, Alonso, Catherine, Sophie, Rosine, Marc, Émile, Robert, prietenii mei, spanioli, italieni, polonezi, unguri, români, copii ai libertăţii.

PRIMA PARTE

1

Trebuie să înţelegi contextul în care trăiam, un context e important, de exemplu, pentru ca să înţelegi o frază. Scoasă din context, ea îşi schimbă adesea sensul, iar în anii următori multe fraze vor fi scoase din context în favoarea unor judecăţi parţiale şi a unor sentinţe rapide. E un obicei care va exista mereu.

În primele zile ale lui septembrie, armatele lui Hitler invadaseră Polonia, Franţa declarase război şi nimeni nu punea la îndoială, nicăieri în lume, faptul că trupele noastre vor respinge duşmanul până la graniţe. Belgia fusese măturată de valul diviziilor de blindate germane şi, în câteva săptămâni, o sută de mii de soldaţi de-ai noştri mureau pe câmpurile de luptă din nord şi de pe Somme.

În fruntea guvernului a fost numit mareşalul Pétain; a doua zi, un general care refuza să accepte înfrângerea lansa din Londra un apel la rezistenţă. Pétain a preferat să semneze capitularea tuturor speranţelor noastre. Atât de repede pierdusem războiul.

Supunându-se Germaniei naziste, mareşalul Pétain târa Franţa într-una din cele mai întunecate perioade din istoria ei. Republica a fost abolită pentru ceea ce avea să se numească de acum înainte statul francez. Pe hartă a fost trasă o linie orizontală, naţiunea fiind împărţită în două zone, una la nord, ocupată, şi alta la sud, numită zonă liberă. Dar aici libertatea era foarte relativă. Fiecare zi aducea o serie de decrete care condamnau la sărăcie milioane de bărbaţi, femei şi copii străini care trăiau în Franţa lipsiţi de acum încolo de drepturi: acela de a exercita o meserie, de a se duce la şcoală, de a circula liber şi, în curând, până şi acela de a exista.

De aceşti străini care veneau din Polonia, România sau Ungaria, de aceşti refugiaţi spanioli sau italieni, avea totuşi

multă nevoie naţiunea noastră devenită amnezică. Fusese nevoie de repopularea unei Franţe care, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, pierduse un milion şi jumătate de oameni, morţi în tranşeele Marelui Război. Aproape toţi prietenii mei erau străini şi fiecare avusese de suferit ani de-a rândul de pe urma abuzurilor şi represiunii în propria ţară. Democraţii germani ştiau cine e Hitler, luptătorii în războiul din Spania cunoscuseră dictatura lui Franco, cei din Italia, fascismul lui Mussolini. Fuseseră primii martori la diferite forme de ură şi intoleranţă, martori ai pandemiei care infesta Europa, cu îngrozitoarea ei cohortă de morţi şi de mizerie. Deja ştiau cu toţii că înfrângerea nu era decât începutul, presimţind că va fi şi mai rău. Dar cine voia să-i asculte pe unii ca ei, care aduceau veştile proaste? Astăzi Franţa nu mai avea nevoie de ei. Aşa că toţi exilaţii, veniţi din est sau din sud, erau arestaţi şi duşi în lagăre.

Mareşalul Pétain nu doar renunţase, chiar pactiza cu dictatorii Europei, iar în ţara noastră, care adormea în jurul acestui bătrân, şeful guvernului, miniştrii, prefecţii, judecătorii, jandarmii, poliţiştii, membrii miliţiilor, unii mai zeloşi decât alţii, se grăbeau să treacă la acţiunile lor mârşave.

2

Totul a început acum trei ani ca o joacă de copii, pe 10 noiembrie 1940. Sinistrul mareşal al Franţei, înconjurat de câţiva prefecţi cu lauri de argint, începea de la Toulouse turul *zonei libere* a unei ţări care era totuşi prizoniera înfrângerii ei.

Ciudat paradox aceste mulţimi derutate, pline de admiraţie văzând cum se ridică bastonul de mareşal, sceptru al unui fost conducător revenit la putere şi aducând o nouă ordine. Dar ordinea nouă a lui Pétain avea să fie ordinea mizeriei, a segregării, a denunţărilor, a excluderilor, a asasinatelor şi a barbariei.

Printre cei care în curând vor forma brigada noastră, unii ştiam ce înseamnă lagărele de concentrare, unde guvernul francez îi aruncase pe cei de altă naţionalitate decât cea franceză, adică pe evrei sau pe comunişti. Iar în lagărele din sud-vest, fie că e vorba de Gurs, de Argelès, de Noé sau de Rivesaltes, viaţa era un infern. Asta ca să înţelegi de ce pentru cei care aveau prieteni închişi acolo, membri ai familiei, venirea

Mareşalului echivala cu un ultim atac dat unei libertăţi din care nu mai rămăsese mare lucru.

Şi cum populaţia se pregătea să-l aclame pe acest Mareşal, trebuia să dăm alarma, să-i trezim pe oamenii ăştia şi să-i scoatem din starea de frică atât de periculoasă, din spaima care cuprinde mulţimile şi le determină să stea cu mâinile în sân şi să accepte orice; să nu protestăm în nici un fel, având drept unică scuză pentru laşitate faptul că şi ceilalţi fac la fel şi deci nu se putea altfel.

Pentru Caussat, unul dintre cei mai buni prieteni ai fratelui meu, ca şi pentru Bertrand, Clouet sau Delacourt, nu se pune problema să cedeze, să tacă, iar trista paradă care se va desfăşura pe străzile oraşului Toulouse va constitui terenul unei declaraţii solemne.

Ceea ce este azi important este ca nişte fraze despre adevăr, câteva cuvinte despre curaj şi demnitate să se abată asupra cortegiului. Un text scris cu stângăcie, dar care denunţă ceea ce trebuie denunţat; şi apoi, nu contează ce spune sau nu spune textul. Mai trebuie găsit un mod prin care aceste mesaje să ajungă la cât mai multe persoane fără să fim imediat arestaţi de forţele de ordine.

Dar prietenii mei s-au gândit bine cum să facă. Cu câteva ore înainte de defilare, ei traversează piaţa Esquirol cu multe pachete sub braţ. Sunt mulţi poliţişti pe acolo, dar cui îi pasă de adolescenţii ăştia cu figuri nevinovate? Au ajuns unde trebuie, într-o casă pe colţul străzii Mety. Toţi patru se strecoară în casa scărilor şi urcă până pe acoperiş sperând să nu întâlnească nici o santinelă. La orizont nu se zăreşte nimic, iar oraşul li se întinde la picioare.

Caussat asamblează mecanismul pe care l-a conceput cu prietenii lui. Pe marginea acoperişului, pun o plăcuţă de lemn care se sprijină pe un picior, gata să se încline, ca un balansoar. Într-o parte pun teancul de manifeste pe care le-au bătut la maşină, în alta un bidon plin cu apă. La baza recipientului au făcut o gaură şi iată cum apa începe să se scurgă, în timp ce ei sunt deja departe.

Maşina Mareşalului se apropie, Caussat înălţă capul şi zâmbeşte. Limuzina decapotabilă înaintează încet pe stradă. Bidonul de pe acoperiş e aproape gol, nu mai cântăreşte aproape

nimic; atunci plăcuţa se înclină şi foile de hârtie îşi iau zborul. Acest 10 noiembrie 1940 va fi prima toamnă a Mareşalului trădător. Se uită sus, foile flutură şi, culmea bucuriei pentru aceşti puşti de un curaj improvizat, unele aterizează chiar pe viziera mareşalului Pétain. Mulţimea se apleacă şi adună hârtiile. E o confuzie generală, poliţiştii fug în toate direcţiile, iar cei care cred că văd nişte adolescenţi aclamând ca toată lumea cortegiul, habar nu au că, de fapt, aceştia îşi sărbătoresc prima victorie.

Acum s-au împrăştiat şi s-au îndepărtat. Întorcându-se acasă în seara aceea, Caussat nu are cum să ştie că peste trei zile, denunţat, va fi arestat şi va petrece doi ani în temniţele închisorii de la Nîmes. Delacourt nu ştie că peste câteva luni va fi ucis de poliţiştii francezi într-o biserică din Agen, unde se ascunsese pentru a scăpa de urmăritori; Clouet nu ştie că peste un an va fi împuşcat la Lyon; cât despre Bertrand, nimeni nu va găsi petecul de pământ sub care se odihneşte. La ieşirea din închisoare, Caussat, cu plămânii atinşi de tuberculoză, se va alătura luptătorilor din *maquis.* Arestat iarăşi, va fi de data asta deportat. Avea douăzeci şi doi de ani când a murit la Buchenwald.

Vezi tu, pentru prietenii noştri, totul a început ca un joc de copii, un joc al unor copii care nu vor avea niciodată timp să devină adulţi.

Despre ei toţi trebuie să-ţi vorbesc, despre Marcel Langer, Jan Gerhard, Jacques Insei, Charles Michalak, José Linarez Diaz, Stefan Barsony, precum şi despre toţi cei care li se vor alătura în lunile ce vor urma. Ei sunt copiii libertăţii, cei care au înfiinţat brigada 35. De ce? Pentru a opune rezistenţă! Povestea lor are importanţă, nu a mea, şi te rog să mă ierţi dacă uneori memoria îmi mai joacă feste, dacă nu-mi aduc aminte toate detaliile sau dacă le încurc numele.

Ce importanţă au numele, a spus într-o zi prietenul meu Urman, eram foarte puţini şi, de fapt, eram unul. Trăiam cu frică, în clandestinitate, nu ştiam ce ne va aduce ziua de mâine şi e întotdeauna greu să readuci în prezent fie şi o singură zi de atunci.

3

Trebuie să mă crezi pe cuvânt, ce s-a întâmplat în timpul

războiului nu a semănat niciodată cu un film, nici unul din prietenii mei nu avea mutra lui Robert Mitchum şi, dacă Odette ar fi avut măcar picioarele lui Lauren Bacall, aş fi încercat poate s-o sărut în loc să mă codesc ca un prost în faţa cinematografului. Cu atât mai mult cu cât era la începutul după-amiezii când doi nazişti au ucis-o la colţul străzii Salcâmilor. De atunci nu-mi mai plac salcâmii.

Cel mai greu, ştiu că nu-ţi vine să crezi, a fost să găsim Rezistenţa.

De la dispariţia lui Caussat şi a prietenilor lui, rumegam gânduri negre împreună cu fratele meu mai mic. Viaţa noastră de liceeni, între ideile antisemite ale profesorului de istorie şi geografie şi sarcasmele elevilor din clasa de filosofie cu care ne luam la bătaie, nu era prea grozavă. Îmi petreceam serile lângă aparatul de radio, aşteptând cu nerăbdare ştirile de la Londra. La începerea anului şcolar găsisem pe pupitre nişte broşuri mici cu titlul „Lupta”. L-am văzut pe băiatul care ieşea pe furiş din clasă, era un refugiat alsacian pe care îl chema Bergholtz. Am fugit cât am putut de repede şi l-am ajuns din urmă în curte ca să-i spun că voiam şi eu să fac ca el, să distribui manifeste pentru Rezistenţă. Când i-am spus asta a izbucnit în râs şi totuşi am devenit ajutorul lui. În zilele următoare, la ieşirea de la ore îl aşteptam pe trotuar. De îndată ce ajungea la colţul străzii, porneam la drum, iar el grăbea pasul ca să ne întâlnim. Împreună, strecuram publicaţii gaulliste în cutiile poştale, uneori le aruncam de pe platformele tramvaiului înainte de a sări din mers şi a o lua la fugă ca să ne pierdem urma.

Într-o seară Bergholtz nu a apărut după ore la ieşirea din liceu şi nici în ziua următoare…

Acum, după ore, cu fratele meu mai mic Claude, luam trenuleţul care mergea de-a lungul şoselei spre Moissac. Pe ascuns, ne duceam la „Conac”. Era o clădire mare unde trăiau ascunşi vreo treizeci de copii ai căror părinţi fuseseră deportaţi; fuseseră aduşi acolo de adolescente din grupurile de cercetaşi care aveau grijă de ei. Claude şi cu mine ne duceam să plivim grădina de zarzavaturi, uneori făceam cu cei mai mici ore de matematică şi de franceză. Profitam de fiecare zi petrecută la Conac

ca s-o implor pe Josette, directoarea, să-mi dea şi mie o idee despre cum pot ajunge în Rezistenţă şi de fiecare dată se uita la mine ridicând privirile la cer şi făcându-se că habar n-avea despre ce îi vorbesc.

Dar într-o zi Josette m-a chemat în biroul ei.

— Cred că am ceva pentru tine. Du-te pe strada Bayard, la numărul 25, la ora două după-amiază. Va trece o persoană care o să te întrebe cât e ora. Îi răspunzi că ţi s-a stricat ceasul. Dacă spune „Nu cumva eşti Jeannot?”, ei bine, ăsta e omul care ne interesează. Şi aşa a început totul…

L-am luat pe Claude cu mine şi ne-am întâlnit cu Jacques în faţa casei de la numărul 25 de pe strada Bayard, la Toulouse.

A apărut pe stradă, avea un pardesiu gri şi o pălărie de fetru, o pipă la colţul gurii. Şi-a aruncat ziarul în coşul de gunoi de pe stâlpul felinarului; nu l-am recuperat pentru că nu aşa era consemnul. Consemnul era să aştept să fiu întrebat cât e ceasul. S-a oprit în dreptul nostru, ne-a măsurat din priviri şi, când i-am răspuns că mi s-a stricat ceasul, a spus că îl cheamă Jacques şi ne-a întrebat care din noi e Jeannot. Imediat am făcut un pas înainte, că doar eu eram Jeannot.

Jacques recruta personal partizanii. Nu avea încredere în nimeni şi bine făcea. Ştiu că nu dau dovadă de generozitate cu această afirmaţie, dar e nevoie de o repunere în context.

Pe atunci nu ştiam că în câteva zile un membru al Rezistenţei care se numea Marcel Langer va fi condamnat la moarte din cauza unui procuror francez care îi voia capul şi reuşise să-l înfunde. Şi nimeni în Franţa, din zona liberă sau ocupată, nu ştia că, după ce unul dintre ai noştri îl va omorî pe procurorul ăsta în faţa casei lui, într-o duminică pe când se ducea la biserică, nici un tribunal nu va mai îndrăzni să condamne un partizan arestat.

Nu ştiam nici că voi omorî un mare şef al miliţiilor, denunţător şi asasin al multor tineri. Respectivul n-a aflat niciodată că viaţa îi atârnase de un fir. Că îmi fusese atât de frică să trag, încât aş fi făcut pe mine, că era să dau drumul armei şi că dacă gunoiul ăla n-ar fi spus „îndurare”, el care n-avusese milă de nimeni, n-aş fi fost destul de furios ca să-i trag cinci gloanţe în piept.

Am ucis. Mi-au trebuit mulţi ani până s-o spun, nu uiţi niciodată figura unui om spre care îţi îndrepţi arma. Dar niciodată nu am omorât oameni nevinovaţi, nici măcar un

imbecil. Ştiu lucrul ăsta, o s-o ştie şi copiii mei, asta e important.

Deocamdată Jacques se uită la mine, mă cântăreşte, mă miroase, aproape ca un animal, are încredere în instinctul lui, după care se postează în faţa mea; ceea ce va spune în două minute îmi va schimba viaţa:

— De fapt, ce vrei?

— Să ajung la Londra.

— Păi în cazul ăsta nu pot face nimic pentru tine, zice Jacques. Londra e departe şi n-am pe nimeni acolo.

Mă aşteptam să-mi întoarcă spatele şi să plece, dar Jacques rămâne neclintit în faţa mea. Nu mă slăbeşte din priviri, îmi încerc încă o dată norocul.

— Mă puteţi pune în legătură cu cei din *maquis?* Aş vrea să merg la luptă alături de ei.

— Nici asta nu pot, continuă Jacques, aprinzându-şi din nou pipa care se stinsese.

— De ce?

— Pentru că spui că vrei să lupţi. În *maquis* nu se duc lupte; în cel mai bun caz se recuperează pachete, se trimit mesaje, dar rezistenţa la nivelul lor este încă pasivă. Dacă vrei să lupţi, vino cu noi.

— Noi?

— Eşti pregătit pentru lupta de stradă?

— Eu vreau să dobor un nazist înainte să mor. Vreau un pistol.

Spusesem asta foarte mândru de mine. Jacques a izbucnit în râs. Iar eu nu înţelegeam ce găsea el de râs, mi se părea mai degrabă că e dramatic! Tocmai asta îl făcuse pe Jacques să se amuze.

— Ai citit prea multe cărţi, va trebui să te învăţăm să-ţi foloseşti capul.

Remarca lui paternalistă m-a rănit un pic, dar nu voiam ca el să observe asta. Încercam de luni de zile să stabilesc o legătură cu Rezistenţa şi totul se ducea pe apa sâmbetei.

Caut, fără succes, să spun ceva care să-i atragă atenţia, ceva care să-i arate că sunt o persoană pe care partizanii se pot baza. Jacques îmi ghiceşte gândurile, zâmbeşte şi văd în ochii lui, deodată, un fel de scânteie de blândeţe.

— Noi nu luptăm ca să murim, luptăm pentru viaţă, înţelegi?

Nu pare mare lucru, dar am primit fraza asta ca o lovitură cu

pumnul. Erau primele cuvinte pline de speranţă pe care le auzeam de la începutul războiului, de când trăiam lipsit de drepturi, fără statut, fără nici o identitate în această ţară care până mai ieri era ţara mea. Mi-e dor de tata, de familie. Ce s-a întâmplat? În jurul meu totul a pierit, mi s-a furat viaţa, pur şi simplu fiindcă sunt evreu şi asta e de ajuns pentru ca o groază de oameni să-mi vrea moartea.

În spatele meu, Claude aşteaptă. Nu crede că e în joc ceva important, aşa că tuşeşte puţin ca să nu uit că mai e şi el pe-acolo. Jacques îmi pune o mână pe umăr.

— Hai, să nu stăm aici. Unul dintre primele lucruri pe care trebuie să le înveţi e să nu stai pe loc, aşa te repereazã mai uşor. În vremurile noastre, un tip care aşteaptă pe stradă dă întotdeauna de bănuit.

Aşa că iată-ne mergând pe trotuar, pe o străduţă întunecată, cu Claude care se ţine după noi.

— Poate că am o sarcină pentru voi. În seara asta. Vă duceţi pe strada Ruisseau, la numărul 15, la doamna Dublanc. Ea vă va găzdui. Îi spuneţi că sunteţi amândoi studenţi. Mai mult ca sigur o să te întrebe ce s-a întâmplat cu Jérôme. Îi spui că aţi venit voi să staţi în locul lui pentru că el a plecat în nord să-şi caute familia.

Bănuiam că asta era cheia care ne ajuta să avem un acoperiş, poate chiar o cameră încălzită. Atunci, luându-mi foarte în serios rolul, l-am întrebat cine e Jérôme, aşa, ca să ştiu în caz că doamna Dublanc încerca să afle mai multe despre noii ei locatari. Jacques m-a pus repede în faţa unei realităţi mai crude.

— A murit alaltăieri, la vreo două străzi mai încolo. Iar dacă răspunsul la întrebarea mea „Vrei să dai piept direct cu războiul?” este tot da, atunci să spunem că e cel pe care îl înlocuieşti. Diseară o să bată cineva la uşa voastră. O să spună că vine din partea lui Jacques.

Cu accentul pe care îl avea, îmi dădeam seama că nu ăsta e adevăratul lui prenume, însă eram conştient şi de faptul că atunci când intri în Rezistenţă, viaţa ta dinainte nu mai există şi, o dată cu ea, îţi dispare şi numele. Jacques mi-a strecurat un plic în mână.

— Câtă vreme vei plăti chiria, doamna Dublanc nu va pune întrebări. Mergeţi şi faceţi-vă fotografii, e un automat la gară. Hai, acum fuga de-aici! O să ne mai vedem.

Jacques a luat-o înainte. La colţul străzii, silueta i-a dispărut în

burniţă.

— Mergem? a zis Claude.

L-am dus pe fratele meu mai mic într-o cafenea şi nu ne-am permis să luăm decât ceva care să ne încălzească.

Aşezat la o masă de lângă geam, mă uitam la tramvaiul care o lua în sus pe strada mare.

— Eşti sigur? a întrebat Claude, apropiindu-şi buzele de ceaşca aburindă.

— Dar tu?

— Eu sunt sigur c-o să mor, altceva, habar n-am.

— Dacă intrăm în Rezistenţă o facem ca să trăim, nu ca să murim. Înţelegi?

— De unde ai mai scos-o şi p-asta?

— Jacques a spus aşa, adineauri.

— Bine, dacă aşa a zis Jacques…

Apoi am tăcut amândoi multă vreme. Au intrat în sală doi membri ai miliţiilor, au luat loc la o masă fără să se uite la noi. Mi-era teamă să nu facă vreo prostie Claude, dar s-a mulţumit să dea din umeri. Îi ghiorţăiau maţele.

— Mi-e foame, a spus. M-am plictisit să-mi tot fie foame.

Mi-era ruşine să am în faţa mea un băiat de şaptesprezece ani care nu putea mânca pe săturate, mi-era ruşine de neputinţa mea; dar în seara asta vom intra poate în sfârşit în Rezistenţă şi atunci, eram sigur de asta, lucrurile se vor schimba. Va veni iar primăvara, avea să spună Jacques într-o zi, aşa că, într-o zi îl voi duce pe fratele meu mai mic la o patiserie şi-i voi oferi toate bunătăţile din lume, pe care le va devora până nu va mai putea pune nimic în gură şi va fi atunci cea mai frumoasă primăvară din viaţa mea.

Am ieşit din bistrou şi, după o oprire scurtă în holul gării, am plecat spre adresa pe care ne-o dăduse Jacques.

Doamna Dublanc nu ne-a întrebat nimic. N-a spus decât că, probabil, lui Jérôme nu-i prea păsa de lucrurile lui dacă a plecat aşa. I-am dat banii, iar ea mi-a dat cheile unei camere de la parter care dădea spre stradă.

— E o cameră de o persoană! a adăugat.

I-am explicat că e vorba de fratele meu mai mic care a venit în vizită şi nu stă decât câteva zile. Cred ca doamna Dublanc bănuia că nu suntem studenţi, dar, atâta vreme cât primea banii,

n-o interesa viaţa chiriaşilor ei. Camera nu era cine ştie ce, avea un pat vechi, un vas cu apă pentru spălat şi un lavoar. Pentru nevoi, te duceai undeva în fundul curţii.

Tot restul după-amiezii am aşteptat. Pe seară, cineva a bătut la uşă. Nu suficient de tare ca să te facă să tresari, nu cu lovitura puternică, fără drept de apel a miliţiei care vine să te aresteze, ci au fost doar două bătăi în tocul uşii. A deschis Claude. Émile a intrat şi mi-am dat imediat seama că vom deveni prieteni.

Émile nu e înalt şi nu-i place deloc să i se spună că e scund. A trecut un an de când e în clandestinitate şi, în atitudinea lui, totul arată că s-a obişnuit cu situaţia. E calm, are un zâmbet nostim, ca şi cum nimic nu ar mai fi important.

Când avea zece ani a fugit din Polonia pentru că acolo familia lui era persecutată. Când avea doar cincisprezece ani, pe când se uita la armata lui Hitler cum defilează prin Paris, Émile a înţeles că cei care deja voiseră să-i fure viaţa în ţara lui veniseră până aici să-şi termine afacerea murdară. I s-au deschis larg ochii de copil, fără să mai poată vreodată să-i închidă cu totul. Poate acest lucru îi dă zâmbetul ciudat; nu, Émile nu e mic, e îndesat.

Pe Émile l-a salvat portăreasa imobilului unde locuia. Trebuie să spun că, în această Franţă tristă, existau şi astfel de femei sau proprietărese care ne priveau altfel, care nu se împăcau cu gândul că atâţia oameni de treabă erau ucişi numai pentru că sunt de altă religie. Femei care nu uitaseră că, străin sau nu, un copil e sfânt.

Tatăl lui Émile primise scrisoarea de la prefectură care îl obliga să se ducă să cumpere însemnele galbene ce trebuiau cusute pe paltoane, în dreptul pieptului, astfel încât să poată fi foarte bine văzute, după cum preciza documentul. Pe atunci Émile şi familia lui locuiau la Paris, pe strada Sainte-Marthe, în al X-lea arondisment. Tatăl lui Émile se dusese la comisariat, pe bulevardul Vellefaux; avea patru copii, deci i s-au dat patru stele, plus una pentru el şi o alta pentru soţia lui. Tatăl lui Émile plătise pentru aceste însemne şi se întorsese acasă cu capul plecat, ca un animal marcat cu fierul roşu. Émile şi-a purtat steaua, apoi au început raziile. Degeaba era revoltat, degeaba îi spunea tatălui său să-şi smulgă mizeria aia din piept, nu reuşea să-l convingă. Tatăl lui Émile era un om care voia să trăiască în legalitate şi avea încredere în ţara care îl primise; aici nu li se putea face nici

un rău oamenilor cinstiţi.

Émile găsise cu chirie o cameră mică, de bonă, la mansardă. Într-o zi, când cobora, portăreasa a venit repede după el.

— Urcă repede înapoi, îi arestează pe toţi evreii pe stradă, e poliţie peste tot. Au înnebunit de-a dreptul, Émile, fugi repede sus şi ascunde-te.

I-a spus să încuie uşa şi să nu răspundă nimănui, o să-i aducă ea de mâncare. Câteva zile mai târziu, Émile a ieşit fără stea galbenă. S-a dus în strada Sainte-Marthe, dar în apartamentul părinţilor lui nu mai era nimeni; nici tatăl lui, nici mama, nici cele două surori mai mici, cea de şase ani şi cea de cincisprezece ani, nici măcar fratele lui, pe care îl rugase să rămână cu el, să nu se întoarcă în apartamentul din strada Sainte-Marthe.

Émile nu mai avea pe nimeni, toţi prietenii lui fuseseră arestaţi, doi dintre ei, care participaseră la o manifestaţie în cartierul Saint-Martin, reuşiseră să fugă prin strada Lancry atunci când soldaţii germani trăseseră de pe motociclete cu mitraliera în participanţi, dar fuseseră prinşi după aceea. Sfârşiseră împuşcaţi la un zid. Un luptător în Rezistenţă cunoscut sub numele de Fabien ucisese a doua zi, drept represalii, un ofiţer duşman pe un peron al metroului în staţia Barbès, dar asta nu-i adusese înapoi la viaţă pe cei doi prieteni ai lui Émile.

Nu, Émile nu mai avea pe nimeni, cu excepţia lui André, un ultim coleg împreună cu care urmase nişte cursuri de contabilitate. Aşa că se dusese la el ca să-i ceară ajutor. Îi deschisese uşa mama lui André. Şi când Émile i-a spus că familia lui fusese evacuată, că era singur, femeia luase actul de naştere al fiului ei şi-l dăduse lui Émile, sfătuindu-l să plece cât mai repede din Paris. „Puteţi să faceţi ce vreţi cu actul, poate reuşiţi chiar să obţineţi o carte de identitate”. Numele de familie al lui André era Berté, nu era evreu, certificatul era un paşaport de aur.

La Gara Austerlitz, Émile a aşteptat pe peron până s-a format trenul pentru Toulouse. Avea acolo un unchi. Apoi s-a urcat într-un vagon şi s-a ascuns sub o banchetă de unde nu s-a mai mişcat. În compartiment, călătorii habar nu aveau că în spatele picioarelor lor era ghemuit un puşti care se temea pentru propria viaţă.

Trenul s-a pus în mişcare, Émile a rămas acolo, nemişcat, multe ore. Când au ajuns în zona liberă, Émile a ieşit din

ascunzătoare. Călătorii s-au uitat miraţi la acest copil ciudat care apăruse din senin acolo; le-a mărturisit că nu are acte; un bărbat i-a spus să se bage imediat la loc în ascunzătoarea lui, fiindcă mergea des pe ruta aceea şi ştia că jandarmii vor veni imediat să mai facă un control. „Îţi spun eu când poţi să ieşi.”

Vezi tu, în Franţa asta jalnică, erau nu numai portărese şi proprietărese grozave, ci şi mame generoase, călători minunaţi, necunoscuţi care protestau în felul lor, persoane anonime care refuzau să facă ce făcea cel de lângă ei, necunoscuţi care nu puteau respecta nişte reguli abominabile.

*

În camera asta pe care mi-o închiriase doamna Dublanc de câteva ore, tocmai a intrat Émile cu toată povestea lui, cu tot trecutul lui. Şi, chiar dacă încă nu cunosc povestea lui Émile, ştiu după privirea lui că o să ne înţelegem bine.

— Deci tu eşti ăla nou? întreabă el.

— Noi suntem, zice fratele meu mai mic care nu mai suportă ca toţi să se poarte ca şi cum el n-ar fi acolo.

— V-aţi făcut fotografii? întreabă Émile.

Şi scoate din buzunar două cărţi de identitate, tichete pentru raţie şi o ştampilă. După ce a rezolvat treaba cu actele, se ridică, întoarce scaunul şi îl încalecă.

— Acuma, hai să stăm de vorbă despre prima ta misiune, în fine, din moment ce sunteţi doi, să zicem prima voastră misiune.

Fratelui meu îi strălucesc ochii, nu ştiu dacă e din cauza foamei care îi răscoleşte stomacul sau a noului apetit al unei promisiuni de a trece la acţiune, dar se vede de cât colo o scânteiere în ochii lui.

— O să trebuiască să furaţi două biciclete, zice Émile.

Claude se întoarce către pat, cu o faţă descompusă.

— Asta înseamnă Rezistenţa? Să şuteşti biciclete? Am trecut prin toate astea ca să mi se ceară să fiu un hoţ?

— Da’ ce, credeai că o să ai parte de acţiune la volanul unei maşini? Bicicleta, iată cel mai bun prieten al luptătorului din Rezistenţă. Te rog, dacă nu e prea mult ce-ţi cer, gândeşte-te o secundă. Nimeni nu se uită la cineva pe bicicletă; eşti pur şi simplu un tip care se întoarce de la uzină sau care se duce la lucru, depinde de oră. Un biciclist se pierde în mulţime, e mobil,

se strecoară peste tot. Dai lovitura, o ştergi pe bicicletă şi când oamenii de-abia dacă înţeleg ce s-a întâmplat, tu eşti departe, la capătul celălalt al oraşului. Aşa că, dacă vrei să ţi se încredinţeze misiuni importante, nu-ţi rămâne altceva de făcut decât să începi prin a fura propria bicicletă!

Scurt pe doi, tocmai ni se dăduse o lecţie. Mai rămânea de aflat de unde să furăm bicicletele. Probabil că Émile mi-a ghicit întrebarea. Reperase deja ceva şi ne-a spus de culoarul unei clădiri unde „dormeau” trei biciclete care nu erau niciodată prinse cu lanţul. Trebuia să trecem imediat la acţiune; dacă totul mergea bine, urma să ne întâlnim din nou cu el, mai pe seară, la un prieten a cărui adresă mi-a cerut s-o reţin fără să o notez. Era undeva, la câţiva kilometri, la periferia oraşului, o gară mică, părăsită, din cartierul Loubers. „Grăbiţi-vă, a insistat Émile, trebuie să ajungeţi acolo înainte să se dea stingerea.” Era primăvară, noaptea nu se va lăsa decât peste câteva ore, iar clădirea cu bicicletele nu era departe de casa noastră. Émile a plecat, iar Claude încă era îmbufnat.

Am reuşit să-l conving că Émile avea dreptate şi apoi era mai degrabă un mod de ne pune la încercare. Fratele meu a bombănit ceva, supărat, dar până la urmă s-a lăsat înduplecat să vină cu mine.

Ne-am achitat foarte bine de această primă misiune. Claude ţinea de şase pe stradă, puteam lua chiar doi ani de închisoare pentru furt de biciclete. Culoarul era pustiu şi, aşa cum spusese Émile, erau acolo exact trei biciclete, aliniate şi nelegate cu lanţul.

Émile îmi spusese să le iau pe primele două, dar a treia, cea de lângă perete, era un model sport cu un cadru roşu scânteietor şi un ghidon cu mânere de piele. Am mişcat-o pe prima, care s-a răsturnat cu un zgomot asurzitor. Deja mă vedeam constrâns să-i pun căluş portăresei, dar, ce noroc, clădirea era părăsită parcă şi nimeni nu m-a întrerupt de la treabă. Nu era uşor să intru în posesia bicicletei care-mi plăcea cel mai mult. Când ai trecut printr-o spaimă mare, nici mâinile nu-ţi mai funcţionează bine. Pedalele se încurcaseră şi nu reuşeam deloc să despart cele două biciclete. După multe eforturi, liniştindu-mi cât puteam de bine bătăile inimii, am reuşit să-mi ating scopul. Apăruse şi fratele meu, căruia timpul cât aşteptase în stradă i se păruse interminabil.

— Ce naiba faci?

— Taci, mai bine şi ia-ţi bicicleta.

— De ce nu mi-o dai p-aia roşie?

— Pentru că e prea mare pentru tine!

Claude iar s-a supărat, i-am adus aminte că ni se încredinţase o misiune şi că nu era chiar cel mai bun moment să ne certăm. A dat din umeri şi s-a urcat pe bicicletă. După un sfert de oră pedalam de zor, treceam val-vârtej pe lângă calea ferată dezafectată, îndreptându-ne către fosta gară din Loubers.

Ne-a deschis uşa Émile.

— Ia uite, Émile, ce biciclete am luat!

Émile a făcut o mutră ciudată, ca şi cum n-ar fi fost mulţumit că ne vedea şi apoi ne-a făcut loc să intrăm. Jan, un tip înalt şi zvelt, se uita la noi cu zâmbetul pe buze. Şi Jacques era acolo; ne-a felicitat pe amândoi şi, văzând bicicleta roşie pe care o alesesem eu, a izbucnit în râs.

— Charles, du-te să le aranjezi ca să nu le mai poată recunoaşte nimeni, a adăugat el râzând şi mai tare.

Eu tot nu-mi dădeam seama ce era aşa de nostim şi se vede treaba că nici Émile, având în vedere expresia lui.

Pe scară a coborât un bărbat în tricou, el locuia aici, în gara asta părăsită: îl întâlneam pentru prima dată pe „bricolerul” brigăzii. Cel care demonta şi făcea la loc bicicletele, fabrica bombele cu care erau aruncate în aer locomotive, cel care îţi explica în cel fel să strici, într-un act de sabotaj pe platformele trenurilor, carlingile asamblate în uzinele din regiune sau cum să tai cablurile aripilor bombardierelor pentru ca, o dată montate în Germania, avioanele lui Hitler să nu decoleze aşa uşor. Va trebui să-ţi povestesc despre Charles, prietenul ăsta care-şi pierduse toţi dinţii din faţă în timpul războiului din Spania, prietenul ăsta care trecuse prin atâtea ţări, încât amestecase limbile şi inventase el una a lui, aşa că nimeni nu-l înţelegea cu adevărat. Va trebui să-ţi vorbesc despre Charles fiindcă, fără el, nu am fi reuşit niciodată ceea ce am realizat în lunile următoare.

În seara aceea, în încăperea de la parterul unei foste gări părăsite, toţi avem şaptesprezece sau douăzeci de ani şi urma să plecăm la război şi, cu tot râsul lui de adineauri când a văzut bicicleta mea roşie, Jacques pare îngrijorat. O să înţeleg repede de ce.

Cineva bate la uşă, de data asta este Catherine. Catherine e

frumoasă, de altfel, dacă vezi privirile pe care le schimbă cu Jacques, ai putea jura că sunt împreună, dar lucrul ăsta e imposibil. Regula numărul unu, nici vorbă de poveşti de dragoste când lupţi clandestin în Rezistenţă, asta ne va explica Jan la masă când ne va instrui cu privire la conduita ce trebuie adoptată. E mult prea periculos, dacă eşti arestat există riscul să vorbeşti ca să salvezi fiinţa iubită. „Condiţia luptătorului în Rezistenţă este să nu se lege sufleteşte de nimeni”, a spus Jan. Cu toate acestea, el se ataşează de fiecare dintre noi şi ghicesc deja lucrul ăsta. Fratele meu mai mic nici măcar nu aude, el e ocupat să înfulece din omleta pe care i-a oferit-o Charles; îmi zic chiar că, dacă n-o să-l opresc, va mânca şi furculiţa. Îl văd cum se uită lung la tigaie. Şi Charles îl vede, zâmbeşte, se scoală şi se duce să-i mai pună o porţie. E adevărat că omleta lui Charles e delicioasă, ba chiar mai mult decât atât, pentru stomacurile noastre goale. În spatele gării, Charles are o grădină de zarzavaturi, trei găini şi chiar nişte iepuri. Charles e grădinar, în fine, asta e acoperirea lui, iar locuitorilor din zonă le place mult de el, în ciuda accentului lui străin. Le dă salată şi apoi grădina lui este o pată de culoare în cartierul ăsta trist, aşa că oamenii de aici îl iubesc mult pe coloristul ăsta improvizat, chiar dacă are un îngrozitor accent străin.

Jan are o voce caldă. E puţin mai mare ca mine, dar pare deja un om matur, calmul lui impune respect. Ceea ce ne spune e pasionant, parcă e învăluit într-o aură. Cuvintele lui Jan au dramatism, atunci când ne povesteşte despre misiunile lui Marcel Langer şi ale primilor membri ai brigăzii. A trecut deja un an de când ei, adică Marcel, Jan, Charles şi José Linarez, acţionează în regiunea oraşului Toulouse. Douăsprezece luni în care au aruncat grenade în miezul unui banchet al ofiţerilor nazişti, au dat foc unui şlep plin ochi cu benzină şi unui garaj de camioane germane. Atâtea acţiuni încât chiar şi dacă ar fi numai să le enumere, nu ar putea s-o facă într-o singură seară; ce ne spune Jan este dur şi totuşi din el ţâşneşte parcă un fel de căldură umană care nouă, copiilor părăsiţi de acolo, ne lipseşte.

Jan tace, Catherine s-a întors din oraş cu veşti de la Marcel, şeful brigăzii, încarcerat la închisoarea Saint-Michel.

A fost prins într-un mod atât de stupid! Se dusese la gara din Saint-Agne pentru a recupera o valiză transportată de o tânără din brigadă. În valiză era material explozibil, dinamită, un

detonant special cu antigel, pus în cartuşe cu diametrul de douăzeci şi patru de milimetri. Cartuşele astea de şaizeci de grame erau procurate de la nişte mineri spanioli, simpatizanţi, care lucrau în uzina carierei de la Paulilles.

Misiunea de recuperare fusese organizată de José Linarez. Nu fusese de acord ca Marcel să se urce în trenuleţul care asigura naveta prin oraşele din Pirinei; fata, împreună cu un prieten spaniol făcuseră un drum dus-întors până la Luchon şi luaseră pachetul; trebuiau să-l predea la Saint-Agne. Era mai mult o haltă cu o trecere la nivel decât o gară. Nu era prea populat colţul ăsta de lume, parcă erai la ţară, Marcel aştepta dincolo de barieră. Doi jandarmi îşi făceau rondul, pândeau mai degrabă călătorii care transportau eventual alimente pentru piaţa neagră din regiune. Când a coborât, fata a dat cu ochii de unul dintre jandarmi. Simţindu-se în vizor, a făcut un pas înapoi şi, imediat, jandarmului i s-a părut ceva suspect. Marcel şi-a dat seama că o s-o controleze, aşa că i-a ieşit în întâmpinare. I-a făcut semn să se apropie de bariera care despărţea halta de drum, i-a luat valiza din mână şi i-a ordonat să plece cât mai repede. Jandarmul, care observase totul, s-a repezit la Marcel. Când i-a cerut să deschidă valiza ca să vadă ce e în ea, Marcel i-a răspuns că nu are cheia. Jandarmul i-a cerut să-l urmeze la poliţie, atunci Marcel i-a spus că e vorba de un bagaj pentru Rezistenţă şi că trebuie să-l lase să plece.

Dar jandarmul nu l-a crezut. Marcel a fost dus la comisariatul central. În raportul dactilografiat se arăta că în gara din Saint-Agne a fost prins un terorist care avea asupra lui şaizeci de cartuşe cu dinamită.

Problema a luat amploare. Cazul a fost preluat de un comisar — îl chema Caussié — şi Marcel a fost bătut cinci zile la rând. N-a suflat o vorbă, n-a dat nici o adresă. Conştiincios, comisarul Caussié s-a dus la Lyon să se consulte cu superiorii. Poliţia franceză şi Gestapo-ul aveau în sfârşit un caz exemplar: un străin cu explozive, evreu, pe deasupra şi comunist; adică un terorist perfect şi un exemplu elocvent de care se vor servi pentru a potoli orice dorinţă de rezistenţă în rândul populaţiei.

Inculpat, Marcel a fost deferit secţiei speciale a parchetului din Toulouse. Locţiitorul procurorului şef, Lespinasse, un anticomunist înrăit, de extremă dreapta, devotat regimului de la Vichy, avea să fie procurorul ideal, guvernul Mareşalului putea fi

sigur de asta. Cu el, legea va fi aplicată fără rezerve, fără nici o grijă pentru circumstanţe. Recent confirmat pe postul său, Lespinasse, plin de orgoliu şi-a jurat c-o să obţină în faţa tribunalului condamnarea la moarte a lui Marcel.

Între timp, fata, care scăpase de arestare, a dat fuga să prevină brigada. Membrii acesteia au luat legătura cu şeful baroului, Arnal, unul dintre cei mai buni avocaţi. Pentru el, duşmanul era german şi venise momentul să ia atitudine în favoarea oamenilor care erau persecutaţi în regiune fără nici un motiv. Brigada îl pierduse pe Marcel, dar tocmai câştiga pentru cauză un om cu influenţă, respectat în oraş. Când Catherine a adus vorba despre onorarii, Arnal a refuzat să fie plătit.

Dimineaţa zilei de 11 iunie 1943 va fi întotdeauna o amintire îngrozitoare pentru partizani. Fiecare are viaţa lui şi în curând multe destine se vor întâlni. Marcel este în celulă, priveşte pe geamul mic cum se luminează de ziuă, astăzi va fi judecat. Ştie că va fi condamnat, nu-şi face iluzii. Nu departe de închisoare, într-un apartament, bătrânul avocat care va asigura apărarea, îşi pune documentele în ordine. Menajera lui intră în birou şi îl întreabă dacă vrea să-i pregătească micul dejun. Dar avocatului Arnal nu-i este foame în această dimineaţă de 11 iunie 1943. Toată noaptea a auzit vocea locţiitorului de procuror cum cere moartea clientului său; toată noaptea s-a zvârcolit în pat, căutând argumente puternice, cuvintele potrivite care să respingă rechizitoriul adversarului, procurorul Lespinasse.

Şi, în timp ce avocatul Arnal revizuieşte totul iarăşi şi iarăşi, redutabilul Lespinasse intră în sufrageria bogatei sale case. Se aşază la masă, ia ziarul şi îşi bea cafeaua de dimineaţă, servit de soţia lui, în sufrageria casei lui luxoase.

Şi Marcel, în celula lui, bea lichidul cald pe care i-l aduce paznicul. Un grefier tocmai i-a adus citaţia de a se prezenta în faţa curţii speciale a tribunalului din Toulouse.

Marcel se uită pe geam, cerul e puţin mai sus decât adineauri. Se gândeşte la fetiţa lui, la soţia lui, departe, undeva în Spania, dincolo de munţi.

Soţia lui Lespinasse se ridică de la masă şi îşi sărută soţul pe obraz; după care pleacă la o întâlnire pentru opere de caritate. Locţiitorul procurorului îşi pune pardesiul, se uită în oglindă, mândru de alura lui, sigur că va câştiga. Ştie textul pe de rost, ciudat paradox pentru un om al cărui rost e atât de meschin. În

faţa casei îl aşteaptă un Citroën negru care îl va conduce la palatul de justiţie.

La capătul celălalt al oraşului un jandarm îşi alege din dulap cea mai frumoasă cămaşă, are gulerul scrobit. El este cel care l-a arestat pe acuzat şi astăzi este chemat în instanţă. Legându-şi cravata, tânărul jandarm Cabannac are mâinile umede. E ceva care nu e în regulă în tot ce se petrece, ceva urât, Cabannac ştie asta; de altfel, dacă ar fi să se mai întâmple o dată, l-ar lăsa să plece pe tipul ăsta cu valiza lui neagră. Duşmanii sunt nemţii, nu tineri ca el. Dar se gândeşte la statul francez şi la mecanismul administrativ. Cât despre el, nu e decât o simplă rotiţă şi trebuie să funcţioneze corect. Jandarmul Cabannac cunoaşte bine mecanismul, tatăl lui l-a învăţat de toate, şi morală, pe deasupra. La sfârşitul săptămânii îi place să-şi repare motocicleta în atelierul tatălui său. E perfect conştient că, dacă nu merge o piesă, tot motorul se gripează. Aşa că îşi strânge nodul cravatei, cu mâinile lui umede, în jurul gulerului scrobit al frumoasei că-măşi albe şi se îndreaptă spre staţia de tramvai.

Un Citroën negru vine de departe şi depăşeşte tramvaiul. În spatele vagonului, pe scaunul din lemn, un bătrân îşi reciteşte însemnările. Avocatul ridică privirea, apoi îşi reia lectura. Va fi un joc strâns, dar nimic nu e pierdut. E de neconceput ca un tribunal să condamne la moarte un patriot. Langer este un om curajos, unul dintre aceia care acţionează pentru că sunt temerari. Şi-a dat seama de asta de când l-a întâlnit în celulă. Avea faţa distrusă; pometţii obrajilor de abia se ghiceau sub pumnii care plouaseră asupra lor, buzele sparte erau albastre şi tumefiate. Se întreba cum o fi arătat Marcel înainte să fie tăbăcit în halul ăla, înainte să i se deformeze chipul luând forma violenţei la care fusese supus. La naiba, oamenii ăştia se bat pentru libertatea noastră, se gândeşte Arnal, nu e aşa de complicat să-ţi dai seama de asta. Dacă juraţii nu sunt încă în stare să înţeleagă, ei bine, se va strădui să le deschidă el ochii. Să fie condamnat la nişte ani de închisoare, dacă e nevoie de un exemplu, de acord, să salvăm aparenţele, dar nu pedeapsa cu moartea, în nici un caz. Ar fi o sentinţă nedemnă de magistraţii francezi. Când tramvaiul se opreşte cu un scrâşnet metalic la staţia Palatul de Justiţie, avocatul Arnal şi-a recăpătat încrederea necesară pentru buna desfăşurare a pledoariei. Va câştiga procesul, se va lupta cu adversarul, procurorul Lespinasse şi-l va

salva pe acest tânăr. Marcel Langer, repetă el cu voce joasă pe când urcă scările.

În timp ce domnul Arnal înaintează pe culoarul lung al tribunalului, Marcel, legat cu cătuşa de mâna unui jandarm, aşteaptă într-un birou.

*

Procesul are loc cu uşile închise. Marcel se află în boxa acuzaţilor, Lespinasse e în picioare şi nici măcar nu se uită la el; puţin îi pasă de bărbatul pe care vrea să-l condamne, ba chiar nici nu vrea să-l cunoască. Are în faţă foarte puţine notiţe. Mai întâi laudă perspicacitatea jandarmeriei, care a ştiut să pună capăt acţiunilor unui terorist periculos, iar apoi reaminteşte curţii care îi este datoria şi anume aceea de a respecta legea, de a face astfel încât legea să fie respectată. Arătându-l pe inculpat cu degetul fără să-l privească deloc, locţiitorul de procuror Lespinasse acuză. El prezintă lunga listă de atentate ale căror victime au fost germanii, reaminteşte şi faptul că Franţa a semnat armistiţiul întru onoare şi că acuzatul, care nici măcar nu e francez, nu are nici un drept să repună în discuţie autoritatea statului. A i se acorda circumstanţe atenuante înseamnă a nesocoti cuvântul dat de Mareşal. „Dacă Mareşalul a semnat armistiţiul, a făcut-o pentru binele Naţiunii”, reia Lespinasse vehement. „Şi nici un terorist străin nu va putea contesta acest lucru.”

Vrând să dovedească că are umor, el aminteşte că Marcel Langer nu transporta petarde pentru 14 Iulie, ci material explozibil care să distrugă instalaţii germane şi deci să tulbure liniştea cetăţenilor. Marcel zâmbeşte. Ce departe sunt focurile de artificii din 14 Iulie!

Când apărarea avansează argumente de ordin politic pentru a i se acorda lui Langer circumstanţe atenuante, Lespinasse îi reaminteşte iar curţii că inculpatul este un apatrid, că a preferat să-şi abandoneze soţia şi fetiţa în Spania, unde, deşi e polonez şi străin de conflict, se dusese ca să ucidă. Că, în mărinimia ei, Franţa l-a primit, dar nu pentru a veni aici, la noi, să aducă dezordinea şi haosul. „Cum ar putea pretinde un om fără patrie că a acţionat mânat de idealuri patriotice?” Şi Lespinasse râde sarcastic la ideea propriului său joc de cuvinte, e mândru de felul cum a formulat fraza. De teamă ca nu cumva curtea să fie atinsă

de amnezie, aminteşte actul de acuzare, enunţă legile care condamnă asemenea acte la pedeapsa capitală, se declară mulţumit de severitatea textelor în vigoare. Apoi face o pauză semnificativă, se întoarce spre cel pe care-l acuză şi în sfârşit acceptă să-l privească. „Sunteţi un străin, un comunist şi un partizan, iată trei motive suficiente pentru curte ca să pronunţe pedeapsa capitală”. Adresându-se în încheiere magistraţilor, cere cu voce calmă condamnarea lui Marcel Langer la moarte.

Avocatul Arnal este palid, se ridică tocmai în momentul în care Lespinasse, mulţumit, ia loc. Bătrânul avocat are ochii pe jumătate închişi, bărbia înclinată în faţă, mâinile împreunate în faţa gurii. Curtea e nemişcată, tăcută; grefierul de-abia dacă îndrăzneşte să lase tocul. Chiar şi jandarmii îşi reţin respiraţia, aşteptându-l să vorbească. Dar, pentru moment, domnul Arnal nu poate spune nimic, e cuprins de repulsie.

Este deci ultimul dintre cei de faţă care înţelege că regulile sunt falsificate, că decizia a fost deja luată. Marcel Langer, în celula lui, îi spusese totuşi că se ştia condamnat dinainte. Dar bătrânul avocat încă mai credea în justiţie şi nu încetase să-l asigure că se înşală, că-l va apăra aşa cum trebuie şi că vor avea câştig de cauză. Avocatul simte în spatele lui prezenţa lui Marcel şi parcă-l aude cum murmură: „Vedeţi, aveam dreptate, nu puteţi face nimic”.

Atunci îşi ridică mâinile, mânecile par să plutească în aer, trage aer în piept şi se aruncă în ultima sa pledoarie. Cum poate fi lăudată acţiunea jandarmeriei, când vedem pe faţa inculpatului stigmatul violenţelor la care a fost supus? Cum putem îndrăzni să mai facem glume legate de 14 Iulie în această Franţă care nu mai are dreptul de a sărbători această zi? Şi ce ştie cu adevărat procurorul despre aceşti străini pe care îi acuză?

Ajungând să-l cunoască pe Langer la vorbitor, el a putut descoperi cât de mult iubesc aceşti apatrizi, cum le zice Lespinasse, ţara care i-a primit; atât de mult încât, asemeni lui Marcel Langer şi-au sacrificat viaţa pentru a o apăra. Acuzatul nu este omul descris de procuror. Este un om sincer şi cinstit, un tată care îşi iubeşte soţia şi fiica. Nu a plecat în Spania ca să ucidă, ci pentru că, înainte de toate, preţuieşte umanitatea şi libertatea oamenilor. Până mai ieri, nu era oare încă Franţa o ţară a drepturilor omului? A-l condamna pe Marcel Langer la moarte înseamnă a condamna speranţa într-o lume mai bună.

Arnal a pledat mai mult de o oră, folosindu-şi ultimele forţe; dar vocea lui nu are ecou în acest tribunal care deja a dat sentinţa. Ce zi tristă acest 11 iunie 1943! Sentinţa s-a dat şi Marcel va fi trimis la ghilotină. Când va afla vestea, în biroul lui Arnal, Catherine strânge din dinţi, primeşte demn lovitura. Avocatul jură că nu s-a terminat, că se va duce la Vichy să pledeze pentru recurs.

*

Seara, în gara mică şi părăsită care este locuinţa şi atelierul lui Charles, e mai multă lume. De la arestarea lui Marcel, Jan a preluat conducerea brigăzii. Catherine stă alături de el. După privirile pe care le-au schimbat, am fost sigur de data asta că se iubesc. Totuşi, Catherine are o privire tristă, buzele ei de-abia îndrăznesc să pronunţe cuvintele pe care ni le va spune. Ne anunţă că Marcel a fost condamnat la moarte de către un procuror francez. Nu-l cunosc pe Marcel, dar, ca toţi prietenii care se află acolo, simt o durere în inimă, iar fratele meu nu mai are deloc poftă de mâncare.

Jan parcurge cu paşi mici încăperea. Toată lumea tace, aşteptând ca el să vorbească.

— Dacă vor merge până la capăt, va trebui să-l omorâm pe Lespinasse, ca să-i băgăm în sperieţi; dacă nu, canaliile astea îi vor trimite la moarte pe toţi partizanii care le vor cădea în mână.

— Până când Arnal va face recurs, noi am putea pregăti acţiunea, reia Jacques.

— Asta chestione demanda moult timp, murmură Charles.

— Şi până una alta, nu facem nimic? intervine Catherine, singura care a înţeles ce spune Charles.

Jan se gândeşte şi continuă să măsoare încăperea.

— Acum trebuie să acţionăm. Din moment ce l-au condamnat pe Marcel, trebuie să condamnăm pe unul de-ai lor. Mâine vom ucide un ofiţer german în plină stradă şi vom difuza un manifest ca să ne explicăm acţiunea.

Desigur că nu am o mare experienţă a acţiunilor politice, dar îmi trece o idee prin cap şi-mi iau riscul s-o spun.

— Dacă într-adevăr vrem să-i speriem, mai bine ar fi să aruncăm întâi manifestele şi apoi să-l ucidem pe ofiţerul german.

— Aşa o să fie toţi atenţi, pregătiţi. Mai ai şi alte idei de genul ăsta? spune Émile care evident pare foarte supărat pe mine.

— Ideea mea nu e aşa rea, nu dacă acţiunile se succed la un interval de câteva minute şi sunt executate ordonat. Să vă explic. Lichidându-l mai întâi pe neamţ şi aruncând după aceea manifestul, vom fi luaţi drept laşi. În ochii populaţiei, Marcel a fost mai întâi judecat şi numai după aceea condamnat. Mă îndoiesc că *La Dépêche* o să vorbească despre condamnarea arbitrară a unui partizan curajos. Vor anunţa că un tribunal a condamnat un terorist. De aceea trebuie să jucăm după regulile lor, oraşul trebuie să fie cu noi, nu împotriva noastră.

Émile a vrut să mă întrerupă, dar Jan i-a făcut semn să mă lase să vorbesc. Raţionamentul meu era logic, nu-mi mai rămânea decât să găsesc cuvintele potrivite pentru a le explica prietenilor mei ce aveam în cap.

— Să tipărim chiar mâine un comunicat în care să anunţăm că, drept represalii la condamnarea lui Marcel Langer, Rezistenţa a condamnat la moarte un ofiţer german. Să anunţăm şi că sentinţa va fi aplicată chiar după-amiază. Cât timp eu mă ocup de ofiţer, voi împrăştiaţi manifestele peste tot. Pe stradă, oamenii vor afla imediat, în timp ce în restul oraşului, vestea se va răspândi mult mai târziu. Ziarele nu vor vorbi despre asta decât în ediţia de a doua zi, în aparenţă va fi respectată cronologia bună a evenimentelor.

Jan îi consultă pe rând pe toţi cei de faţă, privirea lui sfârşeşte prin a o întâlni pe a mea. Ştiu că e de acord cu raţionamentul meu, cu excepţia, poate, a unui detaliu: s-a cam blocat când am anunţat public că eu îl voi ucide pe german.

Oricum, dacă ezită prea mult, am un argument zdrobitor: la urma urmelor, ideea era a mea, în plus, am furat bicicletele, deci sunt demn de încredere.

Jan îi priveşte pe Émile, Alonso, Robert, apoi pe Catherine, care e de acord şi dă din cap în semn de încuviinţare. Lui Charles nu i-a scăpat nimic din discuţie. Se ridică de pe scaun, se duce la nişa de sub scară şi se întoarce cu o cutie de pantofi. Îmi dă un revolver cu butoiaş.

— Sera questa, mai buono tu y fratello dorme aqui.

Jan se apropie de mine.

— Tu o să tragi, tu, spaniolule, spune el desemnându-l pe Alonso, tu vei sta de pază, iar tu, ăla mai tânăr, vei ţine bicicleta pregătită pentru retragere.

Şi gata. Bineînţeles că aşa pare ceva anodin, numai că Jan şi Catherine au plecat în noapte, iar eu aveam un pistol în mână cu

şase gloanţe şi pe prostul de frate-meu care voia să vadă cum funcţionează. Alonso s-a aplecat înspre mine şi m-a întrebat cum de ştia Jan că el e spaniol, că doar nu suflase o vorbă toată seara. „Şi cum ştia că eu voi fi cel care va trage?”, i-am spus dând din umeri. Nu-i răspunsesem la întrebare, dar tăcerea prietenului meu era dovada că întrebarea mea era mai bună decât a lui.

În seara aceea am dormit pentru prima dată în sufrageria lui Charles. Eram mort de oboseală, dar simţeam o mare greutate în piept: mai întâi capul fratelui meu, care luase obiceiul să doarmă lipit de mine de când ne despărţiserăm de părinţi şi, mai rău, pistolul cu butoiaş în buzunarul stâng al hainei. Chiar dacă nu avea gloanţe în el, mi-era teamă ca nu cumva în timpul somnului să se descarce în capul lui Claude.

De îndată ce au adormit cu toţii, m-am ridicat şi m-am dus în vârful picioarelor în grădina din spatele casei. Charles avea un câine pe cât de blând, pe atât de prost.

Mă gândesc la el pentru că în noaptea aia aveam tare mult nevoie de botul lui umed. M-am aşezat pe scaunul de sub sfoara de rufe, m-am uitat la cer şi am scos pistolul din buzunar. Câinele a venit să adulmece ţeava, atunci l-am mângâiat pe cap şi i-am spus că numai el va putea, cât voi trăi, să miroasă ţeava armei mele, căci altul va fi rostul ei. Am spus asta pentru că atunci chiar aveam nevoie să-mi dau curaj.

Şi uite cum, într-o după-amiază, furând două biciclete, intrasem în Rezistenţă; numai auzind sforăitul de copil cu nasul înfundat pe care-l scotea fratele meu mi-am dat seama de asta. Jeannot, din brigada Marcel Langer; în lunile care vor veni o să arunc în aer trenuri, stâlpi de electricitate, o să distrug motoare şi avioane.

Am făcut parte dintr-un grup de prieteni care e singurul în stare să distrugă bombardiere nemţeşti… pe biciclete.

4

Boris a dat scularea. Se crapă de ziuă, am crampe la stomac, dar nu trebuie să-i ascult suferinţa fiindcă nu va exista un mic dejun. Şi apoi, am o misiune de îndeplinit. Cred că mai mult frica şi nu foamea, făcea ravagii. Boris se aşază la masă, Charles a

trecut deja la treabă; sub ochii mei, bicicleta roşie se transformă, nici urmă de mânerele din piele, acum are alte două, desperecheate, unul e roşu, celălalt albastru. Şi ce dacă şi-a pierdut eleganţa, accept şi eu ceea ce era evident, important este ca bicicletele furate să nu poată fi recunoscute. În timp ce Charles verifică lanţul şi pinioanele, Boris îmi face semn să vin lângă el.

— Planul s-a schimbat, îmi spune, Jan nu vrea să plecaţi toţi trei. Sunteţi toţi începători şi, dacă se întâmplă ceva rău, e bine să fie pe acolo unul cu experienţă.

Nu ştiu dacă asta înseamnă că brigada nu are încă destulă încredere în mine. Aşa că nu spun nimic şi îl las pe Boris să vorbească.

— Fratele tău o să rămână aici. Cu tine voi merge eu şi te voi acoperi la retragere. Acuma, ascultă-mă cu atenţie, uite cum trebuie să se desfăşoare lucrurile. Când omori un duşman, există o metodă şi e foarte important s-o respecţi întocmai. Eşti atent?

Dau din cap în semn că da, probabil Boris a simţit că, preţ de o secundă, gândul îmi zburase aiurea. Mă gândesc la fratele meu mai mic, o să facă o mutră când o să afle că e îndepărtat de la acţiune! Şi nici măcar nu voi putea să-i mărturisesc că sunt mai liniştit să ştiu că în dimineaţa asta viaţa nu-i va fi pusă în pericol.

Mă linişteşte şi faptul că Boris e student în anul trei de medicină, dacă voi fi rănit, are cine mă salva; e un gând absolut idiot, pentru că în acţiune cel mai mare risc nu e acela de a fi rănit, ci de a fi arestat sau pur şi simplu ucis, ceea ce până la urmă, în majoritatea cazurilor, e acelaşi lucru.

Recunosc însă că Boris nu se înşela, probabil că eram neatent în timp ce vorbea; dar aveam scuza că sunt înclinat, din nefericire, spre visare, chiar şi profesorii mei spuneau că sunt distrat. Asta înainte ca directorul şcolii să mă fi trimis înapoi acasă în ziua când m-am prezentat la examenele de bacalaureat. Pentru că, având în vedere numele meu, a da probele la bacalaureat era ceva cu adevărat imposibil.

Bine, hai să mă întorc la acţiunea pe care o avem de îndeplinit, dacă nu, în cel mai bun caz, o să mă certe camaradul Boris care se chinuieşte să-mi explice cum se vor desfăşura lucrurile, iar în cel mai rău caz îmi va sufla operaţiunea de sub nas pe motiv că nu sunt atent.

— Mă asculţi? spune el.

— Da, da, sigur...

— Imediat ce ne găsim ţinta, verifici să fie ridicat cocoşul pistolului. Mulţi au avut probleme crezând că arma e defectă, când de fapt uitaseră pur şi simplu, prosteşte, acest detaliu.

Şi mie mi s-a părut stupid, dar când ţi-e frică, frică adevărată, eşti mult mai puţin îndemânatic, crede-mă pe cuvânt. Important era să nu-l întrerup pe Boris şi să mă concentrez asupra a ceea ce-mi spunea.

— Trebuie să fie un ofiţer, nu omorâm soldaţi simpli. Ai înţeles, da? O să-l filăm de la distanţă, nici prea aproape, nici prea departe. Eu mă ocup de restul. Tu nu trebuie decât să te apropii de tip, să tragi în el şi să numeri bine gloanţele ca să-ţi mai rămână unul. E foarte important pentru momentul când fugi, poţi să mai ai nevoie, nu se ştie niciodată. La retragere, eu asigur acoperirea. Singura ta grijă e să dai repede din pedale. Dacă apare cineva, intervin ca să-ţi asigur protecţia. Orice s-ar întâmpla, nu trebuie să te întorci! Pedalezi, repede şi drept înainte, ai înţeles chestia asta?

Am încercat să spun da, dar gura îmi era atât de uscată, că parcă mi se lipise limba. Boris a tras concluzia că sunt de acord şi a continuat.

— Când ai ajuns destul de departe, poţi să încetineşti şi să mergi ca orice tip normal pe bicicletă. Numai că tu o să mergi mult. Dacă te-a urmărit cineva trebuie să-ţi dai seama şi să nu rişti niciodată să-l conduci până la adresa ta. Du-te şi plimbă-te pe cheiuri, opreşte-te des, asigură-te că nu recunoşti o persoană pe care ai mai întâlnit-o şi altă dată. Să nu crezi în coincidenţe, în viaţa noastră nu apar prea multe. Dacă eşti sigur că nu mai e nici un pericol, numai atunci, poţi să o iei pe drumul de întoarcere.

Nu mai aveam deloc chef să fiu distrat şi-mi ştiam toată lecţia pe de rost, cu o excepţie: ceea ce nu ştiam era cum faci când tragi cu o armă într-un om.

Charles se întorsese din atelier cu bicicleta care suferise transformări serioase. Important, a spus el, e că nu are deloc probleme la pedale sau cu lanţul. Boris mi-a făcut un semn, venise timpul să plecăm. Claude încă dormea, m-am întrebat dacă trebuia să-l trezesc. Dacă mi se întâmpla ceva putea să se supere că nici măcar nu mi-am luat la revedere înainte să mor. Dar am preferat să-l las să doarmă; când se va trezi îi va fi o foame de lup şi nu va avea nimic de mâncare. Fiecare oră de somn însemna tot atâta timp câştigat faţă de teroarea foamei.

Am întrebat de ce nu vine Émile cu noi. „Las-o baltă!” a şoptit Boris. Ieri lui Émile i se furase bicicleta. O lăsase, ca un prost, neîncuiată pe palier. Şi, ce păcat, era un model destul de frumos, cu mânere din piele, ca aia pe care o furasem eu! Cât eram noi în misiune, el trebuia să meargă să fure alta. Boris a mai adăugat că Émile era destul de înfuriat că i se întâmplase aşa ceva!

*

Misiunea s-a desfăşurat aşa cum o descrisese Boris, în fine, aproape aşa. Ofiţerul german pe care îl reperasem cobora cele zece scări de pe o stradă, care duceau la o piaţetă unde se afla o vespasiană. Aşa se numeau pişoarele din oraş. Noi le ziceam „ceşti” din cauza formei lor. Dar fiindcă fuseseră inventate de un împărat roman pe care-l chema Vespasian, li se spunea aşa. Cred că, la urma urmelor, aş fi reuşit la bacalaureat, dacă nu aveam păcatul de a fi evreu la examenele din iunie 1941.

Boris mi-a făcut un semn, locul era ideal. Piaţeta se afla mai jos decât strada şi nu era nimeni prin împrejurimi; l-am urmărit pe neamţ, care nu bănuia nimic. Pentru el eram un tip, care, dacă nu avea aceeaşi alură, el cu uniforma lui verde impecabilă, eu mai degrabă prost îmbrăcat, avea măcar aceeaşi dorinţă. Vespasiana era dotată cu două compartimente şi probabil că nu avea nici o obiecţie la faptul că şi eu coboram scările o dată cu el.

Aşa că iată-mă într-un pişoar cu un ofiţer german în care aveam să golesc butoiaşul revolverului (mai puţin un glonţ, cum spusese Boris). Îmi luasem precauţia să ridic cocoşul, când am fost străbătut de o adevărată problemă de conştiinţă. Puteai, în mod decent, să aparţii Rezistenţei, cu toată nobleţea pe care o reprezenta acest lucru şi să omori un tip cu şliţul desfăcut şi care era într-o postură atât de puţin eroică?

Mi-era imposibil să cer părerea camaradului Boris, care mă aştepta cu cele două biciclete la capătul de sus al scărilor, pentru a-mi asigura retragerea. Eram singur şi trebuia să iau o hotărâre.

N-am tras, nu puteam concepe aşa ceva. Nu puteam accepta ideea ca primul duşman pe care-l voi omorî să facă pipi tocmai în momentul acţiunii mele istorice. Dacă aş fi putut să vorbesc despre acest lucru cu Boris, mi-ar fi atras probabil atenţia asupra

faptului că respectivul duşman făcea parte dintr-o armată care nu-şi făcea deloc griji când împuşca în ceafă copiii, când trăgea cu mitraliera în adolescenţi pe la colţuri de stradă şi cu atât mai puţin când extermina masiv oamenii în lagărele morţii. Şi Boris ar fi avut dreptate, numai că eu visam să devin pilot în Royal Air Force, aşa că, chiar dacă n-o să am avion, o să am onoarea nepătată. Am aşteptat ca ofiţerul meu să revină la o stare în care putea fi ucis. Nu am fost impresionat de zâmbetul pe care-l arbora în colţul gurii când a ieşit din cabină şi nici el nu mi-a dat atenţie când l-am urmat iarăşi spre scări. Cum pişoarul dădea spre o fundătură, nu aveai decât o singură cale ca să ieşi de acolo.

Neauzind focul de armă, Boris se întreba desigur ce naiba întârziam atâta. Dar ofiţerul urca scările în faţa mea şi nu puteam să trag în el pe la spate. Singurul mod să-l fac să se întoarcă era să-l strig, ceea ce nu era prea uşor dacă ne gândim că germana mea curentă însemna două vorbe: *ja* şi *nein.* Asta e, în câteva secunde ajungea înapoi în stradă şi totul se ducea dracului. Ar fi fost o tâmpenie să ne fi asumat toate aceste riscuri pentru a da greş în ultima clipă. Mi-am umflat pieptul şi am strigat cât am putut de tare *ja.* Cred că ofiţerul a înţeles că lui mă adresam, căci s-a întors imediat, iar eu am profitat şi i-am tras cinci gloanţe-n piept, adică din faţă. Ceea ce a urmat a fost relativ asemănător cu instrucţiunile date de Boris. Am pus revolverul în pantalon, arzându-mă un pic de ţeava pe unde trecuseră cinci gloanţe cu o viteză pe care nivelul meu de perspicacitate matematică nu-mi permitea s-o evaluez.

În capul scărilor, am încălecat bicicleta şi mi-am pierdut pistolul care a alunecat din curea. Am pus piciorul pe pământ ca să-l iau de jos, dar vocea lui Boris care mi-a urlat „Cară-te o dată de aici, pentru Dumnezeu” m-a adus la realitatea momentului prezent. Am pedalat sufocându-mă, trecând printre trecătorii care deja fugeau spre locul de unde se auziseră focurile de armă.

Pe drum mă gândeam numai la pistolul pierdut. Brigada avea puţine arme. Spre deosebire de *maquis,* noi nu beneficiam de muniţiile trimise cu paraşuta de la Londra; ceea ce era chiar nedrept, căci luptătorii din *maquis* nu făceau mai nimic cu lăzile care le erau expediate, le depozitau doar în ascunzători aşteptând o viitoare debarcare a trupelor aliate, care, din câte se vede treaba, nu avea să se întâmple prea curând. Pentru noi singura modalitate de a ne procura arme era să le luăm de la

duşman; foarte rar, cu preţul unor acţiuni deosebit de riscante. Nu numai că nu avusesem prezenţa de spirit să iau Mauser-ul pe care îl avea ofiţerul la centură, pe deasupra mai şi pierdusem revolverul. Cred că mă gândeam mai ales la asta încercând să uit că, deşi totul se desfăşurase până la urmă aşa cum spusese Boris, tocmai ucisesem un om.

*

Cineva bate la uşă. Cu ochii în tavan, întins pe pat, Claude se face că nu aude nimic, ai fi zis că ascultă muzică; era linişte în cameră, am dedus că face pe bosumflatul.

Pentru a se asigura că totul e în ordine, Boris s-a dus la fereastră şi a ridicat puţin perdeaua pentru a arunca o privire afară. Pe stradă domnea liniştea. Am deschis uşa, era Robert. Numele lui adevărat era Lorenzi, dar noi toţi îi ziceam Robert; uneori i se spunea şi „Cel care sfidează moartea” şi nu era nimic depreciativ în aceste cuvinte. Lorenzi avea multe calităţi. Mai întâi trăgea foarte bine cu arma; era cel mai bun. Nu mi-ar fi plăcut să mă aflu în raza lui, căci nu rata ţinta aproape niciodată. Obţinuse de la Jan permisiunea de a avea tot timpul cu el un pistol, în vreme ce noi, având în vedere lipsa de arme de care suferea brigada, trebuia să restituim materialul rămas imediat ce încheiam operaţiunea, ca să poată fi utilizat de alţii. Pare ciudat, dar aveam programul stabilit pe săptămâni, depindea de fiecare, o macara de aruncat în aer pe canal, de dat foc undeva unui camion militar, un post de garnizoană atacat, un tren care trebuia să deraieze şi lista, lungă, continua tot aşa. Profit de moment ca sa adaug că, o dată cu trecerea lunilor, cadenţa pe care ne-o impunea Jan era tot mai intensă. Zilele de repaus deveneau tot mai rare, aşa încât ajunseserăm să fim epuizaţi.

Se spune în general despre tipii care una-două apasă pe trăgaci că sunt excitaţi, intempestivi; Robert era exact contrariul, era calm, aşezat. Foarte admirat de toată lumea, generos din fire, avea pentru fiecare un cuvânt prietenos, de încurajare, lucru rar pentru vremurile în care trăiam. Şi apoi, Robert era unul care readucea întotdeauna teferi oamenii înapoi din misiune. Aşa că, dacă el îţi asigura acoperirea, puteai sta fără grijă.

Într-o zi aveam să-l întâlnesc într-un bistrou din piaţa Jeanne-d’Arc unde ne duceam des să mâncăm o legumă furajeră foarte

asemănătoare cu lintea; ne mulţumeam cu această asemănare. Câtă imaginaţie poţi avea când ţi-e foame!

Robert lua cina împreună cu Sophie; după felul cum se priveau, aş fi jurat că se iubesc şi ei. Dar sigur mă înşelam, de vreme ce Jan ne spusese că nu avem dreptul la dragoste între partizani, fiindcă aceasta ne-ar fi putut pune securitatea în pericol. Când mă gândesc iarăşi la toţi prietenii, mulţi la număr, care, în ziua execuţiei şi-au reproşat poate că au respectat regulamentul, mi se face rău.

În seara aceea, Robert s-a aşezat la picioarele patului, dar Claude a rămas neclintit. Într-o bună zi trebuie să am o discuţie serioasă cu fratele meu despre caracterul lui nesuferit. Robert s-a făcut că nu observă nimic şi mi-a întins mâna felicitându-mă pentru acţiunea realizată. N-am zis nimic, eram frământat de sentimente contradictorii, ceea ce, din cauza felului meu distrat de a fi, cum spuneau şi profesorii, mă făcea să mă cufund într-o muţenie totală pentru ca să pot gândi mai bine.

Şi, în vreme ce Robert stătea în faţa mea, eu mă gândeam că intrasem în Rezistenţă având în minte trei vise: să ajung în preajma generalului de Gaulle la Londra, să mă angajez în Royal Air Force şi să nu mor până nu ucid un duşman.

Având în vedere că înţelesesem deja că primele două nu erau la îndemâna mea, faptul că putusem să mi-l îndeplinesc măcar pe al treilea ar fi trebuit să mă umple de bucurie, cu atât mai mult cu cât eram încă în viaţă şi de la operaţiune trecuseră ore bune. Dar mi se întâmpla să mă simt exact pe dos. Imaginea ofiţerului german, care-mi stăruia în minte, aflat probabil, pentru buna desfăşurare a anchetei, tot în poziţia în care îl lăsasem, lungit pe asfalt, cu braţele ca o cruce întinse pe trepte, iar mai jos pişoarul, nu-mi aducea nici o satisfacţie.

Boris a tuşit un pic, Robert nu-mi întindea mâna ca să i-o strâng — deşi sunt sigur că n-ar fi avut nimic împotrivă, fiind bun la suflet din fire — ci, evident, voia arma înapoi. Căci pistolul cu butoiaş pe care îl pierdusem era al lui!

Nu ştiam că Jan îl trimisese şi pe el să-mi asigure apărarea, anticipând riscurile posibile din cauza lipsei mele de experienţă faţă de momentul când trebuia să trag şi apoi să fug. Cum spuneam, oamenii acoperiţi de Robert nu păţeau nimic. Ceea ce mă emoţiona era faptul că ieri Robert îi încredinţase lui Charles arma ca să mi-o dea, iar eu nu fusesem mai deloc atent la felul în care se desfăşurase cina, absorbit de propria porţie de omletă.

Iar dacă Robert, care răspundea de acoperirea mea şi a lui Boris, făcuse un gest atât de generos, este pentru că voise să am un pistol care nu se blochează niciodată, nu ca cele automate.

Dar Robert nu văzuse probabil cum se terminase totul, deci nu ştia că pistolul lui îmi alunecase de la centură şi aterizase pe ciment, câteva clipe înainte ca Boris să-mi ordone s-o şterg cât mai repede.

În timp ce privirea lui Robert devenea tot mai insistentă, Boris se ridică şi deschise sertarul singurei piese de mobilier din încăpere. Scoase dintr-un dulap rustic pistolul atât de mult aşteptat şi-l înapoie proprietarului fără nici un comentariu.

Robert îl puse bine, iar eu am profitat ca să mai învăţ câte ceva despre felul cum trebuie trecută ţeava pe sub agrafa curelei pentru a evita să te arzi pe partea interioară a coapsei şi a nu avea de asumat consecinţele acestui lucru.

*

Jan era mulţumit de felul cum decursese operaţiunea noastră, eram acceptaţi de acum înainte în brigadă. Ne aştepta deja o altă misiune.

Un tip din *maquis* fusese la un pahar cu Jan. În timpul discuţiei, dintr-o indiscreţie voită, lăsase să-i scape, între alte detalii, informaţii despre existenţa unei ferme unde erau depozitate arme paraşutate de englezi. Pe noi ne scotea din sărite faptul că se depozitau, în vederea debarcării Aliaţilor, arme de care duceam atâta lipsă. Şi atunci, iertate fie-ne părerile despre colegii din *maquis,* Jan luase hotărârea să mergem să ne servim de acolo. Pentru a evita orice dispute inutile şi pentru a preveni orice act de bravură, aveam să plecăm neînarmaţi. Nu spun că nu existau rivalităţi între mişcările gaulliste şi brigada noastră, dar nici nu se punea problema să ne asumăm riscul de a răni un „văr” din Rezistenţă, chiar dacă relaţiile între membrii familiei nu erau chiar cele mai cordiale. Se dăduseră deci instrucţiuni ferme să nu recurgem la forţă. Dacă lucrurile luau o întorsătură urâtă, pur şi simplu ne luam tălpăşiţa şi gata.

Misiunea trebuia să se desfăşoare la mare artă. De altfel, dacă planul pe care îl pusese Jan la cale decurgea normal, îi sfidam pe gaullişti să raporteze Londrei ceea ce li se întâmplase, pentru că desigur ar fi fost consideraţi nişte proşti şi sursa lor de aprovizionare ar fi dispărut.

În timp ce Robert ne explica procedura, fratele meu mai mic se prefăcea că nu-i pasă, dar puteam observa că nu pierdea nici cel mai mic detaliu din discuţie. Urma să ne ducem la ferma aceea aflată în vestul oraşului, la câţiva kilometri, să le explicăm oamenilor că veneam din partea unui anume Louis, că nemţii bănuiau unde se află ascunzătoarea lor şi că nu mai era mult până să vină; noi ne grăbisem ca să-i ajutăm să mute marfa, fermierii trebuiau să ne dea cele câteva cutii de grenade şi mitraliere depozitate la ei. Încărcăm totul în remorcile de la biciclete şi astfel dădeam marea lovitură.

— Avem nevoie de şase persoane la operaţiune, zise Robert.

Eram sigur că nu mă înşelasem în ceea ce-l privea pe Claude, pentru că s-a ridicat imediat din pat, ca şi cum siesta i se întrerupsese brusc, atunci, pe loc, ca din întâmplare.

— Vrei să vii? l-a întrebat Robert.

— Cu experienţa pe care o am acum la furat de biciclete, bănuiesc că sunt destul de calificat la sustras arme. Cred că am mutră de hoţ dacă vă gândiţi sistematic la mine pentru genul ăsta de misiuni.

— Ba, dimpotrivă, ai faţă de băiat cinstit şi tocmai de aceea eşti foarte calificat, nu trezeşti nici cea mai mică bănuială.

Nu ştiu dacă fratele meu a luat-o ca pe un compliment sau era pur şi simplu bucuros că Robert i se adresează direct, oferindu-i atenţia pe care se pare că o aştepta, dar liniile feţei i s-au destins imediat. Mi s-a părut chiar că zâmbeşte. Cât de mult te poate unge la suflet faptul că te bucuri de recunoaştere, oricât de măruntă ar fi ea. La urma urmelor, dacă te simţi anonim printre oameni cu care vii mereu în contact, suferi cât ei nici nu-şi pot da seama, este ca şi cum ai fi invizibil.

Poate de aceea şi sufeream atât de mult din cauza clandestinităţii şi poate tot de aceea în brigadă găseam un fel de familie, o societate unde aveam toţi o existenţă. Şi asta conta mult pentru fiecare dintre noi.

Claude a zis „Mă simt în stare”. Eram Robert, Boris şi cu mine şi ne mai lipseau doi. Alonso şi Émile aveau să ni se alăture.

Cei şase membri ai misiunii trebuiau mai întâi să se ducă repede pe la Loubers pentru a li se ataşa o remorcă mică la bicicletă. Charles ne ceruse să venim pe rând; nu pentru că atelierul lui era mic, ci pentru că un grup mare ar fi atras atenţia vecinilor. Apoi ne-am dat întâlnire la ora şase, la periferie, înspre

câmp, la locul numit „Côte Pavée”.

5

Claude a fost primul care a ajuns la fermier. A urmat întocmai instrucţiunile pe care le obţinuse Jan de la persoana de contact cu cei din *maquis.*

— Va caut din partea lui Louis. Mi-a spus să vă anunţ că, în noaptea asta, *o să fie reflux.*

— Cu atât mai rău pentru pescari, i-a răspuns bărbatul.

Claude nu l-a contrazis în această privinţă şi a continuat imediat cu restul mesajului.

— Gestapo-ul vine încoace, trebuie mutate armele!

— Vai de mine, nu e bine deloc! a exclamat fermierul.

S-a uitat la bicicletele noastre şi a adăugat „Unde e camionul?” Claude nu a înţeles întrebarea, ca să fiu sincer, nici eu şi cred că şi pentru prietenii din spatele meu nedumerirea era la fel de mare. Însă a avut prezenţă de spirit şi a răspuns imediat „Vine după noi, noi am ajuns mai repede, ca să începem organizarea transferului”. Fermierul ne-a condus spre hambar. Acolo, în spatele unor baloţi de fân stivuiţi pe câţiva metri înălţime, am descoperit ceea ce va da mai târziu numele de cod al acestei misiuni „Peştera lui Ali Baba”. Pe podea erau aliniate, unele peste altele, lăzi pline cu grenade, mortiere, mitraliere Sten, saci cu gloanţe, fitiluri, dinamită, puşti şi câte şi mai câte. În acel moment deveneam conştient de două lucruri a căror importanţă era egală. Mai întâi, că trebuia să-mi revizuiesc aprecierea politică privind interesul faţă de pregătirile în vederea debarcării Aliaţilor. Punctul meu de vedere tocmai se schimbase, cu atât mai mult cu cât am înţeles că această ascunzătoare nu era poate decât una între atâtea altele care începeau să apară în zonă. Apoi, că tocmai furam arme de la luptătorii din *maquis* de care ei probabil vor avea nevoie o dată şi o dată şi le vor simţi lipsa.

M-am ferit să-i împărtăşesc aceste gânduri camaradului Robert, şeful misiunii; nu de frică pentru că o să fiu judecat greşit de superiorul meu, ci, mai degrabă, pentru că, după o perioadă mai lungă de gândire, aveam conştiinţa împăcată: cu cele şase remorci mici de bicicletă, nu avem să privăm rezistenţa din *maquis* de cine ştie ce cantitate de muniţie.

Pentru a înţelege ceea ce simţeam în faţa acestor arme, cunoscând mai bine valoarea pe care o avea cel mai nesemnificativ pistol pentru brigada noastră şi dându-mi seama în acelaşi timp de sensul binevoitoarei întrebări a fermierului „dar unde e camionul?”, este suficient să ni-l imaginăm pe fratele meu găsindu-se ca prin minune în faţa unei farfurii cu cartofi prăjiţi crocanţi şi aurii, dar într-o zi când îi este greaţă.

Robert a pus capăt emoţiei noastre generale şi a ordonat ca până la venirea grozavului camion să începem să încărcăm ce se putea în remorci. Chiar atunci fermierul a pus o a doua întrebare, care ne-a lăsat pe toţi mască:

— Şi cu ruşii ce facem?

— Ce ruşi? a întrebat Robert.

— Nu v-a zis nimic Louis?

— Depinde despre ce, a intervenit Claude, care, evident, devenea tot mai sigur pe el.

— Ascundem doi prizonieri ruşi, evadaţi dintr-o închisoare de pe faleza Atlanticului. Trebuie făcut ceva. Nu ne putem asuma riscul ca Gestapo-ul să-i găsească, i-ar împuşca imediat.

Două lucruri erau impresionante în ceea ce ne spusese fermierul. Unul era că, fără să vrem, aveam să-i facem pe tipii ăştia doi, care probabil că trecuseră şi aşa prin multe, să trăiască un coşmar; dar iată, încă o dată, fermierul respectiv nu se gândise nici o clipă la propria lui viaţă. Va trebui să mă gândesc să adaug şi fermieri la lista mea de persoane formidabile în acea perioadă deloc măreaţă.

Robert a propus ca ruşii să plece noaptea şi să se ascundă prin pădure. Fermierul a întrebat dacă vreunul din noi le putea explica asta, comunicarea cu ei şi acceptarea limbii lor nefiind punctul lui forte. După ce s-a uitat mai atent la noi, a tras concluzia că mai bine se ocupă el de aşa ceva. „E mai sigur”, a adăugat. Şi, cât timp a lipsit ca să vorbească cu ei, noi ne-am încărcat remorcile până la refuz, Émile a luat chiar două baloturi de muniţie care nu ne va servi la nimic pentru că nu aveam revolvere de acelaşi calibru, dar despre asta aveam să aflăm de la Charles la întoarcere.

L-am lăsat pe fermier cu cei doi ruşi, nu fără un oarecare sentiment de vinovăţie şi pedalam cu mare viteză, trăgând după noi remorcile, spre atelier.

Ajungând la periferia oraşului, Alonso nu a putut evita o groapă şi unul din sacii cu gloanţe pe care îi transporta a sărit

din remorcă. Trecătorii s-au oprit surprinşi de natura conţinutului care se revărsa pe drum. Doi muncitori s-au apropiat de Alonso şi l-au ajutat să adune gloanţele, punându-le la loc în cărucior fără să întrebe nimic.

Charles a făcut inventarul şi a pus totul în siguranţă. A venit înapoi în sufragerie, unde îl aşteptam, pentru a ne oferi unul din minunatele lui zâmbete ştirbe şi a ne anunţa cu vorba lui deosebită: „Sa un molto bon trabar. Avir al meno con que far sount actions”. Ceea ce am tradus imediat prin: „Bună treabă, foarte bună. Avem acum material pentru cel puţin o sută de acţiuni”.

6

Iunie trecea pe măsură ce noi ne îndeplineam acţiunile, aproape că ajunsesem la sfârşitul lunii. În canale se înclinaseră macarale dezrădăcinate de explozibilul nostru şi nu se mai putuseră îndrepta, pe şine deplasate de noi deraiaseră multe trenuri, iar drumurile parcurse de convoaiele germane erau blocate de obstacolele create de stâlpii electrici pe care-i răsturnasem. La mijlocul lunii, Jacques şi Robert au reuşit să pună trei bombe la Feldgendarmerie, provocând mari pierderi. Prefectul regiunii lansase încă un apel către populaţie; mesaj jalnic, în care îi chema pe toţi să denunţe orice persoană susceptibilă de apartenenţa la vreo organizaţie teroristă. În comunicatul lui, şeful poliţiei franceze din regiunea Toulouse îi înfiera pe cei ce se revendicau membri ai unei aşa-zise Rezistenţe, aceşti provocatori care atentau la ordinea publică şi la liniştea francezilor. Provocatorii respectivi eram noi şi puţin ne păsa de ce credea prefectul.

Împreună cu Émile, am luat azi grenade de la Charles, având ca misiune să le aruncăm în interiorul unei centrale telefonice a Wehrmacht-ului.

Mergeam pe stradă, Émile mi-a arătat geamurile pe care trebuia să le ochim şi, la semnalul lui, ne-am catapultat proiectilele. Le-am văzut cum se ridică, formând o curbă aproape perfectă. Părea că timpul se oprise. A urmat zgomotul geamurilor sparte şi am avut chiar impresia că aud grenadele rostogolindu-se pe parchet şi paşii nemţilor care se repezeau

probabil spre cea mai apropiată uşă. E mai bine să faci în doi acest gen de acţiune; dacă eşti singur, reuşita ţi se pare improbabilă.

În momentul de faţă, mă cam îndoiesc că nemţii au restabilit comunicarea şi cred că va mai dura ceva până o vor face. Dar nimic din toate astea nu mă bucură, fratele meu mai mic a trebuit să se mute de la mine.

Claude s-a integrat acum foarte bine în echipă. Jan a hotărât că ar fi prea riscant să locuim în continuare împreună, nu ar fi în conformitate cu regulile. Fiecare trebuie să locuiască singur, pentru a nu-şi pune în pericol colegul de cameră în cazul în care ar fi arestat. Cât îmi lipseşte fratele meu şi ce greu adorm acum seara, mă tot gândesc la el! Dacă e trimis în vreo acţiune, mie nu mi se spune. Aşa că, lungit pe pat, cu mâinile sub cap, încerc să adorm şi nu reuşesc aproape niciodată. Singurătatea şi foamea nu sunt deloc o companie bună. Liniştea din jurul meu e uneori tulburată de maţele care ghiorţăie. Ca să mai uit de gândurile negre, fixez becul din tavan şi destul de repede acesta devine un fulger de lumină pe geamul carlingii avionului meu de vânătoare englez. Pilotez un Spitfire al Royal Air Force. Zbor deasupra Mării Mânecii, dacă înclin puţin aparatul de zbor văd la capătul aripilor crestele valurilor care, ca şi mine, se îndreaptă grăbite spre Anglia. La numai câţiva metri se aude avionul fratelui meu, arunc o privire spre motorul lui ca să mă asigur că nu e nici o urmă de fum, că nimic nu-i pune în pericol întoarcerea, dar deja văd în faţa noastră cum se profilează coasta şi falezele ei albe. Simt vântul că intră în habitaclu şi suflă în jurul meu. După aterizare ne vom ospăta cu o masă bună la cantina ofiţerilor... Trece un convoi de camioane germane prin faţa ferestrei şi scrâşnetul ambreiajelor mă aduce înapoi în camera şi singurătatea mea.

Zgomotul camioanelor se înfundă în noapte, în ciuda foamei groaznice care mă chinuieşte, reuşesc să-mi adun curajul şi forţele ca să sting lampa. În semi-întuneric, îmi spun că nu am renunţat de tot. O să mor poate, dar nu voi fi renunţat, oricum mă gândeam că o să mor mult mai devreme şi uite că trăiesc, aşa că cine ştie? La urma urmelor, Jacques are poate dreptate, într-o bună zi tot va veni primăvara.

*

În zori, Boris îmi face o vizită, ne aşteaptă o nouă misiune. Şi, în timp ce noi pedalăm spre fosta gară de la Loubers, avocatul Arnal soseşte la Vichy pentru a pleda cauza lui Langer. E primit de directorul de la secţia de drept penal şi graţieri. Puterea lui e foarte mare şi el ştie asta. Îl ascultă distrat pe avocat, are alte probleme pe cap, se apropie zilele libere de sfârşit de săptămână şi nu ştie ce va face, nu ştie dacă amanta îl va primi în căldura coapselor ei după cina somptuoasă pentru care a făcut rezervare într-un restaurant din oraş. Directorul secţiei de drept penal parcurge rapid dosarul pe care Arnal îl roagă din toată inima să-l rezolve. Sunt acolo fapte, scrise negru pe alb şi sunt fapte grave. Sentinţa nu e severă, spune el, este dreaptă. Nu are nimic de reproşat judecătorilor, şi-au făcut datoria aplicând legea. El şi-a format o părere, dar Arnal mai insistă şi atunci acceptă, pentru că problema e delicată, să adune comisia de graţiere.

Mai târziu, în faţa membrilor acestei comisii, va pronunţa mereu numele lui Marcel, astfel încât toată lumea să priceapă că e vorba de un străin. Şi, în timp ce bătrânul avocat pleacă din Vichy, comisia respinge graţierea. Şi, în timp ce venerabilul avocat se urcă în trenul spre Toulouse, un document administrativ îşi urmează şi el scurta rută; ajunge la ministrul Justiţiei, care îl trimite imediat la biroul mareşalului Pétain. Mareşalul semnează procesul verbal, soarta lui Marcel e pecetluită, va fi ghilotinat.

*

Astăzi, 15 iulie 1943, în piaţa Carmes, Boris şi cu mine am atacat biroul conducătorului grupului „Colaborarea”. Poimâine Boris îl va ataca pe un anume Rouget, colaboraţionist zelos şi important informator al Gestapo-ului.

*

Ieşind din tribunal pentru a se duce să ia masa de prânz, locţiitorul de procuror Lespinasse se simte foarte bine dispus. Micul „tren” administrativ a ajuns la destinaţie în această dimineaţă. Respingerea graţierii lui Marcel se află pe biroul lui, are semnătura Mareşalului. Este însoţită de ordinul de execuţie. Toată dimineaţa Lespinasse a contemplat bucata de hârtie de câţiva centimetri pătraţi. Această foaie dreptunghiulară este

pentru el un fel de recompensă, premiul de excelenţă pe care i-l acordă cele mai înalte autorităţi ale Statului. Nu e primul premiu de acest fel pe care îl obţine Lespinasse. Încă din şcoala primară îi aducea tatălui său în fiecare an un calificativ foarte bun, obţinut cu preţul unei munci asidue, graţie stimei învăţătorilor lui... Graţiere... este ceea ce nu a obţinut Marcel. Lespinasse oftează, ridică micul bibelou de porţelan de pe birou, din faţa mapei de piele. Pune hârtia dedesubt şi aşază bibeloul la loc. Nu trebuie să se lase distras; are de terminat discursul la următoa-rea conferinţă, dar gândul i se îndreaptă spre mica lui agendă. O deschide, dă paginile, o zi, două, trei, patru, uite, aici e. Nu e hotărât dacă să scrie „execuţie Langer” cu un rând deasupra însemnării „dejun Armande”, pagina e deja plină cu întâlniri. Aşa că se mulţumeşte să deseneze o cruce. Închide agenda şi se apucă din nou să scrie textul pentru conferinţă. După câteva rânduri, iar se uită la documentul care depăşeşte baza bibeloului. Deschide din nou agenda şi, în faţa crucii, scrie 5. Este ora la care va trebui să se prezinte la poarta închisorii Saint-Michel. Lespinasse pune în sfârşit carnetul în buzunar, împinge un masiv coupe-papier din aur pe birou, îl aliniază paralel cu stiloul. Este ora 12 şi procurorului i s-a făcut foame. Lespinasse se ridică, îşi aranjează cuta pantalonilor şi iese pe culoarul tribunalului.

În celălalt capăt al oraşului, avocatul Arnal pune înapoi pe birou aceeaşi foaie de hârtie; a primit-o azi-dimineaţă. Chiar atunci, în încăpere intră menajera. Arnal se uită fix la ea şi nu poate scoate nici un sunet.

— Ce s-a-ntâmplat, domnule avocat, plângeţi? murmură menajera.

Arnal se încovoaie deasupra coşului în care aruncă hârtii pentru a-şi vărsa amarul fierii. Este scuturat de spasme. Bătrâna Marthe ezită, nu ştie ce să facă. După câteva clipe, bunul ei simţ e mai puternic, bătrâna Marthe are trei copii şi doi nepoţi, adică a văzut la viaţa ei ce înseamnă să vomezi. Se apropie şi pune palma pe fruntea bătrânului avocat. Şi, de fiecare dată când el se apleacă în faţă către coş, îl însoţeşte în această mişcare, îi dă o batistă din bumbac alb; în timp ce stăpânul se şterge la gură, îşi aruncă ochii pe foaia de hârtie; iar acum şi ochii bătrânei Marthe se umplu de lacrimi.

*

Seara, ne întâlnim acasă la Charles. Aşezaţi direct pe podea, Jan, Catherine, Boris, Émile, Claude, Alonso, Stefan, Jacques, Robert, formăm toţi un cerc. Din mână în mână trece o scrisoare, fiecare caută cuvinte pe care nu le găseşte. Ce să-i scrii unui prieten care va muri? „Nu te vom uita”, şopteşte Catherine. Este un lucru la care se gândesc toţi aici. Dacă lupta noastră ne va duce la redobândirea libertăţii, dacă unul singur dintre noi va supravieţui până atunci, acela nu te va uita, Marcel şi într-o zi îţi va rosti numele. Jan ne ascultă, ia stiloul şi scrie repede în idiş aceste câteva fraze pe care tocmai ţi le spunem, în felul acesta gardienii care te vor duce la eşafod nu vor înţelege. Jan împătureşte scrisoarea, Catherine o ia şi o strecoară la piept. Mâine se va duce s-o ducă rabinului.

Nu e sigur că scrisoarea noastră va ajunge la condamnat. Marcel nu crede în Dumnezeu şi nu va vrea duhovnic. Dar, la urma urmelor, ce putem şti? Puţin noroc în situaţia asta atât de tragică nu ar fi inutil. Fie ca soarta să te ajute să citeşti aceste câteva rânduri scrise pentru a-ţi spune că, dacă vom fi vreodată din nou liberi, viaţa ta a însemnat mult pentru această libertate.

7

E ora cinci a tristei dimineţi de 23 iulie 1943. Într-un birou al închisorii Saint-Michel, Lespinasse serveşte ceva de băut împreună cu judecătorii, directorul şi cei doi călăi. O cafea pentru bărbaţii în negru, un pahar de vin alb sec pentru a domoli setea celor care au asudat înălţând eşafodul. Lespinasse se tot uită la ceas. Aşteaptă ca minutarul să-şi încheie turul de cadran. „A venit timpul, spune el, duceţi-vă să-l anunţaţi pe Arnal”. Bătrânul avocat nu i-a acceptat invitaţia, aşteaptă singur în curte. Când este chemat, se alătură cortegiului, îi face un semn gardianului şi apoi se desparte de grup şi pleacă înainte.

Nu a sunat încă ora trezirii, dar toţi deţinuţii s-au sculat. Ştiu când va fi executat unul dintre ei. E un zumzet continuu, vocile spaniolilor se amestecă cu cele ale francezilor, cărora li se alătură imediat italienii, apoi ungurii, polonezii, cehii, românii. Zumzetul devine un cântec care se înalţă puternic. Toate accentele se combină pentru a intona aceleaşi cuvinte. Între

zidurile temniţelor de la Saint-Michel răsună *La Marseillaise.*

Arnal intră în celulă; Marcel se trezeşte, priveşte cerul trandafiriu prin lucarnă şi înţelege imediat. Arnal îl îmbrăţişează. Peste umărul lui, Marcel se uită din nou la cer şi zâmbeşte. Îi şopteşte avocatului la ureche „Iubeam atât de mult viaţa”.

Intră şi frizerul, ceafa condamnatului trebuie dată la iveală. Foarfecele îşi fac datoria, iar şuviţele de păr alunecă pe podeaua din zgură. Cortegiul înaintează, pe culoar *La Marseillaise* e urmată de *Cântecul partizanilor.* Marcel se opreşte la capătul scării, se întoarce, ridică încet pumnul şi strigă: „Adio, camarazi”. Vuietul din închisoare încetează o clipă. „Adio, drag prieten, trăiască Franţa”, răspund la unison deţinuţii. Şi *La Marseillaise* umple din nou spaţiul, dar silueta lui Marcel a dispărut deja.

Umăr la umăr, Arnal în capă, Marcel cu o cămaşă albă, cei doi se îndreaptă spre inevitabil. Privindu-i din spate, nu îţi dai bine seama cine pe cine susţine. Gardianul-şef scoate un pachet de Gauloises[4] din buzunar. Marcel ia ţigara pe care acesta i-o întinde, scânteia chibritului luminându-i partea inferioară a feţei. Din gură îi ies câteva rotocoale de fum, apoi cortegiul se repune în mişcare. În pragul porţii dinspre curte, directorul închisorii îl întreabă dacă vrea un pahar cu rom. Marcel aruncă o privire spre Lespinasse şi dă din cap în semn că nu.

— Daţi-l mai bine acestui om, spune el, are mai multă nevoie decât mine.

Ţigara este aruncată, Marcel face semn că e gata.

Rabinul se apropie, dar zâmbetul lui Marcel îi arată că nu mai are nevoie de el.

— Mulţumesc, rabbi, dar nu cred decât aici într-o lume mai bună pentru omenire şi numai oamenii vor hotărî poate într-o zi să creeze această lume. Pentru ei şi copiii lor.

Rabinul ştie foarte bine că Marcel îi refuză ajutorul, dar are o misiune de îndeplinit şi lucrurile încep să se precipite. Atunci, fără a mai aştepta, trimisul lui Dumnezeu îl dă la o parte pe Lespinasse şi îi întinde lui Marcel o carte. Îi şopteşte în idiş: „E ceva pentru dumneavoastră înăuntru.”

Marcel ezită, pipăie cartea şi o frunzăreşte. Între pagini, găseşte mesajul scris de Jan. Marcel parcurge repede rândurile, de la dreapta la stânga; închide ochii şi-i dă rabinului cartea înapoi.

---

[4] Marcă de ţigări foarte populară în Franţa. *(N. t.)*

— Spuneţi-le că le mulţumesc şi, mai ales, că am încredere în izbânda lor.

E ora cinci şi un sfert, poarta se deschide către una din curţile mici, întunecate, ale închisorii Saint-Michel. Ghilotina se înalţă în partea dreaptă. Grijulii, călăii au montat-o aici, astfel încât condamnatul să nu o vadă imediat. De sus, de la posturile de observaţie, santinelele germane se amuză la spectacolul insolit care are loc sub ochii lor. „Sunt nişte tipi ciudaţi francezii ăştia, în principiu noi suntem duşmanul, nu?”, se întreabă unul cu ironie. Compatriotul lui se mulţumeşte să dea din umeri şi se apleacă în faţă ca să vadă mai bine. Marcel urcă treptele eşafodului, se întoarce ultima dată către Lespinasse: „Sângele meu va cădea pe capul dumneavoastră”, zâmbeşte şi adaugă: „Mor pentru Franţa şi pentru o lume mai bună”.

Fără să fie ajutat, Marcel se întinde pe scândură, iar tăişul ghilotinei alunecă. Arnal şi-a ţinut răsuflarea, are privirea fixă spre cerul împânzit de nori uşori, ca mătasea. La picioarele lui dalele de piatră sunt înroşite de sânge. Şi, în timp ce corpul neînsufleţit al lui Marcel este aşezat într-un coşciug, călăii încep deja să-şi cureţe maşinăria. Se aruncă puţin rumeguş pe jos.

Arnal îl va însoţi pe prietenul său până la locul ultim de odihnă. Se urcă în partea din faţă a dricului, porţile închisorii se deschid şi atelajul porneşte. La colţul străzii, trece prin faţa lui Catherine, dar bătrânul avocat nici nu o recunoaşte.

Ascunse în intrândul unei uşi, Catherine şi Marianne pândeau cortegiul. Ecoul potcoavelor se pierde în depărtare. Un gardian bate în cuie pe poarta închisorii avizul de execuţie. Nu mai e nimic de făcut. Palide, fetele părăsesc adăpostul şi o iau pe stradă în sus. Marianne ţine o batistă la gură, remediu ineficient împotriva greţii şi durerii. Nici nu s-a făcut ora şapte când ajung la Charles, unde ne adunaserăm cu toţii. Jacques nu spune nimic, ţine pumnii strânşi. Cu vârful degetului, Boris desenează un cerc pe masa de lemn, Claude stă rezemat de un zid, se uită la mine.

— Trebuie să ucidem un duşman astăzi, spune Jan.

— Fără să ne pregătim deloc? întreabă Catherine.

— Eu sunt pentru, spune Boris.

*

Vara, la ora opt seara e încă lumină. Oamenii se plimbă,

profitând de vremea bună. Terasele cafenelelor sunt pline de lume, câţiva îndrăgostiţi se sărută pe la colţuri de stradă. În mijlocul acestei mulţimi, Boris pare un tânăr ca toţi ceilalţi, inofensiv. Dar el strânge în buzunar mânerul pistolului. De o oră îşi caută prada, nu una oarecare, ci un ofiţer ca să-l răzbune pe Marcel, vrea epoleţi aurii şi haină cu stele. Dar până acum nu a dat decât de două ordonanţe germane, doi puşti puţin afumaţi pe deasupra, iar tinerii ăştia nu sunt destul de răi ca să merite să moară. Boris traversează piaţeta Lafayette, o ia în sus pe strada Alsace, bate trotuarele pieţei Esquirol. În depărtare se aud alămurile unei fanfare. Atunci Boris se lasă îndrumat de muzică.

Într-un pavilion cântă o orchestră de nemţi. Boris găseşte un scaun şi se aşază. Închide ochii şi încearcă să calmeze bătăile inimii. Nici nu se gândeşte să se întoarcă fără să fi făcut nimic, cu coada-ntre picioare, nu vrea să-şi dezamăgească prietenii. Desigur, nu e genul de răzbunare potrivit pentru Marcel, dar aşa a hotărât. Deschide iar ochii, providenţa îi surâde, în primul rând s-a aşezat un ofiţer arătos. Boris se uită la şapca pe care militarul o mişcă încoace şi încolo pentru a se răcori. Pe mâneca hainei vede şnurul roşu al campaniei din Rusia. Trebuie c-a omorât o grămadă de oameni ofiţerul ăsta, de are dreptul să se odihnească la Toulouse. Sigur că a dus soldaţi la moarte pentru a profita atât de liniştit de o seară blândă de vară în sud-vestul Franţei.

Concertul se încheie, ofiţerul se ridică, Boris se ia după el. La câţiva paşi, în mijlocul străzii, răsună cinci focuri de armă, au ieşit flăcări din ţeava pistolului prietenului nostru. Lumea se agită, Boris pleacă.

Pe o stradă din Toulouse, sângele unui ofiţer german curge spre rigolă. La câţiva kilometri, sub pământul unui cimitir din Toulouse, sângele lui Marcel deja s-a uscat.

*

Ziarul *La Dépêche* prezintă acţiunea lui Boris; în aceeaşi ediţie este anunţată executarea lui Marcel. Locuitorii oraşului vor face repede legătura între cele două evenimente. Cei care s-au compromis vor afla că sângele unui partizan nu este vărsat fără pedeapsă, ceilalţi vor şti că în apropierea lor există oameni care luptă.

Prefectul regiunii s-a grăbit să ceară publicarea unui

comunicat pentru a-i da ocupantului toate asigurările privind serviciile pe care i le pune la dispoziţie. „De îndată ce am aflat despre atentat, scrie el, am devenit interpretul, pentru generalul-şef al Statului Major şi pentru şeful Securităţii germane, al indignării populaţiei oraşului.” Şeful poliţiei din regiune şi-a adăugat contribuţia la proza colaboraţionistă: „Va fi oferită de către autorităţi o primă în bani, foarte consistentă, persoanei care va ajuta la identificarea autorului sau autorilor odiosului atentat cu armă de foc comis în seara de 23 iulie asupra unui militar german, pe strada Bayard, la Toulouse”. Am încheiat citatul! Trebuie spus că tocmai fusese numit în post Barthenet, şeful politiei. Câţiva ani plini de zel pe la serviciile de la Vichy îi creaseră reputaţia unui om pe cât de eficient, pe atât de temut şi îi oferiseră această promovare pe care o aştepta de mult. Ziaristul de la *La Dépêche* prezentase numirea lui, urându-i bun venit în prima pagină a ştirilor. Şi noi îi urasem, în felul nostru, bun-venit. Şi, ca să-l primim şi mai frumos, distribuisem un manifest prin tot oraşul. Anunţam, în câteva rânduri, că am ucis un ofiţer german ca represalii la moartea lui Marcel.

Nu vom aştepta ordine de la nimeni. Rabinul îi povestise Catherinei ce i-a spus Marcel lui Lespinasse înainte de a muri pe eşafod. „Sângele meu va cădea pe capul dumneavoastră”. Am primit mesajul direct, ca pe un fel de testament lăsat de tovarăşul nostru şi i-am înţeles cu toţii ultima dorinţă. Îl vom elimina pe locţiitor. Dar va fi nevoie să ne pregătim serios. Un procuror nu putea fi ucis aşa, în mijlocul străzii. Omul legii era desigur apărat, probabil că nu se deplasa decât cu şofer personal şi nici nu se punea problema ca brigada noastră să pornească o acţiune care să poată prezenta un risc cât de mic pentru populaţie. Spre deosebire de cei care colaborau pe faţă cu naziştii, de cei care denunţau, arestau, torturau, deportau, condamnau, împuşcau, de cei care, fără nici cea mai mică urmă de culpabilitate, având conştiinţa înfăşurată în toga pretinsei datorii, îşi domoleau ura rasistă, spre deosebire de toţi aceştia, în cazul nostru, chiar dacă eram gata să ne mânjim mâinile, ele aveau să rămână curate.

*

La cererea lui Jan, Catherine stabilea de câteva săptămâni un

nucleu de informaţii. Prin asta trebuie să înţelegi că, alături de câteva dintre prietenele ei, Damira, Marianne, Sophie, Rosine, Osna, toate cele pe care ne era interzis să le iubim, dar pe care oricum le iubeam, avea să culeagă informaţiile necesare pregătirii misiunii noastre.

În lunile care aveau să urmeze, fetele din brigadă s-au specializat în a fila, a face fotografii pe ascuns, a nota itinerarii, a observa programul de lucru, a afla date despre vecini. Mulţumită lor aveam să ştim toate sau aproape toate gesturile şi acţiunile celor pe care îi vizam. Nu, nu vom aştepta ordine de la nimeni. Iar primul pe lista priorităţilor fetelor avea să fie de acum încolo procurorul Lespinasse.

8

Jacques mă rugase să mă întâlnesc cu Damira în oraş, trebuia să-i transmit nişte informaţii în legătură cu următoarea ei misiune. Întâlnirea fusese stabilită în acel local în care prietenii mei mergeau cam prea des, până când Jan ne-a interzis să mai intrăm acolo, desigur tot din motive de securitate.

Ce şoc am avut când am văzut-o prima dată! Eu aveam păr roşcat, pielea albă, plină de pistrui aşa de mulţi că lumea mă întreba în glumă dacă m-am uitat la soare printr-o strecurătoare şi eram foarte miop, desigur ochelarist. Damira era italiancă şi, mai presus de orice în ochii mei de miop, era şi ea roşcată. Am tras de aici concluzia că vor exista legături privilegiate între noi. În fine, mă înşelasem deja în aprecierea interesului stocurilor de arme pe care le făceau partizanii din *maquis*-ul gaullist, aşa că în ceea ce-o privea pe Damira nu eram sigur de nimic.

În faţa unei farfurii cu legume, trebuia să avem aerul unor îndrăgostiţi, atât că Damira nu era deloc îndrăgostită de mine, iar eu, în ciuda interdicţiilor, mă topisem puţin după ea. O priveam ca şi cum, după optsprezece ani de viaţă petrecuţi în pielea unui tip născut cu o legătură de morcovi pe cap, descopeream o fiinţă asemănătoare mie, dar de sex opus; opoziţie care, măcar o dată, era un lucru grozav de bun.

— De ce te uiţi aşa la mine? a întrebat Damira.

— Cine, eu? Nu, nu mă uit!

— Suntem urmăriţi?

— Nu, nu, nici vorbă!

— Eşti sigur? Pentru că am crezut din felul în care mă priveai că vrei să-mi atragi atenţia asupra unei primejdii.

— Damira, te asigur că suntem în siguranţă!

— Atunci de ce ai sudoare pe frunte?

— E tare cald aici.

— Mie nu mi se pare.

— Tu eşti italiancă, iar eu sunt din Paris, cred că eşti mai obişnuită cu căldura.

— Vrei să ieşim la aer?

Dacă îmi spunea să mergem să ne scăldăm în canal, aş fi zis imediat da. Nici nu-şi terminase bine fraza, că eram în picioare şi trăgeam scaunul, ajutând-o să se ridice.

— Ce bine, eşti un bărbat prevenitor, a spus ea zâmbind.

În interiorul corpului meu temperatura era în creştere şi, pentru prima dată de la declanşarea războiului, ai fi zis că sunt sănătos, într-atât de roşii erau probabil obrajii mei.

Mergeam împreună spre canal, unde deja mă imaginam prins în jocuri tandre de ape îndrăgostite cu frumoasa mea italiancă roşcată. Ceea ce era ridicol, pentru că a te scălda între două macarale şi trei şlepuri încărcate cu hidrocarburi nu putea fi deloc romantic. Dar, în situaţia dată, în acel moment nimic nu mă putea împiedica să visez. De altfel, în timp ce traversam piaţa Esquirol, aterizam cu Spitfire-ul meu (ale cărui motoare cedaseră în timpul unui looping) pe un câmp de lângă mica fermă unde locuiam cu Damira, în Anglia, de când era însărcinată cu al doilea copil al nostru (care va fi probabil la fel de roşcat ca fiica noastră cea mare). Şi, culmea fericirii, era chiar ora ceaiului. Damira îmi ieşea în întâmpinare, ascunzând în buzunarele şorţului cu pătrate verzi şi roşii câţiva biscuiţi calzi abia scoşi din cuptor. Asta e, mă voi ocupa de repararea avionului după gustare; biscuiţii făcuţi de Damira erau foarte fini, probabil că se chinuise mult să-i pregătească numai pentru mine. Puteam deci, măcar o dată, să uit de datoria mea de ofiţer şi să-i omagiez priceperea gastronomică. În faţa casei noastre, Damira îşi pusese capul pe umărul meu şi suspina, copleşită de acest moment de fericire atât de simplă.

— Jeannot, cred că ai adormit.

— Ce? am tresărit.

— Ţi-a căzut capul pe umărul meu.

Roşu ca racul, m-am îndreptat. Spitfire, fermă, ceai şi cookies, toate au dispărut şi au rămas numai umbrele întunecate ale

canalului şi banca pe care ne aşezasem.

Încercând cu disperare să-mi revin, am tuşit puţin şi, fără să îndrăznesc să mă uit la ea, am încercat totuşi să aflu mai multe despre viaţa ei.

— Cum ai intrat în brigadă?

— Nu trebuia să-mi transmiţi nişte informaţii despre misiune? a răspuns sec Damira.

— Ba da, dar avem destul timp, nu?

— Poate tu ai, eu nu.

— Răspunde-mi şi apoi îţi promit că nu mai vorbim decât despre misiune.

Damira a ezitat o clipă, a zâmbit şi a fost de acord. Sigur că observase că-mi cam căzuse cu tronc, fetele ştiu mereu asta, adesea chiar şi înainte să ne dăm noi seama. Nu era nimic lipsit de delicateţe în demersul meu, ştia bine cât de apăsătoare era singurătatea pentru noi toţi, poate şi pentru ea, aşa că a acceptat doar ca să-mi facă plăcere şi să mai vorbim puţin. Se înserase deja, dar mai era până să se lase de tot întunericul, mai aveam câteva ore până începea camuflajul. Doi puşti, pe o bancă, pe malul canalului, în plină Ocupaţie, ce era rău în a profita de timpul care trecea. Ne putea spune cineva cât ne mai rămânea de trăit?

— Nu credeam că războiul o să ajungă până la noi, a spus Damira. A venit într-o seară pe aleea din faţa casei: era un bărbat, îmbrăcat ca tatăl meu, ca orice muncitor. Tata i-a ieşit în întâmpinare şi au vorbit o bună bucată de vreme. Apoi tipul a plecat. Tata s-a întors în bucătărie şi a început să-i vorbească mamei. Am văzut că ea plângea în timp ce-i spunea tatei: „Nu am suferit deja destul?” A spus asta pentru că fratele ei a fost torturat în Italia de Cămăşile Negre. Este numele pe care-l dăm fasciştilor lui Mussolini, sunt ca membrii miliţiilor de aici.

Nu m-am putut duce să dau bacalaureatul din motivele pe care le ştim deja, dar stăpâneam foarte bine sensul sintagmei Cămăşile Negre. Am preferat totuşi să n-o întrerup pe Damira.

— Am înţeles de ce tipul acela a vorbit cu tata în grădină; iar tata, om cu simţul onoarei, nu aştepta decât acest moment. Ştiam că spusese da pentru el şi fraţii mei. Mama plângea pentru că intram în luptă. Eu eram mândră şi bucuroasă, dar am fost trimisă în camera mea. La noi, fetele nu au aceleaşi drepturi cu băieţii. La noi, ordinea e aşa: întâi tata, cretinii mei de fraţi şi apoi, numai apoi, venim mama şi cu mine. Îţi dai seama că mă

pricep la băieţi, îi cunosc ca pe degete, doar am patru acasă.

Când a spus Damira asta, m-am gândit la comportamentul meu de când eram la masă, în local şi mi-am zis că probabilitatea să nu-şi fi dat seama că nutream pentru ea mai mult decât prietenie se situa între zero şi zero barat. Nu m-am gândit nici acum s-o întrerup, n-aş fi fost în stare să rostesc nici cel mai scurt cuvânt. Damira a continuat.

— Eu semăn cu tatăl meu la caracter, nu cu mama; pe deasupra, mai ştiu că tatei îi place că sunt aşa, că îi semăn. Sunt ca el…, o răzvrătită. Nu accept nedreptatea. Mama a vrut întotdeauna să mă înveţe să tac, tata dimpotrivă, m-a împins mereu să ripostez, să nu cedez, e adevărat, mai ales când nu sunt fraţii mei acasă, din cauza ordinii stabilite în familie.

La câţiva metri de noi, se apropia de mal un şlep; Damira a tăcut, ca şi cum marinarii ne-ar fi putut auzi. Era o teamă inutilă, căci vântul bătea printre macarale, dar am lăsat-o să se odihnească puţin. Am aşteptat până când şlepul s-a îndepărtat către ecluză şi Damira a continuat.

— O ştii pe Rosine?

Rosine, italiancă, avea o voce melodioasă, care îţi stârnea frisoane de necontrolat, era înaltă, aproape 1,70 m, brunetă, cu ochi albaştri, cu părul lung, era un vis frumos.

Prudent, am răspuns cu timiditate:

— Da, cred că am văzut-o o dată sau de două ori.

— Ea nu mi-a vorbit niciodată despre tine.

Nu mă miram, am dat din umeri. E ceea ce faci cu naivitate, de obicei când eşti confruntat cu o fatalitate.

— De ce-mi vorbeşti despre Rosine?

— Pentru că mulţumită ei am ajuns în brigadă, a spus Damira. Într-o seară, era o reuniune acasă, era şi ea acolo. Când i-am spus să mergem la culcare, ea mi-a răspuns că nu venise ca să doarmă, ci ca să participe la reuniune. Ţi-am spus că nu-mi place nedreptatea?

— Da, da, acum cinci minute, mi-aduc bine aminte!

— Ei bine, atunci am simţit că era prea de tot. Am întrebat de ce nu puteam participa la reuniune, tata a zis că sunt prea mică. Or, Rosine e de-o vârstă cu mine. Atunci am hotărât să mă ocup singură de viaţa mea şi am ascultat pentru ultima dată de tatăl meu. Când Rosine a venit în camera mea, nu dormeam. Am stat de vorbă toată noaptea. I-am mărturisit că voiam să fiu ca ea, ca fraţii mei, am implorat-o să mă ajute să-l întâlnesc pe

comandantul brigăzii. A izbucnit în râs şi mi-a spus că acesta e acolo, sub acoperişul casei mele, chiar dormea în sufragerie. Comandantul era prietenul tatei care venise să-l caute atunci, pe aleea din faţa casei, în ziua când mama plânsese.

Damira a făcut o pauză, ca şi cum voia să se asigure că eram atent la povestea ei, dar era total inutil, pentru că atunci aş fi făcut orice mi-ar fi cerut, ba chiar şi ce nu-mi cerea.

— A doua zi, am profitat de un moment când tata şi mama erau ocupaţi şi m-am dus la comandant. M-a ascultat şi mi-a spus că în brigadă aveau nevoie de toată lumea. A adăugat că la început îmi va încredinţa sarcini mai uşoare şi va mai vedea după aceea. Asta e, acum ştii tot. Îmi spui despre misiune?

— Şi ce-a zis tatăl tău?

— La început n-a bănuit nimic, apoi şi-a dat seama. Cred că s-a dus şi el la comandant şi s-au certat foarte tare, au ţipat unul la altul. Tata a făcut asta numai aşa, ca să arate că nu a uitat de autoritatea paternă, pentru că, uite, încă sunt în brigadă. Ne facem că nu s-a întâmplat nimic, dar simt că suntem şi mai apropiaţi, tata şi cu mine. Gata, Jeannot, vorbim o dată despre misiune? Acum chiar trebuie să plec.

— Damira?

— Pot să-ţi încredinţez un secret?

— Lucrez pentru serviciul clandestin de informaţii, Jeannot, aşa că dacă e cineva căruia să-i poţi spune un secret, aceea sunt eu!

— Am uitat tot ce trebuia să-ţi spun despre misiune...

Damira s-a uitat fix la mine şi a schiţat un zâmbet ciudat, ca şi cum era în acelaşi timp foarte amuzată şi îngrozitor de înfuriată pe mine.

— Eşti chiar idiot, Jeannot.

Dar nu era vina mea că de o oră aveam mâinile umede, gura mi se uscase de tot şi genunchii îmi tremurau. M-am scuzat cât de bine am putut.

— Îmi dau seama că e ceva trecător, dar nu-mi mai aduc aminte nimic.

— Bine, plec, a spus Damira; iar tu să-ţi petreci noaptea încercând să-ţi aduci aminte şi mâine dimineaţă cel târziu vreau să ştiu despre ce era vorba. Fir-ar să fie, suntem în război, Jeannot, e vorba de lucruri serioase!

În luna care tocmai trecuse, pusesem multe bombe, distrusesem macarale, centrala telefonică germană, nopţile îmi

erau bântuite de imaginea cadavrului ofiţerului duşman care fixa un pişoar rânjind, dacă exista cineva care să ştie că ceea ce făceam e serios, apoi acela eram eu; dar tulburările de memorie, hai să zicem tulburarea, pur şi simplu, nu pot fi controlate uşor. I-am propus Damirei să ne mai plimbăm puţin împreună, poate mergând mi-aduc aminte.

În piaţa Esquirol ar fi trebuit să ne despărţim; Damira s-a oprit în faţa mea, cu un aer hotărât.

— Uite ce e, Jeannot, ştii că poveştile între fete şi băieţi sunt interzise la noi, da?

— Dar parcă spuneai că eşti o răzvrătită!

— Nu vorbesc acum de tatăl meu, prostule, ci de brigadă, e interzis şi periculos, aşadar ne vedem în cadrul misiunilor noastre şi uităm de orice altceva, ai înţeles?

Pe deasupra, mai era şi directă! Am bâiguit că înţeleg foarte bine şi că, oricum, nu vedeam lucrurile altfel. Mi-a spus că, acum că totul e clar, îmi voi aduce poate aminte.

— Trebuie să te duci să te plimbi pe strada Pharaon, e vorba de un anume Mas, şeful miliţiilor, am spus; şi-ţi jur că mi-am adus dintr-o dată aminte, nici eu nu-mi explic cum!

— Cine mai intră în acţiune?

— Din moment ce e vorba de un şef, e de aşteptat să se ocupe Boris, dar până acum nu e nimic oficial.

— Şi când?

— Cred că la jumătatea lui august.

— Înseamnă că nu mai am decât câteva zile, foarte puţin timp, o s-o rog şi pe Rosine să mă ajute.

— Damira?

— Da?

— Dacă nu am fi fost… în fine, dacă nu erau regulile privind siguranţa noastră?

— Gata, Jeannot, cu părul nostru roşcat suntem ca un frate şi-o soră, şi-apoi…

Damira nu şi-a încheiat fraza, a dat din cap şi s-a îndepărtat. Am rămas locului, cu braţele atârnând pe lângă corp, dar ea s-a întors şi a venit iar lângă mine.

— Ai nişte ochi albaştri foarte frumoşi, Jeannot şi privirea ta de miop de dincolo de ochelari poate da gata toate fetele. Deci încearcă să le scapi de acest război şi sunt sigură că o să fii un om cu noroc în dragoste. Noapte bună, Jeannot.

— Noapte bună, Damira.

În seara aceea, când m-am despărţit de ea, nu ştiam că Damira e îndrăgostită la nebunie de un coleg pe care-l chema Marc. Se vedeau pe ascuns, se pare chiar că mergeau împreună să viziteze muzee. Marc era un om de cultură, o ducea pe Damira să vadă catedrale şi îi vorbea despre picturi. Despărţindu-mă de ea în seara aceea nu ştiam nici că Marc şi Damira vor fi arestaţi împreună şi că Damira va fi deportată în lagărul de concentrare de la Ravensbrück.

9

Damira va căuta informaţii despre Mas, şeful miliţiilor. Jan le ceruse în acelaşi timp lui Catherine şi Marianne să-l fileze pe Lespinasse. Pare ciudat, dar Jan îi găsise adresa în cartea de telefon. Procurorul locuia într-o casă burgheză de la periferia oraşului Toulouse. Pe poarta grădinii era chiar pusă o plăcuţă din cupru cu numele lui. Prietenelor noastre nu le venea să creadă, tipul nu-şi lua chiar nici o măsură de siguranţă. Pleca şi venea fără escortă, îşi conducea singur maşina, ca şi cum nu-i păsa de nimic. Şi totuşi, ziarele relataseră în diferite articole că mulţumită lui fusese neutralizat un terorist foarte periculos. Chiar şi Radio Londra vorbise de implicarea lui Lespinasse în execuţia lui Marcel. Nu exista client în cafenele sau muncitor în uzine care să nu fi auzit de el. Trebuia să fii grozav de naiv ca să nu-ţi treacă prin cap măcar pentru o clipă că Rezistenţa nu-ţi va cere socoteală. Se mai putea şi asta, credeau fetele după câteva zile de filat, ca vanitatea, aroganţa lui să fie atât de exacerbate, încât i se părea de neconceput ca cineva să îndrăznească să atenteze la viaţa lui.

Situaţia nu fusese deloc uşoară pentru cele două fete. Strada era cel mai adesea pustie şi ăsta ar fi fost desigur un avantaj în momentul trecerii la acţiune, dar deocamdată o femeie singură era foarte uşor de reperat. Ascunse uneori după vreun copac, petrecându-şi majoritatea timpului mergând, ca toate fetele de la informaţii, Catherine şi Marianne au spionat vreme de o săptămână.

Problema era cu atât mai complicată, cu cât victima lor părea să nu aibă un program strict. Nu se deplasa decât la volanul maşinii, un Peugeot 202 negru, drept pentru care nu-l puteau urmări decât până la capătul străzii. Nu avea mai deloc tabieturi,

poate doar unul, observat de cele două fete: în fiecare zi pleca de acasă pe la ora trei şi jumătate, după-amiaza. Ar fi fost deci momentul zilei în care trebuia acţionat, era concluzia lor din raport. Nu mai avea nici un rost să continue. Tipul era imposibil de filat din cauza maşinii; la tribunal nu-i dădeai de urmă şi apoi, dacă insistau prea mult, riscau să ridice bănuieli.

După ce a venit Marius într-o vineri dimineaţa şi a făcut un ultim bilanţ pentru a hotărî pe unde să se facă retragerea, operaţiunea a fost programată pentru lunea următoare. Trebuia acţionat rapid. Jan bănuia că Lespinasse era atât de liniştit pentru că beneficia probabil de protecţia discretă a poliţiei. Catherine s-a jurat că nu a observat nimic de genul ăsta, Marianne era de aceeaşi părere, dar Jan, pe bună dreptate, se îndoia de orice. Mai era şi un alt motiv de grabă, şi anume faptul că în acea perioadă estivală omul nostru putea pleca în concediu în orice moment.

*

Obosit de misiunile din timpul săptămânii, cu stomacul mai gol decât oricând, îmi închipuiam o duminică în care să stau în pat şi să visez. Dacă îmi surâde puţin norocul, îmi voi vedea fratele. Ne-am duce să ne plimbăm amândoi de-a lungul canalului; ca doi puşti în drumeţie care profită de vară; ca doi puşti cărora nu le e nici foame, nici frică, doi adolescenţi, ameţiţi un pic după o petrecere, adulmecând parfumurile femeilor printre aromele verii. Iar dacă vântul serii ar fi fost de partea noastră, poate ne-ar fi făcut un cadou şi ar fi ridicat fustele uşoare pe care le poartă fetele, atât cât să vedem puţin dintr-un genunchi, dar desigur suficient pentru a ne întoarce tulburaţi seara în umezeala camerelor noastre sordide şi a visa puţin mai mult.

Toate ar fi fost aşa dacă nu ţineai seama de neastâmpărul lui Jan. Jacques tocmai îmi spulbera speranţele bătând la uşă. Şi eu care-mi promisesem să moţăi a doua zi dimineaţa, totul se ducea de râpă şi pe bună dreptate... Jacques desfăşura deja o hartă a oraşului şi îmi arăta o intersecţie. La ora cinci fix mâine după-masă, trebuia să mă întâlnesc acolo cu Émile şi să-i dau un pachet pe care mă duceam înainte să-l iau de la Charles. Nu era nevoie să ştiu mai mult. Mâine seară, plecau în operaţiune cu un nou-venit care va asigura retragerea, unul pe care îl chema Guy,

şaptesprezece ani „la bord”, dar iute al naibii. Mâine seară, nici unul dintre noi nu-şi va găsi liniştea până ce prietenii noştri nu se vor întoarce cu bine din misiune.

*

Sâmbătă dimineaţă, cerul este senin, nu se văd decât câţiva norişori ca de bumbac. Vezi tu, dacă viaţa ar fi cum trebuie, aş simţi miros de gazon englezesc, m-aş uita la cauciucul pneurilor avionului, un model mai vechi, e adevărat, mecanicul mi-ar face semn cu mâna că totul e în ordine. După aceea m-aş cocoţa în habitaclu, aş închide carlinga şi mi-aş lua zborul să patrulez. Dar o aud pe doamna Dublanc intrând în bucătăria vecină şi zgomotul paşilor ei mă trezeşte din reverie. Îmi pun haina, mă uit la ceas, e ora şapte. Trebuie să mă duc la Charles şi să iau pachetul pe care o să-l dau apoi lui Émile. O iau spre periferie. După ce ajung la Saint-Jean, o iau în sus pe şina de cale ferată, ca de obicei. De mult nu mai circulă trenuri pe şinele astea vechi care duc la cartierul Loubers. Pe ceafă îmi trece o adiere uşoară, îmi ridic gulerul şi fredonez *La Butte Rouge*[5]. Văd în depărtare mica gară dezafectată. Bat la uşă şi Charles îmi face semn să intru.

— Quieres un cafeo? mă întreabă cu cel mai frumos accent sabir[6] al său.

Îl înţeleg din ce în ce mai bine pe bunul Charles, e de ajuns să combine un cuvânt din poloneză cu altul idiş sau spaniol, să pună puţină melodicitate franţuzească şi succesul este garantat. Limba asta nostimă a învăţat-o pe lungile drumuri ale exodului.

— Al tu coli esta ranjat sub escabar, no se mai qui frapa la puerta. Dices Jacques che es tot cât putut mai bene. Entender action la dieci kilometras. Dices lui mult atention, doppo etincela, est zwei minutos, atât, poco poate.

---

[5] *Colina roşie* – cântec care evocă masacrele din timpul Primului Război Mondial; dealul despre care e vorba se află în regiunea Champagne. Melodia a fost compusă în 1922 de Montéhus şi Georges Krier. Astăzi este cântată de obicei la manifestaţii şi mitinguri, oricând este evocată reprimarea mişcării muncitoreşti. *(N. t.)*

[6] Sistem lingvistic mixt (combinând în special franceza, spaniola, italiana şi araba), cu foarte puţine reguli de gramatică, apărut în urma contactului între limbi foarte diferite şi servind ca limbă de comunicare, mai ales în cadrul relaţiilor comerciale în America de Sud şi în Orient. *(N. t.).*

După ce am terminat de tradus, mi-a fost imposibil să-mi împiedic mintea să calculeze. Două minute, adică douăzeci de milimetri de fitil care vor stabili limita dintre viaţă şi moarte pentru camarazii mei. Doi centimetri pentru a da foc bombelor, a le pune şi a te retrage. Charles mă priveşte şi îmi ghiceşte îngrijorarea.

— Yo prendar mereu un petit marj de securitat, per amigos, adaugă el cu un zâmbet, ca pentru a mă linişti.

Ce zâmbet ciudat are Charles! Şi-a pierdut aproape toţi dinţii din faţă în timpul unui bombardament, ceea ce, trebuie s-o spun ca să-l scuz, nu prea îl ajută la dicţie. Mereu prost îmbrăcat, de neînţeles pentru mai toţi, el este totuşi, dintre noi, cel care mă linişteşte cel mai mult. O fi pentru că pare a aduna în el multă înţelepciune? Sau pentru că e hotărât? Energic? Pentru că are poftă de viaţă? Cum reuşeşte, atât de tânăr, să fie adult? A trăit deja multe, prietenul Charles. A fost arestat în Polonia pentru că tatăl lui era muncitor, iar el comunist. A stat mai mulţi ani la închisoare. Eliberat, a plecat alături de câţiva prieteni să lupte în Spania cu Marcel Langer. Din Lodz în munţii Pirinei nu era un drum uşor de făcut, mai ales când nu ai nici bani, nici acte. Îmi place să-l ascult când povesteşte cum a traversat Germania nazistă. Nu era prima dată când îi ceream să-mi povestească viaţa lui. Charles ştia foarte bine, dar faptul că vorbea un pic despre ce i se întâmplase era pentru el un mod de a mai exersa franceza şi de a-mi face o bucurie, aşa că se aşază pe un scaun şi începe să rostească vorbe de toate culorile.

Se urcase într-un tren, fără bilet şi plin de curajul care-l caracterizează şi forţase norocul, instalându-se în vagonul de clasa I, într-un compartiment plin de uniforme şi de ofiţeri. Pe tot parcursul călătoriei sporovăise cu ei. Militarii îl găseau mai degrabă simpatic, iar controlorul nu îndrăznise să ceară vreun document cuiva din acel compartiment. La Berlin, soldaţii îi explicaseră chiar şi cum să traverseze oraşul ca să ajungă la gara de unde plecau trenurile pentru Aix-la-Chapelle. Apoi ajunsese la Paris, la Perpignan cu maşina şi, în final, trecuse munţii pe jos. De partea cealaltă a graniţei, nişte autocare transportau luptătorii până la Albacete, în direcţia bătăliei de la Madrid în brigada polonezilor.

După înfrângere, cu alte mii de refugiaţi, trecuse Pirineii în sens invers şi ajunsese din nou la graniţă, unde a fost întâmpinat

de jandarmi. Direcţia: tabăra de deţinuţi de la Vernet.

— Acolo fezer mâncat la mult prizonier şi tot avea ration costidian! spunea cu un fel de mândrie în glas.

În total, trei ani de detenţie până la semnalul de evadare. A mers atunci pe jos două sute de kilometri.

Nu vocea lui Charles mă linişteşte, ci ceea ce îmi povesteşte, în povestea lui e o fărâmă de speranţă care dă vieţii mele un sens. Şi eu vreau să „îmblânzesc” şansa asta în care el crede. Câţi alţii vor fi renunţat? Dar, chiar şi în faţa unui zid înalt, Charles nu s-ar da bătut şi nu ar recunoaşte că e prizonier. Ar sta şi s-ar gândi cum să-l ocolească.

— Tu deber plecat, zice Charles, esta ora dejun, strada mas calma.

Charles se îndreaptă către hruba de sub scară, ia pachetul şi îl pune pe masă. E nostim, a învelit pachetul în ziar. Poţi citi astfel relatarea unei acţiuni duse de Boris, ziaristul îl face terorist, ne acuză pe toţi de faptul că suntem provocatori, că atentăm la ordinea publică. Membrul miliţiei este victima, noi suntem călăii; ciudat mod de a vedea Istoria care se scrie în fiecare zi pe străzile oraşelor noastre aflate sub Ocupaţie!

Cineva bate la uşă. Charles împietreşte, eu îmi ţin răsuflarea, în cameră intră o fetiţă, iar chipul prietenului meu se luminează.

— Esta ma profesor de frances, spune el vesel.

Puştoaica sare în braţele lui şi-l îmbrăţişează. O cheamă Camille. Michèle, mama ei, îl găzduieşte pe Charles în această gară părăsită. Tatăl lui Camille a căzut prizonier în Germania încă de la începutul războiului, iar Camille a învăţat să nu pună niciodată întrebări despre acest subiect. Michèle se face că nu ştie că Charles luptă în Rezistenţă. Pentru ea, ca şi pentru vecini, e un grădinar care are cele mai bune zarzavaturi din zonă. Uneori, sâmbăta, Charles taie unul dintre iepuri şi pregăteşte o masă bună. Tare aş vrea şi eu să gust din mâncarea de iepure, dar trebuie să plec. Charles îmi face un semn, aşa că le salut pe micuţa Camille şi pe mama ei şi plec cu pachetul la subraţ. Pe lumea asta nu există numai angajaţi ai miliţiilor şi colaboraţionişti, mai sunt şi persoane ca Michèle, oameni care ştiu că e bine ceea ce facem noi şi care îşi asumă riscul de a ne ajuta, fiecare în felul său. Dincolo de uşa de lemn, îl mai aud pe Charles articulând cuvintele pe care o fetiţă de cinci ani îi spune, conştiincioasă, să le repete, „vacă, porc, roşie”, iar maţele încep să-mi ghiorţăie pe măsură ce mă îndepărtez.

*

E ora cinci fix. Îl găsesc pe Émile în locul pe care mi-l arătase Jacques pe harta oraşului şi îi dau pachetul. Charles a pus şi două grenade la bombe. Émile nu e agitat, aş vrea să-i spun „Pe diseară”, dar, poate din cauza superstiţiilor, tac.

— Ai o ţigară? mă întreabă.

— Fumezi?

— O să fie nevoie la aprins fitilul.

Scotocesc în buzunarul pantalonilor şi îi dau un pachet mototolit de Gauloises. Mai sunt doar două. Prietenul meu mă salută şi dispare la colţul străzii.

S-a lăsat noaptea şi o dată cu ea a început să plouă mărunt. Trotuarul luceşte şi este alunecos. Émile e liniştit; niciodată nu au dat greş cu vreo bombă făcută de Charles. Totul e simplu, treizeci de centimetri de tub de fontă, o bucată de burlan furată în trecere de la vreo casă. Un capac prins cu şuruburi de fiecare parte, o gaură şi un fitil care e înfipt în exploziv. Vor pune bombele în faţa uşii berăriei, apoi vor arunca pe fereastră grenadele, iar cei care vor reuşi să scape vor afla ce înseamnă focul de artificii al lui Charles.

În seara asta vor participa la acţiune trei camarazi, Jacques, Émile şi tânărul nou-venit care asigură retragerea cu un pistol încărcat, în buzunar, gata să tragă focuri în aer, dacă apar trecători, în linie dreaptă, dacă îl urmăresc naziştii. Au ajuns pe strada unde se va desfăşura operaţiunea. Ferestrele restaurantului unde are loc un banchet al ofiţerilor duşmani strălucesc de lumină. Va fi o lovitură serioasă, înăuntru sunt vreo treizeci de persoane.

Treizeci de gradaţi înseamnă un număr reprezentativ de epoleţi pe tunicile verzi ale Wehrmacht-ului, care atârnă în cuiere la garderobă. Émile merge în susul străzii şi trece prima dată prin faţa uşii cu geam. Abia de-ntoarce capul, ca sa nu dea de bănuit. Atunci observă chelneriţa. Va trebui să găsească o modalitate de a o proteja, dar înainte trebuie neutralizaţi cei doi poliţişti care stau de pază. Jacques îl atacă brusc pe unul şi-l strânge de gât; îl trage pe o străduţă din apropiere şi-i ordonă să dispară, iar sticletele, tremurând ca varga, îşi ia tălpăşiţa. Cel de care s-a ocupat Émile nu se lasă cu una cu două. Cu o lovitură

din cot, Émile îi dă jos şapca şi apoi îi mai arde una. Leşinat, e târât şi el pe străduţă. Se va trezi cu sânge pe frunte şi cu o durere a naibii de cap. Mai rămâne chelneriţa care serveşte în sală. Jacques nu ştie ce să facă. Émile propune să i se facă un semn de la fereastră, dar asta înseamnă multe riscuri. Dacă e proastă, ar putea da alarma. Bineînţeles, asta ar avea nişte consecinţe dezastruoase, dar parcă am mai spus-o: niciodată nu am omorât oameni nevinovaţi, nici măcar un imbecil, aşa că trebuie s-o cruţăm, chiar dacă le serveşte ofiţerilor nazişti mâncarea de care ducem atâta lipsă.

Jacques se apropie de geam; din sală, poate fi luat drept un sărăntoc înfometat care se satură numai din priviri. Îl vede un căpitan, îi zâmbeşte şi ridică paharul. Jacques îi întoarce zâmbetul şi-şi aţinteşte privirea asupra chelneriţei. Tânăra e rotofeie, evident că hrana de la restaurant îi prieşte, profită poate şi familia ei. La urma urmelor, cum poţi să-i judeci pe oameni? Doar trebuie să supravieţuieşti în vremurile astea grele; fiecare se descurcă în felul lui.

Émile nu mai are răbdare; la capătul străzii întunecate, debutantul nostru ţine bicicletele cu mâini pline de sudoare rece. În fine, privirea chelneriţei o întâlneşte pe cea a lui Jacques, acesta îi face un semn, ea dă din cap, are o ezitare şi apoi face stânga-mprejur. A înţeles mesajul, chelneriţa cea rotofeie. Dovada, când patronul intră în sală, îl ia de braţ şi îl trage, autoritară, înspre bucătărie. Acum totul se petrece foarte repede. Jacques îi dă semnalul lui Émile; fitilele se aprind, inelele alunecă în rigolă, geamurile sunt sparte şi grenadele se rostogolesc deja pe podeaua restaurantului. Émile nu rezistă dorinţei de a se ridica, numai pentru a vedea puţin zăpăceala provocată.

— Grenadele! Pleacă o dată de-acolo! urlă Jacques.

Suflul exploziei îl aruncă pe Émile la pământ. E un pic dezorientat, dar nu e momentul să se lase luat de ameţeală. Mirosul pătrunzător al fumului îl face să tuşească sacadat. Scuipă; în mână îi curg cheaguri de sânge. Atât timp cât îi rezistă picioarele, mai are o şansă. Jacques îl ia de mână şi iată-i pe amândoi fugind către debutantul cu cele trei biciclete. Émile pedalează. Jacques e alături de el, trebuie să aibă grijă, pavajul e alunecos. În spatele lor e o harababură de nedescris. Jacques întoarce capul, oare puştiul e tot după ei? Dacă a socotit bine, mai sunt doar zece secunde şi vine marele bum. Da, cerul se

luminează, cele două bombe tocmai au explodat. Puştiul a căzut cu bicicleta, secerat de explozie, Jacques se întoarce din drum, dar apar de peste tot soldaţi şi doi dintre ei l-au şi înşfăcat pe puştiul care încerca să scape.

— La naiba, Jacques, uite ce e în faţă! strigă Émile.

La capătul străzii se vede un baraj de poliţişti, ăla căruia i-au dat drumul adineauri a fugit probabil după ajutoare. Jacques scoate pistolul, apasă pe trăgaci, dar nu aude decât un slab zgomot metalic. Aruncă o privire rapidă spre armă, încercând să nu-şi piardă echilibrul, încărcătorul atârnă, e o minune că nu a căzut de tot. Jacques loveşte pistolul de ghidon şi pune la loc încărcătorul în patul armei; trage de trei ori, poliţiştii fug şi le lasă drum liber. Bicicleta lui ajunge din nou în rând cu a lui Émile.

— Curge sânge din tine, bătrâne.

— Îmi ia foc capul, rosteşte cu greu Émile.

— Puştiul n-a scăpat, mărturiseşte Jacques.

— Ne întoarcem? întreabă Émile vrând să pună un picior pe asfalt.

— Dă-i înainte la pedale! ordonă Jacques, l-au prins deja şi nu mai am decât două gloanţe.

De peste tot sosesc maşini ale poliţiei. Émile lasă capul în jos şi înaintează cât poate de repede. Dacă nu ar fi noaptea care să-l protejeze, sângele care îi curge pe faţă l-ar da imediat de gol. Pe Émile îl doare obrazul, durerea e îngrozitoare, îi cuprinde şi gura, dar îşi neglijează chinul. Colegul care a rămas acolo va suferi mult mai mult ca el, o să-l tortureze. Când îl vor nenoroci în bătaie, tâmplele îl vor durea mai tare decât pe el.

Cu limba, Émile simte bucata de metal care îi trece prin obraz. O bucată din propria lui grenadă, ce idioţenie! Trebuia însă să fie cât mai aproape pentru a lovi în plin.

Misiunea a fost îndeplinită, aşa că ce dacă n-o scoate la capăt, se gândeşte Émile. Capul îi e prins într-un vârtej, o pâclă roşie îi inundă câmpul vizual. Jacques vede cum se clatină bicicleta, se apropie de el, atât cât să-l poată atinge, îl apucă de umăr.

— Hai, rezistă, mai e un pic şi gata!

Se întâlnesc cu poliţişti care fug spre norul de fum. Nimeni nu-i bagă în seamă. Mai au de trecut o stradă, drumul salvator e aproape gata, pentru câteva minute pot pedala mai încet.

Câteva bătăi, e cineva la uşa mea, deschid. Émile are faţa plină de sânge. Jacques îl susţine de subţiori.

— Ai un scaun? mă întreabă. Émile e un pic obosit.

Şi când Jacques închide uşa în urma lui înţeleg că de la apel lipseşte un prieten.

— Trebuie să-i scoatem bucata de grenadă din obraz, spune Jacques.

Jacques încinge la flacăra brichetei lama cuţitului şi face o incizie în obrazul lui Émile. Uneori, când durerea e prea puternică, urcă până la leşin, aşa că îi ţin capul când îi cade. Émile luptă, nu vrea să-şi piardă cunoştinţa, se gândeşte la toate zilele care vin, la toate nopţile în care prietenul va fi tăbăcit de poliţişti; nu, Émile nu vrea să leşine. Şi, în timp ce Jacques îi smulge bucata de metal, Émile se gândeşte şi la soldatul neamţ care zăcea pe stradă cu corpul sfârtecat de bomba lui.

10

A trecut şi duminica. L-am văzut pe fratele meu, e tot mai slab, dar nu mai pomeneşte deloc despre faptul că-i e foame. Nu-i mai pot spune „frăţioare”, ca înainte. În câteva zile a îmbătrânit enorm. Nu avem permisiunea să povestim despre acţiunile la care am participat, aşa cer regulile de securitate, dar privirile lui vorbesc despre duritatea vieţii din ultimul timp. Stăm pe iarbă la malul canalului; ca să treacă timpul vorbim despre casa noastră, de viaţa dinainte, dar privirea lui nu se luminează. Atunci se instalează perioade lungi de tăcere. Nu departe de noi, se clatină deasupra apei o macara cu picioarele îndoite; parcă ar fi în agonie. Poate Claude a pus explozibilul, dar nu am voie să-l întreb. Îmi ghiceşte gândurile şi începe să râdă.

— Tu ai aranjat-o?

— Nu, mă gândeam că poate tu…

— Eu m-am ocupat de ecluză în amonte şi pot să spun că nu va fi iar funcţională repede, dar macaraua, sincer, nu e mâna mea aici.

Au fost de ajuns câteva minute în care am stat unul lângă altul, de câteva minute în care eram din nou împreună şi Claude era deja fratele meu mai mic. Din tonul vocii, era ca şi cum s-ar fi scuzat că a făcut o prostie atunci când a aruncat în aer maşinăria ecluzei. Şi totuşi, câte zile de întârziere vor acumula

piesele grele ale marinei pe care armata germană le tranzitează prin canal din Atlantic în Mediterana? Claude râdea, mi-am trecut mâna prin părul lui ciufulit şi am început şi eu să râd. Uneori, între fraţi, complicitatea e mult mai puternică decât toate interdicţiile din lume. Era vreme frumoasă şi foamea încă ne dădea târcoale. Aşa că, interdicţie pentru interdicţie, ce dacă.

— Ce-ai zice să ne plimbăm prin piaţa Jeanne-d'Arc?

— De ce tocmai acolo? întrebă Claude cu un aer ştrengăresc.

— Ca să mâncăm o porţie de linte.

— În piaţa Jeanne-d'Arc? a insistat Claude articulând clar fiecare cuvânt.

— Ştii vreun alt loc?

— Nu, dar dacă ne prinde Jan, ştii ce ne aşteaptă?

Aş fi vrut să fac pe inocentul, dar Claude a continuat repede pe un ton morocănos.

— Hai să-ţi spun eu, nu ne-am petrece într-un mod tocmai plăcut restul zilei!

Trebuie spus că toţi cei din brigadă au fost sever dojeniţi de Jan din cauza localului din piaţa Jeanne-d'Arc. Cred că Émile a descoperit bistroul. Avea două avantaje, mâncai la preţuri foarte mici, abia dacă plăteai ceva bănuţi, dar, mai mult, plecai de acolo săturat, iar senzaţia asta era mai valoroasă decât toate felurile de mâncare din lume. Repede, Émile le-a vândut pontul prietenilor şi, încet-încet, localul începuse să fie un loc din ce în ce mai căutat.

Într-o zi, trecând pe stradă, Jan descoperise cu îngrijorare că aproape toţi membrii brigăzii erau acolo pentru masa de prânz. O razie a poliţiei şi ne sălta pe toţi. În seara aceea am fost convocaţi *manu militari* la Charles şi am fost muştruluiţi fiecare în funcţie de grad. Locul numit Farfuria cu Legume ne era de acum încolo strict interzis, riscam pedepse severe dacă-i mai călcam pragul.

— Am o idee, murmură Claude. Dacă nimeni nu mai are voie să se ducă acolo, înseamnă că nu va fi nimeni dintre ai noştri în local, nu?

Era bun raţionamentul fratelui meu, l-am lăsat să continue.

— Şi, dacă nimeni dintre ai noştri nu e pe-acolo, când ne ducem noi doi înseamnă că nu punem deloc în pericol brigada, nu?

Nimic de obiectat, raţionamentul stătea încă în picioare.

— Şi dacă ne ducem noi doi, nu va şti nimeni nimic, iar Jan nu

ne va putea certa pentru asta.

Vezi, poţi să dai dovadă de o imaginaţie foarte bogată când ai stomacul gol şi când foamea îţi roade stomacul. L-am luat imediat pe fratele meu la braţ şi, uitând de canal, am luat-o repede înspre piaţa Jeanne-d'Arc.

Intrând în restaurant am avut amândoi un şoc. Se pare că toţi prietenii din brigadă făcuseră acelaşi raţionament ca noi; şi nu era doar o părere, din moment ce toţi luau masa acolo, ba chiar nu mai rămăseseră decât două locuri neocupate în sală. Să mai adăugăm faptul că cele două locuri neocupate se aflau chiar lângă Jan şi Catherine, a căror întâlnire amoroasă era total compromisă şi pe bună dreptate! Jan avea o mutră schimonosită şi toată lumea, de altfel, făcea eforturi disperate să reprime râsul nebunesc care îi cuprindea. În duminica aceea patronul s-o fi întrebat de ce oare dintr-o dată, toată sala a început să râdă pe înfundate, deşi era evident că oamenii nu dădeau semne că s-ar cunoaşte între ei.

Am fost primul care mi-am revenit; şi nu pentru că aş fi considerat situaţia mai puţin nostimă decât o găseau ceilalţi, ci pentru că în fundul sălii o văzusem pe Damira cu Marc şi ei la o masă romantică. Şi cum Jan fusese surprins frecventând bistroul interzis, nu văd de ce Marc s-ar fi privat de un prânz acolo; am văzut c-o luase pe Damira de mână şi ea nu s-a opus.

În timp ce speranţele mele de îndrăgostit se spulberau în faţa unei farfurii cu mâncare de linte, prietenii mei, care râseseră cu lacrimi, cu capul plecat asupra farfuriilor, îşi ştergeau lacrimile. Catherine îşi ascunsese chipul în eşarfă, dar nu se putea deloc stăpâni, a apucat-o şi pe ea râsul nebunesc care a înveselit iar atmosfera din sală; până şi Jan împreună cu patronul au început iar să râdă.

După-amiaza, târziu, l-am însoţit pe Claude. Am mers împreună în susul străduţei unde locuia. Înainte să mă duc să iau tramvaiul, m-am întors, numai o dată, ca să-i văd mutriţa înainte de a fi din nou învăluit de singurătate. El nu s-a întors şi era mai bine aşa, la urma urmei. Pentru că la el acasă nu se mai întorcea fratele meu mai mic, ci bărbatul care ajunsese Claude. Şi în seara aia de duminică, mă simţeam copleşit de o mare tristeţe.

11

Week-end-ul a pus capăt lui iulie. Astăzi, luni, este 2 august 1943. Astăzi va fi răzbunat Marcel, după-amiază Lespinasse va fi ucis când va ieşi din curtea casei sale, la ora trei jumătate ca de obicei, pentru că acesta e singurul lui tabiet.

Când s-a trezit în dimineaţa aceasta, Catherine are un fel de intuiţie ciudată, e foarte îngrijorată de soarta celor care se ocupă de această operaţiune. Poate i-a scăpat ceva. Se aflau oare, în maşina parcată în faţa casei, poliţişti la pândă pe care să nu-i fi văzut? Reface neîncetat în minte săptămâna de supraveghere. De câte ori s-a plimbat pe strada burgheză unde locuieşte procurorul, de o sută de ori, poate? Nici Marianne n-a observat nimic, atunci de ce îi este dintr-o dată frică? Ca să-şi alunge spaimele, se hotărăşte să plece să vadă ce se petrece şi la tribunal. Îşi spune că acolo va auzi primele reacţii la operaţiunea lor.

E ora trei fără un sfert, la ceasul cel mare care ticăie pe frontispiciul palatului de justiţie. Peste patruzeci şi cinci de minute, colegii vor da lovitura. Ca să nu fie observată, se plimbă pe culoarul cel mare, citeşte anunţurile de pe pereţi. Dar degeaba, citeşte mereu acelaşi rând, incapabilă să ţină minte vreun cuvânt. Apare un bărbat, i se aud paşii răsunând, surâde, are un zâmbet ciudat. Alţi doi bărbaţi îi ies în întâmpinare.

— Domnule procuror, spune unul din ei, permiteţi-mi să vă prezint unul dintre prietenii mei.

Curioasă, Catherine se întoarce ca să poată asista la scenă. Bărbatul îi întinde mâna celui care surâde, al treilea continuă prezentările.

— Domnule procuror Lespinasse, dânsul este un bun prieten al meu, domnul Dupuis.

Chipul lui Catherine încremeneşte, bărbatul cu zâmbet ciudat nu e deloc cel pe care l-a urmărit toată săptămâna. Şi totuşi Jan îi dăduse adresa, iar numele acestuia apărea pe plăcuţa de cupru pusă pe poarta grădinii lui. Lui Catherine îi vâjâie capul, inima îi bate nebuneşte în piept, dar, treptat, totul se lămureşte. Acel Lespinasse care locuieşte în casa burgheză de la periferia oraşului este un omonim! Acelaşi nume, mai rău, acelaşi prenume! Cum de a fost Jan aşa de prost încât să-şi închipuie că

adresa unui procuror atât de important se poate găsi în cartea de telefon? Şi cât Catherine se gândeşte la toate astea, limbile ceasului de pe zid îşi continuă drumul imperturbabile. E ora trei, în treizeci de minute camarazii vor ucide un om nevinovat, unul a cărui singură vină e că poartă acelaşi nume cu altul. Trebuie să se liniştească, să-şi revină. Mai întâi trebuie să plece de aici fără ca cineva să-şi poată da seama de frământarea care o chinuieşte. Apoi, când va ajunge în stradă, va trebui s-o ia la fugă, să fure o bicicletă dacă e nevoie, dar cu orice preţ trebuie să ajungă la timp pentru a evita nenorocirea. Mai are douăzeci şi nouă de minute, şi asta dacă bărbatul pe care voiau să-l omoare şi pe care acum vrea să-l salveze nu îşi devansează cumva programul... în mod excepţional.

Catherine fuge, vede în faţa ei o bicicletă pe care un bărbat a rezemat-o de perete cât cumpără un ziar de la chioşc; nu are deloc timp, nici pentru a evalua riscurile, cu atât mai puţin pentru ezitări, nu-i nimic, se urcă pe ea şi pedalează cât poate de repede. În spatele ei nimeni nu strigă „Hoţii!”, tipul nici nu şi-a dat probabil seama că i s-a furat bicicleta. Trece pe roşu, i se desface eşarfa, apare o maşină mare, se aude claxonul. Aripa din faţă a maşinii îi atinge puţin coapsa, mânerul portierei o zgârie pe şold, Catherine se clatină, dar reuşeşte să nu-şi piardă echilibrul. Nu are timp să simtă durerea, abia dacă se încruntă puţin, nu are timp să-i fie frică, trebuie să dea mai repede din pedale. Picioarele accelerează ritmul, spiţele roţilor dispar în lumină, cadenţa este infernală. La trecerea de pietoni oamenii se răstesc la ea, nu are timp să-şi ceară scuze, nici măcar să frâneze la intersecţia următoare. Alt obstacol, un tramvai, trebuie să-l depăşească, să fie atentă la şine, dacă îi alunecă roata acolo, cade mai mult ca sigur, iar la viteza asta nu ar avea nici o şansă să se ridice. Faţadele caselor defilează cu repeziciune, trotuarele nu mai sunt decât un şnur lung, gri. Simte că îi explodează plămânii, o doare îngrozitor pieptul, dar arsura ei nu se poate compara cu cea pe care o va simţi bărbatul nevinovat când va primi cinci gloanţe în torace. Cât o fi ceasul? Trei şi un sfert, şi douăzeci? Recunoaşte panta care apare în depărtare. A venit pe aici în fiecare zi pentru rondul ei.

Era supărată pe Jan, dar şi ea, cum a fost atât de idioată să creadă că procurorul Lespinasse poate fi atât de puţin prudent, ca bărbatul pe care îl fila? În fiecare zi îşi bătea joc de el, vorbind cu sine în timpul orelor lungi de aşteptare şi zicându-şi că

victima se lasă prea uşor prinsă. Ignoranţa de care râdea era, de fapt a ei. Era logic ca tipul ăsta să nu aibă nici un motiv de îngrijorare, să nu se simtă vizat nici de Rezistenţă, nici de nimeni altcineva, de altfel, era de asemenea logic să nu-i pese de nimic, pentru că era total nevinovat. O dor foarte tare picioarele, dar Catherine continuă cursa, fără să se menajeze. Gata, a urcat panta, mai are o intersecţie şi va ajunge poate la timp. Dacă totul s-ar fi petrecut deja, ar fi auzit mai mult ca sigur focurile de armă, iar deocamdată doar un şuier prelung îi răsună în urechi. Sângele îi bate puternic în tâmple, asta e, nu e, nu încă, sunetul morţii.

Uite şi strada, nevinovatul închide uşa casei şi trece pe aleea din grădină. Robert înaintează pe trotuar, cu mâna în buzunar, degetele înţepenite pe trăgaciul revolverului, pregătit pentru tragere. Nu mai e vorba acum decât de câteva secunde. Se aude frâna, bicicleta alunecă, Catherine o lasă să cadă pe şosea şi se aruncă în braţele partizanului.

— Ai înnebunit, ce faci?

Nu mai are suficient aer să vorbească, e palidă, pune mâna pe braţul lui Robert. Nici ea nu ştie de unde mai găseşte atâta forţă. Şi pentru că Robert nu înţelege, Catherine reuşeşte în sfârşit să spună sacadat:

— Nu e el!

Lespinasse cel nevinovat s-a urcat în maşină, motorul porneşte şi Peugeot-ul 202 cel negru demarează liniştit. Trecând prin faţa acestei perechi de tineri care par înlănţuiţi, şoferul le face cu mâna. „Ce frumoşi sunt îndrăgostiţii”, se gândeşte el, uitându-se încă o dată la ei, repede, în oglinda retrovizoare.

*

Astăzi e o zi oribilă. Nemţii au făcut o razie la universitate. Au luat la întrebări şaptesprezece tineri care se aflau în hol, i-au dus cu forţa la scările de la intrare, lovindu-i cu patul puştii, apoi i-au arestat. Să ştii că nu vom renunţa; chiar dacă murim de foame, chiar dacă ne e frică în fiecare noapte, chiar dacă prietenii noştri sunt arestaţi sau omorâţi, vom continua să rezistăm.

*

Am evitat la limită o nenorocire, dar vezi, cum ţi-am mai spus,

nu am ucis niciodată persoane nevinovate, nici chiar un imbecil. Numai că procurorul rămăsese în viaţă, ancheta trebuia reluată de la zero. Nu ştiam unde locuieşte, şi am hotărât să începem filajul de la palatul de justiţie. Era foarte greu. Adevăratul Lespinasse nu se deplasa decât într-un Hotchkiss mare, negru, uneori într-un Renault Primaquatre, dar întotdeauna maşina era condusă de şoferul lui. Pentru a nu da de bănuit, Catherine pusese la punct o metodă. În prima zi, unul de-ai noştri îl urmărea cu bicicleta pe procuror de la ieşirea din tribunal şi abandona totul după câteva minute. A doua zi, un altul, cu o altă bicicletă, continua cursa de acolo de unde fusese abandonată în ajun. Şi aşa, pe tronsoane succesive, am reuşit să mergem din stradă în stradă până la domiciliul procurorului. De acum încolo, Catherine putea să-şi reia lungile plimbări pe trotuarul de vizavi. Mai aveam nevoie de câteva zile de filaj şi puteam reconstitui programul procurorului.

12

În ce ne priveşte, exista un duşman mai infam decât naziştii. Cu germanii eram în război, dar miliţiile erau specia de ură ambulantă cea mai oribilă pe care puteau s-o producă fascismul şi arivismul.

Membrii acestora violau, torturau, furau bunuri de la oamenii deportaţi, profitau de pe urma puterii lor asupra populaţiei. Câte femei nu-şi desfăcuseră picioarele, cu ochii închişi şi maxilarele încleştate, pentru promisiunea fictivă că nu le vor fi arestaţi copiii? Câţi din bătrânii care formau lungile cozi dintre faţa băcăniilor goale nu-i plăteau ca să fie lăsaţi în pace, şi câţi din cei care nu s-au putut achita nu au fost trimişi în lagărele de concentrare pentru ca aceste hiene să poată veni în linişte să le golească locuinţele? Fără canaliile astea, naziştii n-ar fi putut deporta atâta lume, nici măcar unul din acei zece care nu aveau să se mai întoarcă niciodată.

Aveam douăzeci de ani, îmi era frică, îmi era foame, tot timpul îmi era foame, iar tipii ăştia îmbrăcaţi cu cămăşi negre luau masa în restaurante care erau numai ale lor. Câţi n-am văzut dincolo de geamurile îngheţate, iarna, cum îşi lingeau degetele, îmbuibaţi după o masă la care numai dacă mă gândeam stomacul începea să-mi bolborosească? Spaimă şi

foame, iată un cocteil îngrozitor pentru stomac.

Dar ne vom răzbuna, pentru că uite, numai pronunţând acest cuvânt simt că-mi bate din nou inima. Dar ce gând teribil, cel al răzbunării, n-ar fi trebuit să spun asta; acţiunile noastre erau cu totul altceva decât răzbunare, erau o datorie de suflet, pentru a-i salva pe cei care nu aveau să cunoască această soartă, pentru a duce războiul eliberării.

Spaimă şi foame, iată un cocteil exploziv pentru stomac! E îngrozitor zgomotul făcut de oul spart de o tejghea[7], avea să spună Prévert, liber să scrie despre aşa ceva; eu, prizonier al vieţii, ştiam deja de atunci acest lucru.

Anul trecut, de 14 august, întorcându-se de la Charles noaptea târziu şi nesocotind camuflajul împreună cu câţiva prieteni, Boris se întâlnise nas în nas cu un grup de membri ai miliţiilor.

Boris, care se ocupase deja personal de mai mulţi oameni ai lor, le cunoştea organigrama mai bine ca oricine. Fusese suficientă lumina binevoitoare a unui felinar ca să recunoască pe dată faţa mârşavă a unuia numit Costes. De ce el? Pentru că tipul nu era altul decât secretarul general al grupului de „franc-gardes”, o armată de câini sălbatici şi sângeroşi.

În vreme ce aceştia înaintau spre partizani, aroganţi de credeai că strada e numai a lor, Boris a scos pistolul. La fel au făcut şi prietenii lui, iar Costes a căzut într-o baie de sânge, a lui, ca să fiu mai precis.

Dar în seara asta Boris urcase un nivel; urma să-l atace pe Mas, şeful miliţiilor.

Acţiunea era aproape sinucigaşă. Mas se afla la el acasă, însoţit de multe dintre ordonanţele lui. Boris începuse prin a-l elimina pe cerberul care păzea uşa intrării în vilă, pe strada Pharaon. La primul etaj, altul primise o lovitură fatală cu patul

---

[7] Aluzie la poezia lui Jacques Prévert, *La grasse matinée,* care începe cu următoarele versuri: „Il est terrible / Le petit bruit de l’oeuf dur cassé sur un comptoir d’étain / Il est terrible ce bruit /Quand il remue dans la mémoire de l’homme qui a faim” (E îngrozitor / Zgomotul oului răscopt spart de tejgheaua de zinc / E îngrozitor acest zgomot / Când bântuie amintirile unui om căruia îi este foame) şi în care este prezentată cu un realism frust, dar şi cu înţelegere umană, povestea unui om al străzii înfometat, care ucide pentru a lua doi franci, cât pentru a-şi putea permite o cafea şi două felii de pâine cu unt. *(N. t.)*

armei. Fără menajamente, Boris a intrat în sufragerie, cu arma în mână, şi a început să tragă. Toţi au fost seceraţi, majoritatea numai răniţi, dar Mas îşi primise glonţul meritat. Căzuse încovoiat sub birou, cu capul între picioare, poziţia lui lăsa să se înţeleagă că niciodată de acum înainte şeful Mas nu va mai putea viola, ucide sau teroriza lumea.

Presa ne considera terorişti, cuvânt adus de germani şi care desemna, pe afişe, luptătorii Rezistenţei care fuseseră împuşcaţi. Dar noi nu-i terorizam decât pe ei, pe colaboraţionişti şi pe fasciştii activi. Să ne întoarcem însă la Boris; după acţiune, lucrurile s-au complicat. În timp ce el îşi ducea la bun sfârşit misiunea la etaj, cei doi colegi care îi asigurau retragerea la parter trebuiseră să-i înfrunte pe membrii miliţiilor veniţi ca întăriri. Fumul tirului urca pe scări. Boris îşi reîncărcase pistolul şi ieşise pe palier. Din păcate, camarazii lui, prea puţini, erau constrânşi să se replieze. Boris se afla între două focuri. Asupra prietenilor lui şi asupra lui.

Când încerca să iasă din clădire, un nou batalion al cămăşilor negre, sosit acum de la etajele superioare, îi zădărnicise rezistenţa. Încercuit, bătut, Boris căzuse. După ce perforase toracele şefului miliţiilor şi rănise grav mulţi membri, era clar că aveau să-l măcelărească. Ceilalţi doi camarazi reuşiseră să scape, unul avea un glonţ în şold, dar Boris nu se mai putea îngriji de el.

Se mai încheia încă una din tristele zile ale acelui august 1943. Fusese arestat un tovarăş al nostru, student în anul trei la medicină, care tot timpul copilăriei lui visase să salveze vieţi; acum era aruncat într-o temniţă a închisorii Saint-Michel. Şi nici unul dintre noi nu se mai îndoia de faptul că procurorul Lespinasse, ca să fie şi mai bine văzut de guvern, pentru a-şi impune şi mai mult autoritatea, va vrea să-l răzbune chiar el pe prietenul Mas, defunctul şef al miliţiilor.

13

Septembrie trecea repede, frunzele roşii ale castanilor anunţau sosirea toamnei. Eram epuizaţi, mai înfometaţi ca oricând, dar acţiunile erau tot mai numeroase, iar Rezistenţa se făcea din ce în ce mai cunoscută. În timpul lunii distrusesem un

garaj german pe bulevardul Strasbourg, apoi atacasem cazarma Caffarelli ocupată de un regiment al Wermacht-ului; puţin după aceea, atacasem un tren militar care se deplasa pe calea ferată ce lega Toulouse de Carcassonne. Norocul ţinuse cu noi atunci; ne pusesem explozibilul sub vagonul care transporta un tun, dar obuzele aşezate de-o parte şi de alta se alăturaseră focului nostru, astfel încât tot trenul sărise în aer. La jumătatea lunii, sărbătorisem bătălia de la Valmy puţin înainte, atacând fabrica de cartuşe astfel încât multă vreme nu s-a mai produs nimic acolo; Émile se dusese chiar la biblioteca municipală ca să caute şi alte date de bătălii pe care să le sărbătorim la fel.

Dar în seara asta nu aveam nici o acţiune. Şi dacă ar fi trebuit să-l ucidem pe generalul Schmoutz în persoană, ne-am fi gândit de două ori înainte; exista un motiv simplu, găinile pe care le creştea Charles în grădină petrecuseră probabil o săptămână „espatantă”, cum spunea el: eram invitaţi la el la o omletă.

Am ajuns cu toţii la lăsarea întunericului în mica gară dezafectată de la Loubers.

Masa era pusă şi toată lumea se aşezase deja. Având în vedere numărul invitaţilor şi crezând că ouăle nu vor ajunge, Charles se gândise s-o facă mai mare cu grăsime de gâscă. Avea întotdeauna un vas de lut prin atelier, uneori se servea de grăsime pentru a ameliora etanşeitatea bombelor sau pentru a unge arcurile revolverelor noastre.

Eram toţi veseli, erau cu noi şi fetele de la informaţii şi ne bucuram să fim împreună. Evident că această masă nu era în conformitate cu regulile cele mai elementare de securitate, dar Jan ştia că aceste rare momente ne vindecau foarte bine de izolarea care ne afecta pe toţi. Dacă gloanţele germane sau ale miliţiilor nu ne atinseseră încă, singurătatea ne omora puţin câte puţin. Nu împlinisem toţi douăzeci de ani, cei mai vârstnici erau puţin mai mari, aşa că, deşi nu ne putea umple stomacul, prezenţa prietenilor ne umplea cel puţin sufletul.

Având în vedere privirile afectuoase pe care le schimbau Damira şi Marc, era mai mult decât evident că erau îndrăgostiţi unul de altul. Cât despre mine, n-o slăbeam din ochi pe Sophie. Pe când Charles se întorcea din atelier cu un vas cu grăsime, Sophie mi-a dăruit unul dintre acele zâmbete al căror secret numai ea îl avea, unul dintre cele mai frumoase pe care le văzusem în viaţa mea. În euforia momentului, îmi promiteam să găsesc curajul de a o invita la plimbare, poate chiar să luăm

prânzul împreună a doua zi. În fond, de ce să mai aştept? Şi în timp ce Charles bătea ouăle, eu mă convingeam să-i fac invitaţia chiar în seara aceea. Era desigur necesar să pândesc un moment propice, să fiu discret, aşa încât Jan să nu mă audă; chiar dacă, după ce fusese surprins la „Farfuria cu Legume” în compania lui Catherine, consemnele lui privind securitatea nu mai erau atât de stricte în brigadă. Dacă Sophie nu era liberă mâine, nu era grav, îi voi propune să ne întâlnim poimâine. Mă hotărâsem, voi trece la acţiune, dar chiar atunci Jan a anunţat că Sophie va face parte din echipa care îl urmărea pe procurorul Lespinasse.

Curajoasă cum o ştiam, Sophie a fost imediat de acord. Jan a spus că ea se va ocupa de intervalul dintre orele unsprezece şi cincisprezece. Tâmpitul ăla de procuror chiar că m-a enervat la culme!

Dar seara nu era compromisă de tot, mai rămânea omleta, şi totuşi, ce frumoasă putea fi Sophie, cu zâmbetul ei caracteristic. Oricum, Catherine şi Marianne, care vegheau ca nişte mămici asupra fetelor de la informaţii, nu ne-ar fi lăsat niciodată să le invităm în oraş. Şi atunci, nu-mi mai rămânea decât s-o privesc în tăcere cum surâde?

Charles a golit vasul cu grăsime de gâscă în tigaia încinsă, a amestecat puţin şi a venit în mijlocul nostru zicând „Acuma, deber che copt”.

Incidentul a avut loc în timp ce noi toţi încercam să traducem ce spusese. De peste tot s-au auzit focuri de armă. Ne-am aruncat toţi la pământ. Jan, cu arma în mână, era furibund. Probabil că nemţii ne urmăriseră şi acum atacau. Doi colegi care aveau pistoale asupra lor au găsit curajul să se strecoare până la ferestre. Am făcut la fel, lucru necugetat, pentru că nu aveam armă, dar dacă unul din ei ar fi fost rănit aş fi luat pistolul şi aş fi continuat în locul lui. Ni se părea destul de bizar, gloanţele continuau să şuiere în jurul nostru, pe podea săreau bucăţi de lemn, pereţii erau găuriţi şi cu toate astea în faţa noastră câmpul era pustiu. Şi apoi totul a încetat. Nici un zgomot, numai linişte. Ne uitam unii la alţii, toţi foarte nedumeriţi, apoi l-am văzut pe Charles sculându-se primul, era roşu ca racul şi se bâlbâia. Cu lacrimi în ochi repeta întruna „pardun, pardun”.

De fapt, nu era nici urmă de duşmani afară; Charles uitase că pusese gloanţe de 7,65 de milimetri în vasul cu grăsime... ca să nu se oxideze. Muniţiilor le fusese cam cald în contact cu tigaia!

Nimeni nu era rănit, poate numai amorul lui propriu, am

adunat ce mai rămăsese din omletă, am pus ce era bun deoparte, verificând să nu conţină nimic bizar, şi ne-am aşezat iar la masă ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Ei, talentele de artificier ale lui Charles erau mai de încredere decât cele de bucătar, dar, la urma urmelor, în vremurile acelea, era mai bine aşa.

Mâine va începe luna octombrie şi războiul continua, la fel şi războiul nostru.

14

Nemernicii nu se lasă prinşi uşor. De abia se terminase a doua acţiune de filaj dusă de fete, şi Jan i-a încredinţat lui Robert misiunea eliminării lui Lespinasse. Boris era întemniţat şi probabil urma să fie judecat în curând, aşa că nu mai era timp de pierdut dacă nu voiam să i se întâmple ceva rău. În cazul în care reuşeam să transmitem clar acest mesaj magistraţilor, poate că înţelegeau, până la urmă, că, prin condamnarea la moarte a unui partizan, îşi semnau propria sentinţă. De câteva luni, imediat ce nemţii afişau un aviz de execuţie pe zidurile oraşului, executam şi noi pe unul de-al lor, ofiţeri întotdeauna, şi apoi împrăştiam manifeste prin care explicam populaţiei sensul acţiunii noastre. De câteva săptămâni execuţiile prin împuşcare erau mai puţin numeroase, iar soldaţii lor nu mai aveau curajul să se întoarcă singuri seara acasă. După cum vezi, nu renunţam, iar Rezistenţa făcea progrese în fiecare zi.

Operaţiunea trebuia să aibă loc luni dimineaţa, ne dădusem întâlnire la locul de retragere, adică ultima staţie a liniei de tramvai 12. Când Robert a sosit acolo, ne-am dat seama că lovitura nu avusese loc, intervenise ceva şi Jan era negru de furie.

În acea luni se relua activitatea judiciară, toţi magistraţii fiind prezenţi la tribunal. Vestea morţii procurorului ar fi avut cu atât mai mult efect. Nu puteai ucide un om aşa, oricând, chiar dacă în ceea ce-l priveşte pe Lespinasse orice zi ar fi fost bună. Robert a aşteptat ca Jan să se liniştească, să nu mai alerge aşa.

Jan nu era furios numai pentru că ratasem reluarea activităţii magistraţilor. Trecuseră mai mult de două luni de când fusese ghilotinat Marcel, Radio Londra anunţase de mai multe ori că cel care pusese la cale condamnarea lui va plăti pentru odioasa

crimă, prin urmare aveam să fim consideraţi nişte incapabili! Dar, în momentul când să treacă la acţiune, Robert avusese o senzaţie ciudată, şi era prima dată când i se întâmpla aşa ceva.

Hotărârea lui de a-l lichida pe procuror nu se schimbase, dar, nu ştiu cum, şi-a dat seama că era imposibil să acţioneze atunci! Şi-a dat cuvântul de onoare că nu ştia nimic despre importanţa datei pe care o alesese Jan; Robert nu renunţase niciodată; cu sângele rece care îi era propriu, cred că avusese motive serioase să nu declanşeze operaţiunea.

Ajunsese pe strada unde locuia Lespinasse pe la ora nouă. După informaţiile culese de fetele din brigadă, procurorul îşi părăsea locuinţa în fiecare zi la ora zece fix. Marius, care participase la prima operaţiune, şi fusese cât pe ce să-l omoare pe celălalt Lespinasse, asigura de data asta protecţia.

Robert purta o manta mare, avea două grenade în buzunarul din stânga, una ofensivă şi una defensivă, iar în cel din dreapta, revolverul armat. Dar trecuse un sfert de oră peste ora zece şi Lespinasse nu apărea. Sunt lungi cele cincisprezece minute care trec atunci când ai două grenade care, la fiecare pas făcut, se lovesc între ele în buzunar.

Pe stradă apare un poliţist pe bicicletă şi încetineşte în dreptul lui. Probabil o coincidenţă, dar, cu Lespinasse care nu mai iese o dată din casă, Robert are motive de îngrijorare.

Timpul se scurge încet, strada e liniştită; chiar şi plimbându-te încoace şi încolo, e greu să nu dai de bănuit la un moment dat.

În susul străzii, nici cei doi colegi nu pot trece neobservaţi, probabil, cu cele trei biciclete pregătite pentru retragere.

La colţ apare un camion plin cu soldaţi nemţi; două „coincidenţe” într-un timp atât de scurt, e prea de tot! Robert nu se simte în apele lui. Mai încolo, Marius îl întreabă cu un semn, Robert îi răspunde tot prin semne că pentru moment totul e în regulă, acţiunea continuă. Singura problemă, procurorul care nu mai apare. Camionul cu nemţi trece fără să se oprească, dar merge atât de încet, încât de data asta Robert îşi pune din ce în ce mai multe întrebări. Trotuarele sunt din nou pustii, în sfârşit se deschide uşa casei, iese un bărbat care traversează curtea. În buzunarul mantalei, mâna lui Robert strânge patul revolverului. Însă nu poate vedea chipul celui care închide grilajul vilei. Acum bărbatul înaintează spre maşină, Robert are o teribilă îndoială. Dacă nu e el? Dacă e doar un doctor venit în consult la procurorul căzut la pat din cauza unei gripe rebele? E greu să te

prezinţi astfel: „Bună ziua, oare sunteţi dumneavoastră cel asupra căruia trebuie să-mi golesc revolverul?”

Robert îi iese în întâmpinare şi singurul lucru care-i trece prin minte este să-l întrebe cât e ceasul. Ar vrea ca acest om, care desigur se ştie ameninţat, să dea un semn care să-i trădeze frica, să-i tremure mâna, să aibă broboane de sudoare pe frunte.

Dar bărbatul ridică mâneca hainei şi răspunde politicos „Zece şi jumătate”. Degetele lui Robert se descleştează de pe revolver, incapabile să tragă. Lespinasse îl salută şi se urcă în maşină.

Jan nu mai spune nimic, nu mai e nimic de spus. Robert avea motive serioase şi nimeni nu poate să-i reproşeze că a renunţat. Numai că nemernicii adevăraţi nu se lasă prinşi uşor. Când ne despărţim, Jan şopteşte că va trebui să o luăm repede de la capăt.

*

Amărăciunea nu l-a părăsit toată săptămâna. De altfel, nu a vrut să vadă pe nimeni, s-a izolat. Duminică, Robert şi-a pus ceasul deşteptător să sune foarte devreme. Aroma cafelei pe care o pregăteşte gazda lui urcă până în cameră. De obicei, mirosul de pâine prăjită i-ar gâdila simţurile, dar de lunea trecută lui Robert îi e mereu greaţă. Se îmbracă liniştit, îşi ia pistolul de sub saltea şi îl pune la cureaua pantalonilor. Trage pe el o haină, îşi pune o pălărie şi iese din cameră fără să spună nimănui că pleacă. Nu amintirea eşecului îi dă starea de greaţă lui Robert. Când pui explozibil la locomotive, când deşurubezi şinele ferate, distrugi piloni, dinamitezi macarale, când sabotezi materialul duşmanului, o faci cu inima deschisă; dar nimănui nu-i place să omoare. Noi visam la o lume în care oamenii să fie liberi să existe. Voiam să devenim medici, muncitori, meşteşugari, învăţători. Nu când ne-au privat de aceste drepturi am recurs la arme, ci mai târziu, când ne-au deportat copiii, când ne-au împuşcat prietenii. Dar a ucide rămâne pentru toţi o treabă murdară. Ţi-am spus, nu uiţi niciodată figura celui pe care o să-l împuşti şi, chiar pentru un nemernic cum este Lespinasse, e greu s-o faci.

Catherine i-a confirmat că în fiecare duminică procurorul se duce la biserică, la ora zece, aşa că Robert se luptă cu dezgustul care-l cuprinde şi se urcă pe bicicletă. Şi apoi, Boris trebuie salvat.

Când Robert ajunge pe stradă, e ora zece. Procurorul tocmai a închis poarta de fier a grădinii. Este cu soţia şi fiica lui, înaintează pe trotuar. Robert ridică trăgaciul pistolului şi se îndreaptă spre procuror; familia ajunge în dreptul lui şi trece de el. Robert se întoarce, scoate revolverul şi ocheşte. Nu pe la spate, aşa că strigă „Lespinasse!” Surprinşi, toţi se întorc, descoperă arma care ţinteşte, dar se aud deja două focuri, şi procurorul cade în genunchi cu mâinile la burtă. Cu ochii bulbucaţi, Lespinasse se uită fix la Robert, se ridică, se clatină, se sprijină de un pom. Chiar că nemernicii nu se lasă prinşi uşor!

Robert se apropie, procurorul îl imploră, şopteşte: „Ai milă”. Dar Robert se gândeşte la trupul lui Marcel, în coşciugul lui, cu capul între mâini, vede chipurile tuturor prietenilor ucişi. În amintirea tuturor acestor puşti, nu i-a fost milă; Robert îşi goleşte revolverul. Cele două femei ţipă, un trecător încearcă să le vină în ajutor, dar Robert îl ameninţă cu arma şi bărbatul pleacă repede.

Şi, în timp ce Robert pleacă pe bicicletă, aude în spate strigăte de ajutor.

La prânz, e înapoi în camera lui. Vestea a făcut deja înconjurul oraşului. Poliţiştii au împânzit cartierul, îi pun întrebări nevestei procurorului, o întreabă dacă l-ar putea recunoaşte pe bărbatul care a tras. Doamna Lespinasse dă din cap, spune că poate da, dar că nu ar vrea să-l mai vadă, şi aşa a murit multă lume până acum.

15

Émile reuşise să-şi găsească o slujbă la căile ferate. Fiecare încercam să ne găsim de lucru. Toţi aveam nevoie de un salariu; trebuia să ne plătim chiria, se ne hrănim cât de cât, iar Rezistenţa cu greu ne putea oferi un fel de soldă în fiecare lună. O slujbă mai avea şi avantajul că masca activităţile noastre clandestine. Atrăgeai mai puţin atenţia poliţiei sau vecinilor atunci când, în fiecare dimineaţă, plecai la lucru. Cei care şomau nu aveau altceva de făcut decât să se dea drept studenţi, dar puteau mult mai uşor fi luaţi în colimator. Evident că, dacă slujba găsită putea servi şi cauzei, era ideal. Posturile pe care le ocupau Émile şi Alonso la gara de triaj din Toulouse erau preţioase pentru brigadă. Ei formaseră împreună cu alţi

muncitori de acolo o mică echipă specializată în tot felul de sabotaje. Una dintre specialităţile lor era să dezlipească, sub nasul soldaţilor germani, etichetele de pe vagoane şi să lipească, imediat, altele în loc. Astfel că, în momentul formării trenurilor, piesele atât de aşteptate la Calais de către nazişti o luau spre Bordeaux, transformatoarele de care era nevoie la Nantes ajungeau la Metz, motoarele pentru Germania erau livrate la Lyon.

Germanii acuzau SNCF[8] pentru toate aceste încurcături, batjocorindu-i pe francezi pentru ineficacitate. Mulţumită lui Émile, lui François şi câtorva muncitori de la căile ferate, colegi cu ei, aprovizionarea necesară ocupantului era împrăştiată în toate direcţiile, numai acolo unde trebuia nu ajunge, şi se pierdea în natură. Până ca mărfurile duşmanului să poată fi găsite şi readuse la destinaţie trecea o lună, chiar două, şi era şi acesta un punct câştigat de noi.

Adesea, noaptea, ne duceam şi noi la gară să dăm o mână de ajutor; ne strecuram printre trenurile staţionate acolo. Eram atenţi la fiecare zgomot din jur, profitând de scârţâitul unui macaz sau de trecerea unei locomotive de manevră pentru a înainta către ţintă fără să fim prinşi de patrulele germane.

Acum o săptămână, ne ascunsesem sub un tren şi parcursesem pe sub osiile vagoanelor drumul care ne ducea spre unul deosebit şi foarte căutat: *Tankwagen,* a se traduce „vagon-cisternă”. Deşi era foarte greu de realizat fără să fim văzuţi, manevra de sabotaj, o dată încheiată cu succes, avea să treacă total neobservată.

În timp ce unul dintre noi stătea la pândă, ceilalţi se ridicau pe cisternă, deschideau capacul şi turnau kilograme de nisip şi de melasă în carburant. Câteva zile mai târziu, ajuns la destinaţie, preţiosul lichid modificat prin grija noastră era pompat şi alimenta rezervoarele bombardierelor sau ale avioanelor de vânătoare germane. Aveam suficiente cunoştinţe de mecanică pentru a şti că, imediat după decolare, pilotul aparatului nu mai avea decât o alternativă: să încerce să înţeleagă de ce motoarele se opriseră brusc sau să sară imediat cu paraşuta înainte ca avionul lui să explodeze; în cel mai rău caz, avioanele rămâneau inutilizabile la capătul pistei, ceea ce nu era rău deloc.

---

[8] Siglă pentru Société Nationale des Chemins de Fer – Societatea Naţională a Căilor Ferate din Franţa *(N. t.).*

Cu puţin nisip şi curaj, colegii mei reuşiseră să pună la punct un sistem de distrugere a aviaţiei duşmane de la distanţă, sistem extrem de simplu, dar foarte eficient. Şi când mă gândeam la asta, întorcându-mă dimineaţa cu ei, îmi ziceam că astfel îmi ofereau o mică parte din cel de-al doilea vis al meu: să intru în Royal Air Force.

Ni se mai întâmpla şi să ne strecurăm de-a lungul şirurilor de vagoane din gara Toulouse-Raynal pentru a ridica prelatele platformelor trenurilor şi a opera în funcţie de ceea ce găseam. Dacă erau aripi de Messerschmitt, fuzelaje de Junkers sau ampenaje de Stuka fabricate în uzinele Latécoère din zonă, tăiam cablurile comenzilor. Când era vorba de motoare de avion, smulgeam cablurile electrice sau tuburile pentru benzină. Nu mai ştiu numărul aparatelor pe care le-am ţintuit astfel la sol. În ce mă priveşte, de fiecare dată când distrugeam astfel un avion duşman, era mai bine s-o fac împreună cu vreun prieten, din cauza felului meu distrat de a fi. Îndată ce începeam să găuresc cu poansonul tabla unei aripi, îmi închipuiam pe loc că sunt în carlinga Spitfire-ului meu, ţinând manşa, cu vântul şuierând pe fuzelaj. Din fericire pentru mine, mâinile binevoitoare ale lui Émile sau Alonso mă băteau uşurel pe umăr şi vedeam că le pare rău că trebuiau să mă readucă la realitate când îmi spuneau: „Haide, Jeannot, e timpul să ne întoarcem!”.

Petrecusem primele cincisprezece zile ale lui octombrie efectuând astfel de operaţiuni. Dar noaptea asta, lovitura e mult mai importantă decât de obicei. Émile aflase că mâine urmau să plece în Germania douăsprezece locomotive.

Misiunea era de anvergură şi echipa era formată din şase persoane. Rar acţionam în echipe aşa de mari; dacă eram arestaţi, brigada şi-ar fi pierdut a treia parte din efective. Dar miza justifica un asemenea risc. Când spun douăsprezece locomotive spun douăsprezece bombe. Dar acum nu era cazul să ne ducem toţi o dată la Charles. De data asta el ne va aduce materialul acasă.

La ivirea zorilor, prietenul nostru pusese preţioasa încărcătură într-un cărucior legat de bicicletă, aşezase deasupra salate proaspete culese din grădină, acoperind totul cu o prelată. Plecase din mica gară de la Loubers, pedalând şi cântând pe câmp. Bicicleta lui Charles, făcută din piese recuperate de la bicicletele pe care le furam pentru noi, era unică în felul ei. Avea

un ghidon de aproape un metru, o şa ridicată, un cadru pe jumătate albastru, pe jumătate portocaliu, pedale desperecheate şi două sacoşe de piaţă agăţate de-o parte şi de alta a roţii din spate; era tare nostimă, bicicleta lui Charles.

Şi Charles era nostim. Nu era deloc îngrijorat pe când înainta spre oraş, de obicei poliţiştii nu prea îi dădeau atenţie, convinşi că e un cerşetor. Deranja, desigur, populaţia citadină, dar nu reprezenta o primejdie. E adevărat că, având în vedere aspectul lui ciudat, poliţiei puţin îi păsa de el, nu însă şi astăzi, din păcate.

Charles trece prin piaţa Capitole, trăgând încărcătura lui deosebită; e oprit pe neaşteptate de doi jandarmi, pentru un control de rutină. Charles arată cartea de identitate pe care e scris că s-a născut la Lens. Ca şi cum brigadierul n-ar fi ştiut să citească ce era scris acolo negru pe alb, iată că-l întreabă pe Charles unde s-a născut.

Charles, care nu are spirit de contradicţie, răspunde pe dată:

— Lunţ!

— Lunţ? întreabă nedumerit brigadierul.

— Lunţ! insistă Charles, împreunându-şi braţele pe piept.

— Spuneţi că v-aţi născut la Lunţ şi eu, aici pe acte, văd că la Lens v-a adus mama pe lume, aşa că ori mă minţiţi, ori e un act de identitate fals.

— Ma no, se aventurează Charles cu accentul lui. Lunţ, est ezacto che dice io! Lunţ în Pas-de-Calais!

Poliţistul se uită la el şi se întreabă dacă nu cumva tipul ăsta îşi râde de el.

— Poate aveţi şi pretenţia că sunteţi francez? i-o întoarce.

— Si, esta sa! Afirmă Charles... (a se traduce prin „Da, aşa este!”)

De data asta poliţistul îşi zice că tipul chiar îşi bate joc de el.

— Unde locuiţi? întreabă autoritar.

Charles, care ştie lecţia pe de rost, răspunde imediat: „Brist!”

— La Brist? Şi Brist ăsta unde se află? Habar n-am de nici un Brist, zice poliţistul întorcându-se către colegul lui.

— Brist, Finistire! răspunde Charles, chiar puţin iritat.

— Cred că vrea să spună Brest, în Finistère, şefu’, intervine colegul, impasibil.

Iar Charles, încântat, dă din cap în semn că da. Brigadierul, vexat, îl măsoară de sus până jos. Trebuie spus că între bicicleta lui multicoloră, tunica de cerşetor, şi salatele din căruţ, Charles

nu are deloc aerul unui pescar din Brest. Jandarmul, care e excedat, îi ordonă atunci să vină la secţie pentru o verificare mai amănunţită.

De data asta, Charles e acela care se uită fix la el. Şi probabil că lecţiile de vocabular de la micuţa Camille au fost foarte utile, pentru că prietenul Charles se apleacă la urechea poliţistului şi-i şopteşte:

— În căruţul ăsta transport bombe; dacă mă duci la comisariatul tău, o să fiu împuşcat. Iar mâine, o să fii tu împuşcat pentru că prietenii mei din Rezistenţă vor afla că tu m-ai arestat.

Aşadar, când se străduia, Charles vorbea foarte bine!

Poliţistul avea mâna pe arma de serviciu. A ezitat, pe urmă mâna a lăsat patul revolverului; a avut un schimb scurt de priviri cu colegul şi i-a spus lui Charles:

— Hai, cară-te, valea de-aici, măi pescarule din Brest ce eşti!

La prânz primeam cele douăsprezece bombe, iar Charles ne povestea aventura lui şi ce e mai rău e că toată tărăşenia asta îl făcea să râdă.

Jan, în schimb, nu a găsit nimic nostim în întâmplare. L-a certat pe Charles, i-a spus că a riscat prea mult, dar Charles râdea întruna şi i-a răspuns că în curând douăsprezece locomotive nu vor mai putea duce prizonieri în lagăre. Ne-a urat noroc deseară şi s-a urcat pe bicicletă. Uneori, noaptea, înainte să adorm, mi se întâmplă să-l aud cum pedalează spre gara de la Loubers, cocoţat pe bicicleta lui multicoloră, cu hohotele lui de râs la fel de pline de culoare.

*

E ora zece, e noapte neagră acum, putem trece la acţiune. Émile dă semnalul şi escaladăm zidul care mărgineşte calea ferată. Trebuie să fim atenţi, fiecare are câte două bombe în traistă. E frig, umed, ne îngheaţă până şi oasele. François e primul, apoi Alonso, Émile, fratele meu Claude, Jacques şi cu mine, formăm o coloană care se strecoară de-a lungul unui tren. Parcă e toată brigada.

În faţă, vedem un soldat de pază care ne blochează înaintarea. Suntem presaţi de timp, trebuie să înaintăm până la locomotivele parcate mai departe. După-amiază am repetat misiunea. Mulţumită lui Émile, ştim că sunt aliniate toate pe liniile de triaj. Fiecare avem de rezolvat câte două locomotive.

Mai întâi ne urcăm pe motor, o luăm pe pasarela care merge pe o latură, urcăm o scăriţă şi ne ridicăm deasupra cazanului. Aprindem ţigara, apoi fitilul, şi lăsăm încet bomba să coboare în cazan cu ajutorul unui fir gros de sârmă care o ţine într-un cârlig. Agăţăm cârligul pe marginea cazanului. Apoi coborâm, trecem calea ferată şi o luăm de la capăt cu locomotiva următoare. Imediat ce am pus cele două bombe, fugim către un zid jos care se află la o sută de metri în faţă, de fapt fugim pur şi simplu înainte de declanşarea exploziei, în măsura posibilului, trebuie să ne sincronizăm între noi, aşa încât să nu se întâmple ca unul încă să mai aibă de lucru cu fitilul când locomotivele altora vor sări în aer. E mai bine să fii cât poţi de departe de cele treizeci de tone de metal când le vor zbura măruntaiele în toate părţile.

Alonso se uită la Émile, trebuie să scăpăm de tipul ăsta care ne stă în cale. Émile îşi scoate pistolul. Soldatul duce ţigara la buze. Aprinde un chibrit şi îi vedem faţa. În ciuda uniformei impecabile, duşmanul pare mai degrabă un puştan deghizat în soldat decât un nazist feroce.

Émile pune la loc arma şi ne face semn că ne vom mulţumi să-l pocnim. Ne bucurăm cu toţii de decizia lui, eu un pic mai puţin ca ceilalţi, pentru că va trebui să mă ocup de asta. E îngrozitor să dobori pe cineva, îngrozitor să îi dai în cap cu teama că-l poţi omorî.

Soldatul leşinat e dus într-un vagon, iar Alonso închide uşa cât poate de încet. Ne continuăm drumul. Am ajuns. Émile ridică braţul pentru a da semnalul, fiecare îşi ţine respiraţia, gata de acţiune. Ridic capul şi mă uit la cer zicându-mi că e mai elegant să te baţi în aer liber decât să te târăşti pe pietre şi bucăţi de cărbune, dar atenţia îmi este atrasă de un detaliu. Mi se pare că văd, numai dacă miopia nu mi s-a agravat brutal, că pe coşurile tuturor locomotivelor iese fum. Or, fum pe coşul unei locomotive înseamnă neapărat că are cazanul aprins. Mulţumită experienţei câştigate în sufrageria lui Charles cu ocazia unei omleta-party (cum ar zice englezii de la Royal Air Force la popota ofiţerilor), ştiu acum că tot ce conţine praf de puşcă este extrem de sensibil în apropierea unei surse de căldură. Exceptând ideea unui miracol sau a unei particularităţi a bombelor noastre care să iasă din câmpul meu de cunoştinţe dobândite până la bacalaureat, Charles s-ar fi gândit ca şi mine că „nos habemos una seriosa problema”.

Deoarece fiecare lucru are raţiunea lui de a fi, aşa cum repeta

profesorul meu de matematică din liceu, am înţeles că lucrătorii din gară, pe care uitasem să-i prevenim de acţiunea noastră, lăsaseră maşinile încălzite, alimentându-le cu destul cărbune, pentru a menţine un nivel constant al aburilor şi a asigura astfel punctualitatea matinală a convoaielor lor.

Fără a vrea totuşi să tai elanul patriotic al prietenilor mei chiar cu puţin timp înainte de a trece la acţiune, mi se pare util să-i informez pe Émile şi Alonso despre ceea ce am observat. O fac desigur în şoaptă, pentru a nu atrage atenţia celorlalţi paznici, pentru că nu mi-a plăcut deloc adineauri că a trebuit să dau într-un soldat. Şoapte sau nu, Alonso e uimit şi se uită ca şi mine la coşurile fumegânde. Şi, la fel ca mine, analizează dilema cu care suntem confruntaţi. Planul prevede să strecurăm explozibilul încet pe coş şi să-l lăsăm în suspensie în cazanele locomotivelor; dar, dacă aceste cazane sunt fierbinţi, e greu, chiar imposibil, să calculezi după cât timp, la temperatura respectivă, vor exploda bombele; fitilurile lor au devenit, prin urmare, un accesoriu relativ inutil.

După o consultare generală, a reieşit că Émile nu avea o carieră în domeniu suficient de solidă pentru a ne permite estimări mai precise, dar nimeni nu poate realmente să-i reproşeze ceva.

Alonso e de părere că bombele ne vor exploda în faţă pe la jumătatea cazanului. Émile, mai încrezător, crede că, deoarece dinamita se află în cilindri de fontă, conducţia ar trebui să dureze puţin mai mult. La întrebarea lui Alonso „Da, dar cât?”, Émile răspunde că habar nu are. Fratele meu trage concluzia că, dacă tot suntem acolo, hai să încercăm lovitura!

Am spus, nu vom renunţa. Mâine dimineaţă, locomotivele fumegânde sau nu, nu vor putea fi utilizate. Cu majoritate absolută, fără abţineri de la vot, se ia hotărârea să continuăm orice ar fi. Émile ridică iar braţul pentru a da semnalul de pornire, dar eu iar îndrăznesc să pun o întrebare, pe care de fapt şi-o pune toată lumea.

— Mai aprindem totuşi fitilul?

Agasat, Émile spune că da.

Apoi totul se petrece foarte repede. Fiecare fuge acum spre obiectivul lui. Ne căţărăm cu toţii pe prima noastră locomotivă, unii rugându-se să fie bine, alţii, mai puţin credincioşi, sperând că nu se va întâmpla nimic rău. Fitilul sfârâie, am patru minute,

fără a mai socoti parametrii calorici despre care am vorbit pe larg, pentru a pune prima mea bombă, pentru a fugi la locomotiva următoare şi a repeta acţiunea, pentru ca apoi să ajung la zidul salvator. Bomba se clatină la capătul sârmei de fier şi coboară către obiectiv. Îmi dau seama cât de important e felul cum o agăţi cu cârligul; e bine să eviţi orice contact cu jarul din vatră.

Dacă nu mă înşală memoria, în ciuda senzaţiei de frig şi de cald care îmi dă frisoane, trecuseră trei minute bune între momentul în care Charles pusese grăsimea de gâscă în tigaie şi cel în care a trebuit să ne aruncăm la pământ. Aşa că, dacă şansa îmi surâde, poate că nu-mi voi sfârşi zilele sfârtecat deasupra cazanului unei locomotive, sau, în orice caz, nu înainte de a fi pus cea de-a doua bombă.

De altfel, fug deja printre şine şi mă urc pe al doilea obiectiv. La câţiva metri, Alonso îmi face semn că totul decurge bine. Mă simt liniştit să văd că şi el e cam în acelaşi ritm cu mine. Ştiu persoane care stau deoparte când aprind chibritul la aragaz de teamă ca flacăra să nu-i ardă; tare-aş vrea să le văd cum ar lăsa să alunece o bombă de trei kilograme în cazanul fierbinte al unei locomotive. De fapt, singurul lucru care m-ar linişti ar fi să văd că fratele meu şi-a terminat treaba şi se pune la adăpost.

Alonso a rămas în urmă, coborând s-a dezechilibrat şi şi-a prins piciorul între şină şi roata locomotivei. Trei dintre noi îl tragem cum putem şi parcă aud pendula morţii şi tic-tac-ul ei la ureche.

Piciorul lui Alonso e ca vai de el, dar l-am scos, fugim cu toţii spre salvare, suflul primei explozii care are loc cu mare zgomot ajutându-ne puţin, pentru că ne proiectează pe toţi către zid.

Fratele meu vine să mă ajute să mă ridic şi, văzându-i mutriţa palidă, chiar dacă sunt puţin ameţit, respir iarăşi şi mergem împreună spre biciclete.

— Ai văzut că am reuşit? spune el aproape râzând.

— Hei, acum îţi dă mâna să râzi?!

— În seri ca astea, da! răspunde el şi pedalează mai departe.

În depărtare, exploziile pornesc una după alta, e ca o ploaie de fier care cade din cer. Simţim până aici căldura. Pe biciclete, în noapte, punem totuşi un picior jos şi ne întoarcem să ne uităm.

Are dreptate fratele meu când zâmbeşte. Nu e noaptea de 14 Iulie, nici cea de Sfântul Ion. Suntem în ziua de 10 octombrie

1943, dar mâine, germanilor le vor lipsi douăsprezece locomotive, e deci cel mai frumos foc de artificii la care putem asista.

16

Se făcuse ziuă, trebuia să mă întâlnesc cu fratele meu şi eram în întârziere. Ieri seara, la despărţire, după explozia de la locomotive, ne promiseserăm că vom ieşi împreună la o cafea. Ocaziile de a ne vedea erau din ce în ce mai rare, începea să ne fie dor unul de altul. M-am îmbrăcat în grabă şi am fugit spre locul de întâlnire, o cafenea situată la câţiva paşi de piaţa Esquirol.

— Spuneţi-mi, mai exact, ce fel de studii urmaţi?

Vocea proprietăresei mele a răsunat pe culoar tocmai când să ies. După intonaţie, mi-am dat seama că întrebarea nu era pusă dintr-un interes subit al doamnei Dublanc pentru parcursul meu universitar. M-am întors, ca s-o văd din faţă, şi m-am străduit să fiu cât mai convingător posibil. Dacă proprietăreasa avea dubii în ceea ce priveşte identitatea mea, trebuia să mă mut cât mai repede, chiar să plec imediat din oraş.

— De ce îmi puneţi această întrebare, doamnă Dublanc?

— Pentru că, dacă aţi fi la Facultatea de medicină sau, mai bine, la cea veterinară, ar fi foarte bine pentru mine. Mi s-a îmbolnăvit pisica, nu se mai scoală din culcuş.

— Ce păcat, doamnă Dublanc, tare aş fi vrut să vă pot ajuta, în fine, s-o ajut pe pisica dumneavoastră, dar studiez contabilitatea.

Credeam că am scăpat, dar doamna Dublanc a adăugat imediat că, într-adevăr, era păcat; mi se părea că, spunând asta, se gândea la ceva, şi comportamentul ei mă îngrijora.

— Aş putea să vă ajut în alt fel, doamnă Dublanc?

— V-ar supăra să veniţi totuşi să vă uitaţi un pic la dragul meu Gribouille?

Doamna Dublanc mă ia imediat de braţ şi mă duce la ea; ca şi cum ar fi vrut să mă liniştească, îmi şopteşte la ureche că mai bine am vorbi înăuntru; zidurile casei ei nu sunt prea groase. Numai că aşa face orice altceva decât să mă liniştească.

Locuinţa doamnei Dublanc seamănă cu camera mea, cu mobilă şi o sală de baie în plus, ceea ce, până la urmă, aduce

mari diferenţe. Pe fotoliu doarme un motan mare, gri, care nu pare să arate mult mai rău decât mine, dar mă abţin de la orice comentariu.

— Uite ce e, băiete, spune ea închizând uşa. Puţin îmi pasă dacă înveţi contabilitate sau algebră; am mai avut eu pe aici destui studenţi ca dumneata şi mulţi au dispărut şi nici n-au mai venit să-şi ia lucrurile. Pe dumneata te plac mult, dar nu vreau să am necazuri cu poliţia, iar de Miliţie nici să nu aud.

Mi se făcuse stomacul ghem, aveam impresia că cineva juca mikado înăuntrul meu.

— De ce spuneţi asta, doamnă Dublanc? am rostit eu încurcat.

— Pentru că, dacă nu cumva eşti un chiulangiu înrăit, nu te prea văd că dai în brânci cu studiatul. Şi apoi, fratele dumitale mai mic, care vine din când în când pe aici cu alţi prieteni de-ai voştri — au toţi mutre de terorişti. Aşa că-ţi spun, nu vreau să am neplăceri.

Nu mai puteam de curiozitatea de a afla ce definiţie ar da doamna Dublanc terorismului. Prudenţa îmi spunea să tac, era evident că în privinţa mea avea mai mult decât simple bănuieli; şi totuşi, n-am putut să mă abţin.

— Eu cred că adevăraţii terorişti sunt naziştii şi tipii din Miliţie. Pentru că noi, doamnă Dublanc, prietenii mei şi cu mine nu suntem decât nişte studenţi care visează la o lume care să trăiască în pace.

— Dar şi eu vreau pace, şi mai întâi în casa mea! Aşa că, dacă vrei, te rog să nu mai vorbeşti aşa sub acoperişul meu. Mie nu mi-au făcut nimic tipii ăia din miliţii. Şi, când mă întâlnesc cu ei pe stradă, sunt îngrijit îmbrăcaţi, foarte politicoşi şi civilizaţi; ceea ce nu se întâmplă cu toate persoanele din oraş, nici pe departe, dacă înţelegi ce vreau să spun. Nu vreau să am complicaţii aici, ai înţeles?

— Da, doamnă Dublanc, am răspuns consternat.

— Şi nu mă face nici să spun ce n-am zis. Sunt de acord că, în vremurile astea, studii cum faci dumneata şi prietenii necesită o anumită încredere în viitor, ba chiar mult curaj; dar aş prefera să vă faceţi studiile în afara zidurilor casei mele… eşti atent la ce spun?

— Vreţi să plec, doamnă Dublanc?

— Atât timp cât plăteşti chiria, n-am nici un motiv să te alung, dar te rog nu-ţi mai aduce prietenii să faceţi împreună teme aici.

Fă în aşa fel încât să ai mutra unui tip fără probleme. Va fi mai bine şi pentru mine, şi pentru dumneata. Gata, atât am avut de spus!

Doamna Dublanc mi-a făcut cu ochiul şi m-a şi invitat să ies afară din garsoniera ei. Am salutat-o şi am plecat repede, aproape fugind, să mă întâlnesc cu fratele meu care, probabil, mârâia deja, convins că l-am lăsat intenţionat să aştepte.

L-am găsit la o masă, lângă geam, bând cafea împreună cu Sophie. Nu era chiar cafea, dar în faţa lui era cu adevărat Sophie. Nu au văzut că am roşit apropiindu-mă, în fine, nu cred, dar mi s-a părut că n-ar fi rău să spun că a trebuit să fug din cauză că-mi dădeam seama de întârziere. Fratelui meu părea să nu-i pese deloc de toate astea. Sophie s-a ridicat ca să ne lase singuri, dar Claude a invitat-o să rămână împreună cu noi. Iniţiativa asta nu făcea decât să compromită întâlnirea noastră, dar mărturisesc sincer că nu eram deloc supărat pe el.

Sophie era fericită că poate împărtăşi cu noi bucuria acestor momente. Viaţa ei de agent de legătură nu era foarte uşoară. Ca şi mine, se dădea drept studentă în faţa proprietăresei ei. Dimineaţa devreme pleca din camera pe care o ocupa într-o casă din zona Côte Pavée şi nu se întorcea decât seara târziu, evitând să fie văzută. Când nu era în urmărire, când nu transporta arme, bătea străzile până se lăsa seara pentru a se putea în sfârşit întoarce acasă. Iarna era şi mai greu. Singurele momente de linişte veneau când îşi acorda o pauză la tejgheaua unui bar, pentru a se încălzi. Dar niciodată nu putea rămâne prea mult timp acolo fără a se pune în primejdie: o tânără, frumoasă şi singură, atrăgea uşor atenţia.

Miercurea, îşi oferea un loc la cinema, iar duminica ne povestea filmul. În fine, primele treizeci de minute, pentru că cel mai adesea adormea înainte de pauză, din cauza căldurii plăcute.

Nu părea să existe vreo limită în curajul Sophiei; era frumoasă, avea un zâmbet care te cucerea, făcea faţă oricăror împrejurări. Dacă, având toate astea în vedere, nu mi se acordă nişte circumstanţe atenuante pentru că roşeam în prezenţa ei, înseamnă că lumea e chiar nedreaptă.

— Mi s-a întâmplat ceva de necrezut săptămâna trecută, spune ea, trecându-şi mâna prin părul des.

Inutil să mai spun că nici fratele meu şi nici eu nu voiam s-o

întrerupem.

— Ce-aveţi băieţi? Sunteţi muţi?

— Nu, nu, hai, spune-ne, răspunde fratele meu cu un zâmbet nătâng.

Perplexă, Sophie se uită când la unul când la altul, şi apoi continuă povestea.

— Mă duceam la Carmaux cu trei mitraliere pe care le aştepta Émile. Charles le ascunsese într-o valiză, destul de grea. Iau trenul din gara Toulouse; deschid uşa compartimentului unde aveam loc şi dau peste opt jandarmi! Plec imediat în vârful picioarelor, rugându-mă în gând să nu le fi atras atenţia, dar unul se ridică repede şi-mi spune că se mai înghesuie ei ca să-mi facă loc. Altul se oferă chiar să mă ajute cu geamantanul. Voi ce-aţi fi făcut în locul meu?

— Păi, eu m-aş fi rugat să mă împuşte pe loc! răspunde fratele meu.

Şi adaugă:

— Ce să mai aştepţi? Când ai dat-o-n bară, s-a dus naibii totul, nu?

— Ei bine, dacă tot e să se ducă naibii, cum zici tu, eu am lăsat lucrurile să se întâmple. Mi-au luat valiza şi au pus-o sub banchetă, la picioarele mele. Trenul a plecat şi am pălăvrăgit până am ajuns la Carmaux. Şi staţi, încă n-am terminat!

Cred că, dacă în momentul acela Sophie mi-ar fi spus: „Jeannot, o să te sărut doar dacă îţi schimbi culoarea asta oribilă a părului”, nu numai că m-aş fi bucurat, dar în clipa următoare m-aş fi şi vopsit. Dar nici n-a fost vorba de aşa ceva, eu tot roşcat sunt, iar Sophie îşi continuă povestea.

— Ajunge trenul în gară la Carmaux şi trosc, un control! Îi văd pe fereastră pe nemţi cum deschid toate bagajele pe peron; de data asta îmi spun că s-a zis cu mine!

— Dar eşti aici, cu noi! îndrăzneşte Claude, sorbind restul de cafea de pe fundul ceştii lui.

— Jandarmii nu mai pot de râs când văd ce mutră fac, mă bat pe umăr şi-mi zic să merg cu ei până ieşim din gară. Şi, spre uimirea mea, brigadierul lor adaugă că preferă ca o fată ca mine să fie cea care profită de şunca şi de carnaţii pe care i-am îndesat în geamantan, şi nu nişte soldaţi din Wehrmacht. Nu-i aşa că e grozav? trase Sophie concluzia izbucnind în râs.

Nouă ne dă fiori pe spate povestea ei, dar ea e veselă, aşa că suntem şi noi fericiţi, fericiţi pur şi simplu că suntem acolo, cu

ea. Ca şi cum, la urma urmelor, totul nu ar fi decât o joacă de copii, un joc în care Sophie ar fi putut fi împuşcată de zece ori… de-adevăratelea.

Sophie a împlinit anul ăsta şaptesprezece ani. La început, tatăl ei, miner la Carmaux, nu prea era de acord ca ea să intre în brigadă. Când Jan a chemat-o la noi, tatăl ei chiar a venit să-l certe. Dar tatăl Sophiei a luptat în Rezistenţă încă de la început, deci îi era greu să găsească un argument valabil ca să-i interzică fiicei lui să facă ceea ce a făcut şi el. Cearta lui cu Jan a fost mai mult de formă.

— Şi de-abia acum vine partea mai hazoasă, continuă Sophie, şi mai amuzată.

Claude şi cu mine ascultăm sfârşitul poveştii, puţin mai liniştiţi.

— La gară, Émile mă aşteaptă la capătul peronului, mă vede venind cu opt jandarmi în jurul meu, unul din ei are valiza mea cu mitraliere. Dacă aţi fi văzut cum se uita Émile!

— Şi cum a reacţionat? întreabă Claude.

— I-am făcut semne, l-am strigat „dragule” de departe şi pur şi simplu m-am aruncat la gâtul lui, ca nu cumva să plece. Jandarmii i-au dat bagajul şi au plecat urându-ne o zi bună. Cred că Émile mai tremură şi acum.

— Poate că n-o să mai mănânc nici eu cuşer dacă şunca îţi poate aduce chiar atâta noroc, mârâie fratele meu.

— Erau mitraliere, prostule, i-o întoarce Sophie, şi apoi s-a-ntâmplat doar ca jandarmii ăia să fie de treabă şi bine dispuşi, asta-i tot.

Claude nu se gândea la norocul pe care-l avusese Sophie cu jandarmii, ci la norocul lui Émile…

Prietena noastră s-a uitat la ceas, s-a ridicat dintr-o dată spunând „Trebuie să plec”, ne-a pupat pe amândoi şi a plecat. Am rămas cu fratele meu, fără să mai vorbim, încă o oră. Ne-am despărţit după-amiaza, şi fiecare din noi ştiam la ce se gândea celălalt.

I-am propus să ne amânăm întâlnirea doar între noi doi pentru a doua zi seara, ca să putem sta puţin de vorbă.

— Mâine seară? Nu pot, a spus Claude.

Nu l-am întrebat nimic, dar din tăcerea lui ştiam că pleca într-o misiune, iar el, uitându-se la mutra mea, îşi dădea seama că începuse să mă roadă îngrijorarea imediat după ce rostise ultimul cuvânt.

— O să trec eu pe la tine după aceea, a adăugat. Dar nu mai devreme de ora opt.

Era un gest foarte generos din partea lui, pentru că, după ce-şi termina misiunea, mai trebuia să pedaleze destul până la mine. Dar Claude ştia că, dacă nu face asta, nu reuşeam să dorm toată noaptea.

— Atunci, pe mâine, frăţioare.

— Pe mâine.

*

Încă mă mai îngrijora conversaţia cu doamna Dublanc. Dacă îi spuneam lui Jan, m-ar fi obligat să plec din oraş. Nici vorbă să mă îndepărtez de fratele meu… sau de Sophie. Pe de altă parte, dacă nu spuneam nimănui şi eram prins, aş fi făcut o greşeală de neiertat. Mi-am luat bicicleta şi am pornit-o către mica gară de la Loubers. De la Charles întotdeauna puteai primi un sfat bun.

M-a primit cu obişnuita lui bună dispoziţie şi m-a rugat să-i dau o mână de ajutor în grădină. Petrecusem câteva luni muncind în grădina de zarzavaturi de la Conac până să intru în Rezistenţă şi mă pricepeam la săpat şi plivit. Lui Charles îi plăcea cum lucrez. Am început imediat să discutăm. I-am relatat tot ce-mi spusese doamna Dublanc, iar Charles m-a liniştit imediat.

Părerea lui era că, dacă proprietăreasa mea nu voia să aibă probleme, nu se va duce să mă denunţe, de frică să nu fie deranjată în vreun fel; şi apoi fraza ei despre meritul pe care-l recunoştea „studenţilor” lăsa să se înţeleagă că nu era chiar aşa de rea. Charles a adăugat chiar că nu trebuia să-i judec chiar aşa sever pe toţi. Mulţi nu fac nimic pur şi simplu pentru că le e frică, asta nu înseamnă că sunt turnători. Aşa era doamna Dublanc. Ocupaţia nu i-a schimbat într-atât viaţa încât s-o facă să accepte riscul de-a o pierde, asta-i tot.

E nevoie de o adevărată revelaţie ca să-ţi dai seama că eşti în viaţă, mi-a explicat el smulgând o ridiche.

Charles are dreptate, majoritatea oamenilor se mulţumesc cu o slujbă, cu un acoperiş deasupra capului, cu câteva ore de odihnă duminica şi se consideră fericiţi aşa, nu pentru că sunt în viaţă! Dacă vecinii lor suferă, atât timp cât suferinţa nu ajunge la ei, preferă să nu vadă nimic, să se prefacă: nici nu ştiu că există şi lucruri rele. Asta nu înseamnă întotdeauna că sunt laşi. Pentru mulţi dintre ei e nevoie de mult curaj chiar şi pentru a trăi.

— Nu mai veni cu prieteni acasă câteva zile. Nu poţi şti niciodată, a adăugat Charles.

Am continuat să săpăm în linişte. El se ocupa de ridichi, eu de salată.

— Nu numai proprietăreasa ta îţi face probleme, nu-i aşa? a întrebat Charles dându-mi o săpăligă pentru plivit.

Nu am răspuns imediat, aşa că a continuat.

— Odată, a venit aici o femeie. Robert mă rugase s-o primesc. Era cu zece ani mai mare ca mine, era bolnavă şi venea să-şi tragă sufletul. Am spus că nu sunt medic, dar am acceptat. Sus nu e decât o cameră, şi ce să fac? Am dormit în acelaşi pat; ea pe-o parte, eu pe alta, cu perna la mijloc. A petrecut două săptămâni acasă, eram tot timpul veseli, ne povesteam o grămadă de lucruri şi mă obişnuisem cu ea. Într-o zi, pentru că se vindecase, a trebuit să plece. N-am pus întrebări, dar am fost nevoit să mă reobişnuiesc să trăiesc în linişte. Noaptea, când bătea vântul, ascultam amândoi. Acum, singur, parcă nu mai are aceeaşi rezonanţă.

— N-ai mai văzut-o de atunci?

— A bătut la uşa mea două săptămâni mai târziu şi mi-a spus că vrea să rămână cu mine.

— Şi?

— I-am spus că era mai bine pentru amândoi să se întoarcă la soţul ei.

— De ce-mi povesteşti toate astea, Charles?

— De care fată din brigadă te-ai îndrăgostit?

Nu i-am răspuns.

— Jeannot, ştiu cât de greu ne este să fim singuri, dar e tributul pe care trebuie să-l plăteşti când eşti în clandestinitate.

Şi cum tăceam în continuare, Charles s-a oprit din săpat.

Am plecat spre casă, Charles mi-a oferit un mănunchi de ridichi drept mulţumire că-l ajutasem.

— Ştii, Jeannot, prietena asta, despre care tocmai ţi-am povestit, mi-a dat o şansă grozavă: m-a lăsat s-o iubesc. Numai pentru câteva zile, dar, având în vedere fizicul meu, a fost cel mai frumos cadou. Acum, îmi e de ajuns să mă gândesc la ea şi am parte de puţină fericire. Ar trebui să te întorci, se face noapte.

Şi Charles m-a însoţit până în prag.

Urcându-mă pe bicicletă, m-am întors şi l-am întrebat dacă i se pare că am vreo şansă cu Sophie, în cazul în care aş revedea-

o într-o zi, după război, când nu vom mai fi în clandestinitate.

Se vedea că lui Charles îi pare rău, am văzut că ezită şi mi-a răspuns cu un zâmbet trist:

— Dacă Sophie şi Robert nu mai sunt împreună când se termină războiul, cine ştie? Drum bun, bătrâne, ai grijă cu patrulele de la ieşirea din sat.

*

Seara, la culcare, mă gândeam la discuţia cu Charles. Acceptam ce-mi spusese. Sophie ar fi fost o prietenă formidabilă şi era mai bine aşa. Şi, oricum, nu mi-aş fi vopsit părul.

*

Ne hotărâsem să continuăm acţiunea lui Boris împotriva miliţiilor. De acum înainte aceşti câini ai străzilor cu hainele lor negre, care ne spionau ca să ne aresteze mai uşor, care torturau şi vindeau mizeria umană celui care oferea mai mult, vor fi nimiciţi fără milă. În seara asta urma să ne ducem în strada Alexandre să punem exploziv în bârlogul lor.

Până la declanşarea acţiunii, Claude, culcat pe pat, cu mâinile sub cap, priveşte tavanul camerei lui gândindu-se la ce ne aşteaptă.

— În seara asta n-o să mă mai întorc, zice el.

A intrat şi Jacques. Se aşază lângă el, dar Claude nu spune nimic; cu degetul, Jacques măsoară fitilul care intră în bombă — numai cincisprezece milimetri — iar fratele meu murmură:

— Şi ce dacă, tot mă duc.

Atunci Jacques surâde trist, n-a ordonat nimic, Claude a propus.

— Eşti sigur? întreabă Jacques.

Claude nu e niciodată sigur de nimic, dar încă aude întrebarea tatălui meu la cafeneaua de la colţul străzii Saint-Paul... De ce i-am povestit toate astea? Şi spune „Da”.

— În seara asta n-o să mă mai întorc, murmură fratele meu mai mic care a împlinit abia şaptesprezece ani.

Cincisprezece milimetri de fitil e puţin; un minut şi jumătate de viaţă de când va auzi cum sfârâie; nouăzeci de secunde ca să fugă.

— În seara asta n-o să mă mai întorc, tot repetă el, dar nici

membrii miliţiilor nu se vor mai întoarce la ei acasă în seara asta. Şi atunci, o groază de oameni pe care nu-i cunoaştem vor fi câştigat câteva luni de viaţă, câteva luni de speranţe, până vor veni alţi câini să repopuleze vizuinile urii.

Un minut şi jumătate pentru noi şi câteva luni pentru ei, merita efortul, nu?

Boris începuse războiul împotriva miliţiilor chiar în ziua când fusese condamnat la moarte Marc Langer. Aşa că merita s-o facem fie şi numai pentru el, care putrezea într-o celulă din închisoarea Saint-Michel. Tot ca să-l salvăm l-am ucis şi pe procurorul Lespinasse. Tactica noastră dăduse roade: la procesul lui Boris judecătorii se recuzaseră unul după altul, iar avocaţilor din oficiu le fusese atât de frică, încât se mulţumiseră să-i dea douăzeci de ani de închisoare. În seara asta, Claude se gândeşte la Boris, ca şi la Ernest. El îi va da curaj. Ernest avea şaisprezece ani când a murit, îţi dai seama? Se spune că, atunci când l-au arestat miliţiile, a făcut pipi pe el, în mijlocul străzii; nemernicii i-au spus să-şi desfacă şliţul, până îi trece frica, acolo, în faţa lor, ca să-l umilească; de fapt, până să acţioneze grenada pe care o avea în pantalon şi să-i ducă în infern cu el pe ticăloşii ăştia. Şi Claude revede ochii gri ai unui băiat mort în mijlocul străzii; ai unui băiat care nu avea decât şaisprezece ani.

Suntem pe 5 noiembrie, a trecut aproape o lună de când l-am ucis pe Lespinasse. „N-o să mă mai întorc, spune fratele meu mai mic, dar nu-i nimic, vor trăi alţii în locul meu.”

A venit noaptea şi, o dată cu ea, ploaia! „Gata!”, murmură Jacques, iar Claude, îşi înalţă capul şi-şi desface braţele. Numără minutele, frăţioare, ţine minte fiecare clipă şi lasă curajul să pună stăpânire pe tine; lasă forţa asta să-ţi umple stomacul atât de gol de orice. N-o să uiţi niciodată privirea mamei, când venea cu blândeţe să-ţi ureze noapte bună, acum câteva luni. Ce lung a fost timpul de atunci; şi, chiar dacă nu te mai întorci în seara asta, tot îţi mai rămâne puţin de trăit. Umple-ţi pieptul de parfumul ploii, fă gesturile de atâtea ori repetate. Aş vrea să fiu alături de tine, dar eu sunt altundeva, tu eşti aici, Jacques e cu tine.

Claude strânge pachetul sub braţ, câteva bucăţi de te-meritate, din care ies fitilurile. Încearcă să uite sudoarea rece de pe piele, ca şi ploaia măruntă din noapte. Nu e singur — chiar dacă altundeva, eu sunt aici.

În piaţa Saint-Paul, simte cum îi bate inima în tâmple şi

încearcă să-i potrivească ritmul cu cel al paşilor care îl duc spre curaj. Îşi continuă drumul. Dacă are noroc, în curând va fugi pe strada Créneaux. Dar acum nu trebuie să se gândească la drumul de retragere..., măcar să aibă noroc.

Fratele meu e pe strada Alexandre, curajul îi dă întâlnire. Paznicul clădirii îşi zice că, având în vedere că tu şi Jacques înaintaţi atât de hotărâţi, sunteţi din haita lui. Poarta se închide în urma voastră. Aprinzi chibritul, măciulia lui sfârâie incandescent şi auziţi tic-tac-ul morţii care dă târcoale. În fundul curţii e o bicicletă sprijinită de zid, lângă o fereastră; o bicicletă cu un coş unde va fi pusă prima bombă fabricată de Charles. O uşă. Înaintezi pe culoar, tic-tac-ul continuă, oare câte secunde au mai rămas? Câte doi paşi pentru fiecare din ele, treizeci de paşi cu totul, nu calcula, frăţioare, mergi înainte, salvarea e în spatele tău, dar tu trebuie să mergi tot înainte.

Pe culoar sunt doi membri ai miliţiilor care vorbesc fără să-i dea atenţie. Claude intră în sală, pune pachetul lângă un calorifer, se face că se scotoceşte prin buzunare, ca şi cum ar fi uitat ceva. Dă din umeri, oare cum poate fi atât de distrat, un tip se dă la o parte din uşă şi se sprijină de perete ca să-l lase să iasă.

Tic-tac, trebuie să aibă un pas regulat, să nu lase să se vadă sudoarea ascunsă sub haine. Tic-tac, iată-l în curte, Jacques îi arată bicicleta şi Claude vede fitilul incandescent cum dispare sub hârtia de ziar. Tic-tac, oare cât timp mai are? Jacques i-a ghicit întrebarea şi mişcă buzele abia perceptibil „treizeci de secunde, poate mai puţin?”. Tic-tac, paznicii îi lasă să treacă, li s-a spus să fie atenţi la cei care intră, nu şi la cei care ies.

Uite strada, Claude e scuturat de un tremur când sudoarea se amestecă în frig. Încă nu-i vine să zâmbească de curajul lui, ca atunci, noaptea, lângă locomotive. Dacă a calculat bine, trebuie să treacă de intendenţa poliţiei şi apoi explozia va străpunge noaptea. Atunci o să se facă lumină ca ziua pentru aceşti copii ai războiului şi-l vor putea vedea.

„Acum!” spune Jacques strângându-l de braţ. Iar strânsoarea lui Jacques e ca a unei menghine când are loc prima explozie. Suflul arzător al bombelor jupuieşte zidurile caselor, geamurile se sparg, o femeie urlă de frică, poliţiştii fluieră, poate tot de

frică, fugind în toate direcţiile. La intersecţie, Jacques şi Claude se despart; cu capul în gulerul hainei lui, fratele meu redevine omul care se întoarce de la uzină, unul printre miile care sosesc acum acasă, de la lucru.

Jacques e deja departe, pe bulevardul Carnot, silueta lui s-a pierdut în invizibil, şi Claude, fără să-şi dea seama de ce, şi-l închipuie mort, începe din nou să-i fie frică. Se gândeşte la ziua când unul din ei va spune „în seara aceea, aveam un prieten” şi e supărat pe el că îşi închipuie că el va fi supravieţuitorul.

Hai, vino la mine, la doamna Dublanc, frăţioare! Jacques va fi mâine la capătul liniei 12 a tramvaiului şi, când o să-l vezi, o să fii în sfârşit liniştit. Noaptea asta, ghemuit în aşternut, cu capul sub pernă, vei primi cadou de la amintirile tale parfumul mamei, o frântură de copilărie pe care ea încă o păstrează în adâncul sufletului tău. Dormi, frăţioare, Jacques s-a întors la serviciu. Şi nici tu, nici eu nu ştim că într-o seară de august, în 1944, îl vom vedea, într-un tren care ne va deporta spre Germania, cu spatele străpuns de gloanţe.

*

Îmi invitasem proprietăreasa la operă, nu ca să-i mulţumesc pentru relativa bunăvoinţă, nici măcar ca să am un alibi, ci pentru că, spunea Charles, era mai bine să nu se întâlnească cu fratele meu când acesta avea să vină la mine la întoarcerea din misiune. Numai Dumnezeu ştie cum putea să arate Claude.

Cortina tocmai se ridica, iar eu, în întuneric, aşezat la balconul marelui teatru, mă gândeam mereu la el. Ascunsesem cheia sub preşul de la intrare, ştia unde s-o găsească. Eram, totuşi, frământat de îngrijorare, nu puteam urmări nimic din spectacol, mă simţeam ciudat de bine pur şi simplu pentru că mă aflam undeva. Nu prea înseamnă nimic, dar când eşti un fugar, te simţi vindecat dacă te afli la adăpost. Faptul de a şti că vreme de două ore nu trebuia să mă ascund, nici să fug mă cufunda într-o stare de beatitudine uimitoare. Evident, presimţeam că, imediat după pauză, teama întoarcerii va pune stăpânire pe acest spaţiu de libertate care-mi era oferit; nu trecuse decât o oră de când începuse spectacolul şi era suficient un moment de linişte pentru a mă readuce la realitate, la singurătatea mea în mijlocul acestei săli purtată în lumea minunată de pe scenă. Ce nu puteam să-mi închipui este că

apariţia bruscă a câtorva jandarmi nemţi şi membri ai miliţiilor avea s-o facă dintr-o dată pe proprietăreasa mea să treacă de partea Rezistenţei. Uşile se deschiseseră cu zgomot şi vocile sparte ale Feldgendarm întrerupseseră opera. Iar opera era pentru doamna Dublanc ceva sfânt. Trei ani de nenorociri, de privări de libertate, de asasinate, toată cruzimea şi violenţa Ocupaţiei naziste nu reuşiseră să provoace indignarea proprietăresei mele. Dar să întrerupă primul act al operei *Pelléas et Mélisande,* asta era prea de tot! Aşa că doamna Dublanc mi-a şoptit „Ce sălbatici!"

Gândindu-mă iar la conversaţia din ajun cu Charles, am înţeles în seara aceea că momentul în care o persoană devine conştientă de faptul că este în viaţă va rămâne întotdeauna pentru mine un mister.

De la balcon priveam buldogii cum evacuează sala cu o grabă pe care numai violenţa lor o depăşea. Chiar aveau aerul unor buldogi aceşti soldaţi răcnind, cu plăcuţa care le atârna de un lanţ gros de gât. Iar membrii miliţiilor, îmbrăcaţi în negru, care îi însoţeau semănau cu nişte câini ca vai de ei, cei pe care îi întâlneşti pe străzile oraşelor părăsite, cu salivă pe bot, cu privirea piezişă şi gata să sară să muşte, mai mult din ură decât de foame. Deşi Debussy era înjosit, dacă aceşti câini negri erau furioşi, înseamnă că operaţiunea lui Claude reuşise.

— Hai să plecăm, spusese doamna Dublanc înfăşurată în mantoul ei roşu aprins care îi servea drept demnitate.

Mai trebuia, ca să mă pot ridica, să-mi liniştesc inima care bătea ca o tobă în piept, atât de tare încât nu-mi puteam controla picioarele. Şi dacă-l prinseseră pe Claude? Dacă era închis undeva într-o pivniţă umedă cu torţionarii în faţă?

— Nu plecăm? mi-a spus iar doamna Dublanc, doar n-o să aşteptăm să vină animalele astea să ne dea afară.

— Deci gata, în sfârşit? am spus eu cu un zâmbet în colţul buzei.

— Gata, ce? m-a întrebat proprietăreasa, mai furioasă ca niciodată.

— O să începeţi şi dumneavoastră nişte „studii"? i-am răspuns, reuşind în fine să mă scol.

17

În faţa magazinului alimentar e o coadă lungă, subţire. Fiecare aşteaptă, cu tichetele de raţionalizare în buzunar, mov pentru margarina, roşii pentru zahăr, maro pentru carne — dar de la începutul anului nici n-a mai fost carne în galantare, abia dacă se mai găseşte o dată pe săptămână — verzi pentru ceai sau cafea, iar cafeaua a fost de mult înlocuită cu cicoare sau orz prăjit. Trei ore de aşteptare până să ajungi în faţa tejghelei, ca să obţii fix cât îţi ajunge să nu mori, dar oamenii nu mai socotesc timpul care trece, se uită la poarta din faţa băcăniei. O obişnuită a cozii nu este acolo. „O femeie atât de bună”, spun unii, „O femeie curajoasă”, se plâng alţii. În dimineaţa aceea palidă, în faţa casei unde locuieşte familia Lormond au oprit două maşini negre.

— L-au luat pe soţul ei adineauri, eram de faţă, şopteşte o gospodină.

— O ţin pe doamna Lormond acolo, sus. Vor s-o prindă pe fetiţă, nu era în casă când au venit ei, precizează portăreasa imobilului, care se află şi ea la coadă.

Fetiţa despre care vorbesc se numeşte Gisèle. Gisèle nu este prenumele ei adevărat, aşa cum nici numele lor de familie adevărat nu este Lormond. Aici, în cartier ştie toată lumea că sunt evrei, dar singurul lucru important e să n-o afle poliţia şi Gestapo-ul. Dar au reuşit să afle.

— E îngrozitor ce le fac evreilor, spune o doamnă plângând.

— Doamna Lormond era atât de drăguţă, răspunde o alta, întinzându-i batista.

Sus, la etaj, sunt doar doi membri ai miliţiilor, tot atâţia sunt şi cei din Gestapo care îi însoţesc. Cu totul, patru bărbaţi cu cămăşi negre, uniforme, revolvere şi mai multă putere decât ceilalţi patru sute, nemişcaţi, din coada înşirată la băcănie. Dar lumea e terorizată, de abia îndrăzneşte câte unul să vorbească, aşa că a trece la fapte…

Pe fetiţă a salvat-o doamna Pilguez, locatara de la etajul cinci. Era la fereastră când a văzut maşinile venind. A fugit la familia Lormond ca să-i prevină că vin să-i aresteze, mama Gisèlei a implorat-o să ia copila, s-o ascundă. Nu are decât zece ani! Doamna Pilguez a fost imediat de acord. Gisèle nici măcar n-a mai avut timp să-şi îmbrăţişeze mama, nici tatăl, de altfel. Doamna Pilguez a luat-o repede de mână şi a dus-o la ea.

— Am văzut mulţi evrei plecând, nici unul nu s-a întors până acum! zice un domn în vârstă şi coada înaintează puţin.

— Credeţi că azi vor fi sardine? întreabă o femeie.

— Nu ştiu ce să zic; luni mai erau câteva cutii, răspunde bătrânul domn.

— Tot n-au găsit-o pe fată, ce bine! oftează o doamnă în spatele lor.

— Da, aşa ar fi mai bine, răspunde cu demnitate bătrânul domn.

— Se pare că-i trimite în lagăre şi mulţi sunt ucişi acolo; un coleg polonez i-a spus asta soţului meu la uzină.

— Nu ştiu nimic, dar aţi face bine să nu mai vorbiţi despre lucrurile astea, şi soţul dumneavoastră la fel.

— O să ne lipsească domnul Lormond, suspină iar doamna. Dacă auzeai o vorbă bună, de la el venea întotdeauna.

La primele ore ale dimineţii, cu un fular roşu la gât, venea la coadă la băcănie. El îi liniştea toată dimineaţa cât aşteptau la coadă, în frig. Nu oferea altceva decât căldura sufletului, dar în iarna aceea era lucrul de care duceau cel mai mult lipsă. Şi uite, se sfârşise, nu-l vor mai auzi niciodată pe domnul Lormond. Cuvintele lui cu umor, care aduceau întotdeauna râsul, uşurarea, frazele lui nostime sau înduioşătoare, care luau în derâdere umilinţa provocată de raţionalizare, au plecat într-o maşină a Gestapo-ului acum două ore.

Mulţimea tace, de-abia dacă pluteşte în aer un murmur. Cortegiul tocmai iese din clădire. Doamna Lormond, cu părul despletit, e înconjurată de membrii miliţiilor. Merge cu fruntea sus, nu-i e teamă. I-au luat soţul, cineva i-a luat fiica, dar nu-i vor lua nici demnitatea de mamă, nici demnitatea de femeie. Toată lumea se uită la ea, şi atunci zâmbeşte; oamenii de la coadă n-au nici o vină, dar ăsta e felul ei de a le spune la revedere.

Oamenii miliţiilor o împing către maşină. Deodată, în spatele ei, ghiceşte prezenţa copilului ei. Mica Gisèle este sus, lipită de fereastra de la etajul cinci; doamna Lormond simte, ştie. Ar vrea să se întoarcă pentru a-i oferi fetiţei un ultim zâmbet, un gest care să-i arate cât de mult o iubeşte; o privire, de o fracţiune de secundă, dar destul ca Gisèle să ştie că nici războiul, nici nebunia oamenilor nu-i vor fura iubirea mamei ei.

Numai că, dacă s-ar întoarce, ar atrage atenţia asupra copilului. Un suflet prieten i-a salvat fetiţa, nu poate risca s-o pună în pericol. Cu inima în menghină, închide ochii şi înaintează spre maşină, fără să se întoarcă.

La etajul al cincilea al unei case, la Toulouse, o fată de zece ani se uită la mama ei care pleacă pentru totdeauna. Ştie foarte bine că nu se va întoarce, i-a spus tata; evreii luaţi nu se întorc niciodată, de asta trebuia să fie întotdeauna atentă când era întrebată cum o cheamă şi să dea numele cel nou.

Doamna Pilguez îi pune mâna pe umăr, cu cealaltă ţine perdeaua ca să nu le vadă cei de jos. Cu toate acestea, Gisèle o vede pe mama ei cum urcă în maşină. Ar vrea să-i spună c-o iubeşte şi c-o va iubi întotdeauna, că dintre toate mamele din lume ea e cea mai bună, că nu va mai avea niciodată altă mamă. E interzis să vorbeşti, aşa că se gândeşte cu toată puterea ei că atâta dragoste trebuie neapărat să poată trece printr-un geam. Îşi spune că, pe stradă, mama ei aude cuvintele pe care le şopteşte uşor cu buzele, chiar dacă strânge tare din dinţi.

Doamna Pilguez şi-a pus obrazul pe capul ei şi o sărută. Simte lacrimile doamnei Pilguez cum i se preling pe ceafă. Dar ea nu va plânge. Vrea să privească până la sfârşit şi îşi jură că nu va uita niciodată dimineaţa asta din decembrie 1943, dimineaţa în care mama a plecat pentru totdeauna.

Portiera maşinii tocmai s-a închis şi cele două maşini pleacă. Fetiţa întinde mâna cu un ultim gest de iubire.

Doamna Pilguez a îngenuncheat ca să fie mai aproape de ea.

— Micuţa mea Gisèle, îmi pare atât de rău.

Plânge doamna Pilguez, cu lacrimi fierbinţi. Fetiţa o priveşte, are un fel de zâmbet firav. Îi şterge doamnei Pilguez obrajii şi spune:

— Mă cheamă Sarah.

*

În sufragerie, locatarul de la patru pleacă de la fereastră, supărat. Pe drum se opreşte şi suflă pe rama pusă pe o comodă. Puţin praf urât se aşezase pe fotografia mareşalului Pétain. De acum încolo n-o să mai facă zgomot vecinii de deasupra, nu va mai fi obligat să audă gamele la pian. Şi, în timpul ăsta, se gândeşte de asemenea că va trebui să continue supravegherea şi să afle acum cine a ascuns-o pe jidoavca aia mică.

18

Se vor împlini în curând opt luni de când sunt în brigadă şi avem o misiune aproape în fiecare zi. Numai în cursul săptămânii trecute eu am avut patru. Am slăbit zece kilograme de la începutul anului, iar moralul îmi suferea tot atât cât şi corpul de pe urma foamei şi epuizării. La sfârşitul zilei, trecusem să-l caut pe fratele meu la el acasă şi, fără să-i fi spus nimic dinainte, l-am dus să luăm împreună o masă adevărată într-un restaurant din oraş. Claude făcuse ochii mari citind meniul. Friptură la capac, garnitură de legume şi tartă cu mere; preţurile de la Reine Pédauque erau imense, aşa că am sacrificat toţi banii pe care-i mai aveam, dar îmi intrase în cap gândul că o să mor înainte să se termine anul şi luna decembrie începuse deja!

Intrând în localul unde nu se duceau decât membri ai miliţiilor şi nemţi, Claude a crezut că l-am luat pentru vreo operaţiune. Când a înţeles că eram acolo pentru a mânca pe săturate, am văzut cum reapar pe chipul lui expresiile din copilărie. Am văzut din nou zâmbetul pe care-l avea când ne jucam cu mama de-a v-aţi-ascunselea în apartamentul unde locuiam, bucuria din ochii lui când mama trecea prin faţa dulapului prefăcându-se că nu-l vedea ascuns acolo.

— Ce sărbătorim? a şoptit el.

— Ce vrei tu! Iarna, pe noi, faptul că încă trăim, nu ştiu.

— Şi cum crezi c-o să plăteşti consumaţia?

— Nu-ţi face griji pentru asta, bucură-te şi savurează.

Claude devora deja din priviri feliile crocante de pâine din coş, cu pofta unui pirat care a găsit monezi de aur într-un cufăr. La sfârşitul mesei, cu moralul ridicat din nou pentru că-l văzusem pe fratele meu atât de fericit, am cerut nota în timp ce el era la toaletă.

S-a întors cu un aer ciudat, zâmbind zeflemitor. N-a vrut să se aşeze, trebuia să plecăm imediat, mi-a spus; nici nu-mi terminasem cafeaua, dar fratele meu insista să ne grăbim şi să plecăm. Simţise probabil o primejdie de care eu nu eram încă conştient. Am plătit, mi-am pus paltonul şi am ieşit amândoi. Pe stradă, se agăţase de braţul meu şi mă trăgea înainte forţându-mă să grăbesc pasul.

— Grăbeşte-te, când îţi spun!

Am aruncat o privire rapidă pe deasupra umărului, bănuind că ne urmăreşte cineva, dar strada era pustie şi vedeam cum fratele meu se lupta din greu să înăbuşe râsul nebun care-l cuprindea.

— Da’ ce naiba s-a-ntâmplat? Să ştii că mă sperii!

— Hai, vino! a insistat el. Acolo, pe străduţa aia, o să-ţi pot explica.

M-a dus până în capătul unei fundături şi, pregătind efectul, şi-a desfăcut larg pardesiul. În vestiarul de la Reine Pédauque furase centura unui ofiţer neamţ şi pistolul Mauser din tocul ei.

Am mers amândoi prin oraş, mai complice ca niciodată. Era o seară frumoasă, hrana ne dăduse puţină forţă şi aproape tot atâta speranţă. Înainte de a ne despărţi i-am propus să ne întâlnim şi a doua zi.

— Nu pot, plec în misiune, mi-a şoptit Claude. Of, şi la urma urmelor, dă-le-ncolo de ordine, doar eşti fratele meu. Dacă nici ţie nu-ţi pot spune ce fac, atunci la ce bun toate astea?

N-am spus nimic, nu voiam nici să-l forţez să vorbească, nici să-l împiedic să-mi facă destăinuiri.

— Mâine trebuie să mă duc să fur plăţile de la poştă. Jan chiar crede că sunt făcut pentru găinării d-astea de toate felurile! Dac-ai şti cât mă supără chestia asta!

Înţelegeam că e dezamăgit, dar aveam multă nevoie de bani. Cei care erau „studenţi” trebuiau să se hrănească, altfel nu mai puteau continua lupta.

— Sunt multe riscuri?

— Nici măcar! Ăsta e poate aspectul cel mai jignitor, s-a răţoit el.

Şi mi-a explicat planul misiunii.

În fiecare dimineaţă o angajată a poştei sosea singură la oficiul de pe strada Balzac. Transporta un sac care conţinea destui bani cât să ne ajungă să mai rezistăm câteva luni. Claude trebuia s-o lovească şi să-i ia sacul. Émile asigura acoperirea.

— N-am fost de acord s-o lovesc cu bastonul de cauciuc! zice Claude, aproape furios.

— Şi ce te-ai gândit să faci?

— N-o să ridic niciodată mâna asupra unei femei! O s-o sperii, în cel mai rău caz o zgâlţâi un pic; îi iau geanta şi gata!

Nu prea ştiam ce să spun. Jan ar fi trebuit să înţeleagă că fratele meu nu e omul să dea într-o femeie. Dar mi-era teamă că lucrurile nu se vor întâmpla aşa cum spera Claude.

— Trebuie să duc banii la Albi. Nu mă întorc decât peste două zile.

L-am strâns la piept şi, înainte de a ne despărţi, l-am pus să-mi promită că va avea grijă. Ne-am făcut un ultim semn de la

revedere cu mâna. Si eu aveam o misiune peste două zile şi trebuia să mă duc la Charles să iau muniţiile.

*

Cum fusese prevăzut, la ora şapte dimineaţa, Claude s-a ghemuit după un tufiş din părculeţul de lângă oficiul poştal. Cum fusese prevăzut, la ora opt şi zece a auzit camioneta din care a coborât angajata şi apoi zgomotul pietrişului de pe alee sub paşii acesteia. Cum fusese prevăzut, Claude se ridică brusc cu pumnul ameninţător asupra ei. Cum nu fusese deloc prevăzut, angajata cântărea vreo sută de kilograme şi purta ochelari!

Apoi totul s-a desfăşurat foarte repede. Claude a încercat s-o împingă, aruncându-se asupra ei; dacă ar fi sărit la un perete, ar fi avut acelaşi efect! A căzut la pământ, puţin ameţit. Nu mai avea altă soluţie decât să revină la planul lui Jan şi s-o bată pe angajata poştei. Dar, uitându-se la ochelarii ei, Claude se gândeşte la miopia mea; ideea de a-i sparge şi a-i arunca bucăţele de sticlă în ochi victimei îl face să renunţe definitiv la idee.

„Săriţi, hoţii!” urlă femeia. Claude îşi adună toate forţele şi încearcă să-i smulgă poşeta pe care o ţine la pieptul ei imens. Să fie oare de vină faptul că s-a emoţionat un pic? Sau un raport inegal de forţe? Se porneşte o luptă corp la corp şi Claude este trântit iar la pământ de cele o sută de kilograme de feminitate. Se luptă cum poate, se eliberează, se agaţă de poşetă şi, sub privirea consternată a lui Émile, încalecă bicicleta. Fuge şi nu-l urmăreşte nimeni. Émile se asigură că totul e în ordine şi pleacă în direcţia opusă. Se adună câţiva trecători, femeia este ajutată să se ridice şi să-şi recapete calmul.

De pe o stradă laterală apare un poliţist pe motocicletă şi înţelege imediat ce s-a petrecut; îl reperează pe Claude, departe, accelerează la maximum şi începe să-l urmărească. După câteva secunde, fratele meu simte lovitura fulgerătoare a bastonului de cauciuc care-l răstoarnă de pe bicicletă. Poliţistul se dă jos de pe motocicleta lui şi se aruncă asupra lui Claude. Primeşte lovituri de picior de o uimitoare violenţă. Cu pistolul la tâmplă, lui Claude i se pun cătuşele, puţin îi pasă, deja simte că leşină.

*

Când îşi revine, e legat de un scaun, cu mâinile la spate. Trezirea lui nu ţine mult, prima serie de lovituri a comisarului care-l interoghează îl răstoarnă. Se loveşte cu capul de podea, iar e întuneric. Oare cât timp să fi trecut până deschide iar ochii? Are privirea voalată cu roşu. Pleoapele umflate îi sunt lipite, buzele i se sparg şi se deformează sub lovituri. Claude nu scoate un sunet, nici un horcăit, nici o şoaptă. Numai mulţumită câtorva leşinuri mai scapă de brutalitate, dar, de îndată ce ridică fruntea, bâtele inspectorilor se înverşunează asupra lui.

— Eşti evreu, aşa-i? îl întreabă comisarul Fourna. Şi biştarii pentru cine-i furai?

Claude inventează o poveste, o poveste în care nu sunt copii care luptă pentru libertate, o poveste fără prieteni, fără nimeni care ar putea fi trădat. Dar povestea asta nu stă-n picioare; Fourna urlă:

— Unde stai, nenorocitule?

Trebuie să reziste două zile până să răspundă la întrebarea asta. Ăsta e consemnul, e timpul necesar pentru ca ceilalţi să poată „face curăţenie”. Fourna loveşte iar, becul din tavan se clatină şi-l prinde pe fratele meu în vals. Vomită şi-i cade iar capul.

*

— În ce zi suntem? întreabă Claude.

— Eşti aici de două zile, îi răspunde paznicul. Te-au aranjat bine, dacă ţi-ai vedea faţa…

Claude duce mâna la obraz, dar nici nu-l atinge bine că durerea îl sfredeleşte. Gardianul zice încet: „Nu-mi place chestia asta!”. Îi lasă gamela şi închide uşa.

*

Au trecut deci două zile. Claude poate în sfârşit să-şi dea adresa.

Émile spusese că l-a văzut pe Claude fugind. Toţi s-au gândit că a stat mai mult la Albi. După a doua noapte de aşteptare, era deja prea târziu să se ducă să facă ordine în camera lui. Fourna şi oamenii lui o percheziţionaseră deja.

Poliţiştii însetaţi simt mirosul de luptător în Rezistenţă. Dar în camera sărăcăcioasă nu prea găsesc mare lucru, aproape nimic

de distrus. Spintecă salteaua, nimic! Rup perna, tot nimic! Desfac în bucăţi sertarul comodei, iar nimic! Nu mai rămâne decât soba, în colţul camerei. Fourna împinge uşa de fontă.

— Ia veniţi să vedeţi ce-am găsit! urlă el, nebun de bucurie.

Ţine în mână o grenadă. Era ascunsă sub vatra stinsă.

Se apleacă, aproape îşi bagă capul acolo; scoate din sobă, una după alta, bucăţile unei scrisori pe care mi-o scrisese fratele meu. N-am primit-o niciodată. Pentru siguranţă, preferase s-o rupă. Îi lipsiseră banii să cumpere puţin cărbune şi s-o ardă.

*

Când m-am despărţit de Charles era vesel, ca de obicei. Acum, încă nu ştiu că a fost arestat; sper că se ascunde la Albi. Am stat puţin de vorbă cu Charles în grădina de zarzavaturi, dar nu mult, din cauza frigului glacial, înainte de a pleca, mi-a dat armele pentru misiunea de mâine.

Am în buzunare două grenade, un revolver la cureaua pantalonilor. Nu e uşor să pedalezi pe drumul din Loubers cu asemenea echipament.

E noapte, strada mea e pustie. Îmi pun bicicleta pe coridor şi caut cheia camerei. Sunt rupt de oboseală după drumul parcurs. Gata, simt cheia în fundul buzunarului, în zece minute o să fiu în pat. Se stinge lumina de pe culoar. Nu-i nimic, ştiu să găsesc broasca şi pe întuneric.

Aud un zgomot în spatele meu. Nu am timp să mă întorc; sunt trântit pe jos. În câteva secunde am braţele răsucite, cătuşe la mâini şi sânge pe faţă. În cameră, mă aşteaptă şase poliţişti. Tot atâţia sunt şi în grădină, fără să-i socotesc pe cei care au blocat strada. O aud pe doamna Dublanc urlând. Scârţâie pneurile maşinilor, peste tot e poliţie.

E chiar stupid, pe scrisoarea scrisă de fratele meu era şi adresa. N-a avut puţini cărbuni ca s-o ardă. Viaţa depinde de atât de puţin.

*

Dimineaţa, Jacques vede că nu sunt la întâlnirea pentru

misiune. Mi s-o fi întâmplat ceva pe drum, vreun control cu urmări nefaste. Se urcă pe bicicletă şi vine cât poate de repede spre camera mea, ca să „cureţe”, asta e regula.

Cei doi poliţişti care făceau de pază îl arestează şi pe el.

*

Am îndurat acelaşi tratament ca şi fratele meu. Comisarul Fourna era cunoscut pentru ferocitate, nu era nimic exagerat. Optsprezece zile de interogatoriu, lovituri cu pumnul, cu bastonul de cauciuc; optsprezece nopţi în care au venit unele după altele arsuri cu ţigara, precum şi variate şedinţe de tortură. Când e bine dispus, comisarul Fourna mă obligă să stau în genunchi, cu braţele întinse şi cu câte o carte de telefon în fiecare mână. De îndată ce mi se îndoaie braţul, lovitura lui de picior zboară spre mine, uneori între omoplaţi, uneori în abdomen, uneori la faţă. Când e supărat, ocheşte între picioare. Nu am spus nici eu nimic. Suntem doi în celulele comisariatului de pe strada Rempart-Saint-Étienne. Uneori, noaptea, îl aud pe Jacques gemând. Nici el n-a vorbit.

*

23 decembrie, au trecut douăzeci de zile, tot n-am spus nimic. Nebun de furie, comisarul Fourna ne semnează în sfârşit mandatul de detenţie. La capătul unei ultime zile de tăbăceală ca lumea, Jacques şi cu mine suntem transferaţi.

În furgonul care ne duce la închisoarea Saint-Michel, încă nu ştiu că în câteva zile vor fi formate curţi marţiale, nu ştiu că vor avea loc execuţii în curte imediat după pronunţarea sentinţelor, pentru că asta e soarta promisă tuturor luptătorilor din Rezistenţă care vor fi arestaţi.

E foarte departe cerul Angliei, în durerea de sub frunte nu mai aud torsul motorului Spitfire-lui meu.

În acest furgon care ne duce spre capătul călătoriei, mă gândesc iar la visurile mele de puşti. N-au trecut nici măcar opt luni de atunci.

*

Şi într-o zi de 23 decembrie 1943, paznicul de la închisoarea Saint-Michel închidea în spatele meu uşa celulei noastre. Greu să vezi ceva în acest semi-întuneric. De-abia trecea puţină lumină printre pleoapele noastre umflate. Erau atât de tumefiate, că de-abia reuşeam să le întredeschidem.

Dar în umbra celulei mele, la închisoarea Saint-Michel, îmi aduc şi acum aminte, am recunoscut o voce firavă, o voce care mi-era familiară.

— Crăciun fericit.

— Crăciun fericit, frăţioare.

PARTEA A DOUA

19

Imposibil să te obişnuieşti cu gratiile închisorii, imposibil să nu tresari la zgomotul uşilor care se închid în urma celulelor, imposibil să înduri turul de gardă al paznicilor. Toate astea sunt imposibile când eşti nebun după libertate. Cum să dai sens prezenţei noastre aici? Am fost arestaţi de poliţişti francezi, vom compărea în curând în faţa unei curţi marţiale, iar cei care ne vor împuşca în curte, imediat după judecată, vor fi tot francezi. Dacă toate astea au vreun înţeles, eu tot nu-l pot afla, în întunericul celulei mele.

Cei care sunt aici de mai multe săptămâni îmi spun c-o să mă obişnuiesc, că o nouă viaţă se organizează pe măsură ce trece timpul. Iar eu mă gândesc la timpul pierdut, îi număr zilele. Nu voi afla niciodată cum e să ai douăzeci de ani, optsprezece ani ai mei au dispărut, fără să-i fi trăit vreodată. Desigur, e gamela de seară, spune Claude. Hrana e infectă, o supă cu varză, uneori un pic de fasole deja ciugulită de gândaci, nimic care să ne dea ceva forţă, murim de foame. Nu suntem doar câţiva tovarăşi din MOI[9] sau din FTP[10] în spaţiul celulei. Mai trebuie să coabităm şi cu puricii, cu ploşniţele şi cu râia care ne rod.

Noaptea, Claude stă lipit de mine. Pereţii închisorii lucesc de

---

[9] Siglă pentru *Main d'œuvre immigrée,* „mâna de lucru formată de imigranţi".

[10] Siglă pentru *Francs-tireurs et partisans,* „trăgători de elită şi partizani".

gheaţă. În frigul ăsta, ne strângem unul în altul ca să ne mai încălzim un pic.

Jacques nu mai e cum era. De când se scoală, se mişcă încoace şi încolo tăcut. Şi el socoteşte orele pierdute, pierdute pentru totdeauna. Poate se gândeşte la vreo femeie, lăsată în lumea de afară. Dorul după cineva e ca o prăpastie; uneori, noaptea, mâna i se ridică şi încearcă să reţină imposibilul, mângâierea pe care n-o mai are, memoria pielii a cărei savoare a dispărut, o privire unde complicitatea trăia în pace.

Se mai întâmplă ca un paznic binevoitor să ne strecoare câte o broşură clandestină tipărită de colegii din FTP. Ne-o citeşte Jacques. Pentru el acest lucru compensează sentimentul de frustrare care nu-i dă pace. Neputinţa lui de a acţiona îl macină în fiecare zi tot mai tare. Bănuiesc că şi absenţa lui Osna.

Privindu-l zidit în disperarea lui, chiar şi aici, în acest univers sordid, am avut totuşi imaginea uneia dintre cele mai juste frumuseţi din lume: un bărbat care se consolează cu ideea că-şi pierde viaţa, dar nu şi cu ideea absenţei celor pe care-i iubeşte.

Jacques a tăcut o clipă, îşi reia lectura şi ne dă veşti despre prieteni. Când aflăm că a fost sabotată o pereche de aripi de avion, că un pilon zace culcat, smuls de bomba unui prieten, când că unul din miliţii cade în stradă, când că au fost scoase din folosinţă zece vagoane, vagoane care duceau deportaţi inocenţi, astfel participăm şi noi cumva la victoriile lor.

Aici, suntem în străfundurile lumii, într-un spaţiu întunecat şi redus; un teritoriu unde nu domneşte ca stăpân absolut decât boala. Dar în inima acestei vizuini îngrozitoare, în cea mai neagră prăpastie, mai e încă o sclipire mică de lumină, ca un murmur. Spaniolii care ocupă celulele vecine îi dau uneori un nume; seara, cântând, au botezat-o Esperanza.

20

De Anul Nou n-a fost nimic festiv, nu aveam ce sărbători. Aici, în acest adevărat nicăieri, l-am întâlnit pe Chahine. Începuse deja luna ianuarie, unii dintre noi erau duşi în faţa completului de judecată şi, în timp ce se desfăşura un simulacru de proces, în curte venea o camionetă şi lăsa coşciugele pentru condamnaţi. Urma zgomotul puştilor, cântecul prizonierilor, după care iar se lăsa tăcerea asupra închisorii şi a viitorului nostru.

Nu am aflat niciodată care e adevăratul prenume al lui Chahine, nu mai avea forţa să-l pronunţe. L-am poreclit aşa pentru că în delirul febrei care îi răscolea nopţile se întâmpla uneori să vorbească. Atunci chema o pasăre albă care trebuia să vină să-l elibereze. În arabă, Chahine i se spune vulturului pelerin cu penaj alb. L-am căutat după război, în memoria acestor momente.

Întemniţat de luni de zile, Chahine murea câte puţin cu fiece zi care trecea. Corpul lui suferea de multiple carenţe, iar stomacul, devenit prea mic, nu mai tolera nici supa.

Într-o dimineaţă, pe când mă căutam de purici, privirile ni s-au întâlnit, ochii lui mă chemau în tăcere. M-am dus lângă el, şi a trebuit să-şi adune toată forţa ca să-mi zâmbească; de-abia a reuşit, şi totuşi era un zâmbet. Privirea i s-a îndreptat spre picioare. Râia făcea ravagii. Am înţeles ce mă implora. În curând moartea avea să vină să-l ia, dar Chahine voia să se întâlnească demn cu ea, pe cât de curat era posibil să fie. Mi-am mutat culcuşul lângă el şi, când a venit noaptea, i-am scos şi lui puricii, am smuls din cutele cămăşii păduchii care-şi făcuseră culcuş acolo.

Uneori Chahine schiţa un zâmbet, lucru care îi cerea atâta efort, dar prin care îmi mulţumea în felul lui. Dar eu voiam şi trebuia să-i mulţumesc mult.

Când se aducea gamela de seară, îmi făcea semn s-o dau lui Claude pe a lui.

— La ce bun să hrănesc acest corp, pentru că tot a murit, şoptea el. Salvează-l pe fratele tău, e tânăr, mai are încă de trăit.

Chahine aştepta să treacă ziua pentru a mai schimba câteva vorbe cu mine. Avea probabil nevoie de liniştea nopţii care să-l învăluie pentru a mai găsi puţină forţă, împreună, în această tăcere, împărtăşeam puţină omenie.

Părintele Joseph, duhovnicul închisorii, sacrifica tichetele de raţionalizare pentru a-l ajuta. În fiecare săptămână îi aducea un pachet mic cu biscuiţi. Pentru a-l hrăni pe Chahine, îi fărâmiţam şi-l obligam să mănânce, îi trebuia mai mult de o oră ca să ronţăie un biscuit, uneori chiar de două ori pe-atât. Epuizat, mă implora ca restul să-l dau prietenilor pentru ca sacrificiul părintelui Joseph să servească la ceva.

Este, iată, povestea unui preot care se privează de hrană pentru a salva un arab, a unui arab care salvează un evreu dându-i încă motive pentru a crede, a unui evreu care ţine un

arab în braţe în timp ce acesta o să moară, aşteptând să-i vină şi lui rândul; este, iată, povestea lumii oamenilor cu momentele ei de minuni nebănuite.

Noaptea de 20 ianuarie era geroasă, frigul ne intrase în oase. Chahine tremura, îl strângeam la piept, era epuizat de tremurat. În noaptea aceea a refuzat hrana pe care i-o aduceam la buze.

— Ajută-mă, vreau să fiu iar liber, mi-a spus dintr-o dată.

I-am răspuns că nu ştiu cum să dau ceva ce nu am. Chahine a zâmbit şi a continuat:

— Cu imaginaţia.

Au fost ultimele lui cuvinte. M-am ţinut de promisiune şi până dimineaţa i-am spălat corpul; apoi l-am înfăşurat în hainele lui, puţin înainte de revărsatul zorilor. Aceia dintre noi care erau credincioşi s-au rugat pentru el; şi ce dacă în rugăciunile lor cuvintele erau diferite, ele veneau din suflet. Chiar şi eu, care nu crezusem niciodată în Dumnezeu, m-am rugat o clipă, pentru ca dorinţa lui Chahine să se împlinească, pentru ca sufletul lui să fie liber altundeva.

21

Ultimele zile din ianuarie, ritmul execuţiilor din curte nu mai e atât de alert, lăsându-i pe unii dintre noi să spere că ţara va fi eliberată înainte să le vină rândul. Când sunt luaţi de paznici, speră că judecata lor va fi amânată, ca să mai aibă încă puţin timp, dar nu se întâmplă niciodată aşa şi sunt împuşcaţi.

Deşi suntem închişi între aceste ziduri întunecate, neputincioşi să mai facem ceva, aflăm că afară se înmulţesc acţiunile prietenilor noştri. Rezistenţa îşi ţese pânza, se desfăşoară. Brigada are acum detaşamente organizate în toată regiunea, de altfel peste tot în Franţa lupta pentru libertate prinde forţă. Charles a spus într-o bună zi că am inventat lupta de stradă, era ceva exagerat, nu eram singurii, dar în regiune noi am dat exemplul. Ceilalţi mergeau pe urmele noastre şi în fiecare zi sarcina duşmanului era îngreunată, paralizată de numărul mare al acţiunilor. Nu mai exista o garnitură germană care să circule fără riscul ca un vagon, o încărcătură, să fie sabotată, nici o uzină franceză nu mai producea pentru armata duşmană fără să i se defecteze transformatoarele care o alimen-

tau cu electricitate, fără să-i fie distruse instalaţiile. Şi cu cât erau mai activi prietenii noştri, cu atât populaţia îşi regăsea curajul, şi tot mai mulţi intrau în Rezistenţă.

În timpul plimbării din curtea interioară, spaniolii ne spun că ieri brigada a dat o lovitură de proporţii. Jacques încearcă să afle mai mult de la un deţinut politic spaniol, îl cheamă Boldados, paznicilor le e puţin frică de el. E un castilian care, ca şi toţi ai lui, poartă cu sine mândria locurilor natale. Aceste pământuri le-a apărat în luptele războiului din Spania, le-a iubit în timpul exodului peste Pirinei. Şi în lagărele din vest unde fusese închis, nu a încetat să cânte aceste locuri. Boldados îi face semn lui Jacques să se apropie de grilajul care desparte curtea spaniolilor de cea a francezilor. Şi când Jacques este aproape de el, îi povesteşte ce a auzit de la un paznic simpatizant.

— Unul de-ai voştri a dat lovitura. Săptămâna trecută, s-a urcat mai târziu în ultimul tramvai, fără să-şi dea seama că era rezervat pentru germani. Probabil că era cam distrat prietenul ăsta al vostru, altfel cum putea face aşa ceva. Un ofiţer l-a dat imediat jos cu un şut în fund. Prietenului tău nu i-a plăcut deloc chestia asta. Îl înţeleg, un şut în fund este o umilire, ceea ce este cumplit. Atunci a început o anchetă şi şi-a dat repede seama că tramvaiul ăsta îi transporta în fiecare seară pe nemţii care ieşeau de la cinematograful Variétés. Ca şi cum ultimul traseu era rezervat acestor *hijos de putas.* Câteva zile mai târziu, adică aseară, împreună cu vreo trei colegi de-ai voştri, s-au întors în acelaşi loc unde luase cizma în fund şi au aşteptat.

Jacques nu spunea nimic, sorbea cuvintele lui Boldados. Dacă închidea ochii, parcă era şi el în misiune, parcă putea auzi vocea lui Émile, ghici surâsul maliţios schiţat de buzele lui când simte că va reuşi. Spusă aşa, povestea poate părea simplă. Câteva grenade aruncate repede pe platforma tramvaiului, ofiţerii nazişti care nu vor mai fi buni de nimic, nişte copii de pe stradă cu figuri de eroi. Dar nu e aşa, istoria nu poate fi povestită astfel.

Stau la pândă, de-abia ascunşi în umbra câtorva porţi sordide, cu spaima-n rărunchi, cu trupul tremurând pentru că e o noapte geroasă, atât de rece încât pavajul brumat al străzii pustii străluceşte în lumina lunii. Picăturile unei ploi de demult, care scapă printr-un burlan spart se scufundă în linişte. Nici ţipenie de

om. Li se formează norişori de aburi la gură de îndată ce expiră. Din când în când trebuie să-şi frece mâinile ca să nu le înţepenească degetele. Dar oare cum să lupţi împotriva tremuratului, când spaima şi frigul te cuprind? E suficient să-i dea de gol vreun detaliu şi totul se sfârşeşte aici. Émile îşi aduce aminte de prietenul lui, Ernest, întins pe spate, cu pieptul sfârtecat, torsul înroşit de sângele care-i curge din gât, din gură, cu picioarele răsucite, braţele moi şi ceafa atârnând. Dumnezeule, ce suplu eşti când tocmai ai fost împuşcat.

Nu, crede-mă, nimic din povestea asta nu se petrece aşa cum îţi închipui. Când frica te însoţeşte zi şi noapte, ai nevoie de mult curaj ca să continui să trăieşti, să acţionezi, să crezi că va veni iar primăvara. E greu să mori pentru libertatea altora când nu ai decât şaisprezece ani.

Departe, apropierea tramvaiului este anunţată de zgomotul pe şine. Farurile trasează o linie prin noapte. Alături de Émile şi de François, în acţiune este şi André. Pot acţiona pentru că sunt împreună. Dacă ar fi unul fără ceilalţi, totul ar fi diferit. Mâinile le alunecă în buzunarele paltoanelor; au pregătit grenadele şi le ţin bine. Cea mai mică greşeală e de ajuns ca totul să se termine aici. Poliţia ar aduna rămăşiţele lui Émile, împrăştiate pe şosea. Moartea e dezgustătoare, nu-i un secret pentru nimeni.

Tramvaiul înaintează, siluetele soldaţilor se reflectă în vitrinele luminate de geamurile vagoanelor. Mai trebuie să reziste, să aibă răbdare, să controleze bătăile inimii care fac să vibreze sângele până în tâmple. „Acum” şopteşte Émile. Inelele de siguranţă alunecă pe caldarâm. Grenadele lovesc geamurile vagoanelor, care se sparg şi alunecă pe podeaua tramvaiului.

Naziştii şi-au pierdut aroganţa, încearcă să scape de infern. Émile îi face semn lui François pe partea cealaltă a străzii. Mitralierele se armează şi trag, grenadele explodează.

Cuvintele pe care le rosteşte Boldados sunt atât de precise, încât Jacques are impresia că asistă la măcel. Nu spune nimic, mutismul lui se dizolvă în tăcerea care s-a lăsat ieri seară în strada pustie. Şi, în liniştea aceea, aude suflul suferinţei.

Boldados se uită la el. Jacques îi mulţumeşte dând din cap, cei doi bărbaţi se despart, fiecare se îndepărtează în curtea lui.

„Într-o bună zi, va fi iar primăvară”, ne şopteşte el.

22

A trecut luna ianuarie. Mă gândesc câteodată la Chahine. Claude e tot mai slăbit pe zi ce trece. Uneori, câte un coleg aduce o pastilă de sulf de la infirmerie. N-o foloseşte pentru a calma arsura din gât, ci pentru a freca un chibrit. Atunci ne adunăm în jurul unei ţigări oferite de un paznic, o fumăm împreună. Dar astăzi, nu ne stă gândul la asta.

François şi André se duseseră să dea o mână de ajutor grupului de *maquis* care se constituise în regiunea Lot-et-Garonne. La întoarcerea din misiune au fost aşteptaţi de un detaşament de jandarmi. Douăzeci şi şapte de caschete împotriva a două şepci de Gavroche, a fost o luptă inegală. Şi-au revendicat apartenenţa la Rezistenţă; pentru că, de când circulă zvonuri despre o probabilă înfrângere a germanilor, forţele de ordine îşi pierd uneori din siguranţă, mulţi se gândesc deja la viitor şi îşi pun întrebări. Dar cei care-i aşteptau pe colegii noştri încă nu-şi schimbaseră părerea, erau în aceeaşi tabără, aşa că i-au arestat fără nici o consideraţie.

Intrând în jandarmerie, lui André nu i-a fost frică. A tras inelul de siguranţă şi a aruncat grenada pe jos. Nici măcar nu a încercat să fugă când toată lumea se ascundea, a rămas singur, în picioare, imobil, uitându-se cum aluneca grenada pe podea. Aceasta şi-a terminat rostogolirea între două scânduri, dar nu a explodat. Jandarmii au sărit pe el şi l-au făcut să uite gustul bravurii.

Cu faţa plină de sânge, corpul tumefiat, a fost adus la închisoare în dimineaţa asta. Este la infirmerie. I-au rupt coastele şi falca, i-au crăpat fruntea, nimic neobişnuit.

*

La închisoarea Saint-Michel, pe şeful paznicilor îl cheamă Touchin. El ne deschide celulele pentru plimbarea de după-amiază. Către ora cinci, îşi scutură cheile şi începe zgomotul asurzitor al lacătelor care se descuie. Trebuie să aşteptăm semnalul ca să ieşim. Dar când se aude fluierul lui Touchin, numărăm toţi câteva secunde înainte de a păşi peste pragul temniţei, numai aşa, ca să-l înfuriem. Toate o dată, uşile se

deschid către pasarela unde se aliniază deţinuţii lipiţi de perete. Paznicul-şef, escortat de doi colegi, stă în poziţie de drepţi în uniforma lui. Când totul i se pare a fi în ordine, cu bastonul în mână, trece prin faţa şirului de deţinuţi.

Fiecare trebuie să-l salute în felul său; o mişcare din cap, o sprânceană ridicată, un suspin, orice, paznicul-şef vrea să-i fie recunoscută autoritatea. Când inspecţia e gata, rândul înaintează strâns. După întoarcerea de la plimbare, colegii spanioli au şi ei dreptul la acelaşi ceremonial. Sunt cu toţii cincizeci şi şapte, ocupând şi ei o parte a etajului.

Trecem prin faţa lui Touchin şi-l salutăm din nou. Şi colegii spanioli vor trebui să se dezbrace pe pasarelă şi să lase hainele pe balustradă. Fiecare trebuie să intre în celula dormitor gol-goluţ. Touchin spune că regulamentul obligă deţinuţii să se dezbrace noaptea din motive de securitate. Şi izmenele sunt date jos. „Rareori a fost văzut un bărbat care să încerce să evadeze cu biluţele în aer”, explică Touchin. „Sigur ar fi reperat uşor în oraş.”

Aici, ştim foarte bine că nu asta e raţiunea acestui regulament crud; cei care l-au introdus măsoară astfel umilinţa la care îi supun pe deţinuţi.

Şi Touchin ştie asta, dar puţin îi pasă, va gusta în curând din bucuria zilei, e momentul când vor trece prin faţa lui spaniolii şi-l vor saluta; cincizeci şi şapte de saluturi, pentru că sunt cincizeci şi şapte, cincizeci şi şapte de frisoane de plăcere pentru paznicul-şef Touchin.

Atunci spaniolii trec prin faţa lui şi-l salută, pentru că aşa îi obligă regulamentul. Cu ei, Touchin e întotdeauna puţin dezamăgit. E ceva la tipii ăştia, ceva ce nu va putea domestici niciodată.

Coloana înaintează, Rubio e în frunte. În mod normal, ar fi trebuit să fie Boldados, dar, cum ţi-am spus, Boldados e castilian şi, cu mândria lui de caracter, ar putea să-i ardă un pumn în figură paznicului sau chiar l-ar putea arunca peste balustradă făcându-l *hijo de puta;* deci Rubio deschide marşul, e mai sigur aşa, mai ales în seara asta.

Pe Rubio îl cunosc mai bine decât pe ceilalţi, avem amândoi ceva în comun, o particularitate care ne face indisociabili. Rubio e roşcovan, are piele cu pistrui şi ochii deschişi la culoare, dar natura a fost mai generoasă cu el decât cu mine. El are vederea

perfectă, pe când eu sunt miop fără ochelari, aproape orb. Rubio are un umor inegalabil, e destul să deschidă gura pentru ca toată lumea să râdă-n hohote. Aici, între zidurile întunecate, este un dar preţios, pentru că nu prea ai chef de râs sub geamurile gri de jeg de deasupra pasarelei.

Probabil că Rubio avea multă trecere la fete când era afară. Va trebui să-l rog să-mi dezvăluie şi mie nişte secrete de-ale lui, în caz c-o s-o revăd pe Sophie vreodată.

Coloana spaniolilor înaintează şi Touchin îi numără unul câte unul. Rubio merge, imperturbabil, se opreşte, face câteva genuflexiuni în faţa şefului paznicilor, care vede în asta un fel de reverenţă, în vreme ce Rubio râde făţiş de el. În spatele lui Rubio sunt bătrânul profesor care voia să predea în catalană, ţăranul care a învăţat să citească în celulă şi recită acum versuri din Garcia Lorca, fostul primar al unui sat din Asturia, un inginer care ştia să dea de apă şi în creierii munţilor, un miner îndrăgostit de Revoluţia Franceză şi care cântă uneori cuvintele lui Rouget de Lisle, deşi nu suntem siguri că le înţelege realmente.

Deţinuţii se opresc în faţa celulei dormitor şi încep, unul câte unul, să se dezbrace.

Hainele pe care le dau jos sunt cele pe care le purtau când luptau în războiul din Spania. Pantalonii din pânză nu sunt prinşi decât cu bretele uzate, espadrilele pe care le-au cusut în lagărele din vest aproape nu mai au tălpi, cămăşile sunt rupte, dar chiar şi în zdrenţele astea spaniolii au o ţinută mândră. Castilia e frumoasă, la fel şi copiii ei.

Touchin îşi freacă burta, râgâie, îşi trece mâna pe sub nas şi se şterge pe reverul hainei.

Seara asta observă că spaniolii sunt mai lenţi, mai minuţioşi decât de obicei. Îşi împăturesc pantalonii, îşi scot cămăşile şi le pun pe balustradă; toţi o dată, se apleacă şi aranjează espadrilele pe dale. Touchin îşi agită bastonul, ca şi cum gestul lui ar putea scanda timpul.

Cincizeci şi şapte de corpuri slabe şi albicioase se întorc acum spre el. Touchin priveşte, ciuleşte urechea, e un detaliu în neregulă, dar care? Paznicul se scarpină-n cap, îşi scoate cascheta, se îndoaie puţin în spate ca şi cum postura i-ar da o oarecare distanţare. E sigur că ceva nu e în regulă, dar ce oare? O privire scurtă către colegul lui, la stânga, care dă din umeri, una la dreapta, către celălalt, care face la fel, şi Touchin

descoperă inadmisibilul: „Dar ce e cu izmenele astea pe care încă le mai aveţi pe voi, când ar trebui să fiţi cu boaşele la aer?!” Convins că nu a fost pus şef degeaba, Touchin se înclină într-o parte pentru a verifica dacă, în şir, n-o fi măcar unul care să se fi supus; dar nu, toţi, fără excepţie, poartă chiloţi.

Rubio se abţine să râdă, chiar dacă îi vine s-o facă uitându-se la mutra dezamăgită a lui Touchin. Se dă o bătălie, poate părea anodină, dar miza e mare. E prima şi, dacă va fi câştigată, vor veni şi altele.

Rubio, care nu are egal când vine vorba să râdă de Touchin, îl priveşte cu aerul nevinovat al celui care se întreabă de ce nu se întorc mai repede în celule.

Şi, cum Touchin, uimit, nu spune nimic, Rubio face un pas în faţă şi coloana de deţinuţi după el. Atunci Touchin, derutat, se repede spre uşa dormitorului, cu braţele desfăcute, şi blochează intrarea.

— Haide, haide, doar ştiţi regulamentul, îi avertizează Touchin, care nu vrea să aibă neplăceri. Deţinutul şi izmenele nu pot intra în celulă în acelaşi timp. Izmenele dorm pe balustradă, deţinuţii în dormitor; aşa a fost din totdeauna, atunci nu ştiu de ce trebuie să schimbăm lucrurile în seara asta? Hai, hai, Rubio, nu face pe prostul.

Rubio n-o să-şi schimbe părerea, îl măsoară pe Touchin şi-i spune calm în limba lui că nu dă chilotul jos.

Touchin ameninţă, încearcă să-l împingă pe Rubio, îl ia de braţ şi-l scutură. Dar dalele tocite de paşii deţinuţilor sunt alunecoase sub picioarele paznicului-şef, mai ales cu frigul acesta umed. Touchin se dezechilibrează şi cade pe spate. Paznicii se reped să-l ridice. Furios, Touchin ridică mâna să-l lovească pe Rubio. Boldados face un pas înainte şi se aşază între ei. Strânge pumnii, dar le-a jurat celorlalţi că nu se va servi de forţă, că nu le va submina strategia printr-un acces de furie, chiar dacă legitim.

— Nici eu nu-mi voi da izmenele jos, şefu’!

Roşu la faţă, Touchin agită bastonul şi strigă:

— O răzmeriţă, asta faceţi? O să vedeţi voi! La carceră cu amândoi, o lună, o să vă-nvăţ eu minte!

Nici n-a terminat bine fraza, că cei cincizeci şi şapte de spanioli fac un pas înainte şi se îndreaptă şi ei spre carceră. În carceră, chiar şi doi oameni au foarte puţin loc. Touchin nu se pricepe la geometrie, dar poate măsura amploarea problemei cu

care e confruntat.
Cât gândeşte, îşi tot agită bastonul; să întrerupă mişcarea, ar fi ca şi cum ar recunoaşte că a pierdut. Rubio se uită la colegii lui, zâmbeşte şi, la rândul lui, începe să dea din mâini, fără să atingă vreun paznic pentru a nu da pretext să fie trimise întăriri. Rubio gesticulează, formând cercuri mari în spaţiu, iar colegii fac la fel. Cincizeci şi şapte de perechi de braţe se rotesc, iar de la etajele inferioare se aud strigătele celorlalţi deţinuţi. În unele locuri se cântă *La Marseillaise,* în altele *Internaţionala,* la parter *Le Chant des partisans.*
Paznicul-şef nu mai are de ales, dacă-i lasă să continue, se răzvrăteşte toată închisoarea. Bastonul lui Touchin cade la loc, imobil; le face semn deţinuţilor să intre în celula-dormitor.
Uite, în seara aia spaniolii au câştigat războiul izmenelor. Nu era decât o primă bătălie, dar când Rubio mi-a povestit fiecare detaliu, a doua zi, în curte, ne-am strâns mâinile prin grilaj. Şi când mi-a cerut părerea despre toate astea, i-am răspuns:
— Mai sunt Bastilii care trebuie să cadă.
Ţăranul care cânta *La Marseillaise* a murit într-o zi în celula lui, bătrânul profesor care voia să predea catalana nu s-a mai întors de la Mauthausen, Rubio a fost deportat, dar s-a întors, Boldados a fost împuşcat la Madrid, primarul satului din Asturia s-a întors acasă şi, în ziua când vor fi date jos statuile lui Franco, nepotul lui va prelua primăria.
Cât despre Touchin, după eliberare a fost numit supraveghetor-şef la închisoarea din Agen.

23

În zorii zilei de 17 februarie, paznicii vin după André. Ieşind din celulă, ridică din umeri şi ne aruncă o privire fugară. Uşa se închide în urma lui, pleacă între doi copoi spre curtea marţială organizată în incinta închisorii. Nu vor fi pledoarii, nu există avocat.
Într-un minut e condamnat la moarte. În curte îl aşteaptă deja plutonul de execuţie.
Jandarmii au venit special de la Grenade-sur-Garonne, chiar acolo unde era în misiune André când a fost arestat. Trebuie terminată repede treaba.
André ar vrea să spună adio, dar nu e conform regu-

lamentului, înainte de a fi executat, scrie un bileţel pentru mama lui, pe care-l dă supraveghetorului-şef Theil, care-i ţine locul lui Touchin în ziua aceea.

După ce e legat de stâlp, André cere câteva secunde pentru a-şi scoate de pe deget inelul. Supraveghetorul nu e prea mulţumit, dar într-un final acceptă inelul pe care i-l încredinţează André rugându-l mult să-l dea mamei lui. „Era verigheta ei”, îi explică, i-o oferise în ziua când a plecat să se alăture membrilor brigăzii. Theil promite, şi de data asta André e legat de încheieturile mâinilor.

Agăţaţi de gratiile celulelor noastre, ni i-am imaginat pe cei doisprezece bărbaţi cu căşti formând plutonul. André stă drept. Puştile se ridică, strângem pumnii şi douăsprezece gloanţe străpung corpul slab al prietenului nostru, care se îndoaie şi rămâne acolo, fără vlagă, atârnând de stâlp, cu capul înclinat într-o parte, cu sângele curgându-i din gură.

Execuţia s-a încheiat, jandarmii pleacă. Paznicul-şef Theil rupe scrisoarea lui André şi pune inelul în buzunar. Mâine se va ocupa de alt prieten de-al nostru.

Sabatier, arestat la Montauban, a fost împuşcat la acelaşi stâlp pe care sângele lui André se uscase de curând.

Uneori, noaptea, tot mai văd bucăţelele de hârtie din scrisoarea ruptă cum flutură în curtea închisorii Saint-Michel. În coşmarul meu, ele sunt luate de un vârtej şi ajung la zidul din spatele stâlpului celor împuşcaţi, se lipesc unele de altele şi formează din nou cuvintele scrise de André pentru mama sa, cu puţin înainte de a muri. Abia împlinise optsprezece ani.

Când s-a terminat războiul, paznicul-şef Theil a fost promovat supraveghetor general la închisoarea din Lens.

*

Peste câteva zile urma să aibă loc procesul lui Boris şi ne era frică să nu se întâmple ceva rău. Dar la Lyon aveam fraţi.

Grupul lor se numeşte Carmagnole-Liberté. Ieri au reglat conturile cu un procuror care, ca şi Lespinasse, reuşise să trimită un membru al Rezistenţei la ghilotină. Colegul Simon Fried murise, dar procurorul Fauré-Pingelli se alesese şi el cu câteva gloanţe-n piept. După lovitura asta, nici un magistrat nu ar mai fi îndrăznit să ceară pedeapsa cu moartea pentru prietenii noştri.

Lui Boris, care a luat douăzeci de ani de închisoare, puţin îi pasă de pedeapsa primită, lupta lui continuă afară. Dovadă, am aflat de la spanioli, că ieri seară sărise în aer casa unui membru al miliţiilor. Am reuşit să-i trimit vorbă lui Boris, ca să ştie şi el.

Dar Boris nu ştie că în prima zi a primăverii anului 1945 va muri la Gusen, într-un lagăr de concentrare.

*

— Hai, nu mai fi aşa de supărat, Jeannot!

Vocea lui Jacques mă scoate din torpoare. Ridic capul, iau ţigara pe care mi-o întinde şi-i fac semn lui Claude să vină lângă mine să tragă şi el câteva fumuri. Însă fratele meu, sfârşit, preferă să rămână întins lângă zidul celulei. Nu lipsa de hrană îl consumă pe Claude, nu setea, nu puricii care ne devorează pe timpul nopţii şi nici bătăile luate de la paznici; nu, ceea ce-l face pe fratele meu să fie atât de trist este să fie departe de acţiuni, şi-l înţeleg, pentru că şi eu simt aceeaşi tristeţe.

— N-o să renunţăm, mai spune Jacques. Afară, prietenii noştri luptă în continuare, iar Aliaţii vor debarca într-o bună zi, o să vezi.

Când rosteşte aceste cuvinte de îmbărbătare, Jacques nu bănuieşte că prietenii noştri pregătesc o operaţiune la cinematograful Variétés, unde nu se mai proiectau decât filme de propagandă nazistă.

Eroii sunt Rosine, Marius şi Enzo, dar de data asta nu Charles a pregătit bomba. Explozia trebuie să aibă loc după terminarea proiecţiei, când sala cinematografului va fi goală, pentru a nu face victime în rândul populaţiei civile. Bomba pe care o va plasa Rosine sub un fotoliu este una cu întârziere, iar grădinarul nostru din Loubers nu avea materialele necesare ca să facă aşa ceva. Lovitura ar fi trebuit să aibă loc ieri seară; în program: *Evreul Süss.* Dar era poliţie peste tot, erau verificări la intrare, jandarmii scotoceau prin poşete şi genţi, aşa că prietenii noştri nu au putut intra cu încărcătura lor.

Jan a hotărât să amâne totul pentru a doua zi. De data asta nu a mai fost control la ghişeu, Rosine intră în sală şi se aşază alături de Marius, care strecoară poşeta cu bomba sub fotoliu. Enzo se aşază în spatele lor pentru a vedea dacă nu sunt reperaţi. Dacă aş fi ştiut de operaţiune, aş fi fost invidios pe

Marius, care o să petreacă o seară întreagă, la cinema, alături de Rosine. E atât de drăguţă, cu accentul ei melodios şi vocea care provoacă frisoane de necontrolat.

Luminile se sting şi pe ecranul cinematografului Variétés se desfăşoară actualităţile. Rosine se aşază mai comod pe fotoliu, iar părul lung şi negru îi alunecă spre umăr. Enzo n-a scăpat mişcarea elegantă şi suavă a cefei. E greu să te concentrezi la filmul care începe când ai două kilograme de material explozibil în faţa picioarelor. Marius încearcă să se convingă că totul este sub control, însă tot e puţin nervos. Nu-i place să lucreze cu material pe care nu-l ştie. Are mare încredere când Charles este acela care a pregătit bomba; niciodată nu a dat greş cu materialul prietenului nostru; dar acum, mecanismul e diferit, după părerea lui, bomba e prea sofisticată.

La încheierea filmului va trebui să strecoare mâna în poşeta Rosinei şi să spargă un tub de sticlă în care e acid sulfuric. În treizeci de minute acidul va arde pereţii unei cutiuţe din fier plină cu clorat de potasiu. Amestecul acestor substanţe va declanşa două detonatoare puse în bombă. Dar toate chestiile astea ale chimiştilor sunt prea complicate pentru Marius. Lui îi plac sistemele simple, cele pe care le face Charles cu dinamită şi fitil. Când fitilul începe să sfârâie, e de ajuns să numeri treizeci de secunde; dacă apar probleme, cu puţin curaj şi îndemânare, poţi să tragi de fitil şi să-l scoţi. În plus, cel care făcuse bomba asta adăugase încă un sistem dedesubt: patru baterii mici şi o bilă de mercur legate între ele, pentru a declanşa imediat explozia dacă vreun paznic ar fi găsit bomba şi ar fi încercat s-o ia, după ce fusese armată.

Prin urmare, Marius transpiră şi încearcă fără succes să găsească ceva interesant la film. Pentru că nu reuşeşte, îi aruncă priviri discrete Rosinei, care se preface că nu observă nimic; până când îi arde o palmă pe genunchi ca să-i aducă aminte că spectacolul are loc în faţa lui şi nu pe gâtul ei.

Chiar şi alături de Rosine, minutele care trec par foarte lungi la cinematograful Variétés. Desigur că Rosine, Marius şi Enzo ar fi putut declanşa mecanismul în pauză, după care ar fi plecat imediat. Operaţiunea ar fi fost terminată, iar ei s-ar fi întors deja acasă, în loc să sufere şi să transpire ca acum. Dar, cum ţi-am spus, niciodată nu am ucis oameni nevinovaţi, nici chiar imbecili.

Deci prietenii mei aşteaptă terminarea proiecţiei şi, numai când sala se va goli, vor declanşa mecanismul bombei cu întârziere.

În fine, se aprind iar luminile. Spectatorii se ridică, se îndreaptă spre ieşire. Aşezaţi în mijlocul rândului, Marius şi Rosine stau pe loc, aşteptând să plece toată lumea.

Nici Enzo, în spatele lor, nu se mişcă. La capătul rândului, o doamnă în vârstă îşi pune încet paltonul. Vecinul ei nu mai are răbdare. Exasperat, se întoarce şi se îndreaptă spre celălalt capăt.

— Hai, plecaţi, s-a terminat filmul! spune supărat.

— Logodnica mea nu se simte bine, e puţin obosită, răspunde Marius, aştept să-şi revină şi plecăm.

Rosine e furioasă şi se gândeşte că are mult tupeu Marius ăsta, o să-i zică ea vreo două când vor ieşi! Până atunci însă tot ce-şi doreşte e ca bărbatul să plece înapoi.

Acesta se uită la şir, bătrânica a plecat, dar ar avea mult de mers ca să iasă pe acolo. Ei şi ce, se lipeşte de spătarul scaunului din faţă şi forţează trecerea în faţa băiatului ăstuia imbecil care tot jos rămâne, deşi genericul aproape s-a terminat, face un pas mare, deranjând-o puţin, ca să treacă, pe vecina lui, pe care o găseşte foarte tânără pentru a fi obosită, şi se depărtează, fără să-şi ceară măcar scuze.

Marius întoarce încet capul spre Rosine, care are un zâmbet ciudat, ceva nu e în regulă, ştie, simte asta. Chipul Rosinei e descompus.

— Dobitocul ăla a călcat pe poşetă!

Sunt ultimele cuvinte pe care le va auzi Marius; mecanismul a fost declanşat; în înghesuială, bomba s-a răsturnat, bila de mercur vine în contact cu bateriile şi declanşează imediat explozia. Marius, rupt în două, a murit pe loc. Enzo, proiectat în spate, vede în cădere cum corpul Rosinei se ridică încet şi cade trei rânduri mai departe, încearcă să meargă să-i dea primul ajutor, dar cade imediat, cu piciorul sfârtecat, aproape smuls.

Jos, pe podea, cu timpanele sparte, nu poate auzi poliţiştii care dau fuga. În sală sunt dislocate zece rânduri de scaune.

E ridicat şi dus, pierde mult sânge, nu e foarte conştient de ce i se întâmplă. Mai încolo, pe podea, cu figura fără expresie, Rosine se scaldă într-o baltă roşie care se tot măreşte.

S-a întâmplat ieri, la cinematograful Variétés, la sfârşitul

proiecţiei, îşi aduce aminte Enzo, Rosine era frumoasă ca primăvara. Au fost transportaţi la spitalul Hôtel-Dieu.

În zorii zilei următoare, Rosine a murit fără să-şi revină din comă.

Piciorul lui Enzo a fost cusut, chirurgii s-au descurcat cum au putut.

În faţa uşii salonului lui sunt trei paznici.

Rămăşiţele pământeşti ale lui Marius au fost aruncate într-o groapă din cimitirul oraşului. Adesea, noaptea, în celula închisorii Saint-Michel, mă gândesc la ei. Ca să nu li se şteargă niciodată chipurile din memoria mea şi ca să nu le uit curajul.

*

A doua zi, Stefan se întoarce dintr-o misiune în Agen; Marianne îl aşteaptă la gară, cu figura descompusă. Stefan o ia de mijloc şi ies împreună din gară.

— Ai aflat ce s-a-ntâmplat? îl întreabă ea cu voce stinsă.

Văzând figura lui Stefan, îşi dă seama că nu ştie nimic despre drama de la cinematograful Variétés. Pe trotuar, unde au ajuns acum, îi spune despre Rosine şi Marius care au murit.

— Unde e Enzo? întreabă Stefan.

— La Hôtel-Dieu, răspunde Marianne.

— Cunosc un doctor de la secţia de chirurgie. E mai degrabă liberal, o să văd ce pot face.

Marianne merge cu Stefan până la spital. Nu schimbă o vorbă pe drum, amândoi se gândesc la Rosine şi la Marius. Ajungând în faţa spitalului, Stefan rupe tăcerea.

— Şi Rosine unde e?

— La morgă. Jan s-a dus azi dimineaţă să vorbească cu tatăl ei.

— Da, înţeleg… Ştii, moartea prietenilor noştri n-ar servi la nimic dacă nu mergem până la capăt.

— Stefan, chiar nu mai ştiu, nu ştiu dacă acest „capăt” despre care vorbeşti există cu adevărat, dacă ne-om trezi vreodată din coşmarul ăsta care ţine de luni de zile. Dar să ştii că de când au murit Marius şi Rosine, ei bine, da, Stefan, mi-e frică; mă scol dimineaţa, mi-e frică; toată ziua, când bat străzile ca să culeg informaţii sau urmărind un duşman, mi-e frică; la fiecare intersecţie, mi-e frică să nu fiu urmărită, frică să nu tragă cineva asupra mea, frică să nu fiu arestată, mi-e teamă că alţi Marius şi

Rosine nu se vor mai întoarce din misiune, că Jeannot, Jacques şi Claude vor fi împuşcaţi, că li se va întâmpla ceva lui Damira, lui Osna, lui Jan, vouă tuturor care sunteţi familia mea. Tot timpul mi-e frică, Stefan, chiar şi când dorm. Dar nu mai mult decât ieri sau alaltăieri, nu mai mult decât în prima zi când am venit la brigadă, nu mai mult decât în ziua când ni s-a luat dreptul de a fi liberi. Şi o să trăiesc în continuare cu teama asta, până la acel „capăt” despre care-mi vorbeşti, chiar dacă nu ştiu unde se află.

Stefan se apropie de Marianne şi braţele lui neîndemânatice o înlănţuie. Cu tot atâta pudoare, ea îşi lasă capul pe umărul lui; şi ce dacă Jan consideră că această dragoste este primejdioasă. În miezul singurătăţii care e la ordinea zilei, dacă Stefan vrea, îl va lăsa să continue, se va lăsa iubită, chiar şi o clipă, măcar să fie un moment de tandreţe. Să trăiască o clipă de linişte, să simtă alături prezenţa unui bărbat care să-i spună, prin blândeţea gesturilor lui, că viaţa continuă, că, pur şi simplu, există.

Buzele Mariannei alunecă spre cele ale lui Stefan, se sărută, acolo, în faţa spitalului Hôtel-Dieu, unde Rosine se odihneşte într-un subsol întunecat.

Pe trotuar, trecătorii încetinesc pasul, amuzaţi la vederea acestui cuplu înlănţuit al căror sărut pare a nu avea sfârşit. În mijlocul acestui oribil război, unii mai au forţa să se iubească. Va veni iar primăvara, a spus Jacques într-o zi, şi acest sărut furat pe trotuarul din faţa unui spital lugubru ar putea însemna că are dreptate.

— Trebuie să plec, şopteşte Stefan.

Marianne slăbeşte strânsoarea şi se uită după prietenul ei cum urcă scările. Când acesta ajunge la intrare, îi face semn cu mâna. Un fel de a-i spune „pe diseară”, poate.

*

Profesorul Rieuneau era şef la chirurgie, la Hôtel-Dieu. Le fusese profesor lui Stefan şi Boris pe vremea când încă mai aveau dreptul să-şi facă studiile de medicină la facultate. Rieuneau nu aprecia legile nedrepte ale guvernului de la Vichy; sensibil înclinat către doctrina liberală, sufletul lui era favorabil Rezistenţei. L-a primit pe fostul lui student cu amabilitate şi au mers să discute într-un loc mai adăpostit.

— Cu ce te pot ajuta? îl întrebă profesorul.

— Am un prieten, răspunse Stefan cu o mică ezitare, un

foarte bun prieten care este undeva aici.

— La ce secţie?

— Acolo unde sunt trataţi cei cărora le-a fost sfârtecat piciorul de o bombă.

— Atunci cred că e la chirurgie, răspunse profesorul. A fost operat?

— Cred că da, azi-noapte.

— Nu e în secţia mea, l-aş fi văzut la vizita de dimineaţă. O să încerc să aflu mai multe.

— Domnule profesor, ar trebui să găsim o modalitate să…

— Da, mi-am dat seama, Stefan, îl întrerupse profesorul, o să văd ce se poate face. Aşteaptă-mă în hol, mă duc să văd ce pot afla despre starea lui de sănătate.

Stefan a făcut ce i s-a spus şi a luat-o pe scări. Ajuns la parter, a recunoscut uşa cu lemnul scorojit; dincolo de ea, alte scări duc la subsol. Stefan ezită, dacă ar fi surprins, sigur i s-ar pune întrebări căror i-ar fi greu să le răspundă. Dar datoria e mai puternică decât riscul asumat şi, fără să mai stea pe gânduri, Stefan deschide uşa.

La capătul scării, culoarul părea un maţ lung care intră în măruntaiele spitalului. Pe tavan, erau cabluri încurcate care se întindeau în jurul ţevilor umede. Din zece în zece metri, câte o aplică electronică difuza o lumină palidă; ici şi colo becul era spart şi culoarul se cufunda în întuneric.

Lui Stefan puţin îi păsa de întuneric, ştia drumul. Înainte, se întâmpla să fie nevoie să vină aici. Sala pe care-o căuta se afla în dreapta lui; Stefan intră.

Rosine se odihnea pe o masă, singură în încăpere. Stefan se apropie de cearşaful pătat de sânge înnegrit. Capul, uşor oblic, trăda fractura de la baza cefei. Oare rana asta o ucisese sau celelalte, multe, pe care le vedea? Se reculese în faţa trupului ei.

Venea din partea prietenilor pentru a-i spune la revedere, venea să-i spună că nu se va şterge niciodată chipul ei din memoria noastră şi că nu vom renunţa niciodată.

„Dacă, acolo unde eşti, te întâlneşti cumva cu André, salută-l din partea mea.”

Stefan o sărută pe Rosine pe frunte şi plecă din morgă, cu inima grea.

Când se întoarse în hol, profesorul Rieuneau era deja acolo şi-

l aştepta.

— Te căutam, unde te-ai dus, Dumnezeule? Prietenul vostru e bine, chirurgii i-au cusut piciorul. Trebuie să înţelegi că nu spun că va putea merge din nou, dar va supravieţui accidentului.

Şi, deoarece Stefan, tăcut, continua să-l privească, bătrânul profesor încheie:

— Nu pot face nimic pentru el. E în permanenţă păzit de trei membri ai miliţiilor, sălbaticii ăştia nici măcar nu m-au lăsat să intru în salonul unde se află. Spune-le prietenilor tăi să nu facă încercări disperate aici, e mult prea primejdios.

Stefan îi mulţumi profesorului şi plecă imediat. Seara, se va duce la Marianne şi-i va da veştile.

Nu-i lăsară lui Enzo decât câteva zile de răgaz înainte de a-l lua de pe patul de spital pentru a-l transfera la infirmeria închisorii. A fost transportat fără nici un fel de consideraţie, de trei ori a leşinat în timpul transferului.

Soarta îi fusese pecetluită chiar înainte de încarcerare. De îndată ce îşi va reveni, va fi împuşcat în curte; deoarece trebuia să fie în stare să meargă până în faţa plutonului de execuţie, ne vom strădui să facem aşa încât să nu poată sta în curând pe picioare. Eram la începutul lunii martie 1944, se făceau auzite tot mai des zvonurile iminenţei debarcării Aliaţilor. Aici eram cu toţii siguri că din acea zi nu vor mai avea loc execuţii şi vom fi eliberaţi. Pentru a-l salva pe Enzo, trebuia să intrăm într-o cursă contra cronometru.

*

De ieri, Charles este furios. Jan a venit la el în mica gară dezafectată de la Loubers. Nostimă vizită, de fapt Jan a venit să-şi ia la revedere. Se formează o nouă brigadă de luptători mai spre centrul ţării, au nevoie de oameni cu experienţă, Jan trebuie să plece. Nu el a luat această hotărâre, astea sunt ordinele. Nu face decât să li se supună, asta-i tot.

— Dar cine dă aceste ordine? întreabă Charles, care e tot furios.

La Toulouse nu existau încă, nu luna trecută, luptători ai Rezistenţei în afara brigăzii! Se organizează o reţea nouă şi, uite, i se împuţinează echipa! Nu sunt mulţi tipi ca Jan, mulţi colegi au fost ucişi sau arestaţi, aşa că i se pare nedrept să-l lase să plece.

— Ştiu, spune Jan, dar directivele vin de sus.

Charles răspunde că nu ştie ce e aia „de sus”. În toate aceste lungi luni de zile, aici, jos, s-a dat lupta. Războiul străzilor, ei l-au inventat. E uşor pentru ceilalţi să le copieze munca.

Charles nu crede serios tot ce spune, numai că a-şi lua la revedere de la prietenul lui Jan îi provoacă mai mult rău decât ziua când i-a spus unei femei că e mai bine să se întoarcă la soţul ei.

Bineînţeles că Jan nu e deloc atât de drăguţ ca ea şi n-ar fi împărţit niciodată patul cu el, chiar dacă ar fi fost pe moarte. Dar înainte să-i fie şef, Jan i-a fost prieten, şi să-l vadă cum pleacă aşa...

— Ai timp de-o omletă? Am ouă, mârâie Charles.

— Ţine-le pentru ceilalţi, chiar trebuie să plec acum, răspunde Jan.

— Care ceilalţi? În ritmul ăsta o să rămân singur în brigadă!

— Vor veni alţii, Charles, nu-ţi fă griji. De-abia acum începe lupta, Rezistenţa se organizează şi e normal să ajutăm acolo unde putem fi de folos. Hai, spune-mi la revedere şi nu mai fi aşa de supărat.

Charles l-a însoţit pe Jan pe potecă. S-au îmbrăţişat, jurându-şi că se vor revedea într-o zi, când ţara va fi eliberată. Jan se urcă pe bicicletă şi Charles îl mai strigă o dată.

— Catherine vine cu tine?

— Da, răspunde Jan.

— Atunci îmbrăţişeaz-o din partea mea.

Jan promite cu un semn din cap, iar chipul lui Charles se luminează când îi pune o ultimă întrebare.

— Deci, din punct de vedere tehnic, de când ne-am luat la revedere nu mai eşti şeful meu?

— Din punct de vedere tehnic, nu! răspunse Jan.

— Arunci, băi prostule, dacă o să câştigăm războiul ăsta, străduiţi-vă să fiţi fericiţi, Catherine şi cu tine. Şi să ştii că eu, artificierul din Loubers, sunt ăla care ţi-am ordonat să faci asta!

Jan îl salută pe Charles aşa cum saluţi un ostaş pe care-l respecţi şi se depărtează, pe bicicletă.

Charles i-a întors salutul şi a rămas acolo, la capătul potecii către vechea gară dezafectată, până când bicicleta lui Jan a dispărut la orizont.

*

În timp ce noi crăpăm de foame în celule şi Enzo se zbate de durere la infirmeria închisorii Saint-Michel, lupta continuă pe stradă. Şi nu trece o zi fără ca duşmanul să nu aibă trenuri sabotate, piloni smulşi, macarale care cad în canal, camioane germane unde aterizează pe neaşteptate grenade.

Dar la Limoges, un trădător a informat autorităţile că într-un apartament din clădirea unde stă se întâlnesc pe ascuns nişte tineri, desigur evrei. Poliţia trece imediat la arestări. Guvernul de la Vichy hotărăşte atunci să-l trimită la faţa locului pe unul dintre cei mai buni inspectori pe care-i are.

Comisarul Gillard, având drept misiune represiunea antiteroristă, este trimis să ancheteze cu echipa sa asupra a ceea ce le-ar putea în sfârşit permite să ajungă la reţeaua Rezistenţei în sud-vest, pe care trebuie s-o distrugă cu orice preţ.

La Lyon, Gillard dăduse dovadă de mult zel, e obişnuit cu interogatoriile, doar n-o s-o lase mai uşor la Limoges. Vine la comisariat să se ocupe el însuşi de problemele care au apărut. Cu agresiuni, cu brutalitate sfârşeşte prin a afla că sunt trimise „colete” la post restant la Toulouse. De data asta ştie unde să pună momeala, şi nu-i mai rămâne decât să urmărească peştele care va veni să muşte.

A venit timpul să scape o dată pentru totdeauna de străinii ăştia care tulbură ordinea publică şi pun în discuţie autoritatea statului.

La primele ore ale dimineţii, Gillard îşi abandonează victimele de la Limoges şi, împreună cu echipa, ia trenul spre Toulouse.

24

De cum soseşte, Gillard îi îndepărtează din calea lui pe poliţiştii din Toulouse şi se izolează într-un birou de la primul etaj al comisariatului. Dacă cei de aici ar fi fost competenţi, n-ar fi fost nevoie de el, iar tinerii terorişti ar fi fost deja după gratii. Şi apoi, Gillard ştie că până şi în rândurile poliţiştilor, chiar şi la prefectură, mai sunt simpatizanţi ai Rezistenţei, chiar ei sunt uneori sursa scurgerilor de informaţii. Nu se întâmplă să fie preveniţi evreii de arestări? Dacă lucrurile n-ar sta aşa, poliţiştii

n-ar găsi, atunci când fac razii, apartamente din care au plecat ocupanţii. Gillard le reaminteşte membrilor echipei lui că trebuie să fie prudenţi, evreii şi comuniştii sunt peste tot. În ancheta pe care o duce, nu vrea să-şi asume nici un risc. După terminarea şedinţei, se organizează imediat o supraveghere a poştei.

*

În dimineaţa aceea, Sophie nu se simte deloc bine. O gripă rebelă o ţintuieşte la pat. Totuşi, trebuie să meargă cineva să recupereze pachetul sosit, ca de obicei joia, altfel prietenii ei nu vor primi solda; au de plătit chiria, trebuie să-şi mai cumpere şi de-ale gurii, strictul necesar. Se va duce Simone, o colegă nouă, venită din Belgia, în locul ei. Când intră în oficiul poştal, Simone nu-i observă pe cei doi bărbaţi care se prefac că ar completa formulare. Dar ei o reperează imediat pe fata care deschide cutia poştală nr. 27 şi ia de acolo un pachet. Simone pleacă, bărbaţii o urmăresc. Doi poliţişti cu experienţă şi o fată de şaptesprezece ani, jocul de-a v-aţi ascunselea e o formalitate. O oră mai târziu, Simone revine la Sophie cu „cumpărăturile”, ignorând faptul că astfel îi ajută pe oamenii lui Gillard să localizeze domiciliul acesteia.

Cea care ştia atât de bine să se ascundă pentru a-i urmări pe alţii, cea care bătea neobosit străzile ca să nu fie reperată, cea care ştia, mai bine ca noi, să afle programele, deplasările, contactele, cele mai mici detalii din viaţa celor pe care-i fila, habar nu are că cei doi bărbaţi o pândesc în faţa ferestrelor ei şi că, de acum înainte, ea este cea urmărită. Şoarecii şi pisicile au inversat rolurile.

Chiar în după-amiaza aceea, Marianne vine să vadă cum se mai simte Sophie. Seara, când pleacă, bărbaţii lui Gillard o urmăresc şi pe ea.

*

Şi-au dat întâlnire lângă Canal du Midi. Stefan o aşteaptă pe o bancă. Marianne ezită, apoi îi zâmbeşte de departe. Şi el se ridică şi o salută. Câţiva paşi încă, şi va fi în braţele lui. De ieri, viaţa lor nu mai e chiar la fel. Rosine şi Marius au murit, şi nimic nu-i poate face să nu se mai gândească la asta, dar Marianne nu mai e singură. Poţi iubi atât de intens la şaptesprezece ani, poţi

iubi într-atât încât să uiţi de foame, poţi iubi şi uita că nu mai departe de ieri ţi-era frică. Dar, de ieri, viaţa nu mai e la fel, pentru că de acum înainte Marianne se gândeşte la cineva.

Aşezaţi unul lângă altul, pe banca asta de lângă Pont des Demoiselles, Marianne şi Stefan se sărută, şi nimic şi nimeni nu le poate fura aceste minute de fericire. Timpul trece şi se anunţă ora camuflajului. Trebuie să se despartă. Mâine se vor întâlni iarăşi, la fel toate serile următoare. Şi toate serile următoare, oamenii comisarului Gillard, de-a lungul Canal du Midi, îi vor spiona pe aceşti adolescenţi care se iubesc în plin război.

A doua zi, Marianne se întâlneşte cu Damira. Când se despart, Damira e urmărită. În ziua următoare sau mai târziu? Damira se întâlneşte cu Osna, Osna are întâlnire cu André. În câteva zile, oamenii lui Gillard au aflat unde stau aproape toţi membrii brigăzii. Toţi sunt prinşi în menghină.

Nici nu aveam douăzeci de ani, puţin peste douăzeci unii dintre noi şi mai aveam încă multe de învăţat ca să ducem lupta fără să fim reperaţi, lucruri pe care detectivii poliţiei guvernului de la Vichy le ştiau de mult.

*

Laţul se strânge, comisarul Gillard şi-a adunat toţi oamenii în biroul pe care l-a ocupat la comisariatul din Toulouse. Pentru a trece la arestări vor avea însă nevoie de întăriri de la poliţiştii din brigada 8. La etaj, un inspector nu a scăpat nici un detaliu din tot ce se întâmplă. Pleacă discret din birou şi se duce la poşta centrală. La ghişeu, îi cere operatoarei un număr de la Lyon. I se face legătura şi e invitat într-o cabină.

Se uită prin uşa cu geam, angajata poştei discută cu o colegă, totul e sigur.

Persoana de la capătul firului nu vorbeşte, ascultă veştile îngrozitoare. În două zile brigada 35 Marc Langer va fi în întregime arestată. Informaţia e sigură, trebuie toţi preveniţi cât mai repede. Inspectorul închide telefonul şi se roagă să fie luate măsuri.

Într-un apartament din Lyon, un locotenent al Rezistenţei Franceze pune receptorul în furcă.

— Cine era? îl întreabă comandantul.

— O persoană de contact de la Toulouse.

— Ce-a spus?

— Ne-a informat că băieţii din brigada 35 vor fi prinşi peste două zile.

— Miliţiile?

— Nu, sticleţi trimişi special de la Vichy.

— Atunci n-au nici o şansă.

— Putem să-i anunţăm; mai avem timp.

— Poate că da, dar n-o vom face, răspunde comandantul.

— De ce?

— Pentru că războiul nu va mai dura mult. Germanii au pierdut două sute de mii de oameni la Stalingrad, se spune că alţi o sută de mii sunt prizonieri la ruşi, mii de ofiţeri printre ei şi vreo douăzeci de generali. Armata germană e în derută pe fronturile de est şi, fie că va veni la vest sau la sud, debarcarea Aliaţilor va avea loc foarte curând. Ştim că Londra se pregăteşte pentru asta.

— Da, sunt şi eu la curent cu toate acestea, dar ce legătură au cu tinerii din brigada Marc Langer?

— E de acuma o chestiune de bun simţ politic. Cei despre care vorbim sunt toţi unguri, spanioli, italieni, polonezi, în fine, nu mai înşir toate naţiile; toţi sau aproape toţi sunt străini. Când Franţa va fi eliberată, e de preferat ca Istoria să menţioneze că pentru ea s-au bătut francezii.

— Şi atunci îi lăsăm aşa, de izbelişte? se revoltă bărbatul, gândindu-se la toţi adolescenţii aceia care au luptat încă de la început.

— Nimic nu ne spune că vor fi neapărat omorâţi…

Şi, în faţa privirii dezgustate a locotenentului său, acest comandant din Rezistenţa Franceză oftează şi încheie:

— Uite ce e. Peste puţin timp, ţara va trebui să-şi revină din acest război şi va trebui s-o facă cu fruntea sus, va trebui ca populaţia să se strângă în jurul unui singur şef şi acesta va fi de Gaulle. Victoria trebuie să fie a noastră. E trist, sunt de acord, dar Franţa va avea nevoie ca eroii ei să fie francezi, nu străini!

*

În mica lui gară de la Loubers, Charles era dezgustat. La începutul săptămânii fusese anunţat că brigada nu va mai primi bani. Nu vor mai fi nici pachete cu arme. Legăturile cu reţelele Rezistenţei care se organizaseră în teritoriu erau întrerupte.

Motivul era atacul de la cinematograful Variétés. Presa nu menţionase că victimele sunt membri ai Rezistenţei. Pentru opinia publică, Marius şi Rosine erau civili, doi puşti victime ale unui atentat laş, şi nimănui nu-i păsa că cel de-al treilea copil-erou suferea pe un pat din infirmeria închisorii Saint-Michel. I se spusese lui Charles că asemenea acţiuni atrăgeau oprobriul asupra întregii mişcări a Rezistenţei şi că aceasta prefera să taie toate punţile.

Acest abandon avea pentru el gustul trădării. În seara aceea, discutând cu Robert, care preluase conducerea brigăzii după plecarea lui Jan, Charles îşi exprima toată indignarea lui. Cum puteau fi abandonaţi aşa, cum li se putea întoarce spatele, lor, care fuseseră acolo încă de la început? Robert nu prea ştia ce să spună, îl iubea pe Charles ca pe un frate, şi îl linişti în privinţa unui aspect care-l preocupa probabil cel mai mult şi care-l durea cel mai mult.

— Charles, nimeni nu se lasă păcălit de ceea ce scrie în ziare. Toţi ştiu ce s-a petrecut cu adevărat la cinematograful Variétés, cine şi-a pierdut viaţa acolo.

— Şi cu ce preţ! mormăi Charles.

— Preţul libertăţii, răspunse Robert, şi toată lumea din oraş ştie asta.

Puţin mai târziu sosi şi Marc. Charles ridică din umeri când îl văzu şi ieşi să se plimbe puţin în grădina din spatele casei. Lovind o movilă de pământ, Charles îşi zise că Jacques s-o fi înşelat, eram la sfârşitul lunii martie 1944 şi primăvara tot nu venise.

*

Comisarul Gillard şi adjunctul său, Sirinelli, şi-au adunat toţi oamenii. La primul etaj al comisariatului se fac pregătiri. Astăzi vor trece la arestări. S-a dat cuvântul de ordine, linişte absolută, trebuie mare grijă ca nimeni să nu-i poată anunţa pe cei care, peste câteva ore, vor cădea în plasa lor. Totuşi, din biroul vecin, un tânăr ofiţer de poliţie aude ce se spune dincolo de perete. El se ocupă de cei de drept comun; războiul nu a eliminat răufăcătorii şi cineva trebuie să se ocupe şi de asta. Dar comisarul Esparbié nu a săltat niciodată partizani, ba chiar dimpotrivă. Când se pregăteşte ceva, îi anunţă, în felul ăsta face

el parte din Rezistenţă.

Nu va reuşi uşor şi vor fi multe riscuri ca să-i anunţe, termenul e foarte scurt; Esparbié nu e singur, are complice un coleg. Tânărul comisar pleacă să-l caute.

— Fugi repede la trezoreria principală. La ghişeul „Pensii”, ceri să vorbeşti cu Madeleine, îi spui că prietenul ei Stefan trebuie să plece imediat în excursie.

Esparbié i-a încredinţat această misiune colegului pentru că el se duce la o altă întâlnire. Cu maşina, ajunge în jumătate de oră la Loubers. Acolo trebuie să discute cu un prieten; i-a văzut fişa de evidenţă într-un dosar, ar fi fost mai bine să nu se afle acolo.

La prânz, Madeleine pleacă de la trezoreria principală şi se duce să-l caute pe Stefan, dar, deşi merge peste tot pe unde l-ar putea găsi, nu dă de el. Când ajunge acasă, poliţiştii sunt deja acolo. Nu ştiu nimic despre ea, decât că Stefan vine s-o vadă aproape în fiecare zi. În timp ce poliţiştii efectuează percheziţia, Madeleine, profitând de o clipă de neatenţie, scrie repede ceva pe un bileţel pe care îl ascunde într-o cutie de chibrituri. Apoi spune că-i e rău şi întreabă dacă se poate duce la fereastră să ia puţin aer…

L-a văzut jos pe unul dintre prietenii ei, un băcan italian care o cunoaşte foarte bine. O cutie de chibrituri îi cade la picioare. Giovanni o ia, se uită în sus, îi zâmbeşte lui Madeleine. Trebuie să închidă magazinul! Clientului care se miră de graba lui, Giovanni îi răspunde că, oricum, de multă vreme nici nu are ce vinde. După ce trage oblonul se suie pe bicicletă şi pleacă să prevină pe cine trebuie.

Chiar atunci, Charles îl conduce pe Esparbié. Nici nu a plecat bine, că îşi face valiza şi, cu inima îndurerată, încuie ultima dată uşa gării lui dezafectate. Înainte de a învârti cheia în broască, aruncă o ultimă privire încăperii. Pe reşou, o tigaie care-i aminteşte de o cină când una din omletele lui era cât pe ce să declanşeze o catastrofă, în seara aia toţi prietenii erau acolo. Era una din zilele acelea îngrozitoare, dar parcă vremurile erau mai bune atunci decât astăzi.

Pe bicicleta lui nostimă, Charles pedalează cât poate de repede. Trebuie să meargă pe la mulţi prieteni. Orele trec, prietenii lui sunt în primejdie.

Prevenit de băcanul italian, Stefan a şi plecat. Nu va avea

timp să-i spună la revedere Mariannei, nici să se ducă s-o îmbrăţişeze pe prietena lui, Madeleine, cea al cărei curaj îi va salva viaţa, deşi şi-a pus-o pe-a ei în primejdie.

Charles se întâlneşte cu Marc la o cafenea. Îi spune toată povestea şi îi ordonă să plece imediat la luptătorii din *maquis* de la Montauban.

— Du-te cu Damira, o să vă primească în brigăzile lor.

Înainte de a se despărţi îi încredinţează un plic.

— Ai mare grijă. Am notat majoritatea acţiunilor noastre în acest jurnal de bord, spune Charles, îl vei da din partea mea celor cu care te întâlneşti acolo.

— Nu e primejdios să păstrăm astfel de documente?

— Ba da, dar dacă murim toţi, să ştie cineva într-o zi ce-am făcut. Sunt de acord să fiu omorât, dar nu să dispar.

Cei doi prieteni se despart, Marc trebuie s-o găsească repede pe Damira. Trenul lor pleacă seara.

*

Charles ascunsese câteva arme pe strada Dalmatie, altele puţin mai departe, într-o biserică. Trebuie să încerce să salveze ce se mai poate salva. Când ajunge aproape de prima ascunzătoare observă, la intersecţie, doi bărbaţi, unul citeşte un ziar.

„La dracu, am încurcat-o”, se gândeşte el.

Mai rămâne biserica, dar când se apropie de ea, apare un Citroën negru, din el coboară patru bărbaţi în negru care se năpustesc asupra lui. Charles se zbate cum poate, lupta e inegală, plouă cu lovituri. Charles scuipă sânge, se clatină, oamenii lui Gillard îl doboară; e urcat în maşină.

*

Se lasă înserarea, Sophie se întoarce acasă. La capătul străzii o pândesc doi indivizi. Îi observă, se întoarce, dar deja înaintează spre ea alţi doi. Unul îşi deschide haina, scoate un revolver şi ţinteşte spre ea. Sophie nu are cum să scape, zâmbeşte şi refuză să ridice mâinile.

*

Marianne serveşte în seara asta la masă cu mama ei o ciorbă de cartofi. Nu e cine ştie ce, dar oricum până mâine va uita de foame. Cineva bate cu putere la uşă. Fata tresare, a recunoscut felul acesta de lovitură şi nu-şi face nici o iluzie despre vizitatori. Mama ei o priveşte cu îngrijorare.

— Stai pe loc, pe mine mă caută, spune Marianne şi se ridică. Înconjoară masa, o strânge la piept pe mama ei.

— Orice ai auzi, să ştii, mamă, că nu regret nimic din ce-am făcut. Am acţionat pentru o cauză dreaptă.

Mama Mariannei se uită fix la fiica ei, o mângâie pe obraz, ca şi cum acest ultim gest de tandreţe ar ajuta-o să oprească lacrimile.

— Orice mi s-ar spune, draga mea, eşti fiica mea şi sunt mândră de tine.

Uşa se zgâlţâie din cauza loviturilor, Marianne o sărută ultima dată pe mama ei şi se duce să deschidă.

*

E o seară cu vreme blândă; Osna stă la fereastră, fumează o ţigară. Pe stradă apare o maşină care parchează chiar în faţa casei ei. Coboară din ea patru bărbaţi în pardesie. Osna a înţeles. Cât urcă ei scările, ar avea timp să se ascundă, dar e atât de obosită, după toate aceste luni de clandestinitate. Şi pe urmă, unde să se ascundă? Aşa că Osna închide fereastra. Se duce la spălător, îşi dă cu puţină apă pe faţă.

„A venit momentul”, şopteşte ea.

Şi, deja, aude paşi pe scări.

*

Ceasul de pe peron arată ora şapte şi douăzeci şi cinci. Damira e nervoasă, se apleacă sperând să vadă trenul venind, trenul care-i va duce departe de locul ăsta.

— Are întârziere, nu?

— Nu, răspunde calm Marc, soseşte în cinci minute.

— Ştii ceva despre ceilalţi?

— Nu, dar nu-mi fac multe griji pentru Charles.

— Mie mi-e frică pentru Osna, Sophie şi Marianne.

Marc ştie că nici un cuvânt n-o poate linişti pe fata pe care-o iubeşte. O ia în braţe şi-o sărută.

— Nu te mai îngrijora, sunt sigur că au fost anunţate la timp. Ca şi noi.

— Şi dacă ne arestează?

— Noi, cel puţin, vom fi împreună. Dar n-o să ne aresteze.

— Nu mă gândeam la asta, ci la jurnalul de bord al lui Charles, îl ai la tine, nu?

— A!

Damira îl priveşte pe Marc şi-i zâmbeşte cu drag.

— Îmi pare rău, nu asta voiam să spun, mi-e atât de frică, încât vorbesc aiurea.

De departe, se vede botul locomotivei la curbă.

— Vezi, totul o să fie în regulă, spune Marc.

— Până când?

— Într-o zi o să vină primăvara, o să vezi, Damira.

Garnitura trece prin faţa lor, roţile locomotivei se blochează, sar câteva jerbe de scântei, iar trenul se imobilizează în scrâşnetul frânelor.

— Crezi c-o să mă mai iubeşti şi când se termină războiul? întreabă Marc.

— Cine ţi-a zis că te iubesc? răspunde Damira, zâmbind maliţios.

Şi, în timp ce-l trage pe Marc spre treapta vagonului, o mână o loveşte greu pe umăr.

Marc e trântit la pământ, doi bărbaţi îi pun cătuşele. Damira se zbate, o palmă puternică o proiectează înspre vagon. Faţa i se zdrobeşte de placa de metal pe care e scrisă ruta trenului. Înainte de a leşina, citeşte, cu litere mari „Montauban”.

La comisariat, poliţiştii găsesc la ea plicul pe care Charles i-l încredinţase lui Marc.

*

Aproape toată brigada a căzut în mâinile poliţiei, în acest 4 aprilie 1944. Unii au scăpat. Catherine şi Jan nu au fost prinşi în năvod. De asemenea, poliţiştii nu l-au găsit pe Alonso. Cât despre Émile, a plecat chiar la timp.

În acea seară de 4 aprilie 1944, Gillard şi adjunctul lui Sirinelli ciocnesc o cupă de şampanie. Se bucură împreună cu poliţiştii, colegii lor, că au pus capăt activităţilor unei bande de tineri „terorişti”.

Mulţumită muncii lor, aceşti străini care făceau rău Franţei îşi vor petrece restul vieţii după gratii. „Deşi…! adăugă el răsfoind jurnalul de bord al lui Charles, cu ce găsim aici ca piese la dosar, putem fi siguri că străinii ăştia nu mai au multe zile până să fie împuşcaţi”.

În timp ce erau torturaţi Marianne, Sophie, Osna şi toţi cei care fuseseră arestaţi în ziua aceea, omul care, prin tăcerea lui îi trădase, cel care hotărâse că, din motive politice, nu trebuiau transmise mai departe informaţiile comunicate de membri ai Rezistenţei care lucrau la prefectură, acel om îşi pregătea intrarea în statul major al Eliberării.

Când a aflat, a doua zi, că brigada 35 Marc Langer, care ţinea de MOI, fusese aproape în totalitate distrusă, a dat din umeri şi şi-a scuturat un fir de praf de pe haină; chiar în locul unde, câteva luni mai târziu, va fi prinsă Legiunea de Onoare. Astăzi e comandant în Forţele Franceze ale Ministerului de Interne, în curând va deveni colonel.

Cât despre comisarul Gillard, el a fost felicitat de autorităţi, iar la terminarea războiului i s-a încredinţat conducerea brigăzii antidrog. Acolo şi-a încheiat liniştit cariera.

25

Am mai spus, noi n-am renunţat niciodată. Deja, cei puţini, care au scăpat, se organizează. Li s-au adăugat câţiva colegi din Grenoble. Aflat de acum la conducere, Urman nu va da răgaz duşmanului şi acţiunile vor fi reluate săptămâna următoare.

*

Era de mult întuneric. Claude dormea, ca mai toţi dintre noi; eu încercam să zăresc stele pe cer, dincolo de gratii.

În liniştea aceea, am auzit suspinele unui coleg. M-am apropiat de el.

— De ce plângi?

— Fratele meu, ştii, nu putea ucide, niciodată n-a putut ridica o armă împotriva unui om, nici măcar un nemernic din miliţii.

Simţeam la Samuel un amestec ciudat de înţelepciune şi

furie. Până să-l întâlnesc, credeam că aceste două sentimente sunt ireconciliabile.

Samuel îşi trece palma peste faţă, ştergându-şi lacrimile, dezvăluie paloarea obrajilor slabi. Ochii i s-au dus în fundul orbitelor, ai spune că mai sunt acolo printr-o minune, nu mai e nici un muşchi pe faţa lui, nu e decât piele transparentă prin care se vede osul.

— Totul s-a petrecut demult de tot, reia cu un murmur abia auzit. Îţi dai seama, atunci nu eram decât cinci. Cinci care luptam, în tot oraşul, împreună nu aveam o sută de ani. Eu n-am tras decât o dată, de foarte aproape, dar era o canalie, unul din ăia care denunţau, violau, torturau. Dar fratele meu nu era în stare să facă rău, nici măcar unora ca ăştia.

Samuel a început să râdă, şi din pieptul lui ros de tuberculoză se tot auzeau hârâieli. Avea o voce ciudată, uneori cu timbru de bărbat, alteori cu o limpezime de copil. Avea douăzeci de ani.

— N-ar trebui să-ţi povestesc, ştiu, asta îmi redeschide rănile, dar când vorbesc despre el, parcă-l aduc din nou la viaţă, nu crezi?

Habar n-aveam, dar am încuviinţat din cap. Ce importanţă avea ce voia să-mi spună, colegul de celulă simţea nevoia să fie ascultat. Nu erau stele pe cer şi mi-era prea foame ca să pot dormi.

— Era la început, fratele meu avea o inimă de înger, o figură de puşti. Credea în bine şi-n rău. Ştii, de la început mi-am dat seama c-o s-o încurce. Cu un suflet atât de curat, nu poţi să intri în război. Iar el, el avea un suflet atât de frumos, că strălucea peste murdăria uzinelor, peste mizeria din închisori; lumina drumurile din zori, când pleci la serviciu şi ai căldura patului încă lipită de spinare.

Lui nu puteai să-i ceri să omoare. Ţi-am spus, nu? Atenţie, era curajos fratele meu, nu renunţa niciodată să plece în acţiune, dar întotdeauna fără armă. „La ce mi-ar servi dacă tot nu ştiu să trag?” spunea el, râzând de mine. Sufletul lui bun îl împiedica să ochească, o inimă mare, uite-atât, îţi spun, zicea Samuel îndepărtând braţele. Se ducea cu mâinile goale, liniştit, la luptă, sigur de victorie.

Ni se ceruse să sabotăm o bandă de montaj într-o uzină de prin partea locului. Se fabricau acolo cartuşe. Fratele meu a spus că trebuia s-o facem, pentru el era logic, câte cartuşe nu mai puteau fi fabricate, tot atâtea vieţi salvate.

Ne-am informat împreună. Nu ne despărţeam niciodată. Avea paisprezece ani, aşa că trebuia să am grijă de el. Dar adevărul e, cred, că în tot acest timp, el a fost cel care a avut grijă de mine.

Avea nişte mâini talentate, să-l fi văzut cu creionul între degete, era în stare să deseneze totul, orice. Cu două linii de cărbune, îţi făcea un portret pe care mama ta l-ar fi agăţat pe peretele sufrageriei. Deci, cocoţat pe zidul care împrejmuia fabrica, în miezul nopţii, a desenat toată uzina, a colorat fiecare clădire, care creştea pe foaia lui de hârtie cum iese grâul din pământ. Eu ţineam de şase şi aşteptam jos. Şi dintr-o dată, a început să râdă, aşa, în mijlocul nopţii; un râs plin, limpede, un râs pe care-l voi purta întotdeauna cu mine, până în mormânt, când tuberculoza mă va fi doborât. Fratele meu râdea pentru că desenase un omuleţ în mijlocul uzinei, un tip cu picioarele crăcănate, aşa cum era directorul şcolii lui.

După ce şi-a terminat desenul, a sărit de pe zid şi mi-a spus „Vino, am terminat, gata”. Vezi, aşa era el; dacă ar fi trecut jandarmii pe-acolo, desigur că ajungeam la închisoare, dar lui puţin îi păsa; el se uita la planul uzinei, cu omuleţul crăcănat şi râdea cât putea; şi, crede-mă, îţi jur, râsul ăsta umplea noaptea.

Altădată, el era la şcoală, m-am dus iar în recunoaştere pe la uzină. Stăteam prin curte, încercând să nu fiu observat, când a venit un muncitor înspre mine. Mi-a spus că dacă venisem pentru angajare trebuia să mă duc pe aleea care trecea pe lângă transformatoare, cele pe care mi le arăta cu degetul; şi pentru că a adăugat, „camarade”, am înţeles mesajul.

La întoarcere, i-am povestit totul fratelui meu, care a completat planul. De data asta, privind desenul terminat, nu mai râdea, chiar când îi arătam omuleţul cu picioare arcuite.

Samuel s-a oprit, să-şi tragă puţin sufletul. Aveam un chiştoc în buzunar, l-am aprins, dar nu i-am propus să-l împărţim, din cauză că tuşea. M-a lăsat să savurez primul fum, apoi a continuat povestea, cu vocea cu intonaţii diferite, după cum protagonistul relatărilor lui era el sau fratele lui.

— Zece zile mai târziu, prietena mea Louise a venit de la gară cu o cutie de carton pe care o strângea sub braţ. În cutie erau douăsprezece grenade. Dumnezeu ştie cum le-a găsit.

Ştii, nu primeam armament cu paraşuta, eram singuri, atât de singuri. Louise era o fată foarte curajoasă, mi se cam aprinseseră călcâiele după ea, şi ea mă plăcea. Uneori ne duceam să ne

iubim pe la gara de triaj şi trebuia să iubeşti foarte tare ca să nu-ţi pese de decor, dar oricum, nu aveam niciodată timp. În ziua următoare celei în care Louise a venit cu pachetul, porneam la acţiune; era o noapte rece şi întunecată, ca asta, în fine, diferită, pentru că fratele meu era în viaţă. Louise ne-a însoţit până la uzină. Aveam două revolvere, furate de la nişte poliţişti pe care-i pocnisem, pe rând, pe o străduţă. Fratele meu nu voia armă, şi aveam amândouă pistoalele în sacoşa bicicletei mele.

Trebuie să-ţi spun ce mi se întâmplă, pentru că n-o să crezi, chiar dacă-ţi jur, aici, în faţa ta. Mergem, bicicleta saltă pe pavaj şi, în spate, aud un bărbat care-mi spune „Domnule, v-a căzut ceva”. Nu prea aveam chef să-i dau atenţie, dar un tip care continuă să meargă arunci când i se spune că a pierdut ceva e suspect. Am pus piciorul jos şi m-am întors. Pe trotuar, de-a lungul zidului uzinei, muncitorii se întorc de la lucru, cu genţile pe umăr. Merg în grupuri de câte trei, pentru că nu e destul de lat trotuarul. Trebuie să înţelegi că toată uzina e pe stradă. Şi văd, la treizeci de metri mai încolo, revolverul meu, căzut din sacoşă, revolverul care străluceşte pe caldarâm. Îmi sprijin bicicleta de zid şi mă îndrept spre bărbatul care se apleacă, ia arma ca şi cum ar fi vorba despre o batistă. Apoi mă salută şi se alătură colegilor care-l aşteaptă, urându-mi o seară bună. În seara asta, se întoarce acasă, la soţia lui şi la masa pe care poate i-a pregătit-o. Eu mă urc iar pe bicicletă, cu arma în haină, şi pedalez ca să-l ajung din urmă pe fratele meu. Îţi poţi închipui? Ce-ai fi făcut dacă ţi-ai fi pierdut arma în acţiune şi cineva ţi-ar fi dat-o înapoi?

Nu i-am spus nimic lui Samuel ca să nu-l întrerup, dar mi-au apărut imediat din amintiri privirea unui ofiţer german, cu braţele desfăcute în cruce, lângă un pişoar, şi, de asemenea, cea a lui Robert şi a prietenului meu Boris.

În faţa noastră uzina de cartuşe se profila de parcă era desenată cu tuşul în noapte. Am mers de-a lungul zidului exterior. Fratele meu l-a escaladat, îşi sprijinea picioarele în pietrele rugoase de parcă erau nişte trepte, înainte de a sări pe partea cealaltă, mi-a zâmbit şi mi-a spus că nu i se putea întâmpla nimic, că ne iubea pe Louise şi pe mine. M-am căţărat şi eu, şi ne-am întâlnit, aşa cum aranjasem, în spatele unui pilon pe care-l desenase în plan. Auzeam în spate cum se ciocneau

grenadele unele de altele.

Trebuie să fim atenţi la paznic. Doarme departe de clădirea căreia o să-i dăm foc şi explozia o să-l scoată din ghereta lui la timp ca să nu rişte nimic, dar noi, ce riscăm noi dacă ne vede?

Fratele meu se strecoară deja, înaintează în ploaia măruntă, merg după el, până când drumurile noastre se despart; el se ocupă de depozit, eu de atelier şi de birouri. Am în minte planul lui şi nu mi-e frică de întunericul nopţii. Intru în clădire, merg de-a lungul benzii de montaj şi urc pe scările podului care duce la birouri. Uşa e închisă cu un cârlig de fier, încuiat bine cu un lacăt; şi ce dacă, geamurile se pot sparge. Iau două grenade, le trag inelele şi le lansez, câte una cu fiecare mână. Geamurile se sparg chiar când mă ghemuiesc, suflul vine până la mine. Sunt proiectat şi cad ca răstignit. Ameţit, cu timpanele vâjâind, cu tencuială în gură, cu plămânii afumaţi, scuip tot ce pot. Încerc să mă ridic, mi-a luat foc cămaşa, o să ard de viu. Aud alte explozii, departe, de la depozite. Trebuie să-mi termin şi eu treaba.

Mă rostogolesc pe scările de fier şi aterizez în faţa unei ferestre. Cerul s-a înroşit de acţiunea fratelui meu, alte clădiri se luminează şi ele, pe rând, pe măsură ce exploziile le aprind în noapte. Caut în sacul de pe umăr, trag inelele şi arunc grenadele una câte una, fugind prin fum spre ieşire.

Deflagraţiile vin una după alta în spatele meu, la fiecare dintre ele tot corpul mi se clatină. Sunt atâtea flăcări de parcă e zi, şi uneori lumina se ascunde şi lasă locul întunericului celui mai adânc. Mă lasă ochii, lacrimile care-mi curg sunt fierbinţi.

Vreau să trăiesc, să scap din infern, să ies de aici. Vreau să-mi văd fratele, să-l strâng la piept, să-i spun că totul a fost un coşmar absurd; că la trezire am găsit vieţile noastre, aşa, din întâmplare, în cufărul unde îmi aşeza mama lucrurile. Aceste două vieţi, a mea, a lui, cele când ne duceam să furăm bomboane la băcanul din colţ, cele când mama ne aştepta la întoarcerea de la şcoală, cele când ne asculta la lecţii; chiar înainte ca ei să vină să ne fure vieţile.

În faţa mea tocmai s-a prăbuşit o bârnă de lemn, e în flăcări şi nu pot trece de ea. E o căldură îngrozitoare, dar afară fratele meu aşteaptă, ştiu, nu pleacă fără mine. Atunci iau flăcările în mâini şi dau la o parte bârna.

Muşcătura focului, poţi să ţi-o închipui atât timp cât n-a pus stăpânire pe tine. Ştii, am urlat, ca un câine bătut, am urlat de moarte, dar vreau să trăiesc, ţi-am spus; aşa că îmi continui

drumul în mijlocul rugului aprins, rugându-mă să mi se taie încheieturile ca să nu mai simt durerea. Şi, în fine, în faţa mea apare curtea interioară, aşa cum a desenat-o fratele meu. Puţin mai departe, văd scara pe care a sprijinit-o deja pe perete. „Chiar mă întrebam ce faci, ştii?” îmi spune când vede mutra mea neagră, parcă eram un cărbunar. Şi adaugă „Nu arăţi prea bine”. Mă pune să urc eu primul, pentru că sunt rănit. Urc cum pot, sprijinindu-mă în coate, palmele mă dor prea tare. Sus, mă întorc şi-l strig, îi spun că e rândul lui, nu trebuie să mai întârzie.

Din nou, Samuel tace. Ca pentru a aduna forţa necesară ca să-şi termine povestea. Apoi desface pumnii ca să-i văd palmele; arată ca ale unui om care nu a făcut decât să muncească pământul toată viaţa lui, un om de o sută de ani; Samuel nu are decât douăzeci.

— Fratele meu e acolo, în curte, dar la strigătul meu răspunde vocea altui om. Paznicul uzinei pune puşca la ochi şi ochi şi urlă „Stai, stai că trag”. Îmi scot revolverul din sac, uit de durerea din palme, şi ochesc; dar fratele meu strigă şi el „Nu, nu face asta!”. Mă uit la el şi arma îmi alunecă printre degete. Când cade, el zâmbeşte şi o ridică, liniştit parcă de faptul că nu mai pot face rău nimănui. Ţi-am spus, are inima unui înger. Cu mâinile goale, se întoarce către paznic şi-i zâmbeşte. „Nu trage, îi spune, nu trage, e Rezistenţa”. A vorbit ca pentru a-l linişti, pe omuleţul ăsta rotofei, cu puşca îndreptată asupra lui, ca pentru a-i spune că nu-i vrea răul.

Fratele meu adaugă: „După război o să-ţi construiască altă uzină, nouă-nouţă, va fi şi mai frumoasă şi-o s-o păzeşti cu şi mai mult drag.” Apoi se întoarce şi pune piciorul pe prima treaptă. Bărbatul rotofei strigă iar „Stai, stai că trag”, dar fratele meu urcă mai departe spre cer. Paznicul apasă pe trăgaci.

Am văzut cum îi explodează pieptul, cum îi încremeneşte privirea. Mi-a zâmbit, iar buzele lui pline de sânge au murmurat „Fugi, te iubesc”. Corpul i-a căzut pe spate.

Eram acolo, pe zid, el era jos, într-o baltă de sânge care se mărea sub el, roşie de toată dragostea care îl părăsea.

Samuel n-a mai spus nimic toată noaptea. Când a terminat povestea, m-am dus să mă culc lângă Claude, care a mârâit un pic pentru că-l trezisem.

De pe rogojina mea am văzut dincolo de gratii câteva stele

care în sfârşit străluceau pe cer. Nu cred în Dumnezeu, dar în seara aceea îmi imaginam că pe una dintre stele scânteia sufletul fratelui lui Samuel.

26

Soarele de mai ne încălzeşte celula. În mijlocul zilei, gratiile cu lucarne trasează trei cărări negre pe podea. Când bate vântul, ajunge până la noi mirosul de tei.

— Se pare că prietenii noştri au recuperat o maşină.

Este Etienne, vocea lui rupe tăcerea. Pe Etienne l-am cunoscut aici, a intrat în brigadă câteva zile după ce am fost arestaţi Claude şi cu mine; a căzut, ca şi ceilalţi, în laţul comisarului Gillard. Şi cât vorbeşte el, încerc să mă imaginez afară, într-o altă viaţă decât a mea. Aud trecătorii cum merg cu paşi uşori de libertate, neştiind că la câţiva metri de ei, dincolo de un zid dublu, noi suntem captivi şi ne aşteptăm moartea. Etienne fredonează ca să mai uităm de griji. Şi apoi e detenţia, faptul că eşti închis; e ca un şarpe care se tot strânge în jurul nostru. Muşcătura nu doare, însă otrava lui se împrăştie. Şi atunci, cuvintele pe care le intonează prietenul nostru ne readuc în prezent; nu, nu suntem singuri, suntem aici toţi, împreună.

Etienne stă pe jos, rezemat de perete, vocea lui fragilă e blândă, e aproape vocea unui copil care spune o poveste, cea a unui puşti curajos care îi fredonează Speranţei:

Pe colina aia, nu erau fete
Nici băieţi frumoşi şi nici tipi duri cu bani
A, ce departe era Moulin de la Galette
Şi Moulin de Paname, care e regele ţinutului.

Cât sânge-a mai băut, această culme,
Sânge de ţăran, sânge de muncitor,
Căci răii care-aduc război în lume
Nu pier defel, numai nevinovaţii mor.

Vocea lui Jacques i se alătură lui Etienne; şi mâinile colegilor care băteau în rogojini continuă, dar acum în ritmul refrenului:

Colina Roşie, aşa au botezat-o-n zorii zilei

Când toţi care au urcat, s-au prăvălit în gol
Azi sunt struguri acolo, cresc roadele viei
De bei din vinul ăsta, e sângele prietenilor.

În celula vecină aud accentul lui Charles şi al lui Boris, care încep şi ei să cânte. Claude, care scria ceva pe o foaie de hârtie, îşi lasă creionul jos şi fredonează şi el. Ba chiar se ridică pentru a cânta cu ceilalţi.

Distracţie nu era, acolo, pe colină,
Ca la Montmartre cu şampanie-n valuri.
Lăsaseră băieţii iubite fără de prihană,
Şi suspinau din greu pe-a râpei maluri.

Cât sânge-a mai băut, această culme
Sânge de ţăran, sânge de muncitor,
Căci răii care-aduc război în lume
Nu pier defel, numai nevinovaţii mor.

Colina Roşie, aşa au botezat-o-n zorii zilei
Când toţi care au urcat s-au prăvălit în gol
Azi sunt struguri acolo, cresc roadele viei
De bei din vinul ăsta, e sângele prietenilor.

În spatele meu, încep şi spaniolii, nu ştiu cuvintele, dar fredonează cu noi. În curând tot etajul cântă la unison *Colina Roşie.* Acum suntem vreo sută care cântăm:

Pe deal a re-nceput culesul viilor,
Se aud iar cântece şi viori.
Fete şi băieţi, cu drag îşi spun acolo
Cuvinte de iubire, care-ţi dau fiori.

Îşi pot imagina în nebuneştile-mbrăţişări,
Că-n locul ăsta unde se sărută,
Am auzit în noapte gemete
Şi am văzut băieţi cu ţeasta spartă?

Colina Roşie, aşa au botezat-o-n zorii zilei
Când toţi care au urcat s-au prăvălit în gol
Azi sunt struguri acolo, cresc roadele viei

De bei din vinul ăsta, e sângele prietenilor.

Etienne avea dreptate, să ştii, nu suntem singuri, ci aici toţi, împreună. Se face din nou linişte şi e noapte la fereastră. Fiecare se întoarce la tristeţea lui, la spaimele lui. În curând va trebui să ieşim pe pasarelă, să ne scoatem hainele, mai puţin izmenele, pentru că de acum încolo, mulţumită câtorva prieteni spanioli, avem dreptul de a le păstra pe noi.

*

E din nou ziuă. Ne-am îmbrăcat şi aşteptăm masa. Pe pasarelă, doi deţinuţi care sunt de serviciu cu masa duc oala, punând mâncarea în gamelele care li se întind. Intrăm înapoi în celule, uşile se închid, luând sfârşit şi concertul lacătelor. Fiecare se izolează, toţi se lasă în voia singurătăţii lor, încălzindu-şi mâinile pe castronul de metal. Buzele se apropie de fiertură şi suflă în lichidul indigest. Bem cu înghiţituri mici ziua care vine.

Ieri, când cântam, lipsea o voce la apel. Enzo este la infirmerie.

— Stăm aici şi ne gândim c-o să-l execute, dar eu cred că trebuie să facem ceva, zice Jacques.

— De aici?

— Ştii, Jeannot, de aici nu prea putem face mare lucru, ai dreptate; de aceea ar trebui să mergem la el, îmi răspunse Jacques.

— Şi...?

— Cât timp nu se va putea ţine pe picioare, nu-l vor putea împuşca. Trebuie să-l împiedicăm să se vindece repede, înţelegi?

După privirea mea, Jacques îşi dă seama că încă nu înţeleg rolul pe care mi-l pregăteşte; tragem la sorţi care dintre noi doi va trebui să se prefacă şi să urle de durere.

N-am avut niciodată noroc la jocuri şi zicala conform căreia ar trebui atunci să am noroc în dragoste e stupidă, ştiu ce spun!

Iată-mă deci rostogolindu-mă pe jos, simulând dureri pe care imaginaţia mea n-a trebuit să le caute prea mult.

Va trece o oră până să vină paznicii să vadă cine suferă atât de tare încât urlă aşa; şi cât mă plâng, conversaţia continuă în celulă.

— E adevărat că prietenii au maşini? întreabă Claude, care nu

acordă deloc atenţie talentelor mele de actor.

— Da, aşa se aude, spune Jacques.

— Îţi dai seama, ei, afară, pleacă în maşină în misiune, şi noi, aici, ca nişte idioţi, nu putem face nimic.

— Da, îmi dau seama, mormăie Jacques.

— Crezi că o să ne întoarcem şi noi acolo?

— Nu ştiu, poate.

— Cine ştie dacă ne va ajuta cineva? întreabă fratele meu.

— Vrei să spui de afară? răspunde Jacques.

— Da, continuă Claude, aproape vesel. Poate vor veni să încerce o lovitură.

— N-o să poată. Între germanii de la posturile de control şi paznicii francezi din curte, ar fi nevoie de o întreagă armată ca să ne elibereze.

Fratele meu cade pe gânduri, speranţele lui sunt spulberate, se aşază din nou cu spatele la perete, şi figura lui tristă e în ton cu tenul palid.

— Hei, Jeannot, n-ai vrea să gemi mai încet, nu ne mai auzim aici! mârâie el înainte să tacă de tot.

Jacques se uită fix la uşa celulei. Auzim zgomote de cizme pe culoar.

Se ridică oblonul şi apare capul roşu al paznicului. Ochii lui parcă sunt în căutarea locului de unde vin gemetele. Se aude clinchetul încuietorii, doi gardieni mă iau de pe jos şi mă târăsc afară.

— Ar trebui să ai ceva grav de ne-ai deranjat când nu suntem în program; dacă nu, o să te facem să uiţi de pofta de plimbare, zice unul.

— Să fii sigur de asta! adaugă celălalt.

Dar mie puţin îmi pasă de câteva bătăi în plus, căci mă duc la Enzo.

Doarme într-un somn agitat. Infirmierul mă pune să mă întind pe o targa, lângă Enzo. Aşteaptă să plece gardienii şi se întoarce spre mine.

— Te prefaci ca să te poţi odihni câteva ore sau chiar te doare undeva?

Îi arăt, cu faţa schimonosită, abdomenul, mă palpează ezitând.

— Ţi-ai scos apendicele?

— Nu cred, spun bâlbâindu-mă, fără să mă gândesc cu

adevărat la consecinţele răspunsului meu.

— Hai să-ţi explic ceva, începe bărbatul iar, cu o voce seacă. Dacă răspunsul la întrebarea mea e tot nu, e posibil să-ţi taie burta ca să ţi-l scoată, apendicele ăsta inflamat. Bineînţeles că sunt şi avantaje. Dai la schimb două săptămâni de celulă pe tot atâtea zile într-un pat ca lumea şi o să te bucuri de o hrană mai bună. Dacă urmează să fii judecat, amâni momentul cu tot atâta timp şi, dacă prietenul tău va fi încă aici atunci, o să puteţi chiar sta de vorbă.

Infirmierul scoate un pachet de ţigări din buzunarul halatului, îmi oferă una, îşi lipeşte alta de buze şi continuă cu un ton şi mai solemn.

— Desigur că sunt şi inconveniente. Mai întâi, nu sunt chirurg, doar extern; altfel, îţi dai şi tu seama, n-aş lucra ca infirmier la închisoarea Saint-Michel. Atenţie, nu spun că n-am chiar nici o şansă să reuşesc operaţia ta de apendicită, ştiu manualele pe de rost; dar trebuie să recunoşti că nu e totuna ca atunci când eşti pe mâinile unui expert. Apoi, trebuie să-ţi spun că aici condiţiile de igienă nu sunt chiar ideale. Nu se ştie niciodată cu infecţiile astea şi în acest caz, nici ăsta nu e un secret, febra te-ar putea doborî înainte să ajungi în faţa plutonului de execuţie. Aşa că o să mă duc să mă plimb un pic afară, cât fumez ţigara asta. Tu, în timpul ăsta, o să încerci să-ţi aduci aminte dacă cicatricea asta pe care o văd pe abdomen, în dreapta, jos, nu e cumva cea a unei operaţii de apendicită!

Infirmierul a ieşit din încăpere, lăsându-mă singur cu Enzo. L-am scuturat, scoţându-l probabil dintr-un vis, căci îmi zâmbea.

— Ce cauţi aici, Jeannot? Te-au bătut?

— Nu, nu, n-am nimic, am venit numai să te văd.

Enzo s-a îndreptat în pat şi acum zâmbetul lui nu venea din nici un vis:

— Ce drăguţ! Te-ai chinuit atâta numai ca să vii să mă vezi?

Am dat din cap în loc de răspuns, pentru că, mărturisesc, eram emoţionat să-l văd pe colegul meu Enzo. Şi cu cât mă uitam mai mult la el, cu atât emoţia era mai mare; asta pentru că alături de el îl vedeam pe Marius şi pe Rosine la cinematograful Variétés, care-mi zâmbeau şi ei.

— Nu trebuia să te chinui atâta, Jeannot, în curând o să merg iarăşi, aproape mi-am revenit.

M-am uitat în jos, nu prea ştiam cum să-i spun.

— Ei, bătrâne, nu te prea bucuri să afli că mă vindec!

— Păi, tocmai asta e Enzo, mai bine ar fi să nu te simţi atât de bine, înţelegi?

— Nu, chiar nu prea înţeleg!

— Uite cum stă treaba. Imediat ce vei putea merge, te vor duce în curte ca să regleze conturile. Cât nu vei putea merge pe picioarele tale în faţa plutonului, eşti amânat. Acum înţelegi?

Enzo n-a spus nimic. Mi-era ruşine pentru că aceste cuvinte erau fruste şi pentru că, dacă aş fi fost în locul lui, nu mi-ar fi plăcut ca el să mi le spună. Dar o făceam pentru a-l ajuta, pentru a-l salva, aşa că am uitat de ruşine.

— Nu trebuie să te vindeci, Enzo. O să aibă loc şi debarcarea o dată şi-o dată, trebuie să câştigăm timp.

Enzo şi-a ridicat cearşaful ca să-i văd piciorul. Cicatricele erau foarte mari, dar aproape vindecate.

— Şi ce pot face?

— Jacques nu mi-a spus încă nimic despre asta; dar stai liniştit, o să găsim o cale. Până atunci, încearcă să te prefaci că ţi-e rău. Dacă vrei, îţi arăt eu cum, am câştigat ceva experienţă.

Enzo mi-a spus că nu avea nevoie de mine pentru asta; despre durere avea amintiri foarte proaspete. L-am auzit pe infirmier revenind, Enzo mi-a făcut semn că se va preface că doarme, iar eu m-am întors pe targa.

Mă gândisem mai serios şi am preferat să-l liniştesc pe bărbatul în halat; îmi adusesem aminte, după aceste momente scurte de odihnă; eram aproape sigur, chiar, fusesem deja operat de apendicită la cinci ani. Oricum, parcă îmi mai trecuseră durerile, puteam să mă întorc în celulă. Infirmierul mi-a strecurat câteva pastile de sulf în buzunar, pentru ca să ne aprindem ţigările. Paznicilor veniţi să mă ia le-a spus că au făcut bine că m-au adus, aveam un început de ocluzie care putea evolua urât şi, fără intervenţia lor, aş fi putut muri.

Celui mai cretin dintre ei, care pe pasarelă mi-a adus aminte că mi-a salvat viaţa, i-am spus mulţumesc, şi cuvântul ăsta, uneori, încă îmi arde gura; dar când mă gândesc c-am făcut-o ca să-l salvez pe Enzo, focul parcă nu mai e aşa puternic.

*

Întors în celulă, transmit veştile de la Enzo, şi pentru prima

dată văd oameni întristaţi că prietenul lor se vindecă. Asta spune cât de nebune sunt timpurile în care trăim, cum viaţa şi-a pierdut orice sens logic şi cât de pe dos e lumea noastră.

Şi toţi începem să ne plimbăm încoace şi-ncolo, cu mâinile la spate, încercând să găsim soluţia care să-l salveze pe colegul nostru.

— De fapt, spun eu aventurându-mă puţin, tot ce trebuie e să găsim un mijloc de a împiedica cicatrizarea rănilor.

— Mulţumesc, Jeannot, mormăie Jacques, până aici suntem toţi de acord cu tine!

Fratele meu, care visează să studieze medicina, ceea ce, în situaţia lui, e o dovadă de mare optimism, continuă imediat.

— Pentru asta ar fi de ajuns ca rănile să se infecteze.

Jacques îl măsoară din priviri întrebându-se dacă nu cumva la fraţii ăştia doi există o tară congenitală care-i împinge spre enunţarea unor locuri comune.

— Problema e, adaugă Claude, să găsim modul în care să se infecteze rănile; de aici, nu e prea uşor.

— Atunci trebuie să ni-l facem complice pe infirmier.

Scot din buzunar ţigara şi pastilele de sulf pe care mi le-a oferit şi-i spun lui Jacques că am simţit la bărbatul acela o anumită compasiune în ceea ce ne priveşte.

— Chiar atât încât să-şi rişte situaţia pentru a ne ajuta?

— Să ştii, Jacques, că sunt o groază de oameni care mai sunt în stare să-şi asume riscuri pentru a salva viaţa unui puşti.

— Jeannot, puţin îmi pasă de ceea ce fac sau nu fac oamenii, ceea ce mă interesează este infirmierul ăsta cu care ai stat tu de vorbă. Cum evaluezi şansele pe care le avem cu el?

— Nu ştiu, în fine, cred că nu e un om rău.

Jacques se îndreaptă spre fereastră, stă pe gânduri, îşi tot trece mâna peste chipul emaciat.

— Trebuie să te întorci acolo, zice el. Trebuie să-l rogi să ne ajute să facem aşa încât Enzo să fie iar bolnav. El va şti ce e de făcut.

— Şi dacă nu vrea? spune Claude.

— O să-i spunem despre Stalingrad, o să-i spunem că ruşii sunt la graniţa cu Germania, că naziştii pierd războiul, că debarcarea va avea în curând loc şi că Rezistenţa îi va fi recunoscătoare când totul va lua sfârşit.

— Şi dacă nu se lasă convins? insistă fratele meu.

— Atunci o să-l ameninţăm că ne răzbunăm după Eliberare,

răspunde Jacques.

Şi Jacques îşi detestă propriile cuvinte, dar ce importanţă au mijloacele, rănile lui Enzo nu trebuie să se vindece.

— Şi cum o să-i spunem toate astea infirmierului? întreabă Claude.

— Încă nu ştiu. Dacă facem iarăşi figura cu durerea, paznicii o să-şi cam dea seama că ceva nu e în regulă.

— Cred că am o idee, zic fără să mă gândesc prea bine.

— Ce vrei să faci?

— Când mergem la plimbare, paznicii sunt toţi în curte. O să fac singurul lucru la care ei nici nu se aşteaptă: evadez în interiorul închisorii.

— Nu fi prost, Jeannot, dacă te prind, vai de capul tău.

— Credeam că Enzo trebuie salvat cu orice preţ!

Se face noapte, apoi vine dimineaţa următoare, la fel de mohorâtă ca şi celelalte. E ora de plimbare. La zgomotul cizmelor paznicilor care vin pe pasarelă, îmi aduc aminte de avertismentul lui Jacques. „Dacă te prind, vai de capul tău”, dar mă gândesc la Enzo. Lacătele cedează, se deschid uşile şi deţinuţii se aliniază în faţa lui Touchin, care îi numără.

Îl salutăm pe paznicul-şef, şi cohorta o ia pe scara în spirală care duce la parter. Trecem pe sub geamuri, galeria e trist luminată; paşii noştri răsună pe dalele tocite şi intrăm pe coridorul lung care duce spre curte.

Sunt încordat, la cotitură va trebui să scap, să mă strecor, invizibil în mijlocul cortegiului, către uşiţa întredeschisă. Ştiu că nu e niciodată închisă în timpul zilei, pentru ca paznicul să poată arunca o privire, de pe scaun, către celula condamnaţilor la moarte. Ştiu drumul, ieri am fost pe acolo, bine păzit. În faţa mea, o trecere de aproape un metru, câteva trepte care duc la infirmerie. Copoii sunt în curte, norocul e de partea mea.

Când mă vede, infirmierul tresare. După mutra mea, ştie totuşi că nu are de ce se teme. Îi vorbesc, mă ascultă fără să mă întrerupă şi, dintr-o dată se aşază pe un taburet, abătut.

— M-am săturat de închisoarea asta, spune el, m-am săturat să vă ştiu pe toţi pe capul meu, m-am săturat de neputinţa mea, de faptul că trebuie să spun bună ziua, la revedere, de fiecare dată când mă întâlnesc cu nemernicii ăştia care vă tăbăcesc cu prima ocazie. Nu mai rezist cu atâtea execuţii în curte; dar

trebuie să trăim, nu? Trebuie să-mi hrănesc soţia, să am grijă de copilul pe care-l aşteptăm, înţelegi?

Şi uite cum încep să-l consolez pe infirmier! Eu, evreul roşcat şi miop, în zdrenţe, cu pielea acoperită de bubele pe care mi le lasă puricii drept amintire a nopţii lor; eu, deţinutul care pândeşte moartea cum îţi aştepţi rândul la doctor, eu cu maţele ghiorţăind, eu îl liniştesc în privinţa viitorului!

Să mă auzi cum îi spun tot ceea ce cred încă: ruşii la Stalingrad, fronturile din est, unde situaţia e tot mai grea pentru nemţi, debarcarea care se pregăteşte şi germanii care în curând vor cădea de la înălţimea miradoarelor, ca perele toamna.

Iar infirmierul mă ascultă; mă ascultă ca un copil căruia aproape că nu-i mai e frică. La sfârşit, suntem amândoi puţin complice, uniţi în soarta noastră. Când simt că i-a trecut amărăciunea, îi spun iar că în mâinile lui se află soarta unui puşti care nu are decât şaptesprezece ani.

— Uite cum facem, spune infirmierul. Mâine îl vor coborî în celula condamnaţilor; până atunci, dacă e de acord, îi fac un bandaj la rană şi, cu puţin noroc, se va infecta şi-l vor aduce iar aici. Dar în zilele următoare va trebui să vă descurcaţi voi pentru a întreţine stratagema.

În dulapurile lui e soluţie dezinfectante, nu şi infectantă, aşa ceva nu există. Şi atunci, şansa de care vorbeşte infirmierul, este să urinăm pe pansamente.

— Hai, fugi acum, îmi zice uitându-se pe fereastră, se termină plimbarea.

M-am alăturat deţinuţilor, paznicii nu au văzut nimic şi Jacques, pas cu pas, s-a apropiat de mine.

— Ei? m-a întrebat.

— Păi, am un plan!

*

Şi în a doua zi, în ziua de după aceea şi în toate zilele următoare, în timpul plimbării mi-o organizam şi eu pe a mea, departe de ceilalţi. În dreptul locului de trecere, ieşeam repede din şirul de deţinuţi. Nu trebuia decât să întorc capul şi să-l văd pe Enzo în celula condamnaţilor la moarte, dormind pe un aşternut.

— Ia te uită, iar ai venit Jeannot! spunea el, întinzându-se.

Şi de fiecare dată se ridica, îngrijorat, în capul oaselor.

— Dar ce cauţi iar aici, eşti nebun, dacă te prind, vai de capul tău.

— Ştiu, Enzo, mi-a spus-o şi Jacques de sute de ori, dar trebuie să-ţi fac iar pansamentul.

— E ciudată povestea voastră cu infirmierul.

— Nu-ţi face griji, Enzo, ţine cu noi, ştie ce face.

— Ai veşti?

— Ce veşti?

— Cu debarcarea! Unde sunt americanii? întreabă Enzo, cum întreabă un copil, când se trezeşte dintr-un coşmar, dacă toţi monştrii nopţii s-au înapoiat sub podea.

— Uite, ruşii au dat lovitura, germanii sunt derutaţi, se spune chiar că Polonia e pe cale să fie eliberată.

— O, ce bine!

— Dar despre debarcare nu se ştie încă nimic.

Am spus-o cu o voce tristă şi Enzo a simţit; pleoapele ochilor i s-au încreţit, ca şi cum moartea îşi trăgea voalul spre el, reducând distanţa.

Şi chipul colegului meu se închide în timp ce numără zilele.

Enzo a ridicat capul, puţin, numai cât să-mi arunce o privire.

— Chiar trebuie să pleci, Jeannot, dacă te prind, îţi dai seama?

— Vreau să plec, dar unde să mă duc?

Enzo a râs şi ce bine e să vezi un prieten zâmbind.

— Şi piciorul tău?

S-a uitat la pansamente şi a dat din umeri.

— Păi, ce să-ţi spun, nu prea miroase bine.

— O să te doară iar, sigur, dar e mai bine aşa decât răul care te aşteaptă.

— Nu-ţi face griji Jeannot, ştiu; şi oricum n-o să mă doară atât de tare ca gloanţele care o să-mi zboare oasele. Acum, hai, du-te, până nu e prea târziu.

Faţa i se îngălbeneşte, şi simt o lovitură puternică în şale. Degeaba urlă el că sunt nişte nemernici, paznicii dau într-una în mine, m-am îndoit, am umărul pe podea, cizmele se abat asupra mea. Sângele meu stropeşte dalele. Enzo s-a ridicat, cu mâinile agăţate de gratiile temniţei lui, îi roagă să mă lase în pace.

— Ia uite, poţi să stai în picioare, râde răutăcios paznicul.

Aş vrea să leşin, să nu mai simt loviturile care vin asupra feţei mele ca un ropot de ploaie în august. Ce departe e primăvara în zilele astea reci de mai!

27

Mă trezesc încet. Abia dacă îmi mai simt faţa, am buzele lipite de sângele uscat. Am ochii prea umflaţi ca să-mi dau seama dacă becul din tavanul carcerei e aprins. Dar prin gemuleţul uşii aud voci, deci sunt viu. Colegii sunt la plimbare în curte.

*

Un fir subţire de apă curge de la robinetul fixat pe un perete, afară. Colegii trec prin faţa lui, pe rând. Degetele îngheţate de-abia pot ţine săpunul mic cu care să se spele. După terminarea toaletei, vorbesc puţin şi se duc să se încălzească în locurile unde e câte o fâşie însorită în curte.

Paznicii se uită la unul dintre ai noştri. Au priviri de vultur. Puştiului încep să-i tremure picioarele, deţinuţii se adună în jurul lui, îl încercuiesc ca un zid de apărate.

— Hai, vino cu noi! spune şeful.

— Ce vor, întreabă Antoine cu faţa palidă.

— Hai, vino când îţi spun! ordonă un paznic croindu-şi drum printre deţinuţi.

Mâinile se întind pentru a le strânge pe ale lui Antoine, care este luat pentru totdeauna.

— Stai liniştit, spune unul dintre colegi.

— Dar ce-au cu mine? repetă întruna adolescentul, tras de umeri.

Toţi, aici, ştiu foarte bine ce vor vulturii, iar Antoine înţelege. Ieşind din curte, se uită la prietenii lui, mut; salutul lui de adio e tăcut, dar deţinuţii, nemişcaţi, îl aud.

Paznicii îl conduc până la celula lui. Intrând acolo, îi ordonă să-şi ia lucrurile, toate lucrurile.

— Chiar toate lucrurile? imploră Antoine.

— N-auzi bine? Ce ţi-am spus eu să faci?

Şi, înfăşurându-şi rogojina, Antoine îşi împachetează viaţa; şaptesprezece ani de amintiri, e repede gata. Touchin se clatină pe picioare.

— Haide, vino, spune el cu un rânjet urât pe buzele grosolane.

Antoine se apropie de fereastră, ia un creion ca să scrie

câteva cuvinte pentru cei care sunt în curte, ştie că nu-i va mai revedea.

— Măi, da’ multe mai vrei!? spune şeful lovindu-l peste şale.

Antoine e tras de păr, are firul atât de subţire, că îi e smuls din cap.

Băiatul se ridică, îşi ia pachetul, îl strânge la piept şi-i urmează pe paznici.

— Unde mergem? întreabă cu o voce abia auzită.

— O să vezi tu când ajungi acolo!

Şi când paznicul deschide uşa condamnaţilor la moarte, Antoine ridică privirea şi-i zâmbeşte deţinutului care-l primeşte.

— Ce cauţi tu aici? întreabă Enzo.

— Nu ştiu, răspunde Antoine, cred că m-au trimis aici ca să nu mai fii singur. Ce alt motiv ar putea fi?

— Da, sigur, Antoine, răspunde blând Enzo, ce alt motiv ar putea fi?

Antoine nu mai spune nimic, Enzo îi oferă jumătate din bucata lui de pâine, dar puştiul refuză.

— Trebuie să mănânci.

— La ce bun?

Enzo se ridică, ţopăie strâmbându-se de durere şi se aşază pe jos, sprijinit de perete. Pune mâna pe umărul lui Antoine şi-i arată piciorul.

— Crezi că m-aş chinui atâta dacă n-ar mai fi nici o speranţă?

Cu ochii măriţi, Antoine se uită la rană, care e plină de puroi.

— Deci au reuşit?

— Păi, după cum vezi, da, au reuşit. Am chiar şi veşti despre debarcare, dacă vrei să ştii.

— Tu, aici, în celula condamnaţilor la moarte, ai astfel de veşti?

— Păi cum?! Şi pe urmă, dragă Antoine, n-ai înţeles nimic. Aici nu e celula de care vorbeşti tu, este celula celor din Rezistenţă, cei care mai trăiesc încă. Hai, trebuie să-ţi arăt ceva.

Enzo scotoceşte în buzunar şi scoate o monedă de patruzeci de bani foarte deteriorată.

— O aveam în căptuşeală…

— Ce i-ai făcut! suspină Antoine.

— Mai întâi trebuia să scot de pe ea mutra lui Pétain. Acum că e netedă, uite ce-am început să gravez.

Antoine se uită mai atent şi citeşte primele litere.

— Ce spune fraza ta?

— N-am terminat încă, dar o să fie „Mai sunt Bastilii care trebuie să cadă”.

— Ca să fiu sincer, Enzo, chestia asta nu ştiu dacă e ceva frumos sau e o prostie.

— E un citat. Nu de la mine, Jeannot mi-a spus aşa într-o zi. O să mă ajuţi să termin, pentru că, vreau să fiu tot atât de sincer ca şi tine, cu febra care revine, nu prea mai am putere, Antoine.

Şi, în timp ce Antoine scrie literele cu un cui pe moneda de patruzeci de bani, Enzo, lungit pe jos, inventează veşti despre război.

Émile e comandant, a constituit o armată, acum au maşini, aruncătoare de obuze şi, în curând, tunuri. Brigada e ca nouă, atacă peste tot.

— Vezi, trage Enzo concluzia, nu noi am încurcat-o, crede-mă! Şi încă nu ţi-am vorbit despre debarcare. O să aibă loc în curând, să ştii. Când va ieşi Jeannot din carceră, englezii şi americanii or să fie aici, o să vezi.

Noaptea, Antoine nu ştie dacă Enzo îi spune adevărul sau dacă în febra şi delirul lui încurcă visul cu realitatea.

Dimineaţa, desface pansamentul, îl înmoaie în oala de noapte, şi i-l dă lui Enzo. Restul zilei îl veghează, e atent la respiraţia lui. Când nu e ocupat să prindă păduchii, lucrează la monedă şi, de fiecare dată când scrie literele unui nou cuvânt, îi şopteşte lui Enzo că, la urma urmelor, el are dreptate; vor vedea Eliberarea împreună.

*

O dată la două zile, vine şi infirmierul. Paznicul-şef deschide uşa şi-l închide acolo, cu ei, un sfert de oră, ca să-l panseze pe Enzo, nici o secundă mai mult.

Antoine începuse să desfacă bandajul şi-şi cere scuze pentru asta.

— Dacă mai continuăm aşa, îl omorâm înainte să se ocupe plutonul de el.

Le-a adus aspirină şi puţin opiu.

— Nu-i da prea mult, nu vin decât peste două zile, iar mâine durerea va fi şi mai mare.

— Mulţumesc, şopteşte Antoine, când infirmierul se ridică

pentru a pleca.
— N-ai pentru ce, vă ofer tot ce am şi eu, spune el cu părere de rău.
Îşi bagă mâinile în buzunarele halatului şi se întoarce spre zăbrelele celulei.
— Domnule infirmier, cum vă cheamă? întreabă Antoine.
— Jules, mă cheamă Jules.
— Atunci, mulţumesc, Jules.
Şi infirmierul se întoarce iar, cu faţa la Antoine.
— Să ştii că prietenul vostru Jeannot a urcat iar la etaj.
— A, ce veste bună! spune Antoine. Şi englezii?
— Ce englezi?
— Aliaţii, debarcarea, n-aţi auzit nimic? întreabă Antoine, uimit.
— Am auzit câte ceva, dar nimic precis.
— Nimic precis, sau nu se precizează nimic? Pentru că, în cazul nostru, al amândurora, nu e acelaşi lucru, înţelegi, Jules?
— Şi pe tine cum te cheamă? întreabă infirmierul.
— Antoine!
— Atunci, uite ce e Antoine, l-am minţit pe Jeannot al vostru, ăsta care a scăpat de carceră, atunci când a venit să mă roage să-l ajut pe colegul cu piciorul vindecat prea bine. Nu sunt medic, sunt doar infirmier, şi dacă sunt aici e pentru că m-au prins furând cearşafuri şi alte lucruri de la spitalul unde lucram. Am luat cinci ani de detenţie; sunt şi eu, ca şi tine, un deţinut. Voi, deţinuţi politici, eu, de drept comun; dar eu nu însemn nimic.
— Ba da, pentru că sunteţi un tip de treabă, spune Antoine pentru a-l consola, fiindcă îşi dă seama cât de trist e infirmierul.
— Am ratat totul, voiam şi eu să fiu ca tine. O să-mi spui că nu e nimic de invidiat în soarta celui care-o să fie împuşcat, dar aş vrea pentru o clipă să fiu mândru ca tine, să am curajul tău. Am întâlnit atâţia băieţi ca voi. Eram aici când l-au dus pe Langer la ghilotină. Eu ce-o să spun după război? Că eram după gratii pentru că am furat?
— Nu, Jules, o să poţi spune că ne-ai îngrijit, şi e foarte mult. O să spui că, din două-n două zile, îţi asumai riscul de a veni să refaci pansamentul lui Enzo. Enzo e el, colegul de care te ocupi, în caz că nu ştiai cum îl cheamă. Prenumele sunt foarte importante, Jules. Aşa îţi aduci aminte de oameni; chiar şi după ce au murit, continui uneori să-i chemi pe nume; pentru că nu-i poţi chema altfel. Vezi tu, Jules, există un motiv pentru orice, aşa

îmi spunea mama. Nu ai furat cearşafurile pentru că eşti hoţ, ci pentru că trebuia să fii arestat ca să te afli aici să ne ajuţi. Parcă e mai bine acum, Jules, văd pe faţa ta nu mai eşti aşa palid, hai zi-mi, despre debarcare, pentru când e anunţată?

Jules înaintează spre gratii şi cheamă să i se deschidă.

— Iartă-mă, Antoine, dar nu mai pot să mint, nu mai am putere. Despre debarcarea asta a ta n-am auzit nimic.

În noaptea aceea, în timp ce Enzo gemea de durere, cu febră mare, Antoine, ghemuit pe jos, încheie de scrijelit cuvântul „Bastilii” pe moneda de patruzeci de bani.

În dimineaţa cenuşie, Antoine recunoaşte lacătele de la celula vecină care sunt deschise şi apoi încuiate. Paşii se îndepărtează cadenţat. Câteva clipe după aceea, agăţat de gratiile ferestrei, aude douăsprezece focuri de armă care se lovesc de zidul celor împuşcaţi. Antoine ridică fruntea; departe, se aude *Cântecul partizanilor.* Un cântec imens, care străbate zidurile închisorii Saint-Michel şi ajunge la el, ca un imn înălţat speranţei.

Enzo deschide ochii şi murmură:

— Antoine, crezi că prietenii noştri vor cânta la fel când o să ne împuşte pe noi?

— Da, Enzo, chiar mai tare, răspunde încet Antoine. Atât de tare, că vocile o să li se audă până la capătul oraşului.

28

Am ieşit de la carceră şi sunt iar cu prietenii mei. S-au adunat, mi-au oferit tutun, cât să-mi fac trei ţigări, cel puţin.

În miezul nopţii, bombardierele engleze zboară pe deasupra închisorii noastre. Auzim, departe, sirenele; mă agăţ de bare şi privesc cerul.

Vuietul îndepărtat al motoarelor seamănă cu ameninţarea unei furtuni; cuprinde spaţiul şi răsună până la noi.

În dârele de lumină care mătură cerul se văd acoperişurile oraşului. Toulouse, oraşul roz. Mă gândesc la războiul dus dincolo de ziduri, la oraşele din Germania şi din Anglia.

— Unde se duc? întreabă Claude, aşezat pe rogojina lui.

Mă întorc şi, în umbră, privesc chipurile prietenilor şi corpurile lor slăbite. Jacques stă cu spatele sprijinit de perete, Claude ghemuit. Gamelele se lovesc de ziduri, şi, din celelalte celule, se

aud voci care ne spun: „Băieţi, aţi auzit?”

Da, auzim toate aceste zgomote, atât de aproape şi totuşi atât de departe, la câteva mii de metri deasupra noastră.

Acolo sus, în avioane, sunt oameni liberi, cu termosuri de cafea, biscuiţi şi multe ţigări; chiar deasupra noastră, îţi dai seama? Iar piloţii, cu bluzoanele lor de piele, trec printre nori, plutesc în mijlocul stelelor. Sub aripile lor, pământul e întunecat, nu e nici o lumină, nici măcar cea a închisorilor, şi ei ne umplu inimile de speranţă. Doamne, ce n-aş da să fiu cu ei, mi-aş fi dat viaţa să fiu aşezat alături de ei, dar viaţa mi-am dat-o deja pentru libertate, aici, într-o temniţă de piatră, în închisoarea Saint-Michel.

— Deci, unde se duc? repetă fratele meu.

— Habar n-am!

— Italia! spune unul dintre noi.

— Când se duc acolo, pleacă din Africa, răspunde Samuel.

— Atunci unde? întreabă iar Claude. Ce fac acolo?

— Nu ştiu, nu ştiu, dar nu mai sta aşa aproape de fereastră, nu se ştie niciodată.

— Şi tu? Eşti lipit de bare!

— Eu mă uit şi vă povestesc…

Noaptea e spintecată de şuierături, închisoarea Saint-Michel e scuturată de primele explozii şi toţi deţinuţii se ridică şi strigă ura. „Băieţi, aţi auzit?”

Da, auzim. Toulouse este bombardat şi cerul se înroşeşte în depărtare. Tunurile antiaeriene încep să riposteze, dar şuierăturile nu contenesc. Colegii au venit lângă mine, sub gratii. Ce focuri de artificii!

— Dar ce fac? se roagă Claude.

— Nu ştiu, murmură Jacques.

Se aude vocea unui coleg care începe să cânte. Recunosc accentul lui Charles şi-mi aduc aminte de gara din Loubers.

Fratele meu e alături de mine, Jacques în faţa mea, François şi Samuel pe rogojini; sub noi sunt Antoine şi Enzo. Brigada 35 există încă.

— Măcar de-ar cădea o bombă d-astea pe zidurile temniţei…, zice Claude.

Şi mâine, la trezire, aflăm că noaptea asta, pe cer, avioanele aduceau pe aripile lor zorii debarcării.

Jacques avea dreptate, primăvara se întoarce, Enzo şi Antoine poate vor scăpa.

*

În zorii zilei următoare, în curte au intrat trei bărbaţi îmbrăcaţi în negru. Îi urma un ofiţer în uniformă, îi întâmpină paznicul-şef; e şi el uimit.

— Aşteptaţi-mă în birou, trebuie să-i anunţ, nu ştiam că veţi veni.

Şi când paznicul-şef se întoarce spre clădire, pe poartă intră un camion, iar din el coboară pe rând doisprezece bărbaţi cu căşti.

În dimineaţa aceea Theil şi Touchin sunt liberi, de serviciu e Delzer.

— Trebuia să-mi cadă mie pe cap chestia asta, bombăne adjunctul paznicului-şef.

Trece prin culoar şi se apropie de celulă. Antoine îi aude paşii şi se ridică.

— Ce faceţi aici, e încă întuneric, nu e ora gamelei?

— Asta e, spune Delzer, au venit.

— Cât e ceasul?

Paznicul se uită la ceas, e ora cinci.

— Pentru noi?

— N-au spus nimic.

— Atunci, o să vină să ne ia?

— Cred că peste o jumătate de oră. Au de completat acte şi, pe urmă, trebuie să intre înapoi în celule deţinuţii de serviciu.

Paznicul se scotoceşte prin buzunare şi scoate un pachet de Gauloises, îl trece printre gratii.

— Ar fi bine să-l trezeşti pe colegul tău.

— Dar nu poate sta în picioare. Doar n-o să facă aşa ceva! N-au dreptul, la naiba! se supără Antoine.

— Ştiu, spune Delzer, fără să se uite în ochii lui. Te las acum, poate o să vin tot eu.

Antoine se apropie de rogojina lui Enzo. Îl bate uşor pe umăr.

— Trezeşte-te!

Enzo tresare, deschide ochii.

— Pentru noi doi? întreabă el cu ochii în lacrimi.

— Nu, pe tine nu pot, ar fi josnic.

— Nu spune asta, Antoine, m-am obişnuit să fim împreună, merg cu tine.

— Taci, Enzo! Nu poţi să mergi, îţi interzic să te ridici, m-auzi?

Mă descurc şi singur, ştii doar.

— Da, prietene, ştiu.

— Uite, avem două ţigări, adevărate, putem să le fumăm împreună.

Enzo se îndreaptă şi aprinde un chibrit. Trage un fum şi se uită la volutele apărute.

— Deci Aliaţii tot n-au debarcat?

— Probabil că nu, bătrâne.

*

În celula-dormitor, fiecare aşteptăm în felul nostru. În dimineaţa asta, fiertura întârzie. E ora şase şi deţinuţii de serviciu încă nu au intrat pe galerie. Jacques măsoară încăperea; se vede pe chipul lui că e îngrijorat. Samuel a înţepenit lângă perete, Claude se ridică la gratii, dar curtea e încă pustie, aşa că se aşază iar pe jos.

— Ce Dumnezeului fac? mormăie Jacques.

— Nemernicii! răspunde fratele meu.

— Crezi că…?

— Taci, Jeannot, îmi comandă Jacques şi se aşază şi el pe jos, cu spatele la uşă, cu faţa pe genunchi.

*

Delzer s-a întors în celula condamnaţilor. Are faţa descompusă.

— Îmi pare rău, băieţi.

— Dar cum o să-l ia? imploră Antoine.

— O să fie dus pe un scaun. De asta am întârziat. Am încercat să-i fac să renunţe, să le spun că nu se face aşa ceva, dar s-au plictisit să mai aştepte până se vindecă el.

— Canaliile! urlă Antoine.

Acum Enzo e cel care-l linişteşte.

— Pot să merg pe picioarele mele!

Se ridică, se clatină şi cade. I se desface bandajul, tot piciorul e infectat.

— O să-ţi aducă un scaun, oftează Delzer. Nu e nevoie să suferi şi mai mult.

Şi, dincolo de aceste cuvinte, Enzo aude paşii care vin spre ei.

*

— Ai auzit? spune Samuel, ridicându-se.

— Da, şopteşte Jacques.

În curte se aud paşii jandarmilor.

— Du-te la fereastră, Jeannot, şi spune-ne ce se întâmplă.

Înaintez până la gratii. Claude mă ajută să urc. În spatele meu, colegii aşteaptă să le spun o poveste tristă despre o lume în care doi copii speriaţi sunt târâţi în zori către moarte, povestea în care unul din ei se clatină pe un scaun dus de doi jandarmi.

Unul în picioare, este legat de stâlp, altul, pe un scaun, pus chiar alături.

Se aliniază doisprezece oameni. Aud degetele lui Jacques pocnind, într-atât le strânge, şi douăsprezece focuri explodează în zorii unei ultime zile. Jacques urlă „Nu!”, mai tare decât cântecul care începe să se audă, mai tare decât versurile *La Marseillaise.*

Capetele prietenilor noştri se clatină şi cad pe piept, piepturile găurite se golesc de sânge; piciorul lui Enzo tresare, apoi se rigidizează şi scaunul se răstoarnă pe-o parte.

Chipul lui e în nisip, şi, în liniştea care s-a lăsat, îţi jur că zâmbeşte.

*

În noaptea aceea, cinci mii de nave care veneau din Anglia au traversat Canalul Mânecii. În zorii zilei, optsprezece mii de paraşutişti au coborât din cer, şi soldaţii americani, englezi şi canadieni au debarcat cu miile pe plajele Franţei; trei mii dintre ei şi-au dat acolo vieţile în primele ore ale dimineţii, majoritatea se odihnesc în cimitirele din Normandia.

E 6 iunie 1944, ora şase. În zori, la închisoarea Saint-Michel, la Toulouse, i-au împuşcat pe Antoine şi pe Enzo.

29

În cele trei săptămâni care au urmat, Aliaţii au dat piept cu infernul în Normandia. Fiecare zi aducea însă victorii şi speranţe;

Parisul nu fusese încă eliberat, dar se anunţa primăvara pe care o aşteptase atât de mult Jacques şi, deşi venise târziu, nimeni nu putea fi supărat pe ea.

În fiecare dimineaţă, la plimbare, schimbam cu prietenii spanioli veşti despre război. Acum, suntem siguri de asta, ne vor elibera şi pe noi cât de repede. Dar intendentul de poliţie Marty, plin de ură, a hotărât altceva. La sfârşitul lunii, el transmite administraţiei financiare ordinul să dea toţi deţinuţii politici pe mâna naziştilor.

În zori suntem toţi adunaţi în galerie, sub geamurile gri. Fiecare are pachetul lui, gamela şi câteva lucruri.

Curtea e plină de camioane, iar Waffen-SS urlă la noi să ne aliniem. Închisoarea e în stare de asediu. Suntem împrejmuiţi. Soldaţii urlă şi ne pun să înaintăm lovindu-ne cu paturile puştii. În rând, sunt alături de Jacques, de Charles, de François, de Marc, Samuel, fratele meu şi toţi prietenii din brigada 35 care au supravieţuit.

Cu mâinile la spate, paznicul-şef Theil, înconjurat de câţiva paznici, ne priveşte şi ochii îi scapără de ciudă. Mă apropii de urechea lui Jacques şi-i şoptesc:

— Uită-te la el, e livid. Mai bine în pielea mea decât în a lui.

— Dar nu-ţi dai seama unde ne duc, Jeannot!

— Ba da, dar ne vom duce cu fruntea sus, iar el nu va putea niciodată vorbi răspicat.

Cu toţii speram că vom fi liberi şi toţi plecăm în şir, cu cătuşe, când se deschid porţile închisorii. Sub escortă, traversăm oraşul şi puţinii trecători, tăcuţi, în această dimineaţă alburie, se uită la cohorta care e dusă la moarte.

În gara din Toulouse, unde ne vin în gând amintiri, ne aşteaptă un tren de marfă.

În timp ce ne aliniem pe peron, fiecare dintre noi îşi dă seama unde ne va duce acest tren. Face parte din cele care, de mult timp, traversează Europa, cele ai căror pasageri nu se mai întorc niciodată.

Capătul drumului e la Dachau, Ravensbrück, Auschwitz, Birkenau. Suntem împinşi, ca nişte animale, în trenul fantomă.

PARTEA A TREIA

30

Soarele nu s-a ridicat încă sus pe cer, cei patru sute de prizonieri din lagărul Vernet aşteaptă pe peron, unde se face totuşi simţită căldura zilei. Cei o sută cincizeci de deţinuţi de la închisoarea Saint-Michel li se alătură. Între vagoanele de marfă care ne aşteaptă, la garnitură sunt ataşate şi câteva vagoane de călători. Sunt urcaţi acolo germani condamnaţi pentru delicte minore. Se întorc acasă, sub escortă. Se urcă, de asemenea, împreună cu familiile lor, membri ai Gestapo-ului care au obţinut repatrierea. Waffen-SS-iştii se aşază pe trepte, cu puştile pe genunchi. Lângă locomotivă, şeful trenului, locotenentul Schuster, le dă ordine soldaţilor. La coada garniturii, se agaţă o platformă pe care se află un proiector imens şi o mitralieră. SS-iştii ne împing. Mutra unui deţinut nu-i place unuia dintre ei. Îi aplică o lovitură cu patul puştii. Bărbatul se rostogoleşte pe jos şi se ridică îndoit din mijloc. Se deschid uşile vagoanelor de marfă. Mă întorc şi mă uit ultima dată la culorile zilei. Nici un nor, se anunţă chiar o zi caldă de vară, iar eu plec în Germania.

Peronul e plin de lume, cozile de deportaţi s-au format în faţa fiecărui vagon, şi eu, lucru ciudat, nu aud nici un zgomot. Suntem împinşi. Claude se apleacă spre mine.

— De data asta, e ultima călătorie.

— Taci!

— Cât timp crezi c-o să rezistăm înăuntru?

— Cât va fi nevoie. Îţi interzic să mori!

Claude dă din umeri, i-a venit rândul să urce, îmi întinde mâna şi-l urmez. Uşa vagonului se închide în spatele nostru.

Ochii mei au nevoie de ceva timp ca să se obişnuiască în întuneric. La fereastră sunt bătute-n cuie scânduri în jurul cărora e înfăşurată sârmă ghimpată. În vagon suntem înghesuiţi şaizeci de oameni, poate chiar mai mulţi. Îmi dau seama că, pentru a ne odihni, va trebui să ne lungim pe rând.

În curând va fi prânzul, nu mai putem de căldură şi trenul tot nu pleacă. Dacă am merge, am avea poate puţin aer, dar nu se întâmplă nimic. Un italian care nu mai poate de sete face pipi în căuşul palmelor şi-şi bea urina. Imediat se clatină şi leşină. Trei dintre noi îl susţinem sub firicelul de aer care pare a intra prin fereastră. Dar în timp ce reuşim să-l reanimăm, alţii îşi pierd

cunoştinţa şi cad.

— Ia auziţi! şopteşte fratele meu.

Ciulim urechea şi-l privim cu toţii plini de neîncredere.

— Şşşt, insistă el.

Aude vuietul ameninţător al furtunii, deja pe acoperiş se izbesc picături mari de ploaie. Meyer se agită, întinde mâinile către sârma ghimpată şi se răneşte; ce dacă, cu sângele lui, care i se prelinge pe braţ, se amestecă puţină apă de ploaie, o linge. Locul îi e luat de alţii. Însetaţi, epuizaţi, speriaţi, oamenii sunt pe cale să devină animale; dar, la urma urmelor, cum să fii supărat pe ei că şi-au pierdut raţiunea, nu suntem oare înghesuiţi în vagoane pentru animale?

O zdruncinătură — şi garnitura se urneşte, parcurge câţiva metri şi se opreşte iar.

E rândul meu să stau jos. Claude e alături de mine. Cu spatele lipit de peretele vagonului, genunchii la piept pentru a nu ocupa mult loc. Sunt patruzeci de grade şi îi simt respiraţia agitată, ca a câinilor care se lasă pradă odihnei pe piatra caldă.

În vagon e linişte. Din când în când, cineva tuşeşte înainte de a leşina. În anticamera morţii, mă întreb la ce se gândeşte cel care conduce locomotiva, la ce se gândesc familiile germane care s-au aşezat pe banchetele confortabile ale compartimentelor lor, mă gândesc la aceşti bărbaţi şi femei care îşi potolesc setea şi mănâncă pe săturate. Sunt oare printre ei vreunii care să ştie de aceşti deţinuţi care se sufocă, aceşti adolescenţi fără vlagă, toate aceste fiinţe umane cărora li se fură demnitatea înainte de a fi asasinaţi?

— Jeannot, trebuie să scăpăm de aici până nu e prea târziu.

— Cum?

— Nu ştiu, dar trebuie să găsim o soluţie.

Nu ştiu dacă fratele meu spune asta pentru că realmente crede că există vreo şansă de evadare sau pur şi simplu pentru că simte că sunt în pragul disperării. Mama ne spunea întotdeauna că viaţa nu depinde decât de speranţa pe care i-o dai. Aş fi vrut să-i simt parfumul, să-i aud vocea şi să-mi aduc aminte că acum câteva luni mai eram un copil. Îi revăd zâmbetul care-i dispare de pe buze, în timp ce-mi spune cuvinte pe care nu le aud. „Salvează-i fratelui tău viaţa, rostesc buzele, nu renunţa, Raymond, nu renunţa!”

— Mamă?

O palmă pe fiecare obraz.

— Jeannot?

Scutur capul şi, în ceaţa mea, văd mutra nedumerită a fratelui meu mai mic.

— Cred că mai aveai puţin şi dădeai ochii peste cap, îmi spune el cerându-şi scuze pentru palme.

— Nu-mi mai spune Jeannot, nu mai are nici un rost!

— Până nu ieşim victorioşi din război, îţi voi spune în continuare Jeannot!

— Fie, cum vrei.

Vine seara. Trenul nu s-a mişcat din loc toată ziua. Mâine, va schimba şinele de mai multe ori, dar tot nu va părăsi gara. Soldaţii strigă, sunt ataşate alte vagoane. La sfârşitul zilei următoare, germanii distribuie pastă de fructe şi o bucată de pâine de secară pentru trei zile, dar nu şi apă.

A doua zi, când trenul pleacă în sfârşit, pe moment, nici unul dintre noi nu mai are puterea să-şi dea seama de asta.

Álvarez s-a ridicat. Se uită la liniile pe care le desenează lumina trecând printre şipcile de lemn bătute în cuie la fereastră. Se întoarce şi se uită la noi, apoi îşi zdrobeşte mâinile încercând să dea la o parte sârma ghimpată.

— Ce faci? întreabă unul dintre oameni, înfricoşat.

— Tu ce crezi?

— Doar nu vrei să evadezi?

— Şi ţie ce-ţi pasă? răspunde Álvarez sugând sângele care-i curge din degete.

— Îmi pasă, pentru că, dacă eşti prins, vor împuşca zece dintre noi drept represalii. N-ai auzit ce-au spus când eram în gară?

— Păi dacă te-ai hotărât să stai aici şi dacă te aleg pe tine, ai să-mi mulţumeşti. Ţi-am scurtat suferinţa. Unde crezi că ne duce trenul ăsta?

— Nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu! geme bărbatul agăţându-se de haina lui Álvarez.

— În lagărele morţii! Acolo o să ajungă toţi care nu s-au sufocat înainte, din cauză că li se va umfla limba, înţelegi? urlă Álvarez, desprinzându-se din strânsoarea deţinutului.

— Hai, evadează şi lasă-l în pace, intervine Jacques; şi îl ajută să desprindă scândurile de la fereastră.

Álvarez a ajuns la capătul puterilor, nu are decât nouăsprezece ani, şi disperarea lui este însoţită de furie.

Şipcile sunt aduse în vagon. Intră în fine aer şi, chiar dacă unora le e teamă de tentativa prietenului nostru, toată lumea gustă răcoarea care intră în vagon.

— Fir-ai tu să fii de lună! bombăne Álvarez. Uite ce lumină a naibii e, parcă e ziuă.

Jacques se uită pe fereastră, departe se vede o curbă, o pădure se conturează în noapte.

— Grăbeşte-te, dacă vrei să sari, acum e momentul!

— Cine vrea să vină cu mine?

— Eu, răspunde Titonel.

— Şi eu, sare Walter.

— O să mai vedem după aceea, comandă Jacques, hai, urcă-te, sprijină-te de mine.

Şi iată cum colegul nostru se pregăteşte să realizeze planul pe care-l avea în cap de când s-au închis uşile vagonului, acum două zile. Două zile şi două nopţi, mai lungi decât toate cele ale infernului.

Álvarez se trage până la fereastră şi trece întâi picioarele, apoi se răsuceşte. Va trebui să se agate de perete şi să lase corpul să-i alunece. Vântul îi biciuieşte obrajii şi îi mai dă ceva putere, dacă nu cumva asta îi vine din speranţa că va scăpa. E suficient ca soldatul german de la coada trenului, cel aşezat în spatele mitralierei, să nu-l vadă; e suficient ca el să nu se uite în direcţia lui. Numai câteva secunde, cât să se apropie de pădurice, acolo va sări. Şi dacă nu-şi rupe gâtul în cădere, atunci va găsi scăparea în întunericul pădurii. Doar câteva secunde, şi Álvarez dă drumul la mâini. Se aude imediat păcănitul mitralierelor; se trage de peste tot.

— V-am spus eu! strigă bărbatul. A fost o nebunie.

— Taci! îi ordonă Jacques.

Álvarez se rostogoleşte. Gloanţele dislocă pământul în jurul lui. Are coaste rupte, dar e în viaţă. Fuge acum cât îl ţin picioarele. În spate, aude scrâşnetul frânelor trenului. O haită porneşte deja în urmărirea lui; şi în vreme ce se strecoară printre copaci, fugind de-şi pierde răsuflarea, în jurul lui plouă gloanţele, făcând să sară în aer bucăţi de coajă din pinii dimprejur.

Se luminează pădurea; vede în faţă fluviul Garonne, ca o panglică argintie în noapte.

Opt luni de închisoare, opt luni de privaţiuni, la care se

adaugă aceste zile îngrozitoare din tren; dar Álvarez are sufletul unui luptător. Are în el forţa pe care ţi-o dă libertatea. Şi, aruncându-se în apă, Álvarez îşi spune că, dacă reuşeşte, le va veni şi altora rândul; îşi zice că nu va muri înecat, colegii merită această încercare. Nu, Álvarez nu va muri în seara asta.

Patru sute de metri mai departe, se ridică pe malul opus. Clătinându-se, merge spre singura lumină care străluceşte în faţa lui. E fereastra luminată a unei case de la marginea unui câmp. Un bărbat îi iese în întâmpinare, îl ia de braţ şi-l duce înăuntru. Auzise focurile de armă. El şi fiica lui îl primesc cu ospitalitate.

Întorşi la calea ferată, SS-iştii care nu şi-au găsit prada sunt furioşi, lovesc laturile vagoanelor cu piciorul, ca pentru a ne interzice orice şoaptă. Vor fi probabil represalii, dar nu acum. Locotenentul Schuster a hotărât să repună trenul în mişcare. Cu Rezistenţa care se întinde de acum în regiune, nu e bine să întârzie pe aici. Trenul ar putea fi atacat. Soldaţii se urcă şi locomotiva porneşte.

Nuncio Titonel, care ar fi trebuit să sară imediat după Álvarez, a fost nevoit să renunţe. De îndată ce vorbeşte, Marc lasă capul jos. E fratele Damirei. După arestarea lor, Marc şi Damira au fost despărţiţi, şi, de la interogatorii, nu mai ştie nimic de ea. La închisoarea Saint-Michel nu a primit nici o veste şi nu a încetat nici o clipă să se gândească la ea. Nuncio îl priveşte, oftează şi vine să se aşeze lângă el. Niciodată nu a îndrăznit să-i vorbească despre femeia care i-ar fi putut face fraţi dacă le-ar fi fost dată libertatea de a iubi.

— De ce nu mi-ai spus că eraţi împreună? întreabă Nuncio.

— Pentru că ea îmi interzisese s-o fac.

— Ce idee!

— Îi era frică de reacţia ta, Nuncio. Eu nu sunt italian…

— Dac-ai şti ce puţin îmi pasă că nu eşti de pe la noi, din moment ce-o iubeşti şi-o respecţi. Toţi suntem străini faţă de cineva.

— Da, toţi suntem străini faţă de cineva.

— Oricum, ştiam de la-nceput.

— Cine ţi-a spus?

— Dacă ai fi văzut-o când s-a întors acasă în prima zi când oi fi sărutat-o! Şi când pleca în misiune cu tine sau undeva unde trebuia să te întâlnească, stătea o groază de timp în faţa oglinzii.

Nu trebuia să fii prea deştept ca să-ţi dai seama.

— Te rog, Nuncio, nu mai vorbi despre ea la trecut.

— Ştii, Marc, cred că e deja în Germania, nu-mi mai fac iluzii.

— Atunci de ce-mi vorbeşti despre asta acum?

— Pentru că înainte credeam că o să scăpăm, că vom fi eliberaţi, nu voiam să renunţi.

— Dacă evadezi, vin cu tine, Nuncio!

Nuncio se uită la Marc. Îi pune mâna pe umăr şi-l strânge aproape de el.

— Un lucru care mă linişteşte este că sunt cu ea Osna, Sophie şi Marianne; vei vedea, se vor ajuta una pe alta. Osna va avea grijă să scape toate, nu va renunţa niciodată, poţi să ai încredere în mine.

— Crezi că Álvarez a scăpat? continuă Nuncio.

Nu ştiam dacă prietenul nostru supravieţuise, dar, în orice caz, reuşise să evadeze şi, pentru noi toţi, renăştea speranţa.

Câteva ore după aceea, soseam la Bordeaux.

*

Dimineaţa în zori se deschid uşile vagonului. Ni se dă în fine puţină apă, pe care trebuie s-o bem mai întâi umezindu-ne buzele, apoi cu înghiţituri mici, pentru ca gâtul să accepte să se deschidă şi să lase lichidul să treacă. Locotenentul Schuster ne dă voie să coborâm în grupuri de patru sau cinci. Doar puţin timp, cât să ne uşurăm pe marginea căii ferate. Fiecare grup e încadrat de soldaţi înarmaţi; unii au grenade ca să prevină o fugă în grup. În faţa lor ne lăsăm pe vine; nu e şi aici decât încă o umilire, dar trebuie să ne obişnuim. Fratele meu se uită la mine, cu o figură tristă. Îi zâmbesc, de bine de rău, mai degrabă de rău, cred.

31

4 iulie

Uşile s-au închis din nou, căldura instalându-se imediat. Trenul porneşte. În vagoane, bărbaţii s-au întins pe jos. Noi, colegii din brigadă, stăm aşezaţi cu spatele sprijinit pe peretele

din spate. Dacă te uiţi la noi, aşa, ai putea crede că suntem copiii lor şi totuşi, totuşi…

Vorbim despre itinerar, Jacques pune pariu că ajungem la Angoulême, Claude visează la Paris, Marc e sigur că mergem spre Poitiers, majoritatea sunt de acord că spre Compiègne. Este acolo un lagăr de tranzit care e folosit ca gară de corespondenţă. Ştim cu toţii că în Normandia continuă luptele, se pare că au loc şi în regiunea Tours. Armatele Aliaţilor înaintează spre noi, iar noi ne îndreptăm spre moarte.

— Ştii, frăţioare, cred că suntem mai degrabă ostateci decât prizonieri. Poate că ne dau drumul la graniţă. Toţi nemţii ăştia vor să se întoarcă acasă, şi dacă trenul nu ajunge până în Germania, Schuster şi ai lui vor fi capturaţi. De fapt, le e teamă că Rezistenţa îi va face să întârzie, punând explozibil pe şine. De aceea nu înaintează trenul. Schuster încearcă să treacă prin ochiurile plasei. Pe de-o parte, e prins în menghină de colegii din *maquis,* pe de alta, îi e grozav de frică de un bombardament al aviaţiei engleze.

— De unde ţi-a venit ideea asta? Te-ai gândit singur?

— Nu, mărturiseşte el. Cât făceam pipi, Meyer a auzit doi soldaţi vorbind între ei.

— Şi Meyer înţelege germana? întreabă Jacques.

— Vorbeşte idiş…

— Şi unde e Meyer acum?

— În vagonul alăturat, răspunde Claude.

Nici nu şi-a terminat bine fraza, că trenul se opreşte iar. Claude se ridică la fereastră. Departe se vede o gară mică, Parcoul-Médillac.

E ora zece dimineaţa, şi e pustiu, nici picior de călător sau lucrător feroviar. Câmpia dimprejur e învăluită în linişte. Ziua trece încet într-o căldură insuportabilă. Ne sufocăm. Pentru a ne ajuta să rezistăm, Jacques ne povesteşte ceva. François, aşezat lângă el, ascultă, pierdut în gândurile lui. Un bărbat geme în fundul vagonului, apoi leşină. Sărim trei, care-l ducem la fereastră. Mai suflă puţin vântul pe acolo. Altul se învârteşte pe loc, în jurul lui, se pare că e cuprins de nebunie, începe să urle, are un plâns sfâşietor, cade şi el. Aşa trece toată ziua, la câţiva metri de mica gară; suntem în data de 4 iulie, la Parcoul-Médillac.

32

E ora patru după-amiaza. Jacques nu mai are salivă, a tăcut. Câteva şoapte tulbură aşteptarea insuportabilă.

— Ai dreptate, va trebui să ne gândim la evadare, spun aşezându-mă alături de Claude.

— Nu vom încerca decât când vom fi siguri că putem scăpa toţi împreună, comandă Jacques.

— Şşşt! şopteşte fratele meu.

— Ce e?

— Taci şi ascultă!

Claude se îndreaptă, la fel şi eu. Se duce la fereastră şi se uită în faţă. E vorba din nou de zgomotul furtunii pe care fratele meu îl aude înaintea tuturor?

Germanii ies din tren şi fug pe câmp, cu Schuster în frunte. Membrii Gestapo-ului şi familiile lor se adăpostesc în şanţuri. Soldaţii instalează mitraliere îndreptate spre noi pentru a preveni orice încercare de evadare. Claude se uită acum la cer, ciulind urechile.

— Avioane! Dă-te-napoi! Daţi-vă în spate şi lungiţi-vă pe podea, toţi, urlă el.

Se aude vuietul avioanelor care se apropie.

Tânărul căpitan al escadrilei de vânători şi-a sărbătorit cei douăzeci şi trei de ani ieri, la popota ofiţerilor, pe un aerodrom din Anglia. Astăzi alunecă prin aer. Cu mâna pe manşă, apasă pe un buton care acţionează mitralierele din aripi. Are în faţă un tren nemişcat pe calea ferată, atacul va fi uşor. Dă coechipierilor ordinul să se dispună în formaţie, gata pentru atac, iar avionul lui plonjează în jos. Vede vagoanele în vizor, desigur că e vorba de un transport german de marfă, pentru alimentarea frontului. Comandă să fie totul distrus, în spatele lui, avioanele se aliniază pe cerul albastru, sunt gata. Trenul intră în bătaia focului. Degetul pilotului atinge uşor trăgaciul. Şi în carlinga lui e foarte cald.

Acum! Aripile păcănesc, gloanţele lungi ca nişte cuţite se avântă către trenul survolat de escadrilă, nemţii ripostează.

În vagonul nostru, din pereţi sar aşchii. Proiectilele şuieră din toate părţile; cineva urlă şi se răstoarnă, altul îşi ţine

măruntaiele care ies din abdomenul sfârtecat, al treilea are piciorul smuls; un adevărat măcel. Deţinuţii încearcă să se apere sub micile lor bagaje; slabă speranţă de a supravieţui atacului. Jacques s-a aruncat peste François oferindu-i corpul drept protecţie. Cele patru avioane englezeşti vin unul după altul, zgomotul motoarelor se aude surd în timpanele noastre, dar iată că deja se aliniază iar şi se aruncă în înaltul cerului. Prin fereastră, le vedem, departe, virând şi venind deasupra trenului, acum la înălţime mare.

Mi-e frică pentru Claude şi-l strâng în braţe. Are o faţă atât de palidă!

— N-ai păţit nimic?

— Nu, dar tu sângerezi la gât, zice fratele meu, trecându-şi mâna peste rana mea.

E doar o aşchie care m-a zgâriat puţin. În jurul nostru e dezastru. Sunt şase morţi în vagon şi tot atâţia răniţi. Jacques, Charles şi François au scăpat. Nu ştim nimic despre pierderile din alte vagoane. În şanţ, un soldat german se scaldă în sânge.

De departe, auzim zgomotul motoarelor care se apropie.

— Vin iarăşi, anunţă Claude.

M-am uitat la zâmbetul trist de pe buzele lui, ca şi cum ar fi vrut să spună adio fără a îndrăzni să calce consemnul, şi anume să nu moară. Nu ştiu ce m-a apucat. Gesturile mele s-au înlănţuit, mişcate de alt ordin pe care mi-l dăduse mama într-un coşmar recent. „Salvează-i fratelui tău viaţa”.

— Dă-mi cămaşa, i-am strigat lui Claude.

— Ce?

— Scoate-ţi cămaşa şi dă-mi-o imediat.

Am făcut la fel şi cu a mea, era albastră, cea a fratelui meu era vag albă, de pe corpul unui bărbat care zăcea în faţa mea am smuls o ţesătură înroşită de sânge.

Cu cele trei bucăţi de ţesătură în mână, m-am repezit la fereastră. Claude m-a sprijinit. Am scos braţul afară şi, uitându-mă la avioanele care coborau spre noi în picaj, am agitat cu mâna steagul nostru improvizat.

În carlingă, căpitanul e deranjat de soare. Întoarce puţin capul ca să nu fie orbit. Degetul mângâie trăgaciul. Trenul încă nu se vede, dar în câteva secunde va putea da ordinul pentru a doua salvă. Departe, locomotiva fumegă lateral. Semn că gloanţele au trecut prin cazan.

Mai trebuie, poate, să treacă încă o dată şi trenul ăsta n-o să mai plece niciodată de aici.

În stânga, aproape, vede un coechipier. Îi face semn, imediat o să atace. Se uită pe vizor şi se miră văzând o pată colorată care apare pe latura unui vagon. Parcă e ceva care flutură. E oare strălucirea ţevii unei puşti? Tânărul pilot cunoaşte ciudatele difracţii ale luminii. De câte ori, în aer, nu a traversat aceste curcubee, invizibile de la sol, ca nişte linii multicolore care leagă norii?

Avionul începe picajul şi mâna pilotului se pregăteşte pe manşă. În faţa lui, pata roşie-albastră se tot agită. Nu există puşti colorate, şi, Dumnezeule, pânza aceea albă din mijloc, nu formează oare steagul francez? Privirea căpitanului englez se fixează asupra acestor bucăţi de pânză fluturate din interiorul vagonului. Sângele îi îngheaţă în vine, degetul i se imobilizează.

— *Break, break, break!* urlă în radioul de bord şi, ca să se asigure că i-au auzit colegii ordinul, alimentează motorul şi ia din nou altitudine.

În spatele lui, avioanele ies din formaţie şi încearcă să vină după el; ai spune că e o escadrilă de tăuni îngroziţi care se cocoaţă spre cer.

De la fereastră văd avioanele îndepărtându-se. Simt braţele fratelui meu care nu mă mai pot susţine, dar mă agăţ de perete ca să văd aviatorii cum continuă să zboare.

Aş vrea să fiu unul dintre ei; seara, vor fi în Anglia.

— Ei? imploră Claude.

— Cred că au înţeles. Faptul că s-au ridicat în aer e ca un fel de salut.

Sus, aparatele se regrupează. Tânărul şef de escadrilă îi informează şi pe ceilalţi piloţi. Trenul mitraliat nu e un tren de marfă. În el simt deţinuţi. A văzut pe unul dintre ei fluturând un steag în încercarea de a le spune asta.

Pilotul trage manşa. Aparatul de zbor se înclină şi se lasă pe aripă. De jos, Jeannot îl vede cum face cale-ntoarsă pentru a se poziţiona în spatele trenului. Şi apoi, iarăşi, se lasă spre sol; de data asta are o alură liniştită. Aparatul vine deasupra trenului. Ai spune că planează la firul ierbii, la numai câţiva metri de sol.

De-a lungul şanţului, soldaţii germani nu ştiu ce să creadă,

nici unul nu mişcă. Pilotul nu scapă din priviri acest drapel improvizat pe care un deţinut îl flutură la fereastra unui vagon. Când ajunge la înălţimea lui, încetineşte din nou, la limita pierderii portantei. Întoarce faţa. Doar câteva secunde, două perechi de ochi albaştri se privesc fix. Cei ai unui tânăr locotenent englez la bordul unui avion de vânătoare al Royal Air Force şi cei ai unui tânăr deţinut evreu care este deportat în Germania. Mâna pilotului se duce la vizieră şi dă onorul deţinutului, care-i întoarce salutul.

Apoi avionul se ridică, însoţind zborul cu un ultim salut cu aripile.

— Au plecat? întreabă Claude.

— Da. Diseară vor fi în Anglia.

— Într-o zi şi tu ai să pilotezi, Raymond, sunt sigur!

— Parcă voiai să-mi zici Jeannot până…

— Aproape că l-am câştigat, războiul, frăţioare, uită-te la dârele de pe cer. A venit iar primăvara.

Jacques avea dreptate.

În acest 4 iulie, la ora patru fix după-amiaza, în mijlocul războiului, se întâlnesc două priviri, numai câteva secunde, dar pentru doi tineri, a fost parcă o veşnicie.

*

Nemţii s-au ridicat şi apar în mijlocul ierburilor de câmp. Se întorc spre tren. Schuster se repede la locomotivă ca să evalueze distrugerile. În acest timp, patru bărbaţi sunt conduşi spre zidurile unui depou construit în apropierea gării. Patru bărbaţi care încercaseră să evadeze profitând de atacul aerian. Sunt aliniaţi şi ucişi imediat cu mitraliera. Corpurile lor inerte, întinse pe peron, sunt scăldate în sânge, ochii lor sticloşi parcă se uită la noi şi ne spun că, pentru ei, infernul s-a sfârşit azi, de-a lungul acestei căi ferate.

Uşa vagonului nostru se deschide, Feldgendarm e cât pe ce să leşine. Face un pas înapoi şi vomită. Vin alţi doi soldaţi, cu o mână la nas ca să nu simtă mirosul îngrozitor. Izul acru de urină se amestecă în cel al excrementelor, al măruntaielor lui Bastien, cel cu abdomenul sfârtecat.

Un interpret anunţă că morţii vor fi scoşi din vagoane în câteva ore, iar noi ştim că în căldura asta fiecare minut care vine va fi o caznă.

Mă întreb dacă-şi vor da osteneala să îngroape cei patru bărbaţi asasinaţi care zac încă, la câţiva metri de vagon.

Din vagoanele vecine se aud strigăte de ajutor. Sunt reprezentanţi ai multor meserii în tren. Fantomele care-l populează sunt muncitori, notari, tâmplari, ingineri, profesori. Un medic, deţinut şi el, are permisiunea să dea primele îngrijiri celor răniţi. Îl cheamă Van Dick, şi e ajutat de un chirurg spaniol care a profesat trei ani în lagărul de la Vernet. Degeaba petrec ei orele care urmează încercând să salveze câteva vieţi, nu reuşesc; nu au nici o dotare, iar căldura copleşitoare le vine repede de hac celor care gem. Unii se roagă să le fie anunţate familiile, alţii par a zâmbi când se sting, eliberaţi parcă de suferinţe. Aici, la Parcoul-Médillac, până seara, mor câteva zeci de oameni.

Locomotiva nu mai poate fi folosită. Trenul nu va pleca în seara asta. Schuster comandă altă locomotivă, care va sosi peste noapte.

Până atunci, lucrătorii de la căile ferate o vor putea sabota un pic, rezervorul de apă va avea o scurgere, trenul va trebui să se oprească mai des pentru a face plinul.

Noaptea e liniştită. Ar fi trebuit să facem o răzmeriţă, dar nu mai avem putere. Canicula ne apasă ca o capă de plumb şi ne aruncă pe toţi într-o stare de semi-inconştienţă. Limbile încep să ni se umfle, respiraţia e mai grea. Álvarez avea dreptate.

33

— Crezi că a scăpat? întreabă Jacques.

Álvarez era demn de şansa pe care i-o dăduse viaţa. Bărbatul şi fiica lui, care l-au găzduit, i-au propus să rămână la ei până la Eliberare. Totuşi, de abia refăcut şi cu rănile vindecate parţial, Álvarez le-a mulţumit că l-au îngrijit şi l-au hrănit, trebuia să se întoarcă la luptă. Bărbatul n-a mai insistat, vedea că interlocutorul lui e hotărât. A decupat deci o hartă a regiunii de pe un calendar al poştei pe care-l avea şi i-a dat-o prietenului nostru. I-a oferit şi un cuţit şi i-a spus să se ducă la Sainte-Bazeille. Acolo, şeful de gară era membru în Rezistenţă. Când

Álvarez a ajuns în locul respectiv, s-a aşezat pe o bancă, în faţa peronului. Şeful l-a observat şi l-a chemat în biroul lui. I-a spus că SS-iştii din regiune erau încă în căutarea lui. L-a condus spre un mic depozit unde se aflau câteva unelte şi haine de lucrător la căile ferate, i-a dat o haină gri, i-a pus o şapcă pe cap şi i-a încredinţat un ciocan. După ce a verificat dacă arată bine în ţinuta asta, i-a spus să vină cu el pe lângă calea ferată. Pe drum s-au întâlnit cu două patrule germane. Prima nu le-a dat nici o atenţie, a doua i-a salutat.

Spre seară au ajuns la casa şefului de gară. Acolo Álvarez a fost întâmpinat de soţia şi cei doi copii ai acestuia. Timp de trei zile a stat acolo, hrănit şi îngrijit cu multă dragoste. Salvatorii lui erau de origine bască. În dimineaţa celei de-a treia zile, în faţa căsuţei unde Álvarez prindea puteri s-a oprit o maşină de teren neagră. La bordul ei se aflau trei partizani, trăgători de elită, care l-au luat cu ei, şi aşa a plecat iar la luptă.

*

6 iulie

În zori, trenul porneşte iar la drum. În curând trecem printr-o gară a unui sat care are un nume nostim. Pe panou citim „Charmant”[11]. Având în vedere împrejurările, ironia acestei geografii ne face să râdem. Dar brusc convoiul se opreşte iar. În timp ce ne sufocăm în vagoane, Schuster e furios de această nouă oprire şi se gândeşte la alt itinerar. Locotenentul german ştie că e imposibil să se îndrepte spre nord. Aliaţii înaintează inexorabil şi îi e din ce în ce mai mult teamă de atacurile Rezistenţei care pune explozibil pe şine ca să ne întârzie deportarea.

*

Uşa vagonului se deschide brusc şi alunecă cu zgomot pe şinele ei. Uluiţi, vedem un soldat german care urlă. Claude se uită la mine, nu înţelege nimic.

— A venit Crucea Roşie, trebuie să mergem să luăm un vas de pe peron, traduce un deportat care ne serveşte de interpret.

Jacques mă trimite pe mine. Sar din vagon şi cad în genunchi.

[11] În franceză, „încântător”. *(N. t.)*

Cred că mutra mea de roşcat nu-i place Feldgendarmului care stă în faţa mea: abia apucăm să avem un scurt schimb de priviri, că îmi şi arde cu patul puştii o lovitură puternică în faţă. Mă clatin de data asta pe spate şi cad în fund. Pe pipăite, caut ochelarii. În fine, îi găsesc. Adun cioburile şi le bag în buzunar; într-o ceaţă groasă, o iau pe urma soldatului care mă duce după un tufiş. Cu puşca, îmi arată o găleată de apă şi o cutie din carton cu chifle negre. Aşa se organizează alimentarea fiecărui vagon. Înţeleg că nu vom putea niciodată vorbi cu cei de la Crucea Roşie. Când mă întorc la vagon, Jacques şi Charles se grăbesc să vină la uşă ca să mă ajute să urc. Nu văd în jurul meu decât o ceaţă groasă, colorată în roşu. Charles îmi curăţă faţa, dar ceaţa nu dispare. Şi-mi dau seama ce mi s-a-ntâmplat. Ţi-am mai spus, natura nu s-a jucat destul dând părului meu culoarea morcovilor, a mai trebuit să mă facă şi miop ca o cârtiţă. Fără ochelari, lumea mea e neclară, sunt orb, sunt în stare numai să-mi dau seama dacă e zi sau noapte, de abia dacă pot discerne formele care se mişcă în jur. Totuşi, recunosc prezenţa fratelui meu alături de mine.

— Fir-ar să fie, nemernicul ăsta te-a urâţit de tot!

Ţin în mână ce-a mai rămas din ochelari. O bucată mică de sticlă în dreapta ramei, alta, puţin mai mare, atârnă pe stânga. Claude e desigur foarte obosit pentru că nu a remarcat că fratele lui nu are nimic pe nas. Îmi dau seama că încă nu pricepe dimensiunea dramei. Va trebui să evadeze fără mine; nici vorbă să se încurce cu un infirm. Dar Jacques a înţeles totul; îl roagă pe Claude să ne lase singuri şi se aşază lângă mine.

— Nu renunţa! îmi şopteşte el.

— Şi cum vrei să mă descurc acum?

— O să găsim noi o soluţie.

— Jacques, m-am gândit întotdeauna că eşti optimist, dar acum mi se pare că depăşeşti orice limită!

Claude revine şi aproape că mă împinge pentru a-şi face loc.

— Ştii ce? Am o idee pentru ochelarii tăi. Găleata trebuie dusă înapoi, nu?

— Şi ce-i cu asta?

— Păi, pentru că nu ne lasă să vorbim cu Crucea Roşie, va trebui să punem la loc găleata în spatele tufişului, după ce o golim.

Mă înşelasem, nu numai că fratele meu înţelegea situaţia, dar se şi gândise la un plan. Şi oricât de puţin probabil era,

ajunsesem să mă întreb dacă, dintre noi doi, fratele mai mic nu eram eu.

— Tot nu înţeleg unde vrei să ajungi?

— Rămâne câte o bucată de sticlă de fiecare parte a ramei tale. E destul pentru un optician ca să-şi dea seama ce dioptrii ai.

Cu ajutorul unei aşchii de lemn şi cu un fir de aţă rupt din cămaşă, mă străduiam să repar ireparabilul. Exasperat, Claude şi-a pus mâinile pe ale mele.

— Gata, nu mai ai ce repara! Ascultă-mă, pentru Dumnezeu. Nu vei putea niciodată să sari pe fereastră, nici să-ţi iei tălpăşiţa cu ochelarii în halul ăsta. În schimb, dacă punem resturile pe fundul găleţii, poate că cineva înţelege şi ne sare în ajutor.

Aveam ochii în lacrimi, mărturisesc. Nu pentru că soluţia fratelui meu venea din nemăsurata lui dragoste, ci pentru că, în momentul acela, din adâncul disperării noastre, Claude mai avea forţa să creadă în speranţă. Eram atât de mândru de el în ziua aceea, l-am iubit atât de tare, încât mă întreb încă dacă mi-am făcut timp să i-o spun.

— E bună ideea ta, a spus Jacques.

— Ba chiar e foarte departe de a fi tâmpită, a adăugat François, şi toţi ceilalţi erau de acord cu el.

Eu nu credeam nici o clipă că aşa ceva e posibil. Chiar dacă găleata nu era inspectată înainte să fie recuperată de Crucea Roşie... Să-ţi închipui că cineva descoperă acolo bucăţile de ochelari şi că se preocupă de soarta mea, de problema vederii unui deţinut deportat în Germania, era mai mult decât inimaginabil. Dar până şi Charles găsea planul fratelui meu „espatant”.

Atunci, lăsând la o parte toate îndoielile, am acceptat să las cele două infime bucăţi de sticlă care de-abia mi-ar fi permis să văd pereţii vagonului.

Pentru a le arăta prietenilor mei că le sunt recunoscător pentru această mică speranţă pe care mi-o ofereau cu atâta generozitate, aşa cum propusese Claude, am pus, târziu după-amiaza, resturile ochelarilor mei în găleata goală care era luată din vagon. Şi când uşa s-a închis la loc, am văzut în umbra infirmierei de la Crucea Roşie care se depărta, cum mă cuprinde întunericul morţii.

În noaptea aceea, a fost o furtună deasupra localităţii Charmant. Ploaia şiroia pe acoperişul vagonului şi se scurgea prin găurile făcute de tirul avioanelor englezeşti. Cei care mai

aveau destulă forţă, stăteau în picioare, cu capul în sus, pentru a recupera picăturile, cu gura larg deschisă.

34

8 iulie

Am plecat, totul s-a terminat, n-o să-mi mai văd niciodată ochelarii.

În zori, ajungem la Angoulême. În jurul nostru, totul e părăsit; gara a fost distrusă de bombardamentele Aliaţilor. Trenul încetineşte, iar noi privim uimiţi clădirile găurite, scheletele calcinate ale vagoanelor înghesuite unele în altele. Pe şine încă mai ard locomotive, uneori răsturnate pe-o parte. Macarale lugubre zac ca nişte cadavre. Şi, de-a lungul şinelor smulse şi îndreptate spre cer, câţiva muncitori sceptici, cu lopeţi şi târnăcoape în mână, se uită îngroziţi cum trece trenul nostru. Şapte sute de fantome care trec printr-un peisaj apocaliptic.

Frânele scârţâie, trenul se opreşte. Germanii le interzic lucrătorilor feroviari să se apropie. Nimeni nu trebuie să ştie ce se petrece în interiorul vagoanelor, nimeni nu trebuie să fie martorul atrocităţii. Lui Schuster îi e tot mai frică de un atac. La el, frica de luptătorii din *maquis* a devenit o obsesie. Trebuie spus că, de când am plecat din Toulouse, trenul nu a putut parcurge niciodată mai mult de cincizeci de kilometri pe zi, iar frontul luptelor şi al Eliberării înaintează spre noi.

Ne este strict interzis să comunicăm de la un vagon la altul, dar totuşi veştile circulă. Mai ales cele despre război şi înaintarea Aliaţilor. De fiecare dată când un lucrător la căile ferate, mai curajos, reuşeşte să se apropie de tren, de fiecare dată când un civil generos vine, învăluit în noapte, să ne îmbărbăteze, culegem informaţii. Şi, de fiecare dată, renaşte speranţa că Schuster nu va reuşi să ajungă la graniţă.

E ultimul tren care mai pleacă spre Germania, ultima garnitură cu deportaţi, şi unii îşi zic că vom fi până la urmă eliberaţi de americani sau de Rezistenţă. Mulţumită ei nu prea avansăm, ea pune explozibil pe căile ferate. Departe, Feldgendarm dau la o parte doi muncitori care încearcă să vină spre noi. De acum înainte, pentru acest batalion în retragere,

sunt duşmani peste tot. În fiecare civil care vrea să ne dea ajutor, în fiecare muncitor, naziştii văd terorişti. Dar ei sunt aceia care urlă, cu puşca în mână şi înarmaţi cu grenade, ei sunt cei care dau şi în cei mai slabi dintre noi, îi brutalizează pe bătrâni, tocmai pentru a scăpa de tensiunea care-i hărţuieşte.

Nu vom pleca astăzi. Vagoanele rămân închise, bine păzite, şi căldura din ce în ce mai mare ne ucide lent. Afară sunt treizeci şi şase de grade; înăuntru, nu poate spune nimeni, am leşinat aproape toţi. Singura uşurare în această urgie este să întrevăd chipurile familiare ale colegilor. Ghicesc zâmbetul pe care-l schiţează Charles când îl privesc, Jacques pare că veghează asupra noastră. François stă pe lângă el, ca un fiu pe lângă tatăl pe care l-a pierdut. Eu mă gândesc la Sophie şi la Marianne; îmi închipui aerul proaspăt de pe Canal du Midi şi revăd o bancă unde ne aşezam şi schimbam mesaje. În faţa mea, Marc pare atât de trist; totuşi, el are noroc. Se gândeşte la Damira, şi sunt sigur că şi ea se gândeşte la el, dacă e încă în viaţă. Nici un paznic, nici un torţionar nu va putea face prizoniere aceste gânduri. Sentimentele trec printre gratiile cele mai dese, călătoresc fără să le fie frică de distanţe, nu cunosc nici barierele lingvistice sau religioase, se întâlnesc dincolo de închisorile inventate de oameni.

Marc are această libertate. Aş vrea să cred că, acolo unde se află, Sophie se gândeşte puţin la mine; ar fi de ajuns câteva secunde, câteva gânduri pentru prietenul care eram..., căci pentru ea nu puteam fi mai mult decât atât.

Astăzi nu vom primi nici pâine, nici apă. Unii dintre noi nu mai pot vorbi, nu mai au puterea s-o facă. Claude şi cu mine nu ne mai părăsim, verificăm în fiecare clipă dacă unul sau celălalt nu cumva a leşinat, dacă nu cumva moartea îi dă târcoale, şi din când în când, ne dăm mâinile, ca să fim siguri...

9 iulie

Schuster s-a hotărât să se întoarcă. Rezistenţa a aruncat în aer un pod, nu mai putem trece. Vom pleca înapoi spre Bordeaux. Şi, pe când trenul se îndepărtează de Angoulême şi de gara devastată, mă gândesc iar la găleata unde am lăsat să-mi scape ultima şansă de a vedea bine. Am petrecut deja două zile în ceaţă, iar noaptea e tot în faţa mea.

Sosim la începutul după-amiezei. Nuncio şi prietenul lui, Walter, nu se gândesc decât la evadare. Seara ne petrecem timpul vânând puricii şi păduchii care ne rod trupul împuţinat. Paraziţii stau în cusăturile cămăşilor şi pantalonilor. E nevoie de multă îndemânare ca să-i scoţi de acolo şi de abia ai scăpat de o colonie, că se instalează alta. Pe rând, unii se lungesc şi încearcă să se odihnească, în timp ce alţii se ghemuiesc pentru a le face loc. În mijlocul acelei nopţi îmi vine în gând o întrebare ciudată: dacă vom supravieţui acestui infern, vom putea să-l uităm, măcar pentru o zi? Vom mai avea dreptul să trăim iarăşi ca oameni normali? Poate fi şters din memorie ceea ce distruge spiritul?

*

Claude se uită ciudat la mine.

— La ce te gândeşti? mă întreabă fratele meu.

— La Chahine, îţi mai aduci aminte de el?

— Cred că da. De ce te gândeşti la el acum?

— Pentru că trăsăturile lui nu vor dispărea niciodată.

— La ce te gândeşti cu-adevărat, Jeannot?

— Caut un motiv pentru care să supravieţuiesc.

— Păi e chiar în faţa ta, idiotule! O să fim iar liberi într-o zi. Şi apoi, ţi-am promis c-o să zbori, sper că-ţi aduci aminte.

— Şi tu, ce vrei să faci după război?

— Să fac turul Corsicăi cu motocicleta, cu cea mai frumoasă domnişoară din lume alături de mine.

Chipul fratelui meu se apropie de mine.

— Eram sigur! Am văzut că râzi. Ce? Nu mă crezi în stare să seduc o fată şi s-o iau cu mine în excursie?

Degeaba mă chinui să mă abţin, simt cum râsul pune stăpânire pe mine, iar fratele meu se îngrijorează. Şi Charles începe să râdă, chiar Marc ni se alătură.

— Dar ce v-a apucat pe toţi? întrebă Claude, agasat.

— Puţi îngrozitor, bătrâne, dac-ai vedea cum arăţi! Tare mă îndoiesc că în halul ăsta să vrea să vină cu tine chiar şi un gândac de bucătărie.

Claude mă miroase şi ni se alătură în râsul ăsta nebun de care nu mai putem scăpa.

*

10 iulie

La prima oră a zilei, e deja foarte cald. Iar trenul ăsta blestemat tot nu se mişcă. Nu se arată nici un nor la orizont, nu e nici o speranţă că vreo picătură de ploaie va veni să liniştească suferinţele deţinuţilor. Se spune că, dacă lucrurile nu merg bine, spaniolii cântă. Se aude o melodie, dintre scândurile vagonului vecin evadează frumoasa limbă a Cataloniei.

— Ia uitaţi-vă! spune Claude care s-a cocoţat la fereastră.

— Ce vezi? întreabă Jacques.

— Soldaţii, se agită pe calea ferată. Vin camionete ale Crucii Roşii, coboară asistente din ele, au apă, şi vin înspre noi.

Înaintează până la peron, dar Feldgendarm le ordonă să se oprească, să lase găleţile şi să plece. Vor veni deţinuţii să le ia de îndată ce vor pleca ele. Nu e permis nici un contact cu teroriştii!

Asistenta-şefă îl dă la o parte pe soldat cu un gest scurt.

— Ce terorişti? întreabă ea jignită. Bătrânii? Femeile? Bărbaţii înfometaţi din aceste vagoane pentru animale?

Strigă la el şi îi spune că s-a plictisit de atâtea ordine. Nu mai e mult şi cineva va trebui să dea socoteală. Asistentele vor distribui alimente în vagoane, fără nici o discuţie! Şi adaugă că nu se va lăsa impresionată de faptul că el poartă o uniformă.

Când apare Schuster şi îndreaptă pistolul spre ea întrebând-o dacă asta o impresionează puţin mai mult, asistenta-şefă îl măsoară din priviri şi îi cere politicos o favoare. Dacă are curajul să tragă asupra unei femei, mai ales din spate, l-ar ruga să ţintească mijlocul crucii pe care o are pe uniformă. Adaugă că, spre norocul ei, crucea e destul de mare pentru ca un imbecil ca el să poată regla tirul. O să fie lăudat când se va întoarce acasă, iar dacă-l arestează americanii sau îl prinde Rezistenţa, îi va fi chiar mai bine.

Profitând de stupoarea lui Schuster, asistenta-şefă ordonă curajoasei trupe care o însoţeşte să înainteze spre vagoane. Pe peron, soldaţii par a se amuza de lipsa de autoritate a locotenentului. Poate că se simt pur şi simplu uşuraţi că cineva îl forţează pe şeful lor să fie cât de cât uman.

Asistenta-şefă deschide prima lacătul unei uşi de vagon, celelalte femei fac ca ea.

Asistenta-şefă de la Crucea Roşie din Bordeaux crezuse că a văzut totul la viaţa ei. Două războaie şi mulţi ani în care a îngrijit de oamenii cei mai sărmani îi dăduseră convingerea că nimic nu o mai poate surprinde. Totuşi, descoperindu-ne pe noi, rămâne înmărmurită, cu ochii măriţi, o apucă groaza şi nu se poate împiedica să exclame „Dumnezeule mare!”.

Asistentele ne privesc, paralizate şi ele; pe chipurile lor putem vedea dezgustul şi indignarea pe care le-o inspiră starea noastră. Şi dacă am fi fost îmbrăcaţi cât de cât ca lumea, figurile noastre slăbite trădau halul în care ajunsesem.

În fiecare vagon, câte o infirmieră aduce o găleată, oferă biscuiţi şi vorbeşte puţin cu deţinuţii. Dar deja Schuster urlă ordonând retragerea Crucii Roşii, iar asistenta-şefă consideră că astăzi a mizat destul pe şansa ei. Uşile vagoanelor se închid din nou.

— Jeannot! Hai să vezi, strigă Jacques care se ocupă de distribuirea biscuiţilor şi-i dă fiecăruia porţia lui de apă.

— Ce se-ntâmplă?

— Se-ntâmplă că trebuie să te grăbeşti!

Ridicatul îmi cere ceva efort având în vedere neclaritatea în care trăiesc de câteva zile, dar simt la colegii mei o urgenţă care mă obligă să fiu alături de ei. Claude mă ia de umăr.

— Ia uită-te! spune el.

Are umor, Claude! În afară de un vârf din nasul lui, nu văd mare lucru, câteva siluete printre care o deosebesc pe a lui Charles şi ghicesc că Marc şi François stau în spatele lui.

Disting contururile găleţii pe care Jacques o ridică înspre mine, şi, deodată, pe fundul ei zăresc rama unei perechi de ochelari noi. Întind mâna, care dispare în apă şi apuc ceva ce încă nu cred că există cu adevărat.

În linişte, colegii aşteaptă cu sufletul la gură să-mi pun ochelarii la nas. Şi, dintr-o dată, chipul fratelui meu redevine clar ca în primele zile, văd emoţia de pe chipul lui Charles, faţa bucuroasă a lui Jacques, cele ale lui Marc şi François, care mă strâng în braţe.

Cine a putut înţelege? Cine a putut ghici, descoperind pe fundul unei găleţi rama unor ochelari sparţi, destinul unui deportat fără speranţă? Cine a avut sufletul să ceară să fie repede făcuţi alţii, să urmărească trenul mai multe zile, să repereze fără a se înşela vagonul de unde veneau şi să facă totul

pentru ca perechea cea nouă de ochelari să ajungă acolo?

— Asistenta de la Crucea Roşie, cine altcineva? răspunde Claude.

Vreau să văd din nou lumea, nu sunt orb, ceaţa s-a risipit. Aşa că sucesc capul, privesc în jurul meu. Primul decor care se oferă privirii mele redobândite este extrem de trist. Claude mă duce spre fereastră.

— Uite ce frumos e afară.

— Da, are dreptate fratele tău, e atât de frumos afară!

*

— Crezi că e drăguţă?

— Cine? întreabă Claude.

— Asistenta!

Seara, îmi spun că poate se contura în sfârşit şi destinul meu. Refuzurile Sophiei, Damirei şi, ca să mărturisesc totul, ale fetelor din brigadă de a mă săruta aveau în sfârşit un sens. Femeia vieţii mele, cea adevărată, o fi deci cea care mi-a salvat viaţa.

Descoperind ochelarii pe fundul găleţii, ea a înţeles imediat strigătul de ajutor pe care îl lansasem din străfundurile infernului meu. A ascuns rama într-o batistă, având infinit de multă grijă de cioburile de sticlă agăţate la colţuri. S-a dus în oraş la un optician simpatizant al Rezistenţei. Acesta a căutat îndelung lentilele care să se potrivească la dioptrii cu bucăţile rămase în ramă. Cu ochelarii refăcuţi, fata plecase pe bicicletă, de-a lungul şinelor, până ce găsise trenul. Văzând că garnitura se întoarce iar la Bordeaux, şi-a dat seama că pachetul va reuşi să ajungă la destinaţie. Cu ajutorul asistentei-şefe de la Crucea Roşie, a ales, înainte de a ajunge pe peron, vagonul pe care l-a recunoscut după urmele lăsate de gloanţe pe o latură. Aşa mi s-au întors ochelarii.

Acestei femei îi trebuise atâta suflet, atâta generozitate şi curaj, încât mi-am jurat că, dacă scap, o s-o caut imediat ce se va termina războiul şi o s-o cer de nevastă, îmi şi închipuiam deja cum mergeam, cu părul în vânt, pe un drum de ţară, într-un Chrysler decapotabil sau, de ce nu, la ghidonul unei biciclete, ceea ce ar fi fost chiar mai plin de farmec. Băteam la uşa casei ei şi, când îmi deschidea, îi spuneam „eu sunt cel căruia i-ai salvat viaţa, de acum înainte viaţa mea îţi aparţine”. Am fi luat cina în

faţa căminului şi ne-am fi povestit unul altuia ultimii ani, toate aceste luni de suferinţă pe acest drum lung pe care în sfârşit ne-am întâlnit. Şi am fi dat împreună ultimele pagini ale trecutului pentru a scrie amândoi zilele care veneau. Am fi avut trei copii sau chiar mai mulţi, dacă voia ea, şi am fi trăit fericiţi. Aş fi luat cursuri de pilotaj cum îmi promisese Claude şi, după ce mi-aş fi luat diploma, aş fi luat-o cu mine în zbor pe deasupra Franţei. Uite, de acum totul era logic; acum pentru mine viaţa avea în fine sens.

Având în vedere rolul pe care-l jucase Claude în salvarea mea şi ţinând cont de relaţia puternică dintre noi, era pe deplin normal să-i cer să fie martor la cununia mea.

Claude m-a privit, tuşind uşor.

— Uite ce, bătrâne, n-am nimic împotriva ideii, în principiu, de a fi martor la cununia ta, îmi face chiar mare cinste, dar ar trebui să-ţi spun ceva înainte ca decizia ta să fie definitivă.

Asistenta care a adus ochelarii e de o mie de ori mai mioapă decât tine, în fine, dacă mă gândesc la grosimea lentilelor pe care le avea pe nas. Bine, vei spune că puţin îţi pasă de asta; dar trebuie să-ţi atrag atenţia, pentru că tu erai încă în ceaţă când a plecat: are cu patruzeci de ani mai mult ca tine, probabil că e căsătorită şi are cel puţin doisprezece copii. Nu spun că, dată fiind situaţia noastră, am avea de ce să fim exigenţi, dar în fine, în această privinţă…

*

Am stat trei zile în aceste vagoane nemişcate pe un peron din gara Bordeaux. Colegii mei se sufocau, uneori unul dintre ei se ridica, sperând să găsească puţin aer, dar nu adia nici o boare.

Oamenii se obişnuiesc cu orice, este unul dintre marile lor mistere. Nu ne mai simţeam propriul miros fetid, nimănui nu-i mai păsa de cel care se apleca deasupra găurii mici din podea pentru a se uşura. De foame uitasem cu totul, singura obsesie era setea; mai ales când câte o nouă băşică se forma pe limbile noastre. Aerul se rarefia nu numai în vagon, dar şi în gâtlejurile noastre; ne era tot mai greu să înghiţim. Dar ne obişnuisem cu această suferinţă a corpului care nu ne mai dădea pace; ne obişnuiam cu toate privaţiunile, inclusiv lipsa de somn. Şi singurii care, la intervale scurte, găseau o eliberare erau cei care evadau în nebunie. Se ridicau în picioare, începeau să geamă sau să

urle, uneori unii plângeau, înainte de a cădea, fără vlagă.

Cât despre cei care rezistau, aceştia încercau să-i încurajeze de bine, de rău pe ceilalţi.

Într-un vagon vecin, Walter explica celor care puteau să-l audă că naziştii nu vor reuşi niciodată să ne ducă până în Germania, americanii ne vor elibera înainte. În vagonul nostru, Jacques ne povestea până la epuizare, ca să treacă timpul mai repede. Când gura îi era prea uscată pentru a mai vorbi, în liniştea care se lăsa venea să se instaleze panica.

Şi, în timp ce prietenii mei mureau în tăcere, eu retrăiam, pentru că vedeam din nou; pe undeva, mă simţeam vinovat de asta.

12 iulie

E ora două şi jumătate noaptea. Dintr-o dată, se descuie uşile. Gara din Bordeaux e plină de soldaţi, au venit la faţa locului şi cei de la Gestapo. Soldaţii înarmaţi până-n dinţi urlă şi ne ordonă să ne luăm puţinele lucruri pe care le mai avem. Cu lovituri din patul puşii şi cu picioarele, suntem daţi jos din vagoane şi suntem grupaţi pe peron. Printre deţinuţi, unii sunt înspăimântaţi, alţii se mulţumesc să respire cu aviditate.

Intrăm în oraşul întunecat şi tăcut, aliniaţi în coloane de câte cinci. Nu e nici o stea pe cer.

Ni se aud paşii pe caldarâmul pustiu pe care se prelinge lunga cohortă. Informaţiile circulă de la un rând la celălalt. Unii spun că suntem duşi spre fortul Hâ, alţii sunt siguri că spre închisoare. Dar cei care înţeleg germana află, din discuţiile soldaţilor care merg pe lângă noi, că toate temniţele oraşului sunt deja pline.

— Atunci unde ne ducem? şopteşte un deţinut.

— *Schnell, schnell!* urlă un Feldgendarm dându-i o lovitură în spate.

Marşul nocturn prin oraşul pustiu se încheie la Laribat, în faţa porţilor imense ale unui templu. Este prima dată când, împreună cu fratele meu mai mic, intrăm într-o sinagogă.

35

Nu mai era nici un obiect de cult acolo. Podelele fuseseră

acoperite cu paie şi mai multe găleţi aliniate la perete ne arătau că nemţii se gândiseră la nevoile noastre. Templul era mare, putea adăposti cei şase sute cincizeci de deţinuţi din tren. În mod ciudat, toţi cei care veneau de la închisoarea Saint-Michel s-au grupat lângă altar. Într-un spaţiu vecin au fost aduse, dincolo de un grilaj, femei pe care nu le văzusem niciodată din vagonul nostru.

Câteva cupluri se regăsesc astfel de-a lungul gratiilor care ne despart. Unii nu s-au văzut de atâta timp! Mulţi plâng, atunci când mâinile li se pot iarăşi atinge. Majoritatea tac, privirile sunt suficiente pentru a spune totul când eşti îndrăgostit. Alţii de-abia şoptesc, ce poţi să spui despre tine, despre zilele care au trecut, fără să-l întristezi pe celălalt?

A doua zi dimineaţa a fost nevoie de toată sălbăticia paznicilor noştri pentru a separa aceste cupluri, uneori prin lovituri cu patul puştii. Căci în zori, femeile sunt luate şi duse într-o cazarmă din oraş.

Zilele trec şi fiecare seamănă cu cea dinaintea ei. Seara ni se dă un castron cu apă caldă în care înoată o foaie de varză, uneori câteva macaroane. Primim această gamelă ca pe un festin. Din când în când, soldaţii vin să-i ia pe unii dintre noi, nu-i mai vedem niciodată, iar din zvonuri aflăm că sunt folosiţi ca ostatici; de îndată ce are loc în oraş o acţiune a Rezistenţei, sunt executaţi.

Unii se gândesc la evadare. Aici deţinuţii de la Vernet pactizează cu cei de la Saint-Michel. Bărbaţii de la Vernet sunt surprinşi de vârsta noastră. Copii care luptă în război, nu le vine să creadă.

*

14 iulie

Suntem hotărâţi să sărbătorim această zi cum se cuvine. Fiecare caută materiale din care să confecţioneze cocarde, găsim bucăţi de hârtie, le agăţăm la piept. Cântăm *La Marseillaise.* Paznicii se fac că nu văd. Represaliile ar fi prea violente.

*

20 iulie

Astăzi trei luptători din Rezistenţă, pe care i-am întâlnit aici, au încercat să evadeze. Au fost prinşi de un soldat de pază pe când scotoceau prin paie, în spatele orgii unde au găsit nişte gratii. Quesnel şi Damien, care sărbătoreşte azi douăzeci de ani, au reuşit să fugă la timp.

Roquemaurel a primit o groază de lovituri cu cizma, dar în momentul interogatoriului a avut prezenţa de spirit să spună că văzuse acolo un chiştoc de ţigară şi voia să-l ia. Germanii l-au crezut şi nu l-au împuşcat. Roquemaurel este unul dintre cei care au înfiinţat *maquis*-ul Bir-Hakeim care acţiona în Languedoc şi în munţii Cévennes. Damien este cel mai bun prieten al său. Amândoi fuseseră condamnaţi la moarte după arestare.

Imediat ce-şi revine după bătăi, Roquemaurel pune la cale, împreună alţi colegi, un nou plan de evadare, pentru o altă zi care desigur va veni.

Igiena de aici nu e mai bună decât în tren, râia face ravagii. Mişună colonii de paraziţi. Împreună, am inventat un joc. Încă de dimineaţa, fiecare culege de pe corp cât mai mulţi purici şi păduchi. Animăluţele sunt adunate în cutii improvizate. Când trec Feldgendarm pentru a ne număra, le deschidem şi semănăm conţinutul lor pe nemţi.

Chiar şi aici nu am renunţat, iar acest joc care poate părea grosolan este pentru noi un mod de a rezista, cu singura armă care ne mai rămâne şi care ne roade în fiecare zi.

Credeam că suntem singurii în acţiune, dar îi întâlnim aici pe cei care, ca şi noi, nu au acceptat niciodată condiţia ce le era impusă, care n-au fost niciodată de acord că se atentează la demnitatea oamenilor. Sunt atâţia oameni de curaj în această sinagogă! Un curaj care se pierde uneori în singurătate, dar e atât de puternic încât, în anumite seri, speranţa alungă gândurile cele mai întunecate şi apăsătoare.

*

La început, nu puteam stabili nici un fel de contact cu lumea exterioară, dar de două săptămâni de când zăcem aici, lucrurile se organizează încet-încet. De fiecare dată când cei desemnaţi să ducă gamelele ies în curtea interioară să ia oala, un cuplu de

bătrânei dintr-o casă vecină cântă cât pot de tare informaţii de pe front. O doamnă în vârstă care locuieşte într-un apartament ale cărui ferestre dau spre sinagogă ne scrie în fiecare seară, cu litere mari, pe o tăbliţă de ardezie, informaţii despre înaintarea trupelor aliate.

Roquemaurel şi-a promis deci că va încerca din nou să evadeze. Când germanii le dau voie câtorva deţinuţi să urce la etaj ca să aducă lucruri pentru toaletă (au fost stivuite pe galerie micile noastre bagaje), el se oferă să meargă cu trei colegi. Ocazia e prea bună. La capătul culoarului de deasupra marii încăperi a sinagogii, se află o cămăruţă. Planul lui Roquemaurel prezintă multe riscuri, dar se poate realiza. Ascunzătoarea se află aproape de unul dintre vitraliile care decorează faţada. La căderea întunericului, va fi suficient să spargă sticla şi să fugă pe acoperiş. Roquemaurel şi prietenii lui se ascund acolo şi aşteaptă să vină noaptea. Trec două ore şi speranţele lor sunt tot mai mari. Dar, dintr-o dată, aud zgomot de cizme. Germanii ne-au numărat şi suntem mai puţini decât trebuia să fim. Sunt căutaţi, se aud paşi tot mai aproape şi în adăpostul lor pătrunde lumina. După figura încântată a soldatului care-i scoate de acolo îţi poţi da seama ce îi aşteaptă. Loviturile sunt atât de puternice, că Roquemaurel zace într-o baltă de sânge. Când îşi revine, a doua zi, este târât în faţa locotenentului de gardă. Christian, aşa îl cheamă pe numele mic, nu-şi face deloc iluzii în ceea ce priveşte evoluţia evenimentelor.

Totuşi, viaţa nu-i pregăteşte destinul la care se aşteaptă.

Ofiţerul care-l interoghează are probabil vreo treizeci de ani. Stă călare pe o bancă, în curte, şi-l priveşte pe Roquemaurel tăcut. Trage adânc aer în piept, măsurându-şi pe îndelete interlocutorul.

— Şi eu am fost făcut prizonier, spune el, exprimându-se aproape perfect în franceză. În timpul campaniei din Rusia. Şi eu am evadat, am străbătut zeci şi zeci de kilometri în cele mai îngrozitoare împrejurări. Nu doresc nimănui să suporte suferinţele pe care le-am îndurat eu şi nu sunt un om care să mă bucur torturând.

Christian îl ascultă pe tânărul locotenent fără să spună nimic. Şi, dintr-o dată, are speranţa că va scăpa cu viaţă.

— Să ne înţelegem, reia ofiţerul, şi sunt sigur că nu veţi avea ocazia să trădaţi secretul pe care mă pregătesc să vi-l încredinţez. Mi se pare normal, aproape legitim, ca un soldat să

încerce să evadeze. Dar cred că veţi considera, ca şi mine, că este la fel de normal ca acela care este prins să suporte pedeapsa ce îi sancţionează faptele în faţa duşmanului. Iar duşmanul dumneavoastră eu sunt!

Christian ascultă sentinţa. Va trebui să stea nemişcat toată ziua, în poziţie de drepţi, lângă un perete, fără să aibă dreptul să se rezeme cu spatele de acesta sau să încerce să se sprijine. Va sta aşa, cu braţele de-a lungul corpului, sub soarele de plumb care va topi în curând asfaltul din curte.

Fiecare mişcare îi va fi sancţionată cu lovituri, iar leşinul va duce la pedeapsa capitală.

Se spune că omenia unora se naşte din suferinţele la care au fost supuşi, din asemănarea care-i leagă brusc de duşmanul lor. Au fost cele două motive care l-au salvat pe Roquemaurel din faţa plutonului de execuţie. Dar trebuie să ştim că acest gen de omenie are şi limite.

Cei patru deţinuţi care încercaseră să evadeze stau deci, în faţa peretelui, la o distanţă de câţiva metri unul de altul. Toată dimineaţa, soarele se caţără pe cer, ajungând la zenit. E o căldură de nesuportat, picioarele lor anchilozează, au braţele ca de plumb şi ceafa devine ţeapănă.

La ce se gândeşte paznicul care merge în spatele lor?

La începutul după-amiezii, Christian se clatină, primeşte imediat un pumn în ceafă care-l trimite la perete. Cu maxilarul zdrobit, cade şi se ridică imediat, de frica pedepsei capitale.

Ce-i lipseşte sufletului soldatului care-l pândeşte şi se hrăneşte cu suferinţa pe care i-o impune acestui tânăr?

Apoi se instalează tetania, muşchii se contractă şi nu se mai relaxează. Suferinţa e insuportabilă. Crampele se răspândesc în tot corpul.

Ce gust va avea apa care curge pe gâtul acestui locotenent, în timp ce victimele pier sub ochii lui?

Uneori sunt bântuit noaptea de aceste întrebări, atunci când memoria îmi aduce în faţă chipurile lor tumefiate, corpurile arse de căldură.

Când vine noaptea, torţionarii îi aduc în sinagogă. Îi primim cu aclamaţiile oferite învingătorilor unei întreceri, dar mă îndoiesc că-şi dau seama de asta înainte de a se prăbuşi pe paie.

*

24 iulie

Acţiunile Rezistenţei în oraş şi în împrejurimi îi fac pe germani din ce în ce mai nervoşi. Tot mai des comportamentul lor e aproape isteric, ne lovesc fără motiv, pur şi simplu pentru că nu le place mutra noastră sau pentru că suntem în locul nepotrivit, la momentul nepotrivit. La prânz, suntem adunaţi sub amvon. O santinelă de pe stradă pretinde că a auzit zgomotul unei pile în interiorul sinagogii. Dacă cel care deţine un instrument util pentru evadare nu-l dă înapoi în zece minute, vor fi împuşcaţi zece deţinuţi. Alături de ofiţer, o mitralieră e îndreptată spre noi. Şi, în timp ce secundele trec, bărbatul din spatele ei, gata să-şi împrăştie suflul carnivor, se amuză să ne chinuiască. Se joacă încărcând şi descărcând arma. Timpul trece, nimeni nu vorbeşte. Soldaţii lovesc, urlă, terorizează, au trecut cele zece minute. Comandantul ia un deţinut, îi înfige revolverul în tâmplă, trage pârghia percutorului şi vociferează un ultimatum.

Atunci, un deportat face un pas înainte, cu mâna tremurând. Pumnul lui deschis dă la iveală o pilă, din cele folosite pentru unghii. Acest instrument nu ar putea nici zgâria zidurile groase ale sinagogii. De-abia ai reuşi, cu această pilă, să ascuţi lingura de lemn pentru a tăia pâinea, atunci când o primim, este o şmecherie învăţată în închisoare, o chestie veche de când lumea, de când sunt întemniţaţi oamenii.

Deportaţilor le e teamă. Comandantul se va gândi desigur că ne batem joc de el. Dar „vinovatul” este dus la zid şi un glonte îi smulge jumătate din ţeastă.

Ne petrecem noaptea în picioare, la lumina unui proiector, sub ameninţarea acelei mitraliere care este îndreptată asupra noastră, şi a acelui gunoi care, ca să nu adoarmă, continuă să se joace cu încărcătorul.

*

7 august

Au trecut douăzeci şi trei de zile de când suntem închişi în sinagogă. Claude, Jacques, François, Marc şi cu mine suntem grupaţi lângă altar.

Jacques şi-a reluat obiceiul de a ne spune poveşti, pentru a

omorî timpul şi spaimele noastre.

— E adevărat că fratele tău şi cu tine n-aţi intrat niciodată într-o sinagogă înainte de a veni aici? întreabă Marc.

Claude lasă capul jos, ca şi cum s-ar simţi vinovat. Răspund eu în locul lui.

— Da, e adevărat, este prima dată.

— Cu un nume atât de evreiesc ca al vostru, e cam neobişnuit. N-o lua ca un reproş, reia Marc. Numai că mă gândeam...

— Ei bine, te înşeli. Acasă nu prea eram practicanţi. Nici toţi cei pe care-i cheamă Dupont şi Durand nu se duc neapărat la biserică duminica.

— Dar la sărbătorile mari? întreabă Charles.

— Dacă vrei să ştii, vinerea, tata sărbătorea sabatul.

— Da? Şi ce făcea? întreabă François curios.

— Nimic deosebit faţă de alte seri, doar că recita o rugăciune în ebraică şi beam cu toţii un pahar de vin.

— Unul singur? întreabă François.

— Da, unul singur.

Claude zâmbeşte, văd că povestea mea îl distrează, îmi dă ghionturi.

— Hai, povesteşte-le totul, la urma urmelor, nu e ceva interzis.

— Ce să ne povestească? întreabă Jacques.

— Nimic!

Din cauza neliniştii resimţite de aproape o lună, prietenii mei au ajuns să fie însetaţi de poveşti, aşa că toţi insistă.

— Ei bine, în fiecare vineri, înainte de a ne aşeza la masă, tata ne recita o rugăciune în ebraică. Era singurul care o înţelegea, în familia noastră nimeni nu vorbea şi nici nu înţelegea ebraica. Ani de-a rândul sărbătorisem sabatul aşa. Într-o zi, sora noastră mai mare ne spune că a cunoscut un bărbat cu care vrea să se căsătorească. Părinţii noştri au primit cu bucurie vestea şi au insistat să-l invite la noi, la cină, pentru a face cunoştinţă cu el. Alice a propus ca el să vină în vinerea următoare, vom sărbători cu toţii sabatul.

Spre uimirea tuturor, tata nu părea deloc mulţumit de ideea asta. A pretins că seara aceea trebuie petrecută numai în familie şi că orice altă seară din săptămână ar fi mult mai potrivită.

Degeaba spunea mama că, dacă a putut cuceri inima fetei lor, invitatul făcea deja într-un fel parte din familie, nimic nu

putea schimba părerea tatălui meu. Pentru primele prezentări el considera că lunea, marţea, miercurea şi joia ar fi zile mult mai potrivite. Ne-am alăturat cu toţii părerii mamei şi am insistat ca întâlnirea să aibă loc în seara sabatului, când mâncarea e mai copioasă şi faţa de masă mai frumoasă. Tata a ridicat mâinile spre cer oftând, întrebându-se de ce oare întotdeauna familia coaliza împotriva lui. Îi plăcea să facă pe victima.

A adăugat că i se părea ciudat, în condiţiile în care îşi propunea fără să crâcnească, fără să pună nici cea mai mică întrebare (ceea ce făcea dovada imensei sale deschideri spirituale), să deschidă uşa casei în toate zilele săptămânii, mai puţin una, ca familia să prefere să-l primească pe acest străin (care avea totuşi să-i ia fiica) în singura seară care lui nu-i convenea.

Mama, fiind de felul ei tare încăpăţânată, a vrut să ştie de ce i se părea soţului ei că alegerea zilei de vineri pune aşa de mari probleme.

— D-aia! a încheiat tata, pecetluindu-şi astfel înfrângerea.

Tata n-a ştiut niciodată să-i spună soţiei lui „nu”. Pentru că o iubea mai presus de orice pe lume, mai mult chiar şi decât propriii copii, cred, şi nu-mi aduc aminte să fi existat vreo dorinţă a mamei pe care să nu se fi străduit din răsputeri s-o îndeplinească. Şi aşa, săptămâna trece, iar tata este foarte încordat. Cu cât se apropie mai mult ziua de vineri, cu atât ne dăm seama că e mai frământat.

În ajunul cinei atât de aşteptate de noi toţi, tata o întreabă pe sora mea, în şoaptă, dacă logodnicul ei e evreu. Şi când Alice îi răspunde „Da, evident”, tata ridică iar braţele spre cer gemând „Eram sigur!”

Vă daţi seama că reacţia lui o uimeşte pe sora mea care îl întreabă de ce e atât de supărat la aflarea acestui lucru.

— Nu sunt deloc supărat, draga mea, îi răspunde el şi adaugă cu o evidentă neîncredere: Ce-ţi închipui?

Sora noastră Alice, care a moştenit încăpăţânarea mamei, îl apucă de braţ când încearcă să se eschiveze îndreptându-se spre sufragerie, tăindu-i calea.

— Scuză-mă, tată, dar sunt mai mult decât mirată de reacţia ta! M-aş fi temut să ai o asemenea atitudine dacă îţi spuneam că logodnicul meu nu e evreu, dar aşa!!!

Tata îi spune lui Alice că e ridicol să-şi imagineze astfel de lucruri şi jură că puţin îi pasă de originea, de religia sau culoarea

pielii bărbatului ales de fiica lui, din moment ce acesta e manierat şi o face fericită, aşa cum a ştiut şi el s-o iubească pe mama. Alice nu e prea convinsă, dar tata reuşeşte să scape şi schimbă imediat subiectul conversaţiei.

Soseşte în fine seara de vineri, nu l-am văzut niciodată pe tata mai nervos. Mama îl tachina tot timpul, îi aducea mereu aminte când ofta de vreo durere reumatismală că ar fi putut muri înainte să-şi vadă fata măritată..., dar era perfect sănătos, Alice era îndrăgostită, avea numai motive de bucurie, n-avea de ce să se teamă. Tata spunea că nu înţelege la ce se referă mama.

Alice şi Georges, acesta e prenumele iubitului surorii noastre, sună la uşă la ora şapte fix, iar tata tresare în timp ce mama ridică ochii spre cer şi se duce să deschidă.

Georges e un băiat frumos, cu o eleganţă naturală, ai zice că e englez. El şi Alice se potrivesc foarte bine, perechea lor pare ceva care vine de la sine. De-abia a sosit, că Georges e acceptat de familie. Chiar şi tata lasă impresia că e destins în timpul aperitivelor.

Mama ne anunţă că cina e gata. Toată lumea se aşază în jurul mesei, aşteptând cu religiozitate ca tata să recite rugăciunea de sabat. Îl vedem cum trage adânc aer în piept, torsul i se umflă şi... se dezumflă imediat. O nouă încercare, respiră din nou şi... iar se dezumflă. O a treia încercare apoi, brusc, se uită la Georges anunţând:

— Mai bine să-l lăsăm pe invitatul nostru să recite în locul meu, nu? La urma urmelor văd că deja e apreciat de toată lumea, iar un tată trebuie să înveţe să dispară în faţa fericirii copiilor lui, atunci când vine momentul.

— Ce tot îndrugi? întreabă mama. Ce moment? Şi cine ţi-a cerut să dispari? De douăzeci de ani, în fiecare vineri, îţi faci o datorie din recitarea acestei rugăciuni, pe care numai tu o înţelegi, căci aici nu vorbeşte nimeni ebraica. Doar n-o să spui că ai brusc trac în faţa prietenului fiicei tale?

— N-am deloc trac, ne asigură tata, frecându-şi reverele hainei.

Georges nu spune nimic, dar am văzut că faţa îi cam pălise când a propus tata să recite în locul lui. Acum, că mama i-a venit în ajutor, parcă arată mai bine.

— Bine, bine, acceptă tata. Atunci poate că Georges va fi de acord să recite cu mine?

Tata începe să recite, iar Georges se ridică şi repetă fiecare cuvânt după el.

După ce au spus rugăciunea se aşază la loc amândoi, şi cina se desfăşoară într-o atmosferă caldă, râdem din toată inima.

La sfârşitul mesei, mama îi propune lui Georges să vină în bucătărie, ca să facă mai bine cunoştinţă.

Alice îl linişteşte cu un zâmbet complice, totul e în regulă. Georges adună farfuriile de pe masă şi o urmează pe mama. Când ajung în bucătărie, ea îi ia farfuriile şi îl invită să stea pe un scaun.

— Spune sincer Georges, nu-i aşa că nu eşti deloc evreu?!

Georges se înroşeşte, tuşeşte.

— Cred totuşi că da, un pic, după tata... sau unul din fraţii lui; mama era protestantă.

— Vorbeşti despre dânsa la trecut?

— A murit anul trecut.

— Îmi pare foarte rău, murmură mama, sinceră.

— E vreo problemă *că...?*

— Că nu eşti evreu? Pentru nimic în lume, spune mama râzând. Nici eu, nici soţul meu nu acordăm importanţă diferenţelor celuilalt. Dimpotrivă, întotdeauna ne-am gândit că sunt pasionante şi sunt izvorul multor bucurii. Lucrul cel mai important, când vrei să trăieşti în doi toată viaţa, este să fii sigur că nu vă veţi plictisi împreună. Plictiseala într-un cuplu este tot ce poate fi mai rău, ea pune capăt iubirii. Atât timp cât o s-o faci pe Alice să râdă, atât timp cât o vei face să vrea să fie lângă tine, când de-abia ai plecat la lucru, atât timp cât vei fi cel cu care împărtăşeşte toate secretele şi cel în care are încredere, atât timp cât îţi vei trăi visurile împreună cu ea, chiar şi cele pe care nu le vei putea realiza, atunci sunt sigură că, indiferent de originile tale, singurul lucru străin de cuplul vostru va fi lumea şi invidioşii ei.

Mama îl îmbrăţişează pe Georges şi îl primeşte în familie.

— Hai, fugi înapoi la Alice, spune ea şi aproape că are lacrimi în ochi. Nu-i place ca mama ei să-i ţină logodnicul ostatec. Şi dacă află că am pronunţat cuvântul logodnic, mă omoară!

Vrând să iasă spre sufragerie, în pragul bucătăriei, Georges se întoarce şi o întreabă pe mama cum de a ghicit că nu e evreu.

— A! exclamă mama râzând. De douăzeci de ani, în fiecare vineri seara, soţul meu recită o rugăciune într-o limbă pe care a inventat-o el. N-a ştiut niciodată nici o iotă din ebraică! Dar ţine

foarte mult la acest moment în care, fiecare săptămână, ia cuvântul în familie. Este ca un fel de tradiţie pe care o perpetuează, în ciuda ignoranţei lui. Şi, chiar dacă n-au nici un sens cuvintele lui, ştiu că inventează şi rosteşte pentru noi cuvinte pline de dragoste. Deci, îţi dai seama că adineauri, când te-am auzit cum repeţi aproape identic aiureala lui, nu mi-a fost greu să înţeleg… dar totul trebuie să rămână între noi. Soţul meu e convins că nimeni nu bănuieşte nimic despre micul lui aranjament cu Dumnezeu, dar îl iubesc de atâţia ani, că Dumnezeul lui şi cu mine nu mai avem secrete.

Abia întors în sufragerie, Georges e luat de-o parte de tatăl meu.

— Mulţumesc pentru tot ce ai făcut adineauri, mormăie tata.

— Pentru ce? întreabă Georges.

— Ei bine, pentru că nu m-ai dat de gol. E foarte frumos din partea ta. Îmi închipui că mă judeci. Nu-mi face prea mare plăcere să întreţin această minciună; dar de douăzeci de ani… cum să le spun acum? Da, nu vorbesc ebraica, e adevărat. Dar sărbătorirea sabatului înseamnă pentru mine a păstra tradiţia, iar tradiţia e un lucru important, înţelegi?

— Nu sunt evreu, domnule, răspunde Georges. În timpul rugăciunii n-am făcut decât să repet cuvintele pe care le rosteaţi fără să-mi dau deloc seama de sensul lor şi eu eram acela care ar fi trebuit şi voiam să vă mulţumesc că nu m-aţi dat de gol.

— A! zice tata şi lasă să-i cadă mâinile de-a lungul corpului.

Cei doi bărbaţi se privesc câteva clipe, apoi tata îi pune lui Georges mâna pe umăr şi-i spune:

— Bine, uite ce, îţi propun ca povestea asta să rămână între noi. Eu spun rugăciunea de sabat şi tu eşti evreu!

— Sunt cu totul de acord, răspunde Georges.

— Bun, bun, bun, spune tata, întorcându-se spre sufragerie. Atunci, ce-ar fi să treci joi seară pe la atelierul meu ca să repetăm bine împreună cuvintele pe care le vom recita a doua zi, pentru că de acum încolo vom spune împreună rugăciunea.

Seara, târziu, Alice îl conduce pe Georges până la stradă, aşteaptă să fie la adăpostul portalului şi îl îmbrăţişează pe logodnicul ei.

— Totul s-a petrecut într-adevăr excelent şi, jos pălăria pentru felul în care te-ai descurcat, ai fost atât de sigur pe tine! Nu ştiu cum ai făcut, dar tata nu şi-a dat deloc seama, nici măcar nu bănuieşte că nu eşti evreu.

— Da, cred că am ieşit bine din încurcătură, zâmbeşte Georges îndepărtându-se.

Aşa a fost, şi e adevărat că nici eu, nici Claude n-am intrat vreodată într-o sinagogă înainte de a fi închişi aici.

*

În seara aceea soldaţii au urlat la noi ordonându-ne să împachetăm gamela şi mica valiză, pentru cei care aveau aşa ceva, şi să punem totul în culoarul principal al sinagogii. Celor care nu se mişcau repede li se aducea aminte ordinul cu lovituri de cizmă şi pumni. Nu aveam nici o idee despre destinaţia noastră, dar ne liniştea un lucru: dacă ar fi venit să ia deţinuţi ca să-i execute, celor care plecau pentru a nu se mai întoarce niciodată li se spunea să-şi lase toate lucrurile acolo.

Mai devreme, femeile, care fuseseră transferate la fortul Hâ, fuseseră aduse şi închise într-o sală alăturată. La ora două noaptea, uşile templului se deschid, plecăm iarăşi în coloană şi trecem prin oraşul pustiu şi tăcut, refacem aceiaşi paşi care ne-au adus aici.

Ne-am urcat în tren, ni s-au alăturat deţinuţii de la fortul Hâ şi toţi luptătorii din Rezistenţă prinşi în ultimele săptămâni.

De acum sunt două vagoane cu femei la capătul trenului. Plecăm înapoi spre Toulouse, şi unii cred că ne întoarcem acasă. Dar Schuster are alte planuri. Şi-a jurat că destinaţia finală va fi Dachau şi nimic nu-l va opri, nici armatele Aliaţilor care înaintează, nici bombardamentele care rad oraşele prin care trecem, nici eforturile Rezistenţei de a încetini mersul trenului nostru.

Pe lângă Montauban, Walter a reuşit în sfârşit să evadeze. Şi-a dat seama că unul din cele patru buloane care fixau rama ferestrei avea filet numai la un capăt. Cu puţina salivă pe care o mai are şi cu toată forţa degetelor, se chinuieşte să-l facă să se rotească, şi când gura îi este prea uscată, sângele rănilor care i se fac pe degete umezeşte, poate atât cât trebuie ca şurubul să se mişte. După ore întregi de suferinţă, piesa de metal începe să alunece, Walter crede în şansa lui, vrea să creadă că mai există speranţă.

Degetele îi sunt atât de umflate când reuşeşte, încât nici nu le mai poate mişca. Nu mai trebuie decât împinse barele şi

deschiderea ferestrei este destul de mare ca să se strecoare pe acolo. Ghemuiţi în colţul vagonului, Lino, Pipo şi Jean, trei colegi intraţi de curând în brigada 35 se uită la Walter. Unul plânge, nu mai rezistă, va înnebuni. Trebuie spus că niciodată nu a fost atât de cald. Nu mai avem aer, şi tot vagonul pare a respira în ritmul hârâielilor deţinuţilor care se sufocă; Jean îl imploră pe Walter să-i ajute să evadeze, Walter ezită; dar cum să nu spui nimic, cum să nu-i ajuţi pe cei care-ţi sunt ca fraţi. Atunci îi îmbărbătează cu mâinile pline de răni şi le arată ce a reuşit să facă. Vor aştepta să vină noaptea pentru a sări, el va fi primul, ceilalţi îl vor urma. În şoaptă, repetă procedura. Se vor agăţa de cadrul ferestrei, vor ieşi cu tot corpul afară, vor sări şi vor fugi cât mai departe. Dacă germanii trag, fiecare încearcă să-şi salveze pielea; dacă reuşesc, când va dispărea becul roşu de la capătul trenului, se vor aduna pe calea ferată pentru a se regrupa.

Începe să se stingă ziua, nu mai e mult până la momentul atât de aşteptat, dar destinul parcă hotărăşte ca lucrurile să se petreacă altfel. Trenul încetineşte în gara Montauban. După zgomotul roţilor, ne dăm seama că intrăm pe o şină secundară. Iar când nemţii iau poziţie cu mitralierele lor pe peron, Walter îşi zice că totul s-a dus de râpă. Abătuţi, cei patru se ghemuiesc şi fiecare se întoarce la singurătatea lui.

Walter ar vrea să doarmă, să mai prindă puteri, dar sângele îi pulsează în degete şi durerea e prea mare. În vagon, se aud şi alţii care se plâng. E ora două noaptea şi garnitura se urneşte din loc. Sângele lui Walter nu mai bate toba în degete, ci în inimă. Îi scutură pe colegi şi aşteaptă momentul potrivit. Noaptea e prea senină, luna care străluceşte pe cer e aproape plină şi-i va denunţa uşor. Walter se uită pe fereastră, trenul merge repede, departe se vede o pădurice.

*

Walter şi doi colegi au sărit din tren. După ce a căzut în şanţ, a stat mult timp ghemuit. Şi când becul roşu al trenului nu s-a mai văzut în noapte, a ridicat braţele spre cer şi a strigat „Mamă!”. A mers kilometri întregi. Ajungând la marginea unui câmp, a dat peste un soldat german care se uşura, puşca cu baionetă era alături. Lungit între tulpinile de porumb pline de rod, Walter a aşteptat momentul propice şi s-a aruncat asupra lui. Unde a mai găsit forţa să-l doboare? Baioneta a rămas înfiptă

în corpul soldatului; parcurgând mulţi alţi kilometri, Walter avea impresia că zboară, ca un fluture.

Trenul nu s-a oprit la Toulouse, nu ne întorceam acasă. Am trecut de Carcassonne, de Béziers, de Montpellier.

36

Zilele vin una după alta şi ne este din nou sete. În satele prin care trecem, oamenii fac tot ce pot ca să ne vină în ajutor. Bosca, un deţinut printre atâţia alţii, aruncă prin fereastră un bileţel pe care o femeie îl găseşte lângă calea ferată şi-l dă destinatarului. Pe bucata de hârtie, deportatul încearcă să-şi liniştească soţia. Îi spune că e într-un tren care a trecut prin Agen la 10 august şi că e bine, dar doamna Bosca nu-şi va mai vedea niciodată soţul.

Ne oprim puţin în apropiere de Nîmes şi ni se dă apă, pâine uscată şi dulceaţă mucegăită. Însă totul e necomestibil, în vagoane, pe mulţi îi apucă nebunia. Au spume la colţurile gurii. Se ridică în picioare, se învârtesc pe loc şi urlă, apoi se prăbuşesc, scuturaţi de spasmele de dinaintea morţii. Seamănă cu nişte câini turbaţi. Naziştii ne condamnă pe toţi la o asemenea moarte. Cei care mai au încă raţiune nici nu mai îndrăznesc să-i privească. Atunci, deţinuţii închid ochii, se ghemuiesc şi-şi astupă urechile.

— Crezi că nebunia e contagioasă? întreabă Claude.

— Nu ştiu, dar nu putem să-i facem să tacă? imploră François.

Departe, oraşul este bombardat. Ne oprim la Remoulins.

*

15 august

Trenul nu s-a mai mişcat din loc câteva zile. Este coborât corpul unui deţinut mort de inaniţie. Cei mai bolnavi au permisiunea să meargă să se uşureze de-a lungul căii ferate. Smulg iarbă pe care o distribuie când se întorc. Înfometaţi, deţinuţii se ceartă pe hrana asta.

Americanii şi francezii au debarcat la Sainte-Maxime. Schuster caută un mijloc de a trece printre liniile Aliaţilor care îl încercuiesc. Însă cum ar putea face să urce pe valea Rhônului, dar, înainte de asta, să treacă peste fluviul unde toate podurile au fost bombardate?

*

18 august

Se pare că locotenentul german a găsit o soluţie pentru problema lui. Trenul pleacă iarăşi. La trecerea pe la un macaz, un lucrător de la căile ferate a deschis zăvorul unui vagon. Trei prizonieri au reuşit să scape într-un tunel. Şi alţii vor face la fel puţin mai târziu în cei câţiva kilometri care ne despart de Roquemaure. Schuster opreşte garnitura la adăpostul unei stânci, acolo va fi ferit de bombardamente; în ultimele zile, pe deasupra noastră, au zburat de mai multe ori avioane englezeşti sau americane. Dar aici, nici Rezistenţa nu ne va găsi. Nu poate veni nici un alt tren din direcţie opusă, căci traficul feroviar este întrerupt în toată ţara. Războiul se intensifică, iar Eliberarea e tot mai aproape, asemenea unui val care acoperă ţara, tot mai mult în fiecare zi. Din moment ce trecerea peste fluviu e imposibilă cu trenul, Schuster o să ne oblige să trecem pe jos. La urma urmelor, nu are el la dispoziţie şapte sute cincizeci de sclavi care să transporte marfa şi obiectele familiilor din Gestapo şi ale soldaţilor pe care şi-a jurat că-i va aduce acasă?

În această zi de 18 august, soarele ne arde puţina piele pe care ne-au lăsat-o neatinsă puricii şi păduchii, mergem încolonaţi. Braţele noastre slabe duc geamantanele germane, cutiile cu vin pe care le-au furat naziştii de la Bordeaux. Încă o manifestare a cruzimii, având în vedere că murim de sete. Deţinuţii care cad nu se vor mai ridica niciodată. Un glonţ în ceafă le pune capăt zilelor, aşa cum sunt omorâţi caii care nu mai pot fi folosiţi. Cei care pot, îi ajută pe alţii să se ţină pe picioare. Când cineva se clatină, colegii vin în jurul lui ca să mascheze căderea şi-l ridică repede, cât mai repede posibil, înainte ca santinelele să vadă ce se întâmplă. În jurul nostru se întind cât vezi cu ochii viile. Sunt încărcate de ciorchini cu struguri pe care vara caniculară i-a copt mai repede. Am vrea să-

i putem culege şi să-i zdrobim cu buzele uscate de sete, dar numai soldaţii, care urlă la noi să nu ieşim din coloană, îşi umplu căştile cu boabe şi le savurează în faţa noastră.

Şi trecem, ca nişte fantome, la câţiva metri de vie.

Atunci îmi aduc aminte de cuvintele cântecului *La Butte Rouge.* Ţi-aduci aminte? *De bei din vinul ăsta, e sângele prietenilor.*

Am mers zece kilometri, câţi dintre cei care vin în urma noastră zac deja în şanţ? Când trecem prin sate, oamenii se uită îngroziţi la ciudata coloană care înaintează cu greu. Unii vor să ne sară în ajutor, vin repede să ne dea apă, dar naziştii îi resping cu brutalitate. Când geamurile unei case se deschid, soldaţii trag cu puşca într-acolo.

Un deţinut grăbeşte pasul. Ştie că undeva, mai în fruntea coloanei, este soţia lui, coborâtă dintr-unul din primele vagoane ale trenului. Cu picioarele însângerate, reuşeşte s-o ajungă din urmă şi, fără să spună nimic, îi ia valiza din mână şi o poartă în locul ei.

Iată-i că merg împreună, în sfârşit alături, dar fără să aibă dreptul de a-şi spune cât se iubesc. De-abia dacă schimbă câte un zâmbet de teamă că-şi vor pierde viaţa. De fapt, ce-a mai rămas din viaţa lor?

Alt sat, la o curbă, uşa unei case se întredeschide. Soldaţii, zăpăciţi şi ei de căldură, sunt mai puţin vigilenţi. Deţinutul o ia de mână pe soţia lui şi-i face semn să se strecoare, îi va acoperi fuga.

— Hai, du-te, şopteşte el cu vocea tremurând.

— Rămân cu tine, îi răspunde ea. Doar n-am făcut tot drumul ăsta ca să te părăsesc acum. Ori ne întoarcem împreună, ori deloc.

Au murit amândoi la Dachau.

După-amiaza, târziu, sosim la Sorgues. De data asta, sunt sute de locuitori care ne văd cum le traversăm satul şi ne îndreptăm spre gară. Germanii sunt depăşiţi de moment, Schuster nu prevăzuse că populaţia va ieşi în număr atât de mare. Sătenii improvizează ajutoare. Soldaţii nu-i pot împiedica, sunt luaţi prin surprindere. Pe peron, ni se aduce hrană, vin pe care pun mâna naziştii. Profitând de aglomeraţie, unii reuşesc să-i ajute pe deţinuţi să evadeze. Pun pe ei o haină de lucrător la

căile ferate, de ţăran, le dau repede un coş cu fructe, încercând să facă astfel încât să pară un sătean care a venit cu ajutoare, apoi îi duc departe de gară şi îi ascund pe la casele lor.

Prevenită, Rezistenţa se gândise la o operaţiune armată pentru a elibera trenul, dar sunt prea mulţi soldaţi, ar fi un măcel. Disperaţi, se uită la noi cum ne urcăm în trenul nou care ne aşteaptă la peron. Dacă atunci când ne urcam în acest tren am fi ştiut că peste nu mai mult de opt zile localitatea Sorgues va fi eliberată de armata americană…

*

Noaptea, trenul pleacă. Se porneşte o furtună care aduce puţină răcoare şi câteva picături de apă; se formează mici şiroaie prin interstiţiile acoperişului, avem ce bea.

37

Trenul merge repede. Dintr-o dată, frânele scârţâie şi garnitura alunecă pe şine, sar scântei de sub roţi. Nemţii sar din vagoane şi se grăbesc să se ascundă în şanţuri. Peste noi se abate un potop de gloanţe, pe cer valsează un balet de avioane americane. Prima lor trecere a lăsat o adevărată baie de sânge. Ne repezim la ferestre agitând bucăţi de pânză, dar piloţii sunt prea sus ca să ne vadă şi zgomotul motoarelor devine tot mai puternic pe măsură ce avioanele coboară iar în picaj asupra noastră.

Clipa încremeneşte şi nu mai aud nimic; e ca şi cum, deodată, timpul ne-ar încetini toate gesturile. Claude mă priveşte, la fel şi Charles; în faţa noastră Jacques zâmbeşte, cu faţa luminată, iar din gură îi ţâşneşte o jerbă de sânge; încet, cade în genunchi. François sare să-l sprijine în cădere. Îl prinde în braţe, Jacques are o rană mare între umeri; ar vrea să ne spună ceva, dar din gâtlej nu-i iese nici un sunet. Ochii i se tulbură, degeaba încearcă François să-i ţină capul, gâtul i se frânge, acum că Jacques a murit.

Cu obrazul pătat de sângele celui mai bun prieten, cel care nu l-a părăsit niciodată în tot acest drum lung, François urlă un „NU” care invadează spaţiul. Şi, fără să-l putem reţine, se aruncă la fereastră şi rupe sârma ghimpată cu mâinile goale. Un glonţ

german şuieră şi-i smulge urechea. De data asta, sângele lui îi curge pe ceafă, dar nu-i nimic, se ţine de perete şi se strecoară afară. Imediat, se ridică şi deschide zăvorul uşii pentru ca să putem ieşi.

Văd şi acum silueta lui François cum se decupează în lumina zilei. În spatele lui, pe cer, avioanele care se rotesc şi revin la atac, şi soldatul german care ţinteşte şi trage. Corpul lui François este proiectat înainte şi jumătate din faţa lui se izbeşte de cămaşa mea. Trupul are un ultim tremur, François i se alătură lui Jacques în moarte.

Pe 19 august, la Pierrelatte am pierdut, printre atâţia alţii, doi prieteni.

*

Locomotiva fumegă. Vapori de apă ies din găurile lăsate de gloanţe. Trenul nu va mai putea pleca. Sunt prea mulţi răniţi. Un Feldgendarm se duce să caute un medic în sat. Ce poate face acest om, descumpănit, în faţa deţinuţilor lungiţi, cu măruntaiele scoase, unii cu membrele pline de răni deschise? Avioanele se întorc. Profitând de panica ce îi cuprinde pe soldaţi, Titonel fuge. Naziştii deschid focul, un glonţ îl nimereşte, dar el continuă să fugă peste câmp. E găsit de un ţăran care-l duce la spitalul din Montélimar.

Cerul s-a liniştit. De-a lungul căii ferate, medicul de ţară îl roagă insistent pe Schuster să-i încredinţeze răniţii pe care îi mai poate salva, dar locotenentul nici nu vrea să audă de aşa ceva. Seara, sunt toţi încărcaţi în vagoane, chiar în momentul când soseşte o altă locomotivă de la Montélimar.

*

A trecut deja o săptămână de când Forţele Franceze Libere şi Forţele Franceze din Interior au început ofensiva. Germanii sunt derutaţi, încep retragerea. Pe căile ferate, cum este naţionala 7, se dau lupte grele. Armatele americane, divizia blindată a generalului Lattre de Tassigny, sosite în Provence, înaintează spre nord. Valea Rhônului e un impas pentru Schuster. Dar Forţele Franceze se repliază pentru a le veni în sprijin americanilor care ţintesc spre Grenoble; au ajuns deja la

Sisteron. Ieri, nu am fi avut nici o şansă să traversăm valea, dar astăzi francezii au mai slăbit menghina. Locotenentul profită de moment, acum sau niciodată. La Montélimar, garnitura se opreşte în gară, pe şinele pe unde trec trenurile care se îndreaptă spre sud.

Schuster vrea să scape cât mai repede de morţi şi să-i lase Crucii Roşii. A venit la gară Richter, şeful Gestapo-ului din Montélimar. Când asistenta de la Crucea Roşie cere să li se dea şi răniţii, el refuză categoric.

Atunci asistenta îi întoarce spatele şi pleacă. Richter întreabă unde pleacă aşa.

— Dacă nu-mi daţi voie să iau răniţii, descurcaţi-vă cum puteţi cu morţii.

Richter şi Schuster se consultă, sfârşesc prin a ceda şi jură că se vor întoarce să-i ia pe deţinuţi imediat ce se vor vindeca.

De la ferestrele vagoanelor vedem cum pleacă pe tărgi colegii noştri, unii gem, alţii nu pot spune nimic. Cadavrele sunt aliniate pe jos, în sala de aşteptare. Un grup de lucrători la căile ferate se uită cu tristeţe la ei, îşi scot şepcile şi le aduc un ultim omagiu. Crucea Roşie duce răniţii spre spital şi, pentru a îndepărta orice idee a naziştilor care încă ocupă oraşul de a veni să-i execute, asistenta de la Crucea Roşie spune că au toţi tifos, o boală extrem de contagioasă.

Camionetele Crucii Roşii se îndepărtează, morţii sunt duşi la cimitir.

Printre corpurile întinse în groapă, pământul acoperă chipurile lui Jacques şi François.

*

20 august

Ne îndreptăm spre Valence. Trenul se opreşte într-un tunel pentru a se apăra de o escadrilă. Nu mai e deloc oxigen, leşinăm cu toţii. Când garnitura intră într-o gară, o femeie profită de neatenţia unui Feldgendarm şi ridică un panou de la fereastra casei sale. Putem citi: „Parisul e încercuit, Dumnezeu să vă dea curaj!”

*

21 august

Trecem prin Lyon. Câteva ore după aceea, Forţele Franceze din Interior dau foc depozitelor de carburant ale aeroportului din Bron. Statul-major german părăseşte oraşul. Frontul se apropie de noi, dar garnitura îşi continuă drumul. La Chalon, altă oprire, gara e distrusă. Ne încrucişăm cu Luftwaffe care urcă spre vest. Era cât pe ce ca un colonel german să salveze vieţile unor deţinuţi, îi cere lui Schuster două vagoane. Soldaţii şi armele lui sunt mult mai importante decât epavele umane în zdrenţe pe care le ţine locotenentul în tren. Cei doi bărbaţi ajung aproape la ameninţări cu arma, dar Schuster nu cedează. Îi va duce pe toţi aceşti evrei şi străini terorişti până la Dachau. Nici unul dintre noi nu va fi eliberat, trenul pleacă din nou.

Uşa vagonului se deschide. Trei soldaţi tineri germani pe care nu-i cunoaştem ne întind calupuri de brânză şi uşa se închide repede la loc. De treizeci şi şase de ore n-am băut şi n-am mâncat nimic. Colegii organizează imediat o distribuire echitabilă a hranei.

La Beaune, ne vin în ajutor populaţia şi Crucea Roşie. Ni se aduce şi hrană. Soldaţii pun mâna pe cutiile cu vin de Burgundia. Se îmbată şi, când trenul pleacă, se joacă trăgând cu mitraliera în faţadele caselor de lângă calea ferată.

După treizeci de kilometri, ajungem la Dijon. În gară e zăpăceală mare. Nici un tren nu mai poate urca spre nord. Căile ferate sunt atacate de avioane. Lucrătorii din gară vor să împiedice trenul să plece. Bombardamentele nu încetează. Dar Schuster nu va renunţa şi, în ciuda protestelor muncitorilor francezi, locomotiva şuieră, bielele se repun în mişcare şi iat-o cum trage iarăşi tristul ei cortegiu.

Nu va merge foarte departe, şinele sunt smulse. Soldaţii ne pun să coborâm şi ne obligă să le reparăm. Din deportaţi, am ajuns la munca silnică. Sub un cer arzător, în faţa unor Feldgendarm care îndreaptă puştile spre noi, remontăm şinele demontate de Rezistenţă. Nu vom primi apă până nu vom reface totul, urlă Schuster de pe platforma locomotivei.

*

Am lăsat deja în urmă oraşul Dijon. Seara, încă ne mai

impunem să credem că vom scăpa. *Maquis*-ul atacă trenul, cu precauţii, ca să nu ne rănească, dar soldaţii germani ripostează imediat de pe platforma de la coada garniturii şi resping adversarul. Lupta reîncepe însă, combatanţii ne urmăresc în acest drum infernal care ne apropie inexorabil de graniţa germană; dacă trecem dincolo, ştim că nu ne vom mai întoarce. Şi, la fiecare kilometru care este înghiţit de roţile trenului, ne întrebăm cât mai e până în Germania.

Din când în când, nemţii declanşează tiruri înspre câmp, au văzut oare acolo vreo umbră care-i îngrijorează?

23 august

Niciodată călătoria nu a fost atât de greu de suportat ca acum. Aceste ultime zile sunt caniculare. Nu mai avem nici hrană, nici apă. Peisajul prin care trecem e devastat. În curând vor trece două luni de când am părăsit curtea închisorii Saint-Michel, două luni de când a început călătoria şi, pe chipurile noastre trase, ochii înfundaţi în orbite văd de-a lungul corpului oasele conturând scheletul descărnat. Cei care au rezistat nebuniei se cufundă într-o muţenie totală. Fratele meu, cu obrajii scobiţi, pare un bătrân şi totuşi, de fiecare dată când mă uit la el, îmi zâmbeşte.

25 august

Ieri au evadat nişte deţinuţi; Nitti şi câţiva dintre colegii lui au reuşit să desfacă planşeul, au sărit pe şine, noaptea. Trenul tocmai trecea de Lécourt. Corpul unuia dintre ei a fost găsit tăiat în două, unul a rămas fără picior, cu totul, şase au murit. Dar Nitti a reuşit să scape împreună cu alţi tovarăşi. Ne-am adunat în jurul lui Charles. După viteza cu care merge trenul, nu mai e decât o chestiune de ore până la trecerea frontierei. Degeaba ne tot survolează avioanele, nu ne vor putea elibera.

— Nu mai putem conta decât pe noi, recunoaşte neputincios Charles.

— Încercăm lovitura? întreabă Claude.

Charles se uită la mine, cu un semn din cap le arăt că sunt de acord, ce mai avem de pierdut?

Charles ne explică planul în detaliu. Dacă reuşim să desfacem câteva scânduri din podea, ne putem strecura prin spaţiul liber.

Pe rând, prietenii îl vor ţine pe cel care se strecoară printre scânduri. La un semnal, îi vor da drumul. Acesta va trebui atunci să se lase să cadă, cu braţele pe lângă corp ca să nu-i fie retezate de roţi. Nu va trebui, mai ales, să ridice capul, altfel va fi decapitat de osia vagonului care va veni foarte repede pe deasupra lui. Va trebui să numere vagoanele care trec pe deasupra, douăsprezece, poate treisprezece? Apoi să aştepte, nemişcat, până când lumina roşie a trenului se îndepărtează şi de abia după aceea să se ridice. Pentru ca nu cumva să scoată un strigăt care i-ar alerta pe soldaţii de pe platformă, cel care sare îşi va pune, ca un căluş, o bucată de pânză în gură. Şi în timp ce Charles ne repetă procedura, un bărbat se ridică şi începe să lucreze la scânduri. Trage din răsputeri de un cui. Degetele lui se strecoară sub metal şi încearcă neîncetat să-l facă să se mişte. Timpul presează, oare mai suntem încă în Franţa?

Cuiul cedează. Cu mâinile sângerând, bărbatul îl ia şi loveşte lemnul dur; trage de scândurile care abia se mişcă şi iar ciopleşte. Cu palmele găurite, nu ţine seama de durere şi continuă. Vrem să-l ajutăm, dar nu ne lasă. Desenează, pe podeaua acestui vagon fantomă, uşa libertăţii şi insistă să-l lăsăm pe el s-o facă. Nu-i pasă dacă moare, important e să nu moară degeaba; dacă ar putea măcar să salveze vieţi care merită, atunci şi viaţa lui a servit la ceva. El n-a fost arestat pentru că ar fi luptat în Rezistenţă, numai pentru nişte găinării, a ajuns din întâmplare în vagonul brigăzii 35. Aşa că ne imploră să-l lăsăm să continue, ne e dator cu asta, spune, lovind iarăşi şi iarăşi podeaua.

Acum, mâinile îi sunt numai fâşii de carne, dar în sfârşit podeaua se mişcă. Armand e grăbit şi, cu toţii, îl ajutăm să ridice prima scândură, apoi încă una. E destul spaţiu pentru a ne strecura afară. Zgomotul asurzitor al roţilor năpusteşte în vagon, traversele defilează cu viteză sub ochii noştri. Charles hotărăşte ordinea în care să sărim.

— Tu, Jeannot, treci primul, apoi Claude, Marc, Samuel...

— De ce noi întâi?

— Pentru că sunteţi mai tineri.

Epuizat, Marc ne face semn să ne supunem, Claude nu comentează.

Trebuie să ne îmbrăcăm. Pe pielea noastră acoperită de abcese, hainele sunt o tortură. Armand, care va sări al nouălea, îi

propune celui care a făcut gaura să evadeze cu noi.

— Nu, spune acesta, eu voi fi cel care-l va ajuta pe ultimul dintre voi să sară. E nevoie de cineva care să facă asta, nu?

— Nu puteţi sări acum, spune un alt bărbat, aşezat într-un colţ. Ştiu ce distanţă este între stâlpi, am numărat câte secunde trec între doi stâlpi. Mergem cu cel puţin şaizeci pe oră, la viteza asta vă rupeţi şira spinării. Trebuie să aşteptaţi să mergem mai încet, cam patruzeci la oră, e maximum.

Bărbatul ştie ce spune; înainte de război punea şine la căile ferate.

— Şi dacă locomotiva e la sfârşitul garniturii, şi nu în faţă? întreabă Claude.

— Atunci v-aţi dus cu toţii, răspunde bărbatul. Mai e şi riscul ca nemţii să fi pus o bară la ultimul vagon, dar e un risc ce trebuie să ni-l asumăm.

— De ce ar fi făcut aşa ceva?

— Tocmai ca să nu putem evada!

Şi, dintr-o dată, pe când cântăream cum e mai bine, trenul încetineşte.

— Acum e momentul, dacă nu, n-o mai faceţi niciodată, spune bărbatul care instala şine pe vreme de pace.

— Hai, du-te! spune Claude. Oricum ştii ce ne-ar aştepta la sosire.

Împreună cu Charles, mă sprijină de braţe. Îmi înfund bucata de pânză în gură şi îmi las picioarele în gaura care se cască sub mine. Trebuie să am grijă ca picioarele să nu atingă pământul înainte să-mi dea semnalul prietenii mei, dacă nu, corpul mi s-ar întoarce şi ar fi dislocat într-o secundă. Mă doare stomacul, nu mai am aproape nici un muşchi care să mă ajute să rezist în poziţia asta.

— Acum! îmi strigă Claude.

Cad, terasamentul mă loveşte pe spate. Nu trebuie să mă mişc, zgomotul e asurzitor. La câţiva centimetri, de-o parte şi de alta, defilează roţile care şuieră pe şine. Fiecare osie trece foarte aproape de mine, simt suflul aerului pe care îl deplasează şi mirosul de metal. Să număr vagoanele, inima îmi bate foarte tare în piept. Încă trei, poate patru? Oare Claude a sărit deja? Aş vrea să-l mai pot strânge o dată la piept, să-i spun că e fratele meu, că, fără el, n-aş fi supravieţuit, n-aş fi putut în veci duce lupta asta.

Zgomotul se întrerupe şi aud trenul cum se depărtează în

noaptea care mă înconjoară. Oare respir în sfârşit aerul libertăţii?
Departe, becul roşu al trenului se pierde în noapte şi dispare la curba şinelor. Sunt în viaţă; e lună plină pe cer.
— Acum e rândul tău, ordonă Charles.
Claude îşi înfundă batista în gură şi picioarele îi alunecă între scânduri. Dar colegii îl ridică aproape imediat. Trenul oscilează, oare se va opri? Alarmă falsă. Trecea peste un podeţ cam şubred. Manevra e reluată şi de data asta chipul lui Claude dispare în noapte.
Armand se întoarce, Marc e prea epuizat ca să sară.
— Hai, revino-ţi, îi ajut pe ceilalţi şi pe urmă trecem şi noi.
Marc îi arată că e de acord dând din cap. Sare Samuel, Armand e ultimul care dispare în gaură. Marc nu a vrut s-o facă. Bărbatul care a stricat podeaua îl ajută.
— Hai, sări, ce ai de pierdut?
Atunci, în sfârşit, Marc se hotărăşte. Se lasă în voia lucrurilor şi se strecoară şi el. Trenul frânează brusc. Feldgendarm coboară imediat. Îi vede venind spre el, ghemuit între două traverse, picioarele nu mai au forţa să-l ajute să fugă, soldaţii prinzându-l repede. Îl duc spre un vagon. Pe drum îl lovesc atât de tare, că îşi pierde cunoştinţa.
Armand a rămas agăţat de osii ca să scape de lămpile soldaţilor care inspectează trenul căutând şi alţi evadaţi. Timpul trece. Simte cum îl lasă braţele. Atât de aproape de ţintă, încearcă să reziste; ţi-am spus, nu am renunţat niciodată. Şi, deodată, trenul se pune în mişcare. Armand aşteaptă să ia puţină viteză şi se lasă să cadă pe terasament. Este ultimul care vede pierzându-se în noapte becul roşu.

A trecut, cred, o jumătate de oră de când a dispărut trenul. Aşa cum stabilisem, o iau în sus pe calea ferată, încercând să-i găsesc pe colegii mei. Oare Claude a supravieţuit? Nu cumva suntem în Germania?
În faţa mea să vede neclar un podeţ, păzit de o santinelă germană, chiar cel unde era cât pe ce să sară fratele meu înainte să-l ridice Charles. Soldatul fredonează *Lili Marlene.* E un detaliu care pare să-mi răspundă la prima întrebare care mă frământă; cealaltă îl priveşte pe fratele meu. Singura modalitate de a scăpa de acest obstacol este să alunec pe una dintre bârnele care susţin planşeul podului. Atârnând în gol. Înaintez în noaptea luminoasă, fiindu-mi frică în fiecare clipă că voi fi prins.

*

Am mers atât de mult că nu mi-am mai putut număra paşii, nici traversele pe care le las în urmă. În faţa mea e tot linişte, nici ţipenie de om. Oare sunt singurul care să fi supravieţuit? Toţi ceilalţi or fi murit? „Aveţi o şansă din cinci să scăpaţi”, ne spusese cel care instala şine. Dumnezeule, şi fratele meu? Nu! Omoară-mă pe mine imediat, nu pe el. Nu i se va întâmpla nimic, îl voi aduce înapoi acasă, i-am jurat mamei c-o fac, în cel mai rău vis al meu. Credeam că nu mai am lacrimi, că n-o să mai am niciodată de ce plânge şi totuşi, în genunchi, în mijlocul şinelor, singur în câmpul pustiu, mărturisesc, am plâns ca un copil. Fără fratele meu, la ce bun să mai fiu liber? Calea ferată se tot întinde în faţă, Claude nu e nicăieri.

Un freamăt într-un tufiş mă face să întorc capul.

— Hei, vrei să nu mai boceşti aşa şi să vii să-mi dai o mână de ajutor? Mă dor de nu mai pot spinii ăştia.

Claude, cu capul în jos, este prizonierul unei tufe de ciulini. Cum a sărit de a ajuns în poziţia asta?

— Ajută-mă întâi să scap şi-ţi povestesc eu! mârâie el.

Şi-n timp ce-l scot dintre ramurile care-l ţin prizonier, văd silueta lui Charles, clătinându-se, venind spre noi.

Trenul dispăruse pentru totdeauna. Charles plângea puţin, ne strângea la piept. Claude încerca să-şi scoată cum putea spinii din fese. Samuel se ţinea de ceafă, ascunzând o rană urâtă pe care şi-o făcuse sărind. Tot nu ştiam dacă mai suntem în Franţa sau pe pământ german.

Charles ne atrage atenţia că suntem prea la vedere şi că ar trebui să plecăm de aici. Ajungem la o pădurice, ducându-l pe Samuel pe care-l lasă puterile şi aşteptăm, ascunşi printre copaci, să se lumineze.

38

28 august

Apar zorii. În timpul nopţii, Samuel a pierdut mult sânge.

Ceilalţi dorm încă, eu îl aud gemând. Mă cheamă, vin lângă el.

Are faţa lividă.

— Ce prostie, eram aşa aproape de ţintă! şopteşte el.

— Despre ce vorbeşti?

— Hai, nu fă pe prostul, Jeannot, nu mai rezist, dau colţul, deja nu-mi mai simt picioarele şi mi-e foarte frig.

Buzele îi sunt violete, tremură, aşa că-l strâng în braţe şi încerc să-l încălzesc cum pot.

— A fost totuşi o evadare grozavă, nu-i aşa?

— Da, Samuel, a fost o evadare pe cinste.

— Simţi ce curat e aerul?

— Menajează-ţi forţele, bătrâne.

— Şi ce să mai fac cu ele? Pentru mine nu mai e decât o chestiune de ore. Jeannot, într-o zi va trebui să povesteşti tot ce ni s-a-ntâmplat. Amintirea nu trebuie să dispară, ca mine.

— Taci, Samuel, spui numai prostii şi eu nu ştiu să spun poveşti.

— Ascultă-mă, Jeannot, dacă tu nu eşti bun povestitor, atunci copiii tăi o s-o facă în locul tău, va trebui să-i rogi asta. Jură-mi că aşa vei face.

— Ce copii?

— O să vezi, a continuat Samuel care deja delira. O să ai copii, mai târziu, unul, doi sau mai mulţi, nu ştiu, nu prea mai am timp să socotesc. Atunci va trebui să le ceri ceva din partea mea, să le spui că e ceva ce contează foarte mult pentru mine. E ca şi cum ar respecta o promisiune pe care tatăl lor a făcut-o într-un trecut care n-o să mai existe, o să vezi. O să le spui să povestească, într-o lume liberă, ce ni s-a-ntâmplat nouă. Cum am luptat pentru ei. Îi vei învăţa că nimic nu contează pe pământ decât nenorocita asta de libertate care se supune celui care oferă mai mult. Le vei spune şi că afurisitei ăsteia îi place dragostea oamenilor şi că va scăpa întotdeauna de cei care vor s-o întemniţeze, că îl va numi întotdeauna învingător pe cel care o respectă fără a spera niciodată s-o păstreze în patul lui. Spune-le, Jeannot, spune-le din partea mea să povestească toate lucrurile astea, cu cuvintele lor, cele ale vremii lor. Ale mele nu sunt făcute decât din accentele ţării mele, din sângele pe care-l am în gură şi pe mâini.

— Gata, Samuel, te oboseşti degeaba.

— Jeannot, promite-mi: jură-mi că într-o zi vei fi îndrăgostit. Aş fi vrut atât de mult să pot şi eu s-o fac, aş fi vrut atât de mult să iubesc. Promite-mi că vei ţine un copil în braţe şi că în prima

privire de viaţă pe care i-o vei oferi, în această privire de tată, vei pune puţin din libertatea mea. Atunci, dac-o s-o faci, va rămâne ceva din mine pe pământul ăsta nenorocit.

I-am promis, iar Samuel a murit când s-a făcut ziuă. A inspirat adânc, sângele i-a curs la colţul gurii şi am văzut cum falca i se crispează, într-atât de violentă era durerea. Rana de la gât se făcuse violetă. Şi aşa a rămas. Cred că sub pământul care-l acoperă, în câmpul acela din regiunea Haute-Marne, mai rezistă puţină purpură trecerii timpului şi absurdităţii oamenilor.

*

La miezul zilei, am zărit în depărtare un ţăran care înainta pe câmp. În starea în care eram, înfometaţi şi însetaţi, nu mai puteam rezista mult timp. După ce ne-am pus de acord, s-a hotărât să-i ies eu în cale. Dacă era german, ridicam braţele în sus, iar prietenii mei rămâneau ascunşi în pădurice.

Pe când înaintam spre el, nu ştiu care dintre noi doi îl îngrozea mai mult pe celălalt. Eu, în zdrenţe, ca o fantomă, sau el, despre care nu ştiam încă ce limbă vorbeşte.

— Sunt un deţinut evadat dintr-un tren de deportaţi şi am nevoie de ajutor, am strigat întinzând mâna spre el.

— Sunteţi singur? m-a întrebat el.

— Sunteţi deci francez?

— Bineînţeles că sunt francez, ce naiba! Ce întrebare! Haideţi, veniţi, vă duc la fermă, a spus fermierul îngrozit, sunteţi într-o stare jalnică!

Le-am făcut semne prietenilor care au venit şi ei imediat.

Eram în data de 26 august 1944 şi eram salvaţi.

39

Marc şi-a revenit la trei zile după evadarea noastră, trenul condus de Schuster intra în lagărul de la Dachau, destinaţia finală, unde a ajuns la 28 august 1944.

Din cei şapte sute de deţinuţi care au supravieţuit totuşi acestei îngrozitoare călătorii, numai câţiva au scăpat de moarte.

În timp ce trupele aliate reluau controlul asupra ţării, Claude

şi cu mine am recuperat o maşină abandonată de nemţi. Am trecut de liniile de front şi am plecat spre Montélimar pentru a căuta corpurile lui Jacques şi François şi a le duce familiilor.

Zece luni mai târziu, într-o dimineaţă de primăvară, în 1945, de după gratiile lagărelor din Ravensbrück, Osna, Damira, Marianne şi Sophie au văzut trupele americane care veneau să le salveze. Cu puţin timp înainte, la Dachau, Marc, care supravieţuise, fusese şi el eliberat.

Claude şi cu mine nu ne-am mai revăzut niciodată părinţii.

*

Sărisem din trenul fantomă la 25 august 1944, chiar în ziua când a fost eliberat Parisul.

În zilele următoare, fermierul şi familia lui au avut mare grijă de noi. Îmi aduc aminte de seara în care ne-au pregătit o omletă. Charles se uita tăcut la noi; ne-au revenit în memorie chipurile prietenilor noştri, în jurul mesei din mica gară de la Loubers.

*

Fratele meu m-a sculat într-o dimineaţă.

— Vino, mi-a spus trăgându-mă din pat.

L-am urmat afară din şura unde Charles şi ceilalţi încă dormeau.

Am mers, alături, fără să vorbim, până am ajuns în mijlocul unui câmp mare unde nu mai rămăseseră decât paiele.

— Uite, mi-a zis Claude, ţinându-mă de mână. Departe, înspre vest, se întâlneau coloanele de tancuri americane şi cele ale diviziei Leclerc. Franţa era eliberată.

Jacques avea dreptate, venise iar primăvara… şi am simţit cum fratele meu mă strânge de mână.

În acest câmp cu paie, fratele meu şi cu mine eram şi aveam să rămânem doi copii ai libertăţii, rătăciţi printre şaizeci de mii de morţi.

Epilog

În septembrie 1974, mai aveam puţin până să împlinesc 17 ani, mama a intrat într-o dimineaţă în camera mea. De abia răsărise soarele, şi ea m-a anunţat că nu voi merge la liceu.

M-am ridicat în capul oaselor. În anul acela mă pregăteam pentru bacalaureat şi am fost uimit să văd că mama îmi propunea să chiulesc. Pleca toată ziua cu tata şi voia ca sora mea şi cu mine să-i însoţim în călătorie. Am întrebat-o unde ne ducem, mama m-a privit cu acel zâmbet care nu o părăsea niciodată.

— Dacă îl întrebi, poate că îţi va spune tata pe drum şi-ţi va povesti ceva despre care n-a vrut niciodată să vorbească.

Am ajuns la Toulouse pe la miezul zilei. La gară ne aştepta o maşină care ne-a dus până la stadionul oraşului.

În timp ce luam loc împreună cu sora mea pe gradenele aproape pustii, tata şi fratele lui au coborât pe trepte îndreptându-se spre o estradă din mijlocul gazonului. Acolo s-au aliniat în rând, spre ei a înaintat un ministru care a rostit un discurs:

„În noiembrie 1942, în sud-vestul ţării, mâna de lucru formată din imigranţi s-a constituit într-o mişcare de rezistenţă militară şi a format brigada FTP-MOI nr. 35.

Evrei, muncitori, ţărani, majoritatea veniţi din Ungaria, Cehia, Polonia, România, Italia, Iugoslavia, erau mai multe sute de persoane care participau la eliberarea oraşelor Toulouse, Montauban, Agen; participau la toate bătăliile pentru a-l alunga pe duşman din regiunile Haute-Garonne, Tarn, Tarn-Garonne, Ariège, Gers, Basses Pyrénées, Hautes Pyrénées.

Mulţi dintre ei au fost deportaţi şi au murit prin lagăre, urmând exemplul şefului lor Marcel Langer...

Hărţuiţi, trăind o viaţă plină de lipsuri, smulşi din uitare, ei formau simbolul fraternităţii clădite în vârtejul iscat de dezmembrare, dar şi simbolul angajării unor femei, copii şi bărbaţi, care au contribuit la ieşirea lentă a patriei noastre, devenită prizoniera naziştilor, din tăcerea ei pentru a renaşte în sfârşit la viaţă...

Această luptă condamnată de legile atunci în vigoare a fost victorioasă. A fost vremea în care fiinţa umană şi-a depăşit

propria condiţie prin neglijarea rănilor şi cunoscând torturile, deportarea şi moartea.

E de datoria noastră să-i învăţăm pe copiii noştri ce valori esenţiale se ascundeau în această luptă, că ea merită, având în vedere tributul de sânge plătit libertăţii, să fie înscrisă în memoria Republicii Franceze[12].”

Ministrul le-a pus câte o medalie pe reverele hainelor, în timp ce îi venea rândul să fie decorat unuia dintre ei, care ieşea în evidenţă prin părul lui roşcat, pe estradă a urcat un bărbat. Purta costumul bleumarin al Royal Air Force şi o şapcă albă. S-a apropiat de cel care, în alte vremuri, se numea Jeannot şi l-a salutat fără grabă, aşa cum se salută un ostaş. Şi în acea clipă s-au întâlnit din nou privirile unui fost pilot şi cele ale unui fost deportat.

*

Nici nu coborâse bine de pe estradă, că tatăl meu şi-a scos medalia şi a pus-o în buzunarul hainei. A venit către mine, m-a luat pe după umăr şi a şoptit: „Vino, trebuie să te prezint prietenilor, apoi ne întoarcem acasă”.

*

Seara, în trenul care ne ducea înapoi la Paris, l-am surprins privind cum se perindă câmpia, închis în tăcerea lui. Mâna şi-o abandonase pe măsuţa care ne despărţea. Am acoperit-o cu mâna mea, nu era chiar un gest nesemnificativ, noi doi aproape că nu ne atingeam. Nu a întors capul, dar am putut să văd, pe fereastră, reflexul zâmbetului lui. L-am întrebat de ce nu-mi povestise despre toate astea până acum, de ce aşteptase tot acest timp.

A dat din umeri.

— Ce ai fi vrut să-ţi spun?

Cât despre mine, mă gândeam că aş fi vrut să ştiu că el e Jeannot, aş fi vrut să port povestea lui sub uniforma mea de şcoală.

— Mulţi prieteni au căzut sub şinele astea, am omorât oameni. Mai târziu, vreau să-ţi aminteşti pur şi simplu că sunt

[12] Discursul dlui Charles Hernu, ministrul forţelor armate.

tatăl tău.

Şi, mult mai târziu, am înţeles că a vrut să-mi umple copilăria cu o alta decât a lui.

Mama se uita numai la el. A sărutat-o tandru. Din privirile pe care le-au schimbat ne-am dat seama şi eu, şi sora mea cât de mult se iubeau; încă din prima zi.

Îmi aduc aminte de ultimele cuvinte ale lui Samuel.

Jeannot s-a ţinut de cuvânt.

Asta e tot, dragostea mea. Bărbatul care stă la tejgheaua cafenelei de pe strada Saint-Paul şi care-ţi zâmbeşte cu eleganţă este tatăl meu.

Sub acest pământ al Franţei se odihnesc prietenii lui.

De fiecare dată când aud pe cineva care-şi exprimă ideile, într-o lume liberă, mă gândesc la ei.

Şi-mi aduc aminte că un cuvânt ca „Străin” este una dintre promisiunile cele mai senine de pe lume, o promisiune în culori, frumoasă ca Libertatea.

Nu aş fi putut scrie această carte niciodată fără anumite mărturii şi povestiri culese din cărţi precum *Une histoire vraie* (Claude şi Raymond Levy, Les Éditeurs Français Réunis), *La vie des Français sous l'Occupation* (Henri Amouroux, Fayard), *Les Parias de la Résistence* (Claude Levy, Calmann-Lévy), *Ni travail, ni famille, ni patrie – Journal d'une brigade FTP-MOI, Toulouse, 1942–1944* (Gérard de Verbizier, Calmann-Lévy), *L'Odysée du train fantôme. 3 juillet 1944: une page de notre histoire* (Jürg Alwegg, Robert Laffont), *Schwartzenmurtz ou l'esprit de parti* (Raymond Levy, Albin Michel) şi *Le Train fantôme – Toulouse-Bordeaux, Sorgues-Dachau* (Études Sorguaises).

Mulţumiri

Emmanuelle Hardouin Raymond şi Daniele Levy, Claude Levy Claude şi Paulette Urman Pauline Lévêque

Nicole Lattes, Leonello Brandolini, Brigitte Lannaud, Antoine Caro, Lydie Leroy, Anne-Marie Lenfant, Elisabeth Villeneuve, Brigitte şi Sarah Forissier, Tine Gerber, Marie Dubois, Brigitte Strauss, Aude de Margerie, Arié Sberro, Sylvie Bardeau şi toate echipele editurii Robert Laffont

Laurent Zahut şi Marc Mehermi

Léonard Anthony

Éric Brame, Kamel Berkane, Philippe Guez

Katrin Hodapp, Mark Kessler, Marie Garnero, Marion Millet, Johanna Krawczyk

Pauline Normand, Marie-Ève Provost

şi

Susanna Lea şi Antoine Audouard

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a existat în Franța un ansamblu de rețele clandestine care au încercat să saboteze regimul de la Vichy (între 1940 și 1944, Franța s-a aflat, mai întâi parțial, apoi integral, sub ocupație germană). Este vorba despre mișcarea de Rezistență care s-a opus colaboraționismului oficial cu naziștii.
Spre deosebire de celelalte romane ale lui Marc Levy, care mizează pe ficțiune și uneori chiar pe fantastic, *Copiii libertății* pornește de la acest fapt real al istoriei. Autorul relatează povestea tatălui său, Raymond, și a unchiului său, Claude, care s-au angajat în Rezistență înainte de a împlini 18 ani; alături de Charles, Sophie, Marc, Alonso și alții, fie ei francezi sau copii de emigranți italieni, români, spanioli etc. O «bandă» de adolescenți, plini de voie bună și chef de viață – unii de-abia dacă trăiseră fiorii primei iubiri –, care fabricau bombe sau aruncau trenuri în aer animați de idealul de libertate.
Unii au supraviețuit, alții au murit în luptă sau au fost deportați la Dachau.
Romanul este scris într-un stil simplu și plăcut, susținut de un suspans teribil și de o emoție ce vă aduce lacrimi pe obraz.

Marc Levy este unul dintre cei mai populari scriitori din ultimii ani. A fost cel mai vândut autor francez al anului 2007, cărțile sale sunt traduse în 41 de limbi și îndrăgite de milioane de lectori, regăsindu-se pe majoritatea listelor de bestseller din țările în care este publicat. Editura Trei a tradus în limba română toate romanele lui Marc Levy: «Și dacă e adevărat...», «În altă viață», «Te voi revedea», «Unde ești?», «Șapte zile pentru o eternitate», «Prietenii mei, iubirile mele», «Toate acele lucruri pe care nu ni le-am spus».

ISBN 978-973-707-228-3
www.edituratrei.ro

Recomandat de:

